

Latvijas tiesu sistēmas efektivitātes un budžeta plānošanas pilnveide

TSIC-RoC-26576

REFORM/2021/OP/0006 Lot 1

3. nodevums: Analītiskais ziņojums

08.05.2025.

Technical Support Instrument

Supporting reforms in 27 Member States

Funded by
the European Union

Tieslietu padome

This document was produced with the financial assistance of the European Union. Its content is the sole responsibility of the author(s). The views expressed herein can in no way be taken to reflect the official opinion of the European Union.

The project is funded by the European Union via the Technical Support Instrument, managed by the European Commission Reform and Investment Task Force (SG REFORM).

This report has been delivered in March 2025, under the EC Contract No. REFORM/2021/OP/0006-07 - PWC. It has been delivered as part of the project “Improving judicial efficiency and budgeting in Latvia”.

The Commission's reuse policy is implemented by Commission Decision 2011/833/EU of 12 December 2011 on the reuse of Commission documents (OJ L 330, 14.12.2011, p. 39 – <https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2011/833/oj>).

Unless otherwise noted, the reuse of this document is authorised under the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) licence (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). This means that reuse is allowed, provided that appropriate credit is given and any changes are indicated.

Reform and Investment Task Force
+32 2 299 11 11 (Commission switchboard)
European Commission
Rue de la Loi 170 / Wetstraat 170
1049 Brussels, Belgium

Eiropas Komisijas Atruna

© Eiropas Savienība, 2025

Šī ziņojuma atkalizmantošana ir atļauta ar nosacījumu, ka tiek norādīts avots un netiek izkropļota dokumenta sākotnējā jēga vai vēstījums. Komisija neuzņemas atbildību, kas izriet no atkārtotas izmantošanas. Komisijas atkalizmantošanas politiku īsteno ar Komisijas 12.12.2011. Lēmumu 2011/833/ES par Komisijas dokumentu atkalizmantošanu.

Šajā ziņojumā paustie viedokļi ir tikai un vienīgi autoru viedoklis, un tie neatspoguļo Eiropas Komisijas oficiālo viedokli.

PwC atruna

Šo ziņojumu sagatavoja PricewaterhouseCoopers EU Services EESV (turpmāk – PwC), pamatojoties uz līgumu, kas 06.09.2024. noslēgts starp Eiropas Komisijas Strukturālo Reformu Atbalsta ģenerāldirektorātu un PwC par specifiskā iepirkuma nr. TSIC-RoC-26576 līguma nr. 300103206 "Improving judicial efficiency and budgeting in Latvia" (latviski: "Latvijas tiesu sistēmas efektivitātes un budžeta plānošanas pilnveide") izpildi.

Šo ziņojumu PwC sagatavoja, pamatojoties uz klienta sniegtajiem norādījumiem. Sniedzot šo ziņojumu, mēs neuzņemamies atbildību par citiem mērķiem vai citām personām, kurām šis ziņojums tiek uzrādīts vai kuru rokās tas var nonākt, ja vien tas nav skaidri noteikts ar mūsu iepriekšēju rakstisku piekrišanu.

Ja jebkurai citai personai ir piekļuve šim ziņojumam un tā lasa šo ziņojumu, lasot šo ziņojumu, šī persona piekrīt un piekrīt šādiem noteikumiem:

1. Šī ziņojuma lasītājs saprot, ka PricewaterhouseCoopers EU Services EESV veiktais darbs tika veikts saskaņā ar mūsu klienta adresāta sniegtajiem norādījumiem un tika veikts tikai mūsu klienta adresāta un ar to saistīto pušu, kas ir tieši iesaistītas plānotajā pārstrukturēšanā, labā un izmantošanā, interesēs.
2. Šī ziņojuma lasītājs apzinās, ka šis ziņojums ir sagatavots pēc mūsu klienta adresāta norādījuma un var neietvert visas procedūras, ko lasītājs uzskata par nepieciešamām.
3. Lasītājs piekrīt, ka PricewaterhouseCoopers EU Services EESV, tās partneri, darbinieki un aģenti neuzņemas līgumiskus vai deliktus (tostarp, bet ne tikai, nolaidību un likumā noteikto pienākumu neizpildi) pienākumus vai atbildību un nav atbildīgi par jebkādiem jebkāda veida zaudējumiem, kaitējumu vai izdevumiem, kas radušies, lasītājam izmantojot šo ziņojumu, vai kas citādi izriet no tā, ka lasītājs ir ieguvis piekļuvi šim ziņojumam. Turklāt lasītājs piekrīt, ka šis ziņojums nav pilnībā vai daļēji atsaucams vai citējams prospektā, reģistrācijas paziņojumā, piedāvājuma apkārtrakstā, publiskajā pieteikumā, aizdevumā, citā līgumā vai dokumentā un ka to nedrīkst izplatīt bez PricewaterhouseCoopers EU Services EESV iepriekšējas rakstiskas atļaujas.

Satura rādītājs

Saīsinājumi un to skaidrojumi.....	8
Termini un to skaidrojumi	9
Ziņojuma kopsavilkums	10
Kopsavilkums	11
1. Projekta mērķis un sagaidāmie rezultāti	16
1.1. Projekta mērķis un sasniedzamais rezultāts.....	16
1.2. Nodevuma mērķi un veicamie uzdevumi	16
1.3. Mūsu pieeja.....	17
1.3.1. Tiesu efektivitātes vērtēšanas kritēriji	18
1.3.2. Tiesu efektivitātes novērtēšanas kritēriju avoti un skaidrojums	18
2. Stratēģija.....	22
2.1. Tieslietu padomes stratēģiskās prioritātes.....	23
2.2. Nacionālajā attīstības plānā un Tieslietu ministrijas stratēģijā izvirzītās tiesu sistēmas prioritātes	24
2.3. Ieteikumi tiesu varas stratēģisko mērķu sasniegšanas progresu mērīšanai	25
3. Organizācija un budžets.....	28
3.1. Pamatfakti par tiesu varas iekārtu, kopējo nodarbināto skaitu un budžetu.....	28
3.2. Tiesu sistēmas institucionālās pārvaldības mehānisms.....	30
3.2.1. Tieslietu padome	32
3.2.2. Tieslietu ministrija: nozīmīga loma tiesu sistēmas pārvaldībā	39
3.2.3. Tiesu administrācija: duāla padotība un pienākumi, kas ir ārpus atbalsta sniegšanas tiesu sistēmai.....	40
3.2.4. Tieslietu akadēmija	42
3.2.5. Tiesas priekšsēdētājam ir šaurākas pilnvaras, nekā salīdzināmajās valstīs	43
3.3. Tiesu sistēmas finanšu resursi un budžets	45
3.3.1. Tiesu sistēmas budžeta un finanšu vadības politika	46
3.3.2. Valsts budžeta izdevumu apjoms tiesu sistēmai Latvijā	47
3.4. Tiesu sistēmas budžeta pārvaldības process	48
3.5. Telpu izmantošanas efektivitātes celšana	53
3.6. Tiesu darbības teritorijas, specializētās tiesas un specializēti lietu izskatīšanas veidi	54
4. Procesi.....	55
4.1. Tiesu iestāžu darba rezultātu vadība.....	55
4.2. Uzkrātie tiesu iestāžu dati	56
4.3. Lietu izskatīšanas termiņu pārvaldība	60
4.4. Lietu izskatīšanas termiņu standartu izpilde	61
4.5. Lietu kategoriju tipoloģija un lietu svēršanas modelis	62

4.6. Lietu izskatīšanas ietilgšanas diagnosticēšanas līdzekļi un spēja mazināt kavēšanās negatīvās sekas	65
5. Cilvēki	66
5.1. Personāla vadības politika	66
5.1.1. Visaugstākajā līmenī centralizēta cilvēkresursu vadības sistēma	67
5.1.2. Pieeja tiesnešu un tiesu atbalsta personāla nepieciešamā amata vietu skaita noteikšanai 72	
5.1.3. Ierobežotas tiesnešu specializācijas iespējas mazo tiesu iestāžu dēļ	85
5.1.4. Atbildības un atlīdzības līmeņu atšķirības veido pārrāvumu starp tiesneša (tiesu amatpersonu) un citu tiesas darbinieku amatiem	88
5.1.5. Tiesnešu atlase bez aktīvas rekrutēšanas un pakāpeniskas mācekļu iesaistes tiesneša darbā	89
5.1.6. Tiesneša pārcelšana	92
5.1.7. Tiesneša atbrīvošana vai atcelšana no amata	92
5.1.8. Tiesu cilvēkresursu kompetences attīstība un apmācību sistēma	93
5.1.9. Fiksēta atlīdzība un uz rezultātu orientētas atalgojuma sistēmas elementi	94
5.2. Tiesneša darba laika plānošanas process	97
5.2.1. Saņemto un atlikumā esošo lietu skaita gadā pa lietu kategorijām izmantošana nepieciešamā tiesnešu skaita noteikšanai	98
5.2.2. Darba stundu skaits	99
5.2.3. Lietu sadale	100
5.3. Darba organizācija tiesu sistēmas slodzes regulēšanā un produktivitātes celšanā	102
5.3.1. Tiesneša orientācija uz efektivitāti: lietu efektīva vadība, saprātīgs termiņš, izmaksu-efektīva darba organizācija	103
5.4. Cilvēkresursu izmantošanas produktivitāte un efektivitāte	104
5.4.1. Mērķtiecīgs lietu plūsmas menedžments	107
5.4.2. Tiesu darbinieku kapacitāte, darba slodze un institucionālā veikspēja	109
5.4.3. Tiesnešu palīgu loma un tās maiņas izmaksu efektivitāte	111
5.5. Specializētās tiesas	115
5.5.1. Ekonomisko lietu tiesa	115
5.5.2. Administratīvā tiesa	117
6. Efektīvas informācijas komunikācijas tehnoloģijas un tiesvedības procesa digitalizācija 118	
6.1. Tiesu informatīvā sistēma	119
6.2. E-lietas platforma un tās komponentes	119
6.3. Biznesa inteliģences rīks <i>MicroStrategy</i>	119
6.4. IKT rīku izmantošana un efektivitātes rādītāji	120
6.5. Mākslīgā intelekta ieviešanas potenciāls tiesu sistēmā	120
7. Tiesu sistēmas resursu pārvaldības nākotnes attīstības scenāriji	121

7.1. Organizācija un budžets.....	121
7.1.1. Ieteicamā nākotnes normatīvā regulējuma apraksts un tā pamatojums.....	121
7.1.2. Budžeta līdzekļu pārvaldības organizācijas izmaiņas	125
7.2. Procesi.....	126
7.2.1. Ieteikumi statistiskā modeļa izstrādei	126
7.3. Cilvēki	127
7.3.1. Tiesneša palīga amata prasību izmaiņu finansēšanas modeļu izmaksu efektivitātes novērtējums	127
8. Īstenošanas/pārmaiņu plāns	129
9. Ārvalstu prakses analīze	130
9.1. Ārvalstu pieredzes Latvijai raksturīgajos problēmjautājumos kopsavilkums.....	130
9.2. Igaunija	132
Tiesu darba organizācija	132
Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma	135
Tiesneši un tiesu darbinieki	136
Tiesvedības ilguma laika standarti, lietu sadale un tiesu noslodze	137
Tiesas noslodzes novērtēšanas metodika un modelis	139
9.3. Nīderlande.....	139
Tiesu darba organizācija	139
Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma	141
Tiesneši un tiesas darbinieki	145
Atlīdzība	147
Tiesvedības ilguma laika standarti.....	148
9.4. Somija.....	149
Tiesu darba organizācija	149
Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma	151
Tiesneši un tiesas darbinieki	153
Tiesu darbinieki	154
Lietu sadale un tiesu noslodze	155
Tiesas noslodzes novērtēšanas metodika un modelis	156
10. Pielikumi.....	158
1. pielikums. Intervēto personu saraksts	158
2. pielikums. Reformas tiesu sistēmas efektivitātes celšanai	158
3. pielikums. Iesaistīto pušu matrica.....	158
4. pielikums. Tiesu sistēmas budžets	158
5. pielikums. Pārskats par Tieslietu padomes atbildības jomām un tiesu varas pārvaldības procesos iesaistīto institūciju un amatpersonu atbildības jomām.....	158
6. pielikums. Tiesnešu un tiesu darbinieku faktiskais skaits no 2021. līdz 2024. gadam...	158

7.	pielikums. Tiesnešu amata vietu un tiesnešu faktiskais skaits dalījumā pa tiesu iestādēm 2024. gadā	158
8.	pielikums. Tiesu sistēmas amatu salīdzinājums	158
9.	pielikums. Uzkrātie darbības rezultātie rādītāji.....	158
10.	pielikums. Tiesu sistēmas institucionālās pārvaldības funkcijās iesaistītās institūcijas un amatpersonas	158
11.	pielikums. Tiesu sistēmas personāla vadības funkciju īstenošanā iesaistītās institūcijas un amatpersonas	158
12.	pielikums. Tiesu sistēmas personāla vadības funkcijās iesaistītās institūcijas un amatpersonas	158
13.	pielikums. Pirmās instances un apelācijas instances tiesu darbības rādītāji tiesu lietām 2024. gadā	158
14.	pielikums. Pirmās instances tiesu darbības rādītāji bezstrīdus un zemesgrāmatu lietām uz 2024. gada 31. decembri.....	158
15.	pielikums. III A līmeņa (tiesneša palīgs) amata prasību salīdzinājums ar I līmeņa (prokurora palīgs vai jurista palīgs) amata prasībām	158
16.	pielikums. Tiesas priekšsēdētāju vai tiesas valdes (turpmāk – tiesas vadības) pilnvaras 158	
17.	pielikums. Tiesneša darba tipiskā noslodze gada griezumā	158
18.	pielikums. Nīderlandes vienas lietas iztiesāšanas tarifi 2025. gadā.....	158
19.	pielikums. Izmantotie dokumenti un informācija	158
20.	pielikums. Potenciālie optimālā tiesnešu skaita scenāriji.	158

Saīsinājumi un to skaidrojumi

Saīsinājums	Skaidrojums	Saīsinājums	Skaidrojums
AAT	Administratīvā apgabaltiesa	KPI	Izpildes pamatrādītāji
AL	Administratīvās lietas	KRT	Kurzemes rajona tiesa
ang.	angliski	Labuma guvējs	Latvijas Republikas Tieslietu padome
AP lietas	Administratīvo pārkāpumu lietas	NTA	Somijas Nacionālā tiesu administrācija
ART	Administratīvā rajona tiesa	PwC	"PricewaterhouseCoopers SIA"
CCJE	Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome (<i>ang. Consultative council of European judges</i>)	RAT	Rīgas apgabaltiesa
CEPEJ	Eiropas Padomes Komisija Tiesu efektivitātei (<i>ang. Council of Europe European Commission for the efficiency of justice</i>)	RPT	Rīgas pilsētas tiesa
CL	Civillietas	RRT	Rīgas rajona tiesa
COFOG	Valdības funkciju klasifikācija (<i>ang. Classification of the functions of government</i>)	SG REFORM	Eiropas Komisijas Reformu un investīciju darba grupa (Reform and Investment Task Force)
e-lieta	Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju kopums, kas nodrošina kriminālprocesa, administratīvā pārkāpuma procesa, administratīvā procesa, civilprocesa, procesa par audzinoša rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu bērniem un nolēmuma izpildes procesa īstenošanu un procesos apstrādājamo datu pieejamību elektroniskā vidē	Standarts	Lietu izskatīšanas termiņu standarts
ELT	Ekonomisko lietu tiesa	TIS	Tiesu informatīvā sistēma
ES	Eiropas Savienība	TO-BE	Vēlamā situācija
ESAO	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija	TP	Tieslietu padome
IKP	Iekšzemes kopprodukts	VAT	Vidzemes apgabaltiesa
IKT	Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas	VRT	Vidzemes rajona tiesa
IS	Informācijas sistēma	ZAT	Zemgales apgabaltiesa
IT	Informāciju tehnoloģijas	ZRT	Zemgales rajona tiesa
KAT	Kurzemes apgabaltiesa	Zgr.	Zemesgrāmatu

Saīsinājums	Skaidrojums	Saīsinājums	Skaidrojums
KL	Krimināllietas		

Termini un to skaidrojumi

Termina 'efektivitāte' izpratne

Parasti latviešu valodā viens un tas pats apzīmējums 'efektivitāte'¹ ir divu dažādu terminu tulkojums, ko, piemēram, angļiski apzīmē ar 'effectiveness'² un 'efficiency'³.

Valsts pārvaldē⁴ Latvijā, runājot par efektivitāti, nošķir divas tās formas:

1. **Ekonomiskā efektivitāte** – attiecība starp sasniegto rezultātu un tā sasniegšanai izmantotajiem resursiem, atspoguļojot vienas rezultāta vienības izmaksas. Ekonomiskās efektivitātes novērtējums ietver izmaksu un ieguvumu analīzi.⁵
2. **Funkcionālā efektivitāte** – raksturo to, cik lielā mērā ieguldītie resursi un sasniegtie darbības rezultāti ir nodrošinājuši plānoto politikas rezultātu sasniegšanu.⁶

Latvijas Republikas Valsts kontrole lietderības revīzijā izvērtē, vai institūcijas darbojas saskaņā ar ekonomiskuma, produktivitātes (no ang. 'efficiency') un efektivitātes (no ang. 'effectiveness') principiem⁷.

Balstoties uz pieeju valsts pārvaldē, šajā ziņojumā tiek izmantoti šādi termini:

1. tabula. Termina "efektivitāte" izmantošanas pieeja šajā ziņojumā.

Ekonomiskā efektivitāte (no ang. 'efficiency')	Efektivitāte (no ang. 'effectiveness')
Raksturo, cik labi tiek izmantoti ieguldītie resursi (ieguldījumi), lai sasniegtu darba rezultātu. Atbildamie jautājumi⁸: • Cik lielā mērā tiesas lietu izskatīšana, saglabājot nepieciešamo kvalitāti, tiek nodrošināta mērķa termiņos un apjomā?⁹ • Vai visi atbalsta procesi tiek nodrošināti pietiekamā līmenī, lai sasniegtu nepieciešamo darba rezultātu?	Raksturo, cik labi sasniegtie darbības rezultāti palīdz sasniegt tiesu sistēmas stratēģiskos mērķus. Atbildamie jautājumi: • Vai mērķu (rezultātu) sasniegšana notiek izmaksu efektīvi? • Vai tika sasniegti iecerētie stratēģiskie mērķi un makroekonomiskā vai sociāli politiskā ietekme? • Kādi ir kontekstuālie faktori, kas jāņem vērā, apsverot pozitīvās vai negatīvās sekas?

¹ Angļu-Latviešu vārdnīca. Autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā: Hermanis Kadiķis, Ruta Grēviņa, Inese Vaidere, Jānis Kalniņš, Regīna Kvašīte. Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas institūts. 1997. © Tilde. 2009. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?r=10331062&q=2&cid=243187&q=efficiency>.

² *efektivitāte; rezultativitāte, ietekmīgums* Angļu-Latviešu vārdnīca. Autoru kolektīvs Valentīnas Skujiņas vadībā: Hermanis Kadiķis, Ruta Grēviņa, Inese Vaidere, Jānis Kalniņš, Regīna Kvašīte. Latvijas Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas institūts. 1997. © Tilde. 2009. Pieejams: <https://www.letonika.lv/groups/default.aspx?cid=339388&r=10331062&lid=339388&q=2&q=effectivity&h=348>.

³ Turpat.

⁴ Ministru kabineta 17.11.2009. instrukcijas Nr.16. "Ministriju un citu centrālo valsts iestāžu rezultātu un to rezultatīvo rādītāju izstrādes un novērtēšanas metodika" 42.1. apakšpunkts.

⁵ Turpat, 43. apakšpunkts.

⁶ Turpat, 42.2. apakšpunkts.

⁷ ISSAI 100 Publiskā sektora revīzijas veikšanas pamatprincipi. 8. lpp. Pieejami:

https://www.lrv.gov.lv/uploads/files/Dokumenti/Par%20mums/Norma%C4%ABvie%20akti/Standarti/2.1.ISSAI_100_LV_final_2020.pdf.

⁸ Uz šiem jautājumiem tiek atbildēts, izmantojot tiesu sistēmas uzkrātos uzraudzības datus un pierādījumus, kas savākti intervijās ar profesionāļiem (Tieslietu padomes locekļi, Tieslietu padomes sekretariāta, Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas personāls un citas ieinteresētās personas). Uz šiem tiek atbildēts, izmantojot arī procesa novērtējuma rezultātus.

⁹ Produktivitātes vērtēšana izriet arī no Tiesu laika menedžmenta Saturna vadlīnijās minētā, ka, lai izprastu lietu iztiesāšanas termiņus ir jāanalizē lietu izskatīšanas ilgums un citi faktori, piemēram, lietu caurlaidība, lietu dispozīcijas laiks un lietu apgrozījums. Tiek izmantots arī ekonomiskās efektivitātes rādītājs: saistība starp tiesā izmantotā personāla skaitu gadā un iztiesāto (pabeigto) lietu skaitu vienā un tajā pašā tiesā gada beigās.

Ziņojuma kopsavilkums

Tiesu sistēmas stiprās puses, vājās puses, iespējas un draudi

Stiprās puses	Vājās puses
Budžets - Satversmes tiesa ir formulējusi tiesu varas budžeta neatkarības doktrīnu, kuru ievēro Ministru kabinets. - Tieslietu padomes priekšsēdētājs ir apņēmis nodrošināt tiesu budžeta neatkarīgu pārvaldību. - Nodrošināts pietiekams budžets tiesnešu atalgojumam. Digitalizācija un dati - Izstrādātas iespējas elektroniskajai tiesvedībai un sasniegts augsts digitalizācijas līmenis. - Virtuāla tiesvedība tiek nodrošināta ar videokonferenču starpniecību. - Ir uzkrāts liels datu apjoms par visiem tiesvedības posmiem. - Plaši tiek izmantoti darbības rezultātu rādītāji. - Lietu svēršanas modelis ir labi izstrādāts pirmās instances tiesām. Centralizēti Tiesu administrācijas pakalpojumi - Nodrošināta profesionāla budžeta pārvaldība, darbinieku amata vietu atlase un sadale tiesās, IT sistēmas uzturēšana, personāla pārvaldība un grāmatvedības pakalpojumi.	Pārvaldība un līderība - Sadrumstalota pārvaldības struktūra ar vairākiem organizatoriskiem centriem un nesaskaņotiem stratēģiskajiem mērķiem kavē atsevišķu tiesu un tiesnešu darbības rezultātus. - Nelīdzsvarota tiesu resursu sadale: dažās tiesās ir darbaspēka pārpalikums, bet citviet trūkst finansējuma IT sistēmām un juridiskajai palīdzībai. - Tieslietu padomes locekļu skaits un sastāvs neatbilst tai uzticētajiem uzdevumiem. - Datu trūkums par tiesnešu darbā patērēto laiku konkrētās lietu kategorijās rada jautājumus par Lietu svēršanas modeļa datu precizitāti. Tiesnešu darba efektivitāte - Krasi atšķirīga tiesnešu noslodze dažādos ģeogrāfiskajos reģionos un specializācijas jomās. - Augstās juridiski nespecializēto tiesnešu palīgu mainības dēļ ievērojama darba daļa jāveic pašiem tiesnešiem. - Profesionālas uzraudzības vai atbalsta trūkums lietu plūsmas pārvaldībā noved pie tiesvedības termiņu pagarināšanās. - Tiesas ir pārņemtas ar nelieliem prasījumiem par zaudējumu atlīdzību un parādu piedziņu (40% no visu lietu kopskaita). - IT sistēmu modernizācijas pasākumi tika apturēti budžeta ierobežojumu dēļ. 35% lietu tiek izskatītas klātienē, kas pagarina tiesvedības laiku.
Iespējas	Draudi
Stratēģija un budžets - Vienota attīstības stratēģija un izmērāmi darbības rezultātu rādītāji. - Budžeta pārvaldības sasaistīšana ar darbības rezultātiem. - Ieviesta pakāpju sistēma tiesnešiem (tai skaitā atalgojuma līmeņi) karjeras izaugsmes un specializācijas veicināšanai. Tiesas vadība - Pilnvaru nodošana tiesas priekšsēdētājam ar mērķi paaugstināt tiesas darba efektivitāti. Lietu pārvaldība - Profesionāla uzraudzība pār lietu pārvaldības lēmumiem, lai uzlabotu darba efektivitāti. - Datu analīzē balstīta pieeja tiesvedības termiņu pagarinājumu izsekošanai. Personāls - Iespējas samazināt darbinieku skaitu.	Neatkarība - Izpildvaras iesaiste tiesu administrēšanā potenciāli apdraud tiesu varas neatkarību. Budžets - Neefektīvi budžeta pieprasījumi neapstiprinātajām amata vietām rada risku, ka nākotnē budžets var tikt samazināts līdz neapstiprināto amata vietu apmēram. - Tiesu pārslogotība ar vienkāršas sarežģītības nelieliem prasījumiem un zemesgrāmatu lietām mazina tiesneša lomas nozīmi un kavē atalgojuma paaugstināšanu līdz Baltijas valstu līmenim. Personāls - Tiesneši un pieredzējušie tiesas darbinieki atstāj tiesu sistēmu novecošanās vai citu iemeslu dēļ, tādējādi vājinot tiesu kapacitāti. - Piedāvātie risinājumi tiesnešu palīgu atalgojuma palielināšanai, visticamāk, neatbilst darba tirgus piedāvājumam, tāpēc nav reāli īstenojami iespējama pretestība noslodzes izmaiņām, ja tās netiek pienācīgi pārvaldītas.

Kopsavilkums

Ziņojumā ir apkopoti secinājumi un ieteikumi, kas tapuši tiesu varas stratēģiskās attīstības, administratīvās pārvaldes un darba procesa organizācijas, kā arī budžeta, cilvēkresursu vadības politikas un tehnoloģiju izvērtējuma rezultātā. Esošā situācija ir analizēta atbilstoši kritērijiem, kas noteikti darba uzdevumā un uzskaitīti Eiropas Padomes Komisijas tiesu darba efektivitātei (CEPEJ) tiesu sistēmas laika menedžmenta rīkos un salīdzināmo valstu praksē.

Ziņojuma galvenie secinājumi ir iedalāmi trijās daļās – stratēģisko mērķu saskaņošana ar sabiedrības gaidām un starp visām ieinteresētajām pusēm, tiesu varas pārvaldības pilnveides iespējas un tiesu sistēmas efektivitātes uzlabošanas jautājumi.

Stratēģisko mērķu saskaņošana ar sabiedrības gaidām un starp visām ieinteresētajām pusēm

1. Lai godīgi un pilnībā pārstāvētu to īpašo vietu, ko tiesas ieņem juridiskajā un politiskajā sistēmā, svarīgi izveidot tādu tiesu sistēmas pārvaldības modeli, kura struktūra ir skaidra, nošķirta no politiskajiem procesiem un ceļ tiesu varas autoritāti. Sabiedriski politiskajos procesos tiesas neiegūst tādu iedzīvotāju atbalstu, kā, piemēram, slimnīcas un skolas. Latvijā liels izaicinājums ir zemā sabiedrības uzticēšanās tiesām, tādēļ tiesu varai ir nepieciešams demonstrēt, ka tās darbība un pakalpojumi atbilst sabiedrības kopumā un individuālu cilvēku vajadzībām. Viens no politikas rezultativajiem rādītājiem valsts budžeta ietvarā 2025.–2027. gadam ir tas, cik liela sabiedrības daļa pilnībā vai daļēji uzticas tiesu sistēmai. 2024. gadā veiktajā aptaujā¹⁰ tikai 38% respondentu norādīja, ka uzticas tiesu varai, lai arī mērķis ir līdz 2026. gadam sasniegt 55% atbalstu. Arī OECD dati liecina, ka 2023. gadā vien 48% iedzīvotāju Latvijā izteica augstu vai mēreni augstu uzticēšanos tiesām un tiesu sistēmai, kamēr OECD dalībvalstīs vidēji tā bija vairāk nekā puse (54%) iedzīvotāju.
2. Izpildvaras vadītā tiesu administrācijas modelī pastāv būtiski organizatoriski šķēršļi tiesu darbības stratēģiskai ilgtermiņa plānošanai, jo tiesu budžeta, cilvēkresursu, tiesu iestāžu vadības un lietu pārvaldības jomās pastāv "neatbilstība" starp izpildvaras politikas un tiesas darbības vajadzībām. Tam pierādījums ir arī tas, ka pašlaik spēkā esošajos stratēģiskajos dokumentos ir saturiski tuvi, bet ne pilnībā saskaņoti tiesu varas attīstības stratēģiskie mērķi, radot neskaidrību par tiesu sistēmas tālāko attīstības virzienu. Tieslietu ministrijai un Tieslietu padomei būtu jāvienojas par tiesu varas stratēģiskās attīstības mērķiem un prioritātēm, kā arī tiesu varas neatkarības no izpildvaras nodrošināšanas konceptuālo risinājumu.
3. Tieslietu padomes darbības stratēģija 2021.–2025. gadam nesatur izvirzīto mērķu sasniegšanas pakāpes rādītājus. Aicinām tiesu varu vērtēt mērķu sasniegšanas progresu laika periodā no 2026.–2030. gadam ar konkrētiem, mērāmiem un sasniedzamiem rezultātiem un to rādītājiem.
4. Tiesu varas personāla profesionālais līmenis ietekmē tiesas spējas pildīt savu lomu. Līdz ar to tiesnešu atbalsta personāla profesionalizācija un tiesnešu atbildības apjomam atbilstoša atlīdzība ir būtiskas prioritātes līdzās tiesu varas fiskālajai neatkarībai. Tie ir ilgtermiņa mērķi, kuru īstenošana iespējama atbilstoši valsts ekonomiskajiem apstākļiem, tomēr prioritāri ir panākama vienošanās par cilvēkresursu attīstības stratēģiju, kas ir pārdomāti saistīta ar tiesu sniegto pakalpojumu mērķiem.
5. Rezumējot, rekomendējam turpmāk plānot attīstību šādos trijos stratēģiskajos virzienos: (1) Efektīva, ērta, savlaicīga, sabiedrībai saprotama tiesu sistēma, kuras pakalpojumi atbilst sabiedrības un cilvēku vajadzībām; (2) Tiesu sistēmas darbinieki ir kompetenti, apņēmīgi un to darbam ir nepieciešamie resursi; (3) Nodrošināta tiesu varas fiskālā neatkarība no izpildvaras, saņemot attīstības neatkarības garantijas.

¹⁰ "Attieksme pret tiesām un uzskati par tiesvedības procesiem Latvijas iedzīvotāju vidū"

Tiesu varas pārvaldības pilnveides iespējas, it īpaši tiesu fiskālās neatkarības stiprināšanas jomā

6. Kopumā tiesu sistēmas pārvaldība Latvijā ir sadrumstalota un tai ir vairāki organizatoriski centri: daudzus darba organizācijas jautājumus nodrošina vai nu Tieslietu padome, vai arī izpildvara Tieslietu ministrijas, tieslietu ministra vai Tiesu administrācijas personā. Tādējādi par procesu organizāciju un resursiem atbild tie, kas neatbild par procesuālā taisnīguma nodrošināšanu tiesās un tiesvedības procesa gala rezultātu – paši tiesneši. Iekšējo procesu vadības nošķiršana starp tiesu un tiesu administrāciju vadības literatūrā tiek uzskatīta par neoptimālu¹¹, kā arī ir potenciāls organizatoriskās kavēšanās iemesls, jo tiesas iekšējo lēmumu pieņemšanai ir nepieciešams veikt pārāk daudz procesa soļu. Lai uzlabotu darba efektivitāti un sniegtu jēgpilnu profesionālu atbalstu tiesnešiem juridiskajā darbā, ir jāvienkāršo tiesu varas pārvaldības modelis. Vēlamākais risinājums būtu integrēt tiesu varas organizatoriskās vienības un citas iesaistītās puses vienotā hierarhiskā ietvarā, kuru pilnībā vadītu tikai Tieslietu padome. Tas no vienas puses nodrošinātu konsultācijas un sadarbību ar citiem būtiskiem partneriem, tai skaitā lēmējvarā un izpildvarā. No otras puses, tas ļautu tiesu varai ar Tiesu administrācijas un Tieslietu padomes atbalstu darboties kā vienai vienībai ar vienotiem mērķiem. Pareizas pārvaldības principi pieprasa, lai tiem, kas ir atbildīgi par galaprodukta radīšanu, būtu tiesības lemt, kādā veidā izpildīt tiem uzdotos uzdevumus. Lai tiesas varētu uzņemties atbildību par tiesvedības pakalpojuma sniegšanu visefektīvākajā veidā, tām būtu jāpiešķir pilnvaras pārvaldīt savu personālu un budžetu. Pašlaik tiesām nav noteikta budžeta vai pietiekamas rīcības brīvības vadīt vai algot tiesas personālu. Personāla kvalitāte un viņu nodarbinātības nosacījumi ietekmē tiesas spēju pildīt savu lomu gan kā tiesas iestādei, gan kā pakalpojumu sniedzējam. Vienlaikus jāņem vērā, ka darbības kvalitātes uzlabošana var pārmērīgi celt izmaksas, tādēļ Tieslietu padomei ir jānodrošina izmaksu sabalansēšanas ar efektivitāti uzraudzība, veicot sistemātisku tiesu darbības rezultātu analīzi un nosakot optimāli nepieciešamo resursu robežvērtības.
7. Izpildvaras līdzdalības mazināšana būtu ieteicama tādos tiesu varas pārvaldības jautājumos kā (1) tiesu sistēmas attīstības plānošana un stratēģijas izstrāde, jo svarīgākos darbības stratēģiskos virzienus var noteikt un īstenot tikai pati tiesu vara; (2) tiesu darba organizācija, izdodot iekšējos normatīvos aktus par tiesu organizatoriskās vadības jautājumiem un vakantas tiesneša amata vietas pārcelšana tiesas darbības teritorijas ietvaros. Tieslietu padomei vajadzētu autonomi no tieslietu ministra arī virzīt jautājumu Saeimas izskatīšanai par tiesneša atbrīvošanu no amata, piemēram, gadījumos, kad tiesnesis vēlas mainīt savu karjeru. Tieslietu ministra iesaiste tāda iekšēja tiesu sistēmas administratīva jautājuma risināšanā kā tiesnešu skaita noteikšana katrā rajona (pilsētas) tiesā un apgabaltiesā ir šķietami nevajadzīga izpildvaras līdzdalība tiesu varas pārvaldības jautājumos.
8. Lai vadītu tiesu efektivitātes celšanu pēc būtības, tiesu sistēmas budžeta pārvaldība ir jākonsolidē ar tiesu rezultātu vadības sistēmu. Pašlaik šie procesi ir nošķirti divās dažādās institūcijās – Tieslietu ministrijā, kas pārvalda budžetu un citus resursus un Tieslietu padomē, kuras uzdevums ir apstiprināt lietu izskatīšanas termiņu standartus.
9. Tieslietu padomei nav kapacitātes vadīt tiesu varas administratīvos procesus, tādēļ tai ir jābūt ar likumu noteiktām pilnvarām pilnībā pārraudzīt un virzīt Tiesu administrācijas darbu. Tieslietu padomes atbildībā ir jābūt visiem ar Tiesu administrācijas vadītāja atļauju, darba uzdevumu došanu un novērtēšanu saistītiem jautājumiem. Tieslietu padomei ir jāapstiprina Tiesu administrācijas stratēģija un budžets, jāuzrauga plānu izpilde.
10. Piemērotākā pārvaldības mehānisma izveidi ietekmē neskaidrība, kāda būs izšķiršanās par Tieslietu padomes pilnvaru apjomu un sastāvu, pārņemot budžeta plānošanas un finanšu vadības jautājumus. Pastāvošās Tieslietu padomes darba operativitātes problēmas un tas, ka padomes sastāvā ir liels skaits augsta līmeņa amatpersonu, kas nav nodarbinātas rajona

¹¹ Pieejams: <https://iacajournal.org/articles/68/files/submission/proof/68-1-152-1-10-20131023.pdf>; <https://aija.org.au/wp-content/uploads/2017/11/Williams.pdf>; https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_other_Alternative_en.pdf.

(pilsētu) tiesās un apgabaltiesās, kuru budžeta un finanšu vadību plānots uzraudzīt, rada akūtu nepieciešamību pārskatīt Tieslietu padomes sastāvu un atbildības jomas. Var pastāvēt vairāki rīcības scenāriji: (1) Mainīt Tieslietu padomes atbildības jomas, tai skaitā mazinot Tieslietu padomes noslodzi tiesu administratīvās vadības jautājumu risināšanā; (2) Nošķirt dažādus lēmumu pieņemšanas līmeņus vai balsttiesīgo padomes locekļu sastāvu Tieslietu padomē; (3) Mainīt Tieslietu padomes sastāvu, prioritāri izslēdzot no tās sastāva politiskas amatpersonas.

11. Mainot Tieslietu ministrijas pilnvaras attiecībā uz tiesu administrēšanu, un, iespējams, arī Tieslietu padomes sastāvu un izslēdzot no tās sastāva politiskas amatpersonas, ir jāsaglabā ciešas sadarbības attiecības starp Tieslietu ministriju un Tieslietu padomi tieslietu politikas turpmākā veidošanā. Tā kā tieslietu ministrs piedalās Ministru kabineta lēmuma par valsts budžeta likumprojektu pieņemšanā, ieteicams, ka argumentēts būtisku izmaiņu apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu budžeta pieprasījumā pamatojums ir iepriekš apspriests ar Tieslietu ministriju. Ņemot vērā Tieslietu ministrijas kompetenci politikas īstenošanas rezultativitātes novērtēšanā, svarīga ir arī visu iesaistīto pušu sadarbība tiesu varas darbības rezultātu uzraudzībā.
12. Latvijā tiesas priekšsēdētājam ir šaurākas pilnvaras, nekā salīdzināmajās valstīs. Tiesu iestāžu pārvaldībā pastāv organizatoriskas padotības Tieslietu padomei vai tieslietu ministram, arī Tiesu administrācijai pazīmes. Daļa tiesas iestādes atbildības jautājumu ir citu iestāžu kompetencē. Tiesu priekšsēdētājiem ir uzdots vadīt tiesu iestādes darbu, bet ir ierobežotas pilnvaras patstāvīgi noteikt atbalsta personāla veidu un skaitu; lemt par tiesnešu atvaļinājumu vai piedalīties tiesneša novērtēšanā. Tiesneša neatkarību ietekmē arī tiesas iestādes autonomija, tai skaitā saprātīga pašnoteikšanās administratīvajos jautājumos. Saglabājot Tiesu administrāciju kā vienoto pakalpojumu centru, ieteicams skaidri noteikt tiesas priekšsēdētāja pilnvaras izvirzīt tiesu iestādes mērķus un noteikt darbības rezultātus, kas aptvertu ne vien lietu izskatīšanas termiņus tiesā, bet, piemēram, arī lietu plūsmas vadības un cilvēkresursu plānošanas aspektus. Lielākās tiesu iestādēs ir nepieciešams veidot mērķtiecīgāku lietu plūsmas vadības procesu, ko uzrauga par lietu izskatīšanas plūsmu atbildīgie uzraugi un datu analītiķi.

Tiesu sistēmas efektivitātes uzlabošanas iespējas

13. 75% no tiesu sistēmas finansējuma tiek izlietots pirmās un apelācijas instances tiesas darbības nodrošināšanai, divas trešdaļas no šīs summas ir tieši atlīdzībai. Līdz ar to būtiskākā pozitīvā fiskālā ietekme būtu tādiem tiesu sistēmas efektivizācijas pasākumiem, kas attiecas uz tiesu personāla politiku.
14. Pirmās instances tiesneša atlīdzība, salīdzinot ar citu Baltijas valstu, piemēram, Igaunijas, tiesnešu mēnešalgas lielumu, ir pat par 30% zemāka un pašlaik vairs nav saderīga ar tiesnesim uzticētās atbildības apmēru un ar amatu saistīto risku līmeni. Latvijas institūcijas norāda, ka mēnešalgas lielumu ietekmē tas, ka Latvijā tiesnešiem ir paredzēti pēcnodarbinātības labumi – izdienas pensija¹², turpretī, piemēram, Igaunijā kopš 2013. gada tiesnešiem tiek piemērota tikai vispārējā valsts pensija saskaņā ar Nacionālās pensiju apdrošināšanas likumu. Tiesnešu atlīdzības jautājums ir aktuāls kontekstā ar tiesnešu palīgu institūta attīstību. Labā prakse paredz tiesnešu palīgu atlīdzību noteikt aptuveni 50 % apmērā no tiesneša algas, bet Latvijā šāds algas apmērs nav konkurētspējīgs, lai piesaistītu kvalificētus juristus. Turklāt tiesnešu palīgi netiek iekļauti izdienas pensiju sistēmā, ļaujoties uz pēcnodarbinātības labumiem. Līdz ar to, nepaaugstinot tiesnešu atlīdzību, nav iespējams izveidot juridiskos jautājumos kvalificētu tiesnešu palīgu sastāvu, kas sniegtu pilnvērtīgu juridisku atbalstu tiesnešiem un samazinātu tiesnešu noslodzi. Ņemot vērā budžeta ietaupījumu, kas veidotos, sarūkot tiesnešu skaitam, uzskatām, ka ir nepieciešams celt tiesneša atlīdzību par aptuveni 20% no pašreizējā apmēra.

¹² Saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 3. panta pirmo daļu izdienas pensija nav atlīdzība.

15. Datu analīze liecina, ka tiesnešu skaita noteikšanā nav citas efektīvākas aprēķina metodes par izskatāmo lietu skaitu uz vienu tiesnesi. Lietu svēršanas modelis palīdzētu noteikt svērto lietu skaitu uz tiesnesi, kas neapšaubāmi būtu vēl objektīvāks indikators, ja vien "lietu svāri" jau sniegtu precīzu patērētā laika aplēsi. Tiesu caurlaides spējas rādītājs un lietu izskatīšanas ilgums ir indikatori, kas sniedz tikai kontekstu par attiecīgās tiesas kapacitāti.
16. Tiesu snieguma (veiktspējas) mērīšana ļauj tiesām apkopot un sniegt pierādījumus par to, cik sekmīga ir klientu vajadzību un gaidu apmierināšana tiesā. Sekošana tiesu darbības rezultātu rādītājiem ir nepieciešama tiesu varas atbildības sastāvdaļa un apliecinājums tiesu varas kā nozares efektīvai pārvaldībai. Lai demonstrētu tiesas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti un ļautu nodot vēstījumu par savu efektivitāti Saeimai, ir nepieciešams ne vien demonstrēt darbības rezultātu rādītāju sasniegšanas pakāpi, bet arī regulāri iegūt datus par faktiski patērēto darba laiku biežāk skatīto lietu kategorijās, periodiski veicot patērētā laika uzskaites mērījumus.
17. Tieslietu ministrijas budžeta pieprasījumos laika posmā no 2018. – 2024. gadam ir uzkrāti vairāki desmiti tiesu sistēmas rezultatīvo rādītāju (skat. **9. pielikumu**), kas aptver dažādus rajonu (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu darbības un tiesvedības aspektus. Budžeta paskaidrojumos uzkrāto rezultatīvo rādītāju sasniegšanas analīze liecina, ka parasti netiek sasniegtas visas plānotās rādītāju vērtības. Iespējams, ka izvirzīto rezultātu rādītāju sasniegšana nav tik sekmīga kā plānots, jo sasniegtām mērķa vērtībām tiek noteiktas un uzraudzītas atrauti no tiesvedības pienākuma pildītājiem. Nav arī ziņu, ka mērķu sasniegšana tiktu kaskadēta līdz tiesnesim. Rezultātā izvirzītie mērķi nav kļuvuši par paša tiesneša darba efektivitātes stimulatoru, bet šķietami kalpo kā kontroles instruments. Lai rezultāti būtu indikators tam, cik efektīvi ir tiesnešu centieni, ieteicams tiesnešiem pašiem vienoties par šaurāku darbības rezultatīvo rādītāju loku vai nu tiesu instances vai tiesas līmenī. Noteikta rezultāta sasniegšanai būtu jāklūst par mērķi, par ko tiesneši uzņemas atbildību, patstāvīgi monitorē, apspriež tā neizpildes cēloņus un meklē risinājumus efektivitātes celšanai.
18. Katrs lietas izskatīšanas pēc būtības sēdes turpinājums palielina visu iesaistīto pušu slodzi par 12 – 24%¹³. Lai varētu mērīt, kāds ir to lietu īpatsvars, kuru skatīšana pēc būtības tiek pabeigta pirmajā sēdē, tiesu efektivitātes uzlabošanas nolūkos ir nepieciešams atsevišķi reģistrēt datus par pirmo un turpināto tiesas sēdi. Vēl viens efektivitātes mērķa rādītājs, uz kura sasniegšanu būtu jātiecas, ir, ka, piemēram, vismaz 90% no lietām starplaiks starp lietas izskatīšanas pēc būtības pirmo sēdi un turpmākajām sēdēm vai citu būtisku procesuālu darbību nepārsniegtu 45 kalendāra dienas vai citu tiesās noteiktu dienu skaitu. Šādas informācijas apkopošana ļautu iegūt datus, ko izmantot plānošanas nolūkos, lai identificētu nepamatotu kavēšanos, paātrinātu lietu plūsmu un uzlabotu tiesvedības procesa efektivitāti.
19. Godīga darba dalīšana ietver atbildības saskaņošanu ar amata vērtību – atbildības līmeni un darba sarežģītību. Līdzīgas atbildības un sarežģītības amatiem tiek noteiktas līdzīgas mēnešalgas, augstākas atbildības un sarežģītības amatiem – augstāka atlīdzība, nekā zemākas atbildības un sarežģītības amatiem. Pašreiz pirmās instances tiesās izskatāmo lietu sarežģītība un atbildības līmeņi krasī atšķiras starp tiesnešiem, kuri skata zemesgrāmatu un bezstrīdus lietas un citas lietas vispārējās jurisdikcijas tiesās. Ekonomisko lietu tiesā un Administratīvajā rajona tiesā vienam tiesnesim skatāmo lietu skaits ir ievērojami zemāks nekā tiesnesim vispārējās jurisdikcijas tiesā, kas var liecināt, ka ir sarežģītākas lietu kategorijas nekā citās tiesās. Nepastāvot skaidram un saprotamam mēnešalgas grupu dalījumam starp, piemēram, jaunākajiem un vecākajiem tiesnešiem vai zemesgrāmatu, vispārējās jurisdikcijas un specializētās tiesas tiesnešiem, ir izveidojusies ar atbildības līmeni un darba sarežģītību nesabalansēta atlīdzības sistēma. Tieslietu padomei būtu ieteicams virzīt grozījumus likumā ar priekšlikumu nošķirt vismaz divus pirmās instances tiesnešu līmeņus, kā bāzes līmeni izmantojot pašreizējo tiesneša mēnešalgas grupu.

¹³ Some Costs of Continuances. A Multi-Jurisdictional Study. Pieejams: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/103304NCJRS.pdf>.

20. Lēmumu pieņemšanas centralizācija un darba organizācijas piespiedu unifikācija tiesu sistēmā mazina tiesas iestāžu autonomiju. Administratīvās vadības¹⁴, kas sniegtu atbalstu tiesas priekšsēdētājam, neesamība Latvijas tiesās apvienojumā ar centralizētu resursu pārvaldību ir radījusi situāciju, ka tiesu iestādes neatbild ne par budžeta plānošanu un lietderīgu izlietošanu, ne arī par efektivitāti paaugstinošu risinājumu meklēšanu esošo resursu ietvaros. Rezultātā centralizētie plāni ir pārāk robusti, resursu izmantotāji drošības pēc pieprasa rezerves resursus, kas var novest pie resursu dīkstāves. Tādēļ vienīgā izeja ir pēc iespējas lēmumus par resursu pārvaldību uzticēt lemt tiesas administratīvajai vadībai patstāvīgi, mazinot centralizāciju un no augšas noteiktus risinājumus. Līdzīga pieeja ir jāpiemēro arī tiesnešu un tiesnešu palīgu un tiesas sekretāru komplektācijas un sadarbības modeļu izveidē. Šādi jautājumi ir jārisina tiesas līmenī, komplektējot sadarbības grupas mērķtiecīgi, lai pēc iespējas efektīvāku dažādu lietu kategoriju izskatīšanas procesu.

Potenciālās iespējas uzlabot tiesu sistēmas pārvaldības modeli:

Iespējas labākai tiesu sistēmas pārvaldībai		
1. variants • Labāka funkciju sadale starp iestādēm • Budžeta pārvaldība un snieguma vadība tiesām: • Tieslietu padome (TP) – uzraudzības funkcija, ja tiek saglabāts pašreizējais TP sastāvs* • Tiesas (tiesu priekšsēdētāji) – neatkarīga tiesu pārvaldība, t.sk. sava budžeta pārvaldība, pamatojoties uz snieguma rādītājiem • Tiesu administrācija (TA) – vienots pakalpojumu centrs, kas sniedz pakalpojumus saskaņā ar konkrētu pakalpojumu līgumu, t.sk. grāmatvedības uzskaiti (TP uzraudzība – pēc izvēles)	2. variants • Skaidra funkciju sadale starp iestādēm • Budžeta uzraudzība TP, pārvaldība – TA, apvienota ar tiesu snieguma vadību: • TP – uzraudzības funkcija, budžeta lēmumu saskaņošana, ja TP sastāvs tiek mainīts, iekļaujot tiesnešus un izpildvaras pārstāvjus* • TA – budžeta un snieguma pārvaldība, tiesu personāla sadale, kā arī vienots pakalpojumu centrs, kas sniedz pakalpojumus saskaņā ar konkrētu pakalpojumu līgumu, TP uzraudzībā • Tiesas (tiesu priekšsēdētāji) – daļēji neatkarīga tiesu pārvaldība, t.sk. tiesas attīstības plāna izstrāde un snieguma rādītāju ieviešana	3. variants • Daļēja funkciju pārkāršanās starp TP un TA valdi • Budžeta pārvaldība apvienojumā ar tiesu snieguma vadību: • TP – ja tiek saglabāts pašreizējais sastāvs, funkcijas būtiski nemainās, izņemot TA valdes ievēlēšanu • Tiesas (tiesu priekšsēdētāji) – 3 līdz 5 deleģēti kā TA valdes locekļi • TA – tiesu budžetu pārvaldība, balstoties uz tiesu snieguma rādītājiem, kā arī vienots pakalpojumu centrs, kas sniedz pakalpojumus saskaņā ar konkrētu pakalpojumu līgumu, TP uzraudzībā
Visos variantos: Saeima – tiesnešu iecelšanas amatā apstiprināšana, taču tiek atcelta kopējā tiesnešu skaita noteikšana parlamentā.		

*Jāmaina Tieslietu padomes atbildības jomas, tostarp samazinot tās noslodzi tiesu administratīvās pārvaldības jautājumu risināšanā.

¹⁴ Visu salīdzināmo valstu tiesās ir tiesas izpilddirektors, administratīvais vadītājs vai tiesas valde, kas rūpējas par konkrētas tiesas vadību, bet Latvijā pat vislielākajās tiesās (Rīgas apgabaltiesa 187 nodarbinātie, t.sk. 57 tiesneši, Rīgas pilsētas tiesa – 461 nodarbinātie, t.sk. 106 tiesneši, Rīgas rajona tiesa – 175 nodarbinātie, t.sk. 40 tiesneši) nav direktora vai valdes.

1. Projekta mērķis un sagaidāmie rezultāti

1.1. Projekta mērķis un sasniedzamais rezultāts

Pakalpojumu līguma vispārējais mērķis

Sekmēt institucionālās, administratīvās un izaugsmi veicinošas strukturālās reformas Latvijā saskaņā ar Regulu (ES) 2021/240, ar ko izveido tehniskā atbalsta instrumentu (TAI regula) 3. pantu.

Pakalpojumu līguma īpašais mērķis

Palīdzēt valsts iestādēm uzlabot to spēju izplānot, grozīt, īstenot un pārskatīt reformas saskaņā ar TAI regulas 4. pantu.

Projekta rezultāti¹⁵

Rezultāts Nr.1: Tiesu sistēmas darbības efektivitātes celšanai nepieciešamo institucionālo reformu ceļa kartes izstrāde.

Rezultāts Nr.2: Statistikas datus balstīta tiesu sistēmas darba efektivitātes novērtēšanas modeļa (metodikas) izstrāde un adaptācija.

Rezultātu sasniegšana un šā līguma ilgtermiņa ietekmes veicināšana lielā mērā ir atkarīga no Latvijas veiktajiem konkrētajiem turpmākiem pasākumiem un sasniedzamo rezultātu īstenošanas un turpmākās izpildes, kā arī no plašākiem politikas nosacījumiem, kas nav Eiropas Komisijas un līgumslēdzēja kompetencē. Šāda pārraudzība un īstenošana ir tikai un vienīgi Latvijas kompetencē.

1.2. Nodrevuma mērķi un veicamie uzdevumi

Trešā nodrevuma mērķis un ziņojuma ietvaros veicamie uzdevumi izriet no iepirkuma tehniskās specifikācijas, kas ir atrunāta Eiropas Komisijas līgumā starp SG REFORM un PwC:

Ziņojuma mērķis

Sniegt precīzu un padziļinātu analīzi par pašreizējo Latvijas tiesu sistēmas normatīvo, pārvaldības un institucionālo ietvaru, tostarp par nepilnībām tiesu darba slodzes datu analīzē.

Ziņojuma sagatavošanā veicamie uzdevumi

- Analizēt pašreizējo situāciju, tostarp (1) nepilnības esošajā tiesu noslodzes datu analīzē; (2) esošo lietu svēršanas modeli tiesās; (3) tiesu institucionālās struktūras (tiesnešu skaits, kompetence un personāls); (4) piedāvāto tiesnešu palīgu statusa maiņu; (5) esošo tiesnešu un tiesnešu palīgu informāciju tehnoloģiju (IT) darba sistēmu funkcionalitāti.
- Iezīmēt augsta līmeņa nākotnes situācijas aprakstu.
- Veikt starptautiskās labās prakses izpēti (vismaz trīs valstīs).
- Sagatavot salīdzinošu analīzi par dažādu citās Eiropas valstīs izstrādāto/lietoto (vismaz trīs) lietu svēršanas sistēmu un modeļu efektivitāti, izmaksām un ieguvumiem.
- Sagatavot rīcības/pārejas plānu, lai sasniegtu vēlamā nākotnes situāciju.

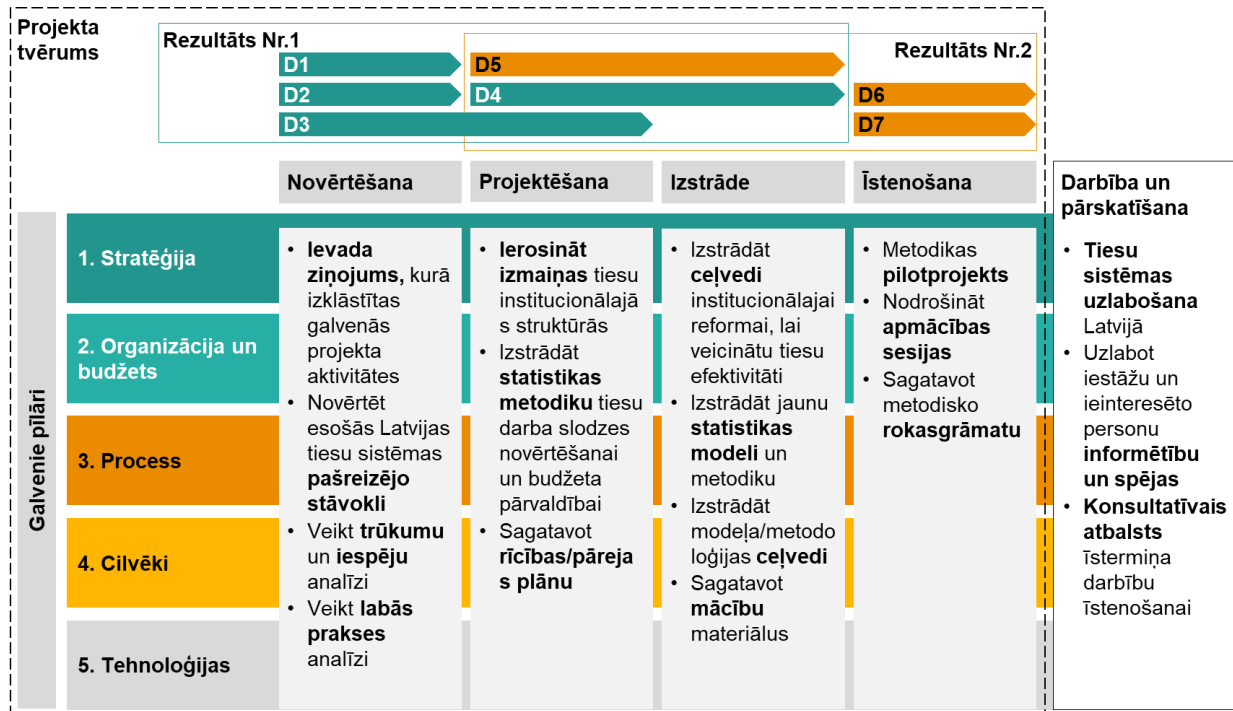
¹⁵ Mērķa sasniegšana nav tikai līgumslēdzēja atbildība un būs daļēji atkarīga no Latvijas rīcības. Paredzams, ka Latvija, cieši iesaistījusies līguma īstenošanā un konsultējusies ar līgumslēdzēju iestādi par visiem nodrevumu projektiem, ar savu iekšējo mehānismu palīdzību apstiprinās nodrevumus un īstenošanas gala nodrevumus ietverto darbu.

- Apkopot analīzi (pašreizējās situācijas analīze, sasniedzamie mērķi, vēlamā nākotnes situācija un pārejas plāns) ziņojumā, ņemot vērā iesaistīto pušu (iesaistīto pušu matricu skat. **3. pielikumā**) komentārus.

1.3. Mūsu pieeja

Ziņojuma sagatavošanā tika izmantota projektam pielāgota “PwC Transform” metodoloģija.

1. attēls. Projekta tvērums.

Detalizēta analīze veikta, izvērtējot esošo situāciju atbilstoši kritērijiem, kas noteikti darba uzdevumā un uzskaitīti Eiropas Padomes Komisijas tiesu darba efektivitātei (CEPEJ) tiesu sistēmas laika menedžmenta rīkos¹⁶, it īpaši atjaunotajās Tiesu laika menedžmenta Saturna vadlīnijās¹⁷. Analīzes ietvaros salīdzināta Latvijas prakse ar identificēto labāko citu valstu praksi, izvērtēti iemesli, kādēļ rodas novirzes no atbilstošiem kritērijiem, un vērtētas citas problēmas. Izpētes veikšanai un Ziņojuma sagatavošanai izmantotas sekojošas pētījuma metodes:

2. tabula. Ziņojuma izstrādē izmantoto metožu pārskats.

Metode	Apraksts
Literatūras izpēte	Dokumentu apkopošana un sistemātiska analīze (sekundāro datu analīze, t.sk. publiski pieejamie dokumenti un dati, normatīvais regulējums, PwC zināšanu datu bāze), veicot Latvijas un ārvalstu prakses analīzi.
Intervijas	Intervijas ar atsevišķiem ieinteresēto pušu pārstāvjiem organizētas kā neatņemama informācijas apkopošanas procesa sastāvdaļa, lai apzinātu pašreizējo sistēmu un nepieciešamos uzlabojumus. Metode izmantota, lai iegūtu papildu informāciju ārvalstu un Latvijas prakses novērtēšanai un sagatavotu padziļinātu situācijas izvērtējumu. Intervēto personu sarakstu skat. 1. pielikumā .
Statistikas datu analīze	Aprakstošās statistikas analīze aptvēra datu ieguvu, apkopošanu, grupēšanu un grafisko attēlošanu, koncentrējoties uz pamata statistisko rādītāju aprēķināšanu un

¹⁶ CEPEJ. CEPEJ tools on judicial time management. Pieejams: <https://www.coe.int/en/web/cepej/saturn-tools>.

¹⁷ European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). Revised SATURN Guidelines for Judicial Time Management. Pieejams: <https://rm.coe.int/cepej-2021-13-en-revised-saturn-guidelines-4th-revision/1680a4cf81>.

Metode	Apraksts
	datu kopas iekšējās struktūras un raksturlielumu identificēšanu. Analīzē izmantoti dati no Eiropas Savienības (ES) un Latvijas oficiālajām statistikas datubāzēm, kā arī Tieslietu padomes un Tiesu administrācijas sniegtie dati.
Diskusijas (darbsemināri)	Diskusijas ar plašāku ieinteresēto pušu grupu, lai, balstoties uz esošās situācijas par tiesu varas budžeta un cilvēkresursu plānošanas nepilnību izpēti, sadarbībā ar ieinteresētajām pusēm sagatavotu pārejas no pašreizējās uz vēlamo nākotnes situāciju plānojumu.
Gadījuma analīze	Gadījuma analīze izmantota, lai iegūtu iespējami pilnīgu izpratni par ārvalstu labo praksi, meklējot atbildes uz jautājumiem “kā?”, “kāda veidā?”, “kāpēc?”. Atbilstoši uzdevumam, pēc noteiktiem kritērijiem tika atlasītas 3 valstis: Igaunija, Nīderlande un Somija, sagatavojot īsu raksturojumu un identificējot labo praksi.

1.3.1. Tiesu efektivitātes vērtēšanas kritēriji

Ievērojot to, ka Projekta darba uzdevums ir **tiesu sistēmas darbības efektivitātes celšanai** nepieciešamo institucionālo reformu ceļa kartes izstrāde, tad vispirms ir jānoskaidro, kādas efektivitātes problēmas pastāv tiesu sistēmā un vai to novēršanai ir nepieciešamas institucionālās reformas.

Analizējot normatīvo regulējumu, starptautisko organizāciju rekomendācijas un ārvalstu labo praksi, ir identificēti tiesu efektivitātes novērtēšanas kritēriji:

Tiesu efektivitātes vērtēšanas kritērijs

1. Tiesu varas attīstības stratēģija, tiesu varas iekārta un pārvaldības kārtība veicina tiesneša darba efektivitātes celšanos
2. Adekvāti resursi, kas piešķirti, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem:
 - 2.1. Pietiekams skaits tiesnešu un pietiekams atbilstoši kvalificēts atbalsta personāls
 - 2.2. Atbildības līmenim atbilstoša atlīdzība
 - 2.3. Materiāli tehniskais nodrošinājums, kas ļauj efektīvi pildīt pienākumus
3. Izmaksu-efektīva darba organizācija:
 - 3.1. Lietu efektīva vadība,
 - 3.2. Saprātīga termiņa ievērošana,
4. Tiesu varas cilvēkresursu vadības modelis
 - 4.1. Tiesneša pašorientācija uz efektivitāti:
5. Efektīvas informācijas komunikācijas tehnoloģijas un tiesvedības procesa digitalizācija.
6. Efektīvu tiesai alternatīvu strīdu izšķiršanas veidu pieejamība.
7. Informētība par sabiedrības gaidām par tiesu sistēmas darbību.

1.3.2. Tiesu efektivitātes novērtēšanas kritēriju avoti un skaidrojums

1. Tiesneša pašorientācija uz efektivitāti

Eiropas padomes Ministru komiteja skaidro, ka tiesu efektivitāte ir kvalitatīvu lēmumu pieņemšana saprātīgā termiņā pēc taisnīgas jautājumu izskatīšanas.¹⁸ Kā noteikts Eiropas padomes Ministru komitejas ieteikumu 30. punktā¹⁹, tiesnešu un tiesu sistēmas efektivitāte ir nepieciešams nosacījums ikvienas personas tiesību aizsardzībai, Cilvēktiesību un pamatbrīvību

¹⁸ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 31. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

¹⁹ Turpat, 30. punkts.

aizsardzības konvencijas 6. panta²⁰ prasību ievērošanai, tiesiskajai noteiktībai un sabiedrības uzticībai tiesiskumam.

Atsevišķu tiesnešu pienākums ir nodrošināt to lietu efektīvu vadību, par kurām viņi ir atbildīgi, tostarp to lēmumu izpildi, kuru izpilde ir viņu jurisdikcijā.²¹ Vienlaicīgi lielākas ekonomiskās efektivitātes meklējumi nekad nedrīkst kompromitēt tiesneša neatkarību. Neatkarība aizsargā tiesnesi kā valsts varas locekli. Ekonomiskā efektivitāte attiecas uz tiesneša lomu tieslietu sistēmā, no kuras cilvēki sagaida skaidrību, ātrumu, izmaksu-efektīvu darba organizāciju, pieklājību un iejūtību, jo īpaši attiecībā uz cietušajiem, un efektivitāti viņu tiesību un viņu pienākumu noteikšanā.²²

2. Tiesu iestāžu nodrošināto tiesnešu darba apstākļu un kopējās darba organizācijas ietekme uz tiesnešu darba efektivitāti

Par tiesu sistēmas organizāciju un darbību atbildīgajām iestādēm ir pienākums nodrošināt tiesnešiem tādus apstākļus, kas ļautu viņiem pildīt savu uzdevumu, un tām ir jāpanāk efektivitāte, vienlaikus aizsargājot un ievērojot tiesnešu neatkarību un objektivitāti.²³

Eiropas tiesnešu konsultatīvā padome (CCJE) jautājumā par Tieslietu padomju attīstību un to lomu neatkarīgā un objektīvā tieslietu sistēmā²⁴ iesaka, ka Tieslietu padomēm būtu aktīvi jāiesaistās tieslietu kvalitātes novērtēšanā un tiesnešu darba efektivitāti nodrošinošu paņēmieni ieviešanā, taču nevajadzētu aizvietot attiecīgo tiesu institūciju, kurai uzticēta tiesnešu individuālā izvērtēšana.

Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (ESAO) uzsver, ka patiesi efektīvu tiesu iestāžu pieejamība arvien vairāk tiek uzskatīta par galveno nosacījumu pozitīvas uzņēmējdarbības un ieguldījumu klimata radīšanai, kā arī ir pamatots līdzeklis nevienlīdzības novēršanai.²⁵ Lai novērstu un samazinātu pārmērīgu darba slodzi tiesās, būtu jāveic pasākumi, kas ir saskaņā ar tiesu neatkarības principu, lai ar tiesu varu nesaistītus uzdevumus uzticētu citām atbilstoši kvalificētām personām.²⁶

Lai palīdzētu budžeta lēmēj institūcijām veikt pamatotu tiesu vajadzību novērtējumu, tiesu iestāžu padomes vai citas neatkarīgas iestādes, kas ir atbildīgas par tiesu administrēšanu, var konsultēt un iesaistīt tiesu budžetu sagatavošanā. Dažās valstīs tas attiecas ne tikai uz valsti, bet arī uz decentralizētām tiesu iestādēm, ja to kompetencē ir šie jautājumi.²⁷

Tiesu administrēšanai būtu jāpalīdz uzlabot tiesu ekonomisko efektivitāti un jāsargā tiesnešu neatkarība un objektivitāte. Neatkarība attiecas uz tiesas lēmumu pieņemšanu un tiesas sēžu vadīšanu. Tā neliedz apstiprināt kopīgas darba metodes, kas nepieciešamas, lai efektīvi pildītu tiesnešu pienākumus. Protokolus, rokasgrāmatas vai metodiskos norādījumus, kas izstrādāti, lai sasniegtu šo mērķi, būtu jāapstiprina tiesas tiesnešiem vai tiesu sektoram, vai arī tiesnešu pārstāvjiem, kam tie ir adresēti, lai garantētu darba noteikumu efektivitāti un to, ka tie respektē tiesnešu neatkarību. Vadības pārskatatbildības sistēmām jāattiecas tikai uz pārvaldības darbībām, bet nekad – uz tiesas spriešanas darbībām.²⁸

Piemēri efektivitātes uzlabošanai: tiesu sistēmas līderība un sadarbība, tiesu iestāžu stratēģiskā vadība, efektīva resursu sadale, lietu plūsmas vadība (t.sk. lietu izskatīšanas laika standarti),

²⁰ Ikvienam ir tiesības uz taisnīgu un atklātu lietu izskatīšanu saprātīgā termiņā neatkarīgā un objektīvā, ar likumu izveidotā tiesā.

²¹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 31. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

²² Turpat, 37. punkts.

²³ Turpat, 32. punkts

²⁴ Eiropas tiesnešu konsultatīvā padomes (CCJE) 05.11.2021. viedokļa Nr. 24. D daļas c apakšpunkts. Pieejams: <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604>.

²⁵ ESAO. (2018). Justīcijas pieejamība uzņēmumiem un integrējoša izaugsme Latvijā. 3.lpp. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/91/download?attachment>.

²⁶ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 36. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

²⁷ Turpat, 45. punkts

²⁸ Turpat, 46. punkts.

datos balstīta darbības rezultativitātes vadība, lietu izskatīšanas turpināšanas politika, tiesas sēžu atlikšanas ierobežošana un citas pārvaldības darbības, kas veicina tiesvedības efektivitāti.

3. Adekvāti resursi, kas piešķirti, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem

Tiesu vajadzības ir jāizvērtē un jānovērtē, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem.²⁹ Tas nozīmē, ka vajadzīgs skaidrs aplēšu algoritms, kādi resursi ir nepieciešami tiesu varai, lai izskatītu to lietu apjomu, kas iesniegti izskatīšanai tiesā.

3.1. Darba apjomam atbilstošs tiesnešu skaits un pietiekams atbilstoši kvalificēts palīgpersonāls

Tiesām būtu jāpiešķir pietiekams skaits tiesnešu un atbilstoši kvalificēts palīgpersonāls.³⁰ Tiesneši strādā efektīvāk un spriedumus pasludina ātrāk, ja viņiem ir nodrošināts atbilstošs atbalsta personāls, kas ir izvēlēts, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, un nodrošināts nepieciešamais aprīkojums.³¹ Jāpanāk līdzsvars starp tiesnešu tiesībām uz atbilstoši darba apstākļiem un viņu atbildību efektīvi izmantot viņiem piešķirtos resursus.

Tiesnešu atalgojumam jābūt samērīgam ar viņu profesiju un pienākumiem, tam jābūt pietiekamam, lai pasargātu tiesnešus no pamudinājumiem ar mērķi ietekmēt viņu lēmumus.³²

Katrai valstij būtu jāpiešķir adekvāti resursi, telpas un aprīkojums tiesām, lai tās varētu darboties saskaņā ar Konvencijas 6. pantā³³ noteiktajiem standartiem un tiesneši varētu efektīvi strādāt.³⁴

3.2. Efektīvas informācijas komunikācijas tehnoloģijas un tiesvedības procesa digitalizācija

Iestādēm un tiesnešiem būtu jāveicina elektronisko lietu pārvaldības sistēmu un informācijas komunikācijas tehnoloģiju izmantošana, un līdzīgi būtu jāveicina arī to vispārēja izmantošana tiesās. Eiropas padomes rekomendācijā uzsvērts, ka tiesām būtu jāpiešķir pietiekams skaits tiesnešu un atbilstoši kvalificēts palīgpersonāls. Tiesneša pilnvaras pieņemt lēmumu konkrētā lietā nevajadzētu ierobežot tikai ar prasību pēc iespējas efektīvāk izmantot resursus.³⁵

4. Specializēti tiesas lietu izskatīšanas veidi

Specializētas tiesas, kurām ir ekskluzīva jurisdikcija noteiktu kategoriju lietu izskatīšanā, izveide var būtiski saīsināt attiecīgo lietu izskatīšanas vidējo ilgumu un nodrošināt augstāku nolēmumu kvalitāti, jo efektīvs rīks tiesas procesa efektivitātes celšanai ir tiesnešu specializācija.

Valstīs var tik ieviesti daži specializēti lietu izskatīšanas veidi. Lai gan specializācijai ir iespējami trūkumi (piemēram, tiesnešu kompetences attīstīšana tikai noteiktā virzienā un iecietīgāka attieksme pret regulārajiem lietu dalībniekiem), tomēr izmaksu apsvērumi un iespējamās specializācijas priekšrocības ir efektivitāte un kvalifikācijas paaugstināšanās tiesību jautājumu risināšanā, uzlabota vienveidība un paredzamība, kā arī pilnveidota tiesu nolēmumu pieņemšanas kvalitāte. Vienlaikus tiesnešiem, kas specializēsies ļoti šauru kategoriju lietu izskatīšanā, neskatot citu kategoriju lietas, pastāv risks zināmā mērā zaudēt kvalifikāciju.³⁶

Kā liecina Ekonomisko lietu tiesas piemērs, šauras specializācijas apstākļos, īpaši pie neatbilstoša resursu sadalījuma un nesabalansētas lietu struktūras, pastāv risks, ka tiesa kļūst par procesa aiztures, nevis paātrinājuma punktu. Latvijas kontekstā ilgtspējīgāka pieeja būtu tiesnešu specializācijas attīstīšana un esošo tiesu ietvaros, stiprinot sadarbības platformas un metodisko atbalstu konkrētās jomās.³⁷

²⁹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, Paskaidrojumu 42. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

³⁰ Turpat, 35. punkts.

³¹ Turpat, 42. punkts.

³² Turpat, 41. un 53. punkts.

³³ Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija.

³⁴ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 33. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

³⁵ Turpat, 34., 35., 37. punkts.

³⁶ Juris Siliņš: Tiesnešu specializācija ir objektīvi nepieciešama. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/306239-juris-silins-tiesnesu-specializacija-ir-objektivi-nepieciešama-2019>.

³⁷ Tieslietu padomes Tiesnešu specializācijas darba grupas ziņojums "Tiesnešu specializācijas pamatprincipi". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9016/download?attachment>.

5. Efektīvu tiesai alternatīvu strīdu izšķiršanas veidu pieejamība

Efektīvu, tiesai alternatīvu strīdu izšķiršanas mehānismu pieejamība ir jāveicina³⁸, jo tie var būt tikpat svarīgi kā tiesu iestāžu pieejamība.

Likumdevēju uzdevums ir izstrādāt justīcijas sistēmu, kurā tiek atbalstīta pušu strīdu izšķiršanas nodošana izskatīšanai pareizajā iestādē atkarībā no tā rakstura un nopietnības. Lai gan Latvijā ir ievērojama interese par alternatīvajiem strīdu risināšanas mehānismiem, tie praksē netiek pienācīgi izmantoti. Strīda dalībnieki īsti neņem vērā strīdu risināšanas mehānismu pilnu spektru un piedāvātajos ārpustiesas strīdu risinājumu pakalpojumos ir novērojamas nepilnības. Šķiet, ka uzņēmumi tikai ļoti reti apsver strīdu izšķiršanu ar šķīrējtiesas, mediācijas, samierināšanas, ombudu shēmas vai tiešsaistes palīdzību. Tāpat kā daudzas citas valstis, Latvija saskaras ar mediācijas zemo praktisko atbilstību, neskatoties uz tās pievilcīgajām īpašībām. Šķīrējtiesas pakalpojumu piedāvājums un pieprasījums pašlaik nav līdzsvarots. Samierināšanas un ombuda shēmas ir daudz mazāk nostiprinātas nekā citās ESAO valstīs.³⁹

Joprojām pastāv sabiedrības piesardzīga attieksme un zemais informētības līmenis par alternatīvo strīdu izšķiršanas iespējām un priekšrocībām. Šie mehānismi nereti tiek uzskatīti par mazāk efektīviem nekā tradicionālā tiesvedība, turklāt tiesu iestādes nepietiekami izmanto iespējas informēt sabiedrību par šiem risinājumiem. Uzticību šiem mehānismiem mazina arī bažas par objektivitāti, interešu konfliktiem un zemu rezultātu izpildāmību.⁴⁰

6. Informētība par sabiedrības gaidām par tiesu sistēmas darbību

Tiesneši, kas ir daļa no sabiedrības, kurai viņi kalpo, nevar efektīvi īstenot tiesiskumu bez sabiedrības uzticības. Tiesnešiem ir jābūt informētiem par to, ko sabiedrība sagaida no tiesu sistēmas un kādas ir sūdzības par tās darbību. To sekmētu pastāvīgi mehānismi, ko izveido tiesu iestāžu padomes vai citas neatkarīgas iestādes, lai iegūtu šādu atgriezenisko saiti.⁴¹

Tiesas un Tieslietu padome pieejamo resursu ietvaros cenšas izzināt sabiedrības viedokli par tiesu sistēmas darbību. Saskaņā ar Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS, "Tiesu apmeklētāju anketu apkopojums 2022-2023. gads" aptauju rezultātiem tiesu apmeklētāji kopumā tiesas darbu vērtē ļoti labi, visaugstāk novērtējot darbinieku attieksmi. Savukārt zemāka apmierinātība, ērtumam, kā var iepazīties ar tiesas materiāliem un precīzu sēdes sākuma laiku. Turklāt 70% no respondentiem norādīja, ka izmantotu iespēju elektroniski sazināties ar tiesu.⁴²

Saskaņā ar SKDS "Attieksme pret tiesām un uzskati par tiesvedības procesiem Latvijas iedzīvotāju aptauja (2024)" aptaujas datiem 38% no respondentiem uzticas tiesu varai, savukārt 44% uzticība tiesu varai ir zema. Jāatzīmē, ka arī 2023. gada aptauja uzrāda līdzīgus rezultātus. Turklāt kritiskākā attieksme pret tiesām bijusi respondentiem, kuri paši personiski vai viņiem tuvi cilvēki saskarušies ar tiesu darbu. Teju lielākā daļa respondentu ir nodrošināti ar tehnoloģijām attālinātai tiesas sēžu vai citu darbību norisei. Tomēr tikai 35% atbalsta attālinātu tiesas sēžu procesu. Lai gan lielākā daļa respondentu norāda, ka tiesas ir kompetentas, tomēr vienlaikus tiek atzīmēts, ka lietu izskatīšanas termiņi nav samērīgi.⁴³

Piemēram, Nīderlandē, uzsverot mainīgos procesus sabiedrībā, tiesu vara meklē jaunus risinājumus, izmantojot inovatīvus projektus, kas palīdz risināt parādsaistību problēmu vai sarežģītus laulības šķiršanas gadījumus ārpus tiesas. Līdzīgi kā Latvijā, kur ap 42% no tiesvedībām ir prasības par zaudējumu un parādu piedziņu, arī Nīderlandē šādi procesi sastāda

³⁸ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 39. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

³⁹ ESAO. (2018). Justīcijas pieejamība uzņēmumiem un integrējoša izaugsme Latvijā. 14.lpp. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/91/download?attachment>.

⁴⁰ OECD. Efektīvas strīdu izšķiršanas tiešsaistē attīstība Latvijā. Pieejams: https://www.oecd.org/lv/publications/efektivas-stridu-izskiršanas-tiesaisaiste-attistiba-latvija_03bf2cc4-lv.html?utm_source=chatgpt.com.

⁴¹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 20. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

⁴² Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS. Tiesu apmeklētāju anketu apkopojums 2022-2023.gads. Pieejams: <https://providus.lv/wp-content/uploads/2023/09/Apkopojums.pdf>.

⁴³ SKDS. (2024). Attieksme pret tiesām un uzskati par tiesvedības procesiem Latvijas iedzīvotāju aptauja. Pieejams: https://ppdb.mk.gov.lv/wp-content/uploads/2024/09/SKDS_2024.pdf.

lielu īpatsvaru. Tādēļ 2023. gadā tika uzsākts norīkotas tiesas amatpersonas – konsultantus parādu jautājumos, kas tiesu sistēmai palīdz mazināt parādsaistību problēmu, ja, piemēram, viena un tā pati persona ir parādnieks vairākiem kreditoriem. Parādu konsultants ir apmācīts, iesaistās tiešā sarunā ar attiecīgo personu. Ja iespējams un ja ir vēlme, parādnieks var tik novirzīts uz pašvaldības palīdzības dienestu personām, kas nevar atrisināt parādsaistību problēmu.⁴⁴ Latvijā līdzīgi risinājumi plaši aprakstīti Tieslietu ministrijas vadītajā projektā.

2. Stratēģija

 Pašlaik tiesu varas pārvaldības institūciju stratēģiskās prioritātes nav pilnībā saskaņotas, tādējādi radot neskaidrību, kāds ir tiesu sistēmas tālākās attīstības virziens. Tieslietu padomei un Tieslietu ministrijai būtu jāvienojas par tiesu varas stratēģiskās attīstības mērķiem un prioritātēm, kā arī tiesu varas neatkarības no izpildvaras nodrošināšanas konceptuālo risinājumu. ...		
Tieslietu ministrijas stratēģija un Nacionālās attīstības plāns 2021. - 2027. gadam		Tieslietu padomes darbības stratēģija 2021.–2025. gadam
	Prioritātes ir orientētas uz sabiedrības un uzņēmējdarbības vides vajadzību apmierināšanu, uzsverot tiesu sistēmas pieejamību, efektivitāti un uzticamību kā galvenos faktoros.	Galvenā prioritāte ir pašas institūcijas attīstība un tiesu varas iekšējās institucionālās kapacitātes stiprināšana.
Mērķi	- Taisnīga tiesa saprātīgā termiņā. - Tiesu sistēma, kurai uzticas sabiedrība.	- Veicināta tiesu varas neatkarība no izpildvaras un attīstītas neatkarības garantijas. - Tieslietu padome ir respektēts tiesu sistēmas interešu pārstāvis, tajā skaitā politikas plānošanas procesā. - Efektīva, ērta, savlaicīga, sabiedrībai saprotama un pieejama tiesu sistēma. - Nodrošināta sabiedrības izpratne par tiesu varu un palielināta sabiedrības uzticēšanās tai.
Rezultāti	- Uzticama tiesu sistēma. - Efektīva tiesu darba organizācija. - Kvalitatīva un pieejama tiesu sistēma. - Digitalizēta tiesu sistēma.	- Tiesu varas neatkarības stiprināšana. - Tieslietu padomes darbības funkcionalitātes un lomas stiprināšana. - Efektīva un kvalitatīva tiesu vara. - Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai veicināšana.
Politikas un darbības	Sabiedrības daļa, kas pilnībā vai daļēji uzticas tiesu sistēmai.	Nesatur ne politikas (mērķa sasniegšanas pakāpes) rezultātus, ne darbības rezultātus un to rādītājus.

⁴⁴ Nīderlandes Tiesu vara. Parādu vadība. Pieejams: <https://www-rechtspraak-nl.translate.goog/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Kwaliteit-van-de-rechtspraak/innovatie-binnen-de-rechtspraak/Paginas/schuldenaanpak.aspx? x tr sl=auto& x tr tl=lv& x tr hl=en& x tr pto=wapp>.

	Tieslietu ministrijas stratēģija un Nacionālās attīstības plāns 2021. - 2027. gadam	Tieslietu padomes darbības stratēģija 2021.–2025. gadam
rezultātu rādītāji	• Uzņēmēju daļa, kas uzskata, ka tiesu un tiesnešu neatkarība ir ļoti liela vai diezgan liela. • Visa tiesvedības procesa kopējais ilgums (no tiesvedības uzsākšanas līdz galīgajam nolēmumam lietā) (mēneši): 1) administratīvajās lietās; 2) administratīvo pārkāpumu lietās; 3) civillietās; 4) krimināllietās. • Tiesu administrācijas e-pārvaldes indekss.	

2.1. Tieslietu padomes stratēģiskās prioritātes

Tieslietu padomes virsmērķis ir nodrošināt līdzvērtīgu tiesu sistēmas pārstāvēšanu valsts varas atzaru dialogā, lai nodrošinātu tiesu varas neatkarību, kvalitāti, attīstību un atbildību. Virsmērķa sasniegšanai Tieslietu padome laika periodam no 2021.–2025. gadam ir izvirzījusi četras stratēģiskās prioritātes (skat. 2. attēlu).⁴⁵

2. attēls. Tieslietu padomes prioritātes.

 Tiesu varas neatkarības stiprināšana	 Tieslietu padomes darbības funkcionalitātes un lomas stiprināšana	 Efektīva un kvalitatīva tiesu vara	 Sabiedrības uzticēšanās tiesu varai veicināšana
Veicināta tiesu varas neatkarība no izpildvaras un attīstītas neatkarības garantijas	Tieslietu padome ir respektēts tiesu sistēmas interešu pārstāvis, tajā skaitā politikas plānošanas procesā	Efektīva, ērta, savlaicīga, sabiedrībai saprotama un pieejama tiesu sistēma	Nodrošināta sabiedrības izpratne par tiesu varu un palielināta sabiedrības uzticēšanās tai

Katrā prioritārajā virzienā ir izvirzīti 6 – 9 veicamie uzdevumi. Pēc stratēģijas pieņemšanas tika izveidota Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupa⁴⁶, kas īsteno Tieslietu padomes darbības stratēģijas 2021.–2025. gadam 3. rīcības virziena “Efektīva un kvalitatīva tiesu vara” uzdevumus. 2025. gadā ir veikta analīze, kā ir veicies ar stratēģijas izpildi.

Tiesas saskaņā ar likumu katru gadu Tieslietu Padomei iesniedz lietu izskatīšanas termiņu plānu.

Tieslietu padomes darbības stratēģija 2021.–2025. gadam nesatur ne politikas (mērķa sasniegšanas pakāpes) rezultātus, ne darbības rezultātus un to rādītājus. Šādiem rezultātu rādītājiem ir jābūt orientētiem uz konkrētu, mērāmu un sasniedzamu rezultātu sasniegšanu noteiktā laika periodā.

⁴⁵ Tieslietu padome. (2021). Tieslietu padomes darbības stratēģija 2021.–2025. gadam. Pieejams:

https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Dokumenti/Pielik_Nr_16_Tieslietu_Padomes_Strategija_2021_2025.docx.

⁴⁶ Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupa. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/tiesu-efektivitates-stiprinanas-darba-grupa>

2.2. Nacionālajā attīstības plānā un Tieslietu ministrijas stratēģijā izvirzītās tiesu sistēmas prioritātes

Tieslietu ministrijas stratēģijā⁴⁷ ir izvirzīti Tiesu sistēmas politikas mērķi – “Taisnīga tiesa saprātīgā termiņā” un “Tiesu sistēma, kurai uzticas sabiedrība”, un galvenie uzdevumi laika periodam no 2022. gada līdz 2026. gadam.

Atsaucoties uz Tieslietu ministrijas stratēģiju un Nacionālo attīstības plānu (turpmāk – NAP) 2021. - 2027. gadam⁴⁸, Tieslietu ministrijas resora budžeta paskaidrojumos⁴⁹ ir sniegta informācija par būtiskākajiem politikas un darbības mērķiem, politikas un darbības rezultātiem, kā arī to rādītājiem, kas sasniedzami ar valsts budžeta līdzekļiem budžeta programmā “Tiesu sistēmas attīstība” (skat. 3. tabulu).

3. tabula. Pārskats par Tiesu sistēmas politikas mērkiem valsts budžeta ietvaram no 2025. – 2027. gadam.

Politikas mērķis: taisnīga tiesa saprātīgā termiņā; tiesu sistēma, kurai uzticas sabiedrība		
Politikas rezultatīvie rādītāji:	Faktiskā vērtība 2023. gadā	Plānotā vērtība 2026. gadā
Sabiedrības daļa, kas pilnībā vai daļēji uzticas tiesu sistēmai (%) ⁴¹	36.0	55
Uzņēmēju daļa, kas uzskata, ka tiesu un tiesnešu neatkarība ir ļoti liela vai diezgan liela (%)	43	65
Visa tiesvedības procesa kopējais ilgums (no tiesvedības uzsākšanas līdz galīgajam nolēmumam lietā) (mēneši):		
1) administratīvajās lietās	28.8	20
2) administratīvo pārkāpumu lietās	7	4.6
3) civillietās	17	16
4) krimināllietās	19.3	11.7
Tiesu administrācijas e-pārvaldes indekss	56.7 (2022)	75

Vēl 42 tiesu darba statistiku un tiesu efektivitāti raksturojošie rādītāji ir uzkrāti Tieslietu ministrijas budžeta paskaidrojumos un iekļauti politikas un resursu vadības kartē “1. Tiesu sistēmas attīstība” un sniedz datus par budžeta apakšprogrammas “03.02.00 Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas” izpildes darbības rezultātiem⁵⁰. Atsevišķi būtiski tiesu darbības rādītāji Latvijā vēl netiek uzkrāti (skat. Sadaļu “Cilvēkresursu izmantošanas produktivitāte un efektivitāte”) un būtu noderīgi tos apzināt, lai varētu izmantot tiesu efektivitātes un kvalitātes izmaiņu mērīšanai.

⁴⁷ Tieslietu ministrijas darbības stratēģija 2022.- 2026. gadam. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/media/10187/download?attachment>.

⁴⁸ Nacionālais attīstības plāns 2021. - 2027. gadam.

⁴⁹ Likums "Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam."

⁵⁰ Finanšu ministrija. (2025). 03.02.00 Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas / TM-2025.gads. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/030200-apgabaltiesas-un-rajonu-pilsetu-tiesas-tm-2025gads>.

2.3. Ieteikumi tiesu varas stratēģisko mērķu sasniegšanas progresu mērīšanai

Ierosinām, konsolidējot jau šobrīd formulētos mērķus, laika periodam no 2026. līdz 2030. gadam tiesu varai apsvērt iespēju vērtēt mērķu sasniegšanas progresu ar mērāmiem rezultātu rādītājiem un plānot attīstību šādos trijos stratēģiskajos virzienos:

1. Efektīva, ērta, savlaicīga, sabiedrībai saprotama tiesu sistēma, kuras pakalpojumi atbilst sabiedrības un cilvēku vajadzībām.
2. Tiesu sistēmas darbinieki ir kompetenti, apņēmīgi un to darbam ir nodrošināti nepieciešamie resursi.
3. Nodrošināta tiesu varas fiskālā neatkarība no izpildvaras, saņemot attīstības neatkarības garantijas.

Pašlaik spēkā esošajos stratēģiskajos dokumentos ir saturiski tuvi, bet ne pilnībā saskaņoti tiesu varas attīstības stratēģiskie mērķi. Piemēram, Nacionālajā attīstības plānā un Tieslietu ministrijas stratēģijā ir lielāks uzsvars uz sabiedrības uzticēšanās tiesu varai pieaugumu. Papildus tam Tieslietu ministrija kā rezultātu rādītājus izmanto komersantu pārliecības par tiesu varas neatkarīgumu mērījumus un lietu izskatīšanas ātruma uzlabošanas un citus CEPEJ tiesu efektivitātes mērīšanas rādītājus. Savukārt Tieslietu padome orientējas uz šaurāku personu loku – tiesas pakalpojuma lietotāju, un tam pieejamo pakalpojumu ērtumu, savlaicīgumu un pieejamību. Tieslietu padomes prioritārie virzieni attiecas arī uz tiesu sistēmas institucionālās pārvaldības attīstības jautājumiem.

Stratēģiskā plānošana ir process, kurā tiek identificēti jautājumi, kas ir būtiski rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu ilgtermiņa attīstībai. Stratēģiskās plānošanas procesā ir jāapzina visu būtiskāko tiesu iestāžu sadarbības partneru intereses un balstoties uz ieinteresēto personu ieguldījumu, ir jāvienojas par konsensu pa darbības jomām, mērķiem un prioritātēm, kas palīdzētu tiesu sistēmai risināt problēmas, izmantojot iespējas, ar kurām tā varētu saskarties.

Ņemot vērā līdz šim sasniegto un labāko ārvalstu praksi, iesakām apsvērt iespēju stratēģiski plānot 23. tabulā minētajās darbības jomās un mērķu sasniegšanas progresu mērīt, izmantojot šādus rezultātus un to rezultātīvos rādītājus:

4. tabula. Ieteicamie mērķu sasniegšanas progresu rādītāji.

Mērķis un rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	Mērķa vērtība ⁵¹	Pamatojums
1. Efektīva, ērta, savlaicīga, sabiedrībai saprotama tiesu sistēma, kuras pakalpojumi atbilst sabiedrības un cilvēku vajadzībām			Liels izaicinājums tiesu sistēmai ir Latvijas sabiedrības uzticēšanās, tādēļ tiesu varai ir nepieciešams demonstrēt, ka tiesu sistēmas darbība un pakalpojumi atbilst sabiedrības kopumā un individuālu cilvēku vajadzībām.
Tiesā uzkrāto lietu skaits gada beigās samazinās	• Uzkrājumā esošo lietu skaits ir mazāks nekā iepriekšējā gada beigās • Lietu skaits, kas nav izskatītas ilgāk par 12 mēnešiem, samazinājies par 10%,	• Par 5% mazāks lietu uzkrājums • Samazinājies par 10%	Darba procesu un pārvaldības efektivitātes paaugstināšana, veicinātu tiesnešu noslodzes izlīdzināšanu, lietu izskatīšanas termiņu saīsināšanās un rezultāts

⁵¹ Mērķa vērtības ir precizējamas pēc bāzes vērtības noteikšanas un saskaņojamas ar tiesu priekšsēdētājiem.

Mērķis un rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	Mērķa vērtība ⁵¹	Pamatojums
	salīdzinot ar iepriekšējo periodu		valstī būtu arī uzkrāto lietu skaita samazināšanās.
Vidējais lietu izskatīšanas ilgums samazinās	- Vidējais lietu izskatīšanas ilgums pa lietu kategorijām atbilst Tieslietu padomes noteiktajam Lietu izskatīšanas termiņu standartam attiecīgajam gadam - Augstāka tiesas sēdes datuma noteiktība - Mazināts lietas skatīšanas pēc būtības sēžu turpināšanas īpatsvars	90% lietu izskatītas saskaņā ar standartu - Nenotikušo sēžu skaits samazinās par 10% gadā - Pieaug lietu īpatsvars, kuras tiek izskatītas vienā tiesas sēdē	
Tiesas aizsardzība ir īstenota vienlīdzīgi visā valstī	Vidējais lietu izskatīšanas ilgums specializētajās tiesās nepārsniedz vidējo lietu izskatīšanas ilgumu attiecīgās instances tiesā par vairāk nekā 3 mēnešiem	Nepārsniedz vidējo ilgumu par vairāk nekā 3 mēnešiem	
Uzlabojas tiesas darba kvalitāte	- Negrozīto zemākās instances nolēmumu skaits palielinājies par 5%, salīdzinot ar iepriekšējo periodu - Negrozīto apelācijas instances nolēmumu skaits palielinājies par 5%, salīdzinot ar iepriekšējo periodu	Palielinājies par 5%	Tiesu kvantitatīvo mērķu sasniegšanu ir nepieciešams skatīt kontekstā ar kvalitatīvo mērķu sasniegšanu.
Tiesas nodrošina kvalitatīvu un konsekventu klientu pieredzi - palielinās klientu apmierinātība ar tiesu sistēmu	- Regulāri tiek veikta klientu aptauja visās tiesās - Klientu apmierinātības rādītājs uzlabojas par 5% gadā	- Veikta aptauja - Bāzes vērtība + 5%	Orientēšanās uz tiesu pakalpojumu saņēmēju, pakalpojuma pielāgošana sabiedrības gaidām un komunikācijas ar sabiedrību nodrošināšana ir būtisks priekšnosacījums uzticēšanās tiesu varai paaugstināšanai.
Sistēmas lietotāji ir apmierināti ar elektroniskajiem pakalpojumiem	- Pilnībā ieviesta TIS2 sistēma visās tiesās - Precizēta lietu kategoriju klasifikācijas sistēma, atbilstoši lietu svēršanas modelim un piemērots lietu svēršanas modelis	Ieviesta TIS2	
Tiesu sistēmas nozīme un darbība sabiedrībā ir labi zināma un uzticama – tiesas informē sabiedrību par saviem lēmumiem	Uzticība tiesu varai vidējā termiņā uzlabojas par vismaz 10%	Bāzes vērtība + 10%	
2. Tiesu sistēmas darbinieki ir kompetenti, apņēmīgi un to darbam ir nodrošināti nepieciešamie resursi.			Cilvēkresursi ir galvenais tiesu sistēmas aktīvs, tādēļ personāla attīstības jautājumi un materiāltehniskā stāvokļa

Mērķis un rezultāts	Rezultatīvais rādītājs	Mērķa vērtība ⁵¹	Pamatojums
			stabilitāte ir būtisks stratēģiskās attīstības virziens.
Darbības procedūras ir efektīvas un atbilst paraugpraksi, – metodes un procesi ir konsekventi	Tieslietu padomes vadlīnijas noteiktos jautājumos ir ieviestas tiesu praksē	Līdz 2027. gadam 90%	Darba organizācijas efektivitātes celšanai, izskaužot liekās, dublējošās vai darbības, kas nododamas citas kompetences nodarbinātajiem, būtu jābūt vienam no stratēģiskajiem mērķiem.
Kompetences attīstība ir nepārtraukta un efektīva Tiek attīstīta tiesnešu un tiesu darbinieku kompetence	Izstrādāti individuāli kompetences attīstības plāni	2027.gadā –30% 2030. gadā –70%	Kompetences attīstīšana ir būtisks tiesnešu un cita tiesas personāla stratēģiskās attīstības aspekts.
3. Nodrošināta tiesu varas fiskālā neatkarība no izpildvaras, saņemot attīstības neatkarības garantijas.			
Nodrošināta tiesu sistēmas fiskālā neatkarība un skaidra darbības rezultātu vadība	- Izstrādāts un abpusēji starp Tieslietu padomi un Likumdevēju parakstīts memorands par tiesu varas finansējumu vidējam termiņam - Tiek nodrošināts pamatfinansējums atbilstoši tiesu varai optimāli nepieciešamajā apmērā - Uz nākamo gadu pārceltās apropriācijas daļa vai budžeta neizpilde nepārsniedz 8% no plānotā budžeta - Izveidota darba rezultātu vadības sistēma	- Parakstīts memorands - Nodrošināts pamatfinansējums atbilstoši noslodzei - Budžeta neizpilde nepārsniedz 8% no plānotā budžeta	Plānojot pārmaiņas tiesu budžeta pārvaldībā, ir nepieciešams izveidot ne vien jaunu budžeta pārvaldības modeli, bet arī, uzņemoties atbildību par efektīvu un lietderīgu tiesu varas budžeta izlietojumu, ieviest darbības rezultātu vadības sistēmu.
Tiesu sistēmas personāla atalgojums ir konkurētspējīgs un atbilstošs uzticētajai atbildībai	Tiesnešu un tiesnešu palīgu atalgojums atbilst vidējam līmeni Baltijas valstīs	Līdz 2030. gadam	
Materiāltehnisko resursu efektīva izmantošana	- Pārskatīts un optimizēts tiesu telpu izmantošanas plāns - Tiesas zāļu skaita attiecība uz tiesnesi nepārsniedz 0.75	- Līdz 2027. gadam - Nepārsniedz 0.75	

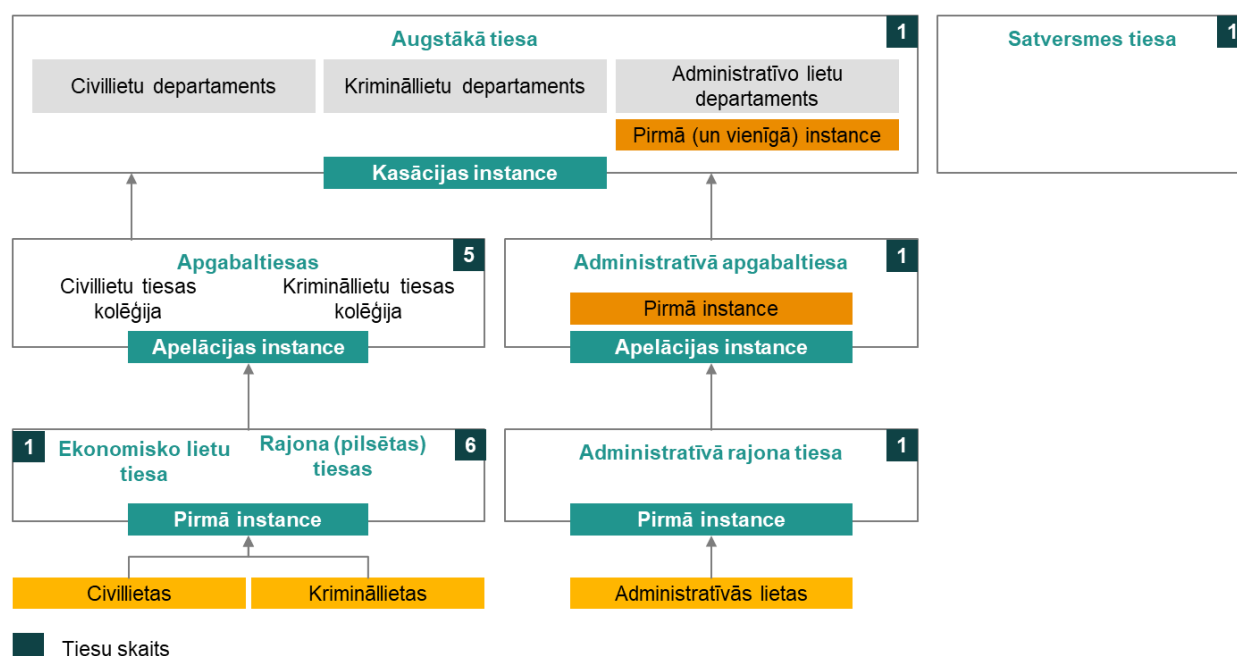
3. Organizācija un budžets

3.1. Pamatfakti par tiesu varas iekārtu, kopējo nodarbināto skaitu un budžetu

Tiesu iekārtu Latvijas Republikā nosaka Satversme⁵², likums “Par tiesu varu” un citi likumi, kas regulē tiesu varas iekārtu un darbību⁵³. Likums “Par tiesu varu” stājās spēkā jau 15.12.1992. un līdz 2024. gada beigām tas ir grozīts aptuveni 40 reizes.

Tiesu vara Latvijas Republikā pieder astoņām rajonu (pilsētu) tiesām, sešām apgabaltiesām, Augstākajai tiesai un Satversmes tiesai, bet izņēmuma stāvokļa vai kara laikā — arī karatiesām.⁵⁴ Kopumā ir 15 tiesu iestādes (skat. 3. attēlu). Latvijā pastāv trīspakāpju tiesu sistēma. Apgabaltiesas ir apelācijas instances civillietām, krimināllietām un administratīvajām lietām⁵⁵. Ikkatras apgabaltiesas darbības teritorijā ir jābūt arī vismaz vienai rajona (pilsētas) tiesai⁵⁶. Tās ir pirmās instances tiesas civillietām, krimināllietām un administratīvajām lietām, kā arī izskata zemesgrāmatu lietas⁵⁷. Latvijā ir divas specializētās tiesas – Administratīvā tiesa un Ekonomisko lietu tiesa.

3. attēls. Latvijas tiesu varas iekārta.⁵⁸

Latvijā pastāv Satversmes tiesa, kas likumā noteiktās kompetences ietvaros izskata lietas par likumu atbilstību Satversmei, kā arī citas ar likumu tās kompetencē nodotās lietas.⁵⁹ Satversmes tiesas darbību regulē Satversmes tiesas likums.⁶⁰ Karatiesu darbību regulē Karatiesu likums.⁶¹

Tiesu darbiniekiem tiešā augstākā amatpersona parasti ir tās tiesas iestādes vadītājs, kurā darbinieks pilda amata pienākumus. Tomēr visus personālvadības procesus nodrošina Tiesu

⁵² Latvijas Republikas Satversmes VI nodaļa.

⁵³ Likuma “Par tiesu varu” 2. panta pirmā daļa.

⁵⁴ Likuma “Par tiesu varu” 1. panta trešā daļa un Latvijas Republikas Satversmes 82. pants.

⁵⁵ Likuma “Par tiesu varu” 36. pants.

⁵⁶ Likuma “Par tiesu varu” 29. panta pirmā daļa.

⁵⁷ Likuma “Par tiesu varu” 30. panta pirmā daļa.

⁵⁸ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesas process Senātā. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/tiesvediba/tiesas-process-senata>.

⁵⁹ Latvijas Republikas Satversmes 85. pants.

⁶⁰ Likuma “Par tiesu varu” 2. panta ceturrtā daļa.

⁶¹ Likuma “Par tiesu varu” 2. panta piektā daļa.

administrācija. Uz 30.06.2024. tiesu darbiniekiem bija šāds amata vietu pilna laika ekvivalentu skaits, kā arī šāds amata vietu sadalījums pēc padotības struktūras:

4. attēls. Tiesu administrācijas amata vietas un darbinieku padotība.⁶²

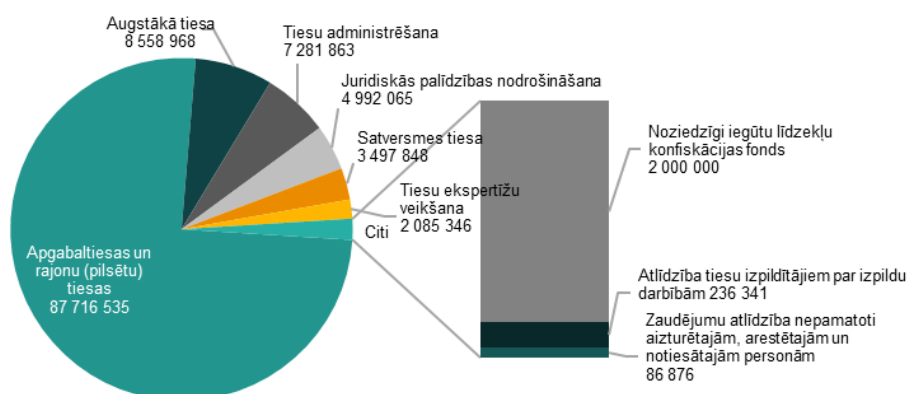
Tiesnešu kopskaitu pirmās instances un apelācijas instances tiesās, kā arī Augstākajā tiesā nosaka Saeima, pamatojoties uz Tieslietu padomes priekšlikumu. Latvijas tiesu sistēmā uz 21.12.2024. bija šāds tiesnešu amata vietu kopskaits un neaizpildīto amata vietu īpatsvars:

5. attēls. Tiesnešu amata vietu un vakanto amata vietu skaits.⁶³

Saskaņā ar Valsts kases datiem **tiesu sistēmas budžets 2023. gadā bija 116 455 843 euro**, no kuriem 75% tika novirzīti pirmās un apelācijas instances tiesu darbības nodrošināšanai.

6. attēls. Valsts budžeta finansējums programmām saskaņā ar COFOG klasifikāciju "Tiesu sistēmas darbība" (euro).⁶⁴

⁶² Latvijas Atvērto datu portāls. Amati un nodarbinātie uz 30.06.2024. Pieejams: <https://data.gov.lv/dati/dataset/valsts-parvaldes-iestazu-amatu-un-nodarbinato-statistika/resource/8f089065-0baa-4087-a070-f90b5d541a47>.

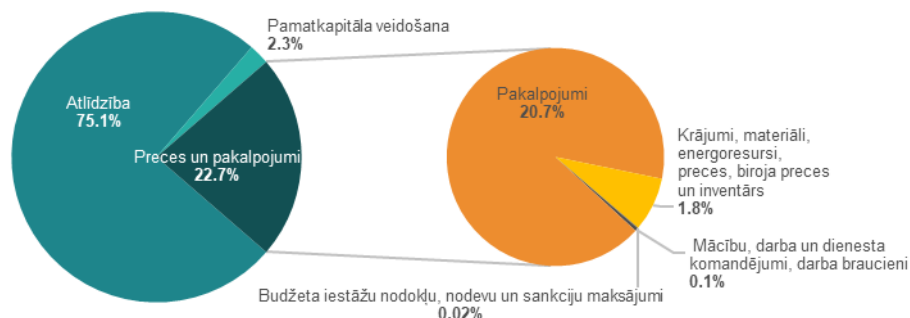
⁶³ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

Tieslietu padome. (2018). Lēmums par tiesnešu skaita noteikšanu katrā rajona (pilsētas) tiesā un to sastāvā esošajās zemesgrāmatu nodaļās. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Lemumi/2018/TP_lemums_nr_2_2018.pdf.

⁶⁴ Valsts kase. "Valsts budžeta izpilde pa iestādēm, budžeta programmām/apakšprogrammām un klasifikācijas kodiem". Pieejams: <https://data.gov.lv/dati/iv/dataset/valsts-budzeta-izpilde-pa-iestadem-budzeta-programmam-apaksprogrammam-un-klasifikacijas-kodiem>.

Finansējums atlīdzībai veido absolūti lielāko daļu budžeta – 75%, kas 2023. gadā sasniedza 63.5 miljonus eiro. Cilvēkresursu plānošana ir cieši saistīta ar budžeta plānošanu un pēdējo trīs gadu laikā tieši atlīdzības sadaļā bijis straujākais izdevumu pieaugums.

7. attēls. Apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu budžeta izpildes sadalījums, 2023. gads.⁶⁵

3.2. Tiesu sistēmas institucionālās pārvaldības mehānisms

Lai uzlabotu darba efektivitāti un sniegtu jēgpilnu profesionālu atbalstu tiesnešiem juridiskajā darbā, ir jāvienkāršo tiesu varas pārvaldības modelis. Vēlamākais risinājums būtu integrēt tiesu varas organizatoriskās vienības un citas iesaistītās puses vienotā skaidrā hierarhiskā ietvarā, kuru vadītu neatkarīga Tieslietu padome. Tas no vienas puses nodrošinātu konsultācijas un sadarbību ar citiem būtiskiem partneriem, tai skaitā lēmējvarā un izpildvarā. No otras puses, tas ļautu tiesu varai ar Tiesu administrācijas un Tieslietu padomes atbalstu darboties kā vienai vienībai ar vienotiem mērķiem.

Pareizas pārvaldības principi pieprasa, lai tiem, kas ir atbildīgi par galaprodukta radīšanu, būtu tiesības lemt, kādā veidā izpildīt tiem uzdotos uzdevumus. Lai tiesas varētu uzņemties atbildību par tiesvedības pakalpojuma sniegšanu visefektīvākajā veidā, tām būtu jāpiešķir pilnvaras pārvaldīt savu personālu un pārvaldīt savu budžetu.

Kopumā tiesu sistēmas pārvaldība Latvijā ir sadrumstalota, atsevišķos jautājumos pastāv arī funkcionāla pārkļāšanās, jo vienā sektorā darbojas daudzi dalībnieki – Tieslietu padome, tieslietu ministrs, Tiesu administrācija, atsevišķas tiesas priekšsēdētājs un citas institūcijas. Papildus tam par procesu organizāciju un resursiem atbild tie, kas neatbild par tiesvedības procesa gala rezultātu. Iekšējo procesu vadības nošķiršana starp tiesu un tiesu administrāciju vadības literatūrā⁶⁶ tiek uzskatīta par neoptimālu, kā arī ir potenciāls organizatoriskās kavēšanās iemesls, jo tiesas iekšējo lēmumu pieņemšanai ir nepieciešams veikt pārāk daudz procesa soļu. Rezultātā katras konkrētas puses atbildība mērķu sasniegšanā ir nenoteikta. Grūti arī kādam uzņemties pilnu atbildību, jo sadrumstalotība un atbildības dublēšanās negatīvi ietekmē arī sadarbību starp ieinteresētajām pusēm. Būtībā ne tiesnešiem, ne tiesu administratoriem nav vajadzīgās pilnvaras, lai viņi būtu pilnībā atbildīgi par rezultātiem.

Citu valstu praksē ir konstatētas līdzīgas problēmas. Izpildvaras vadītā tiesu resursu pārvaldības modelī tiek nošķirta administratīvo funkciju vadība no tiesu funkcijas vadības, kas tālejoši ietekmē tiesu efektivitāti un spēju labāk integrēt iekšējos darba procesus. Tiesvedības procesa pārvaldība ir relatīvi izolēta no tiesu administrācijas, kuru kontrolē izpildvara. Viena no šīs nošķirtās kārtības sekām ir tāda, ka tiesneši netiek pietiekami iesaistīti tiesu administrācijas plānošanā, jo trūkst

⁶⁵ Valsts kase. "Valsts budžeta izpilde pa iestādēm, budžeta programmām/apakšprogrammām un klasifikācijas kodiem". Pieejams: <https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/valsts-budzeta-izpilde-pa-iestadem-budzeta-programmam-apakspogrammam-un-klasifikacijas-kodiem>.

⁶⁶ Pieejams: <https://iacajournal.org/articles/68/files/submission/proof/68-1-152-1-10-20131023.pdf>; <https://aija.org.au/wp-content/uploads/2017/11/Williams.pdf>; https://cjc-ccm.ca/cmslib/general/news_pub_other_Alternative_en.pdf.

piekļuves analītiskajai un biznesa infrastruktūrai, kas ļautu veikt datu vākšanu, izpēti, analīzi un plānošanu, kas nepieciešama, lai jēgpilni varētu piedalīties šādās darbībās.

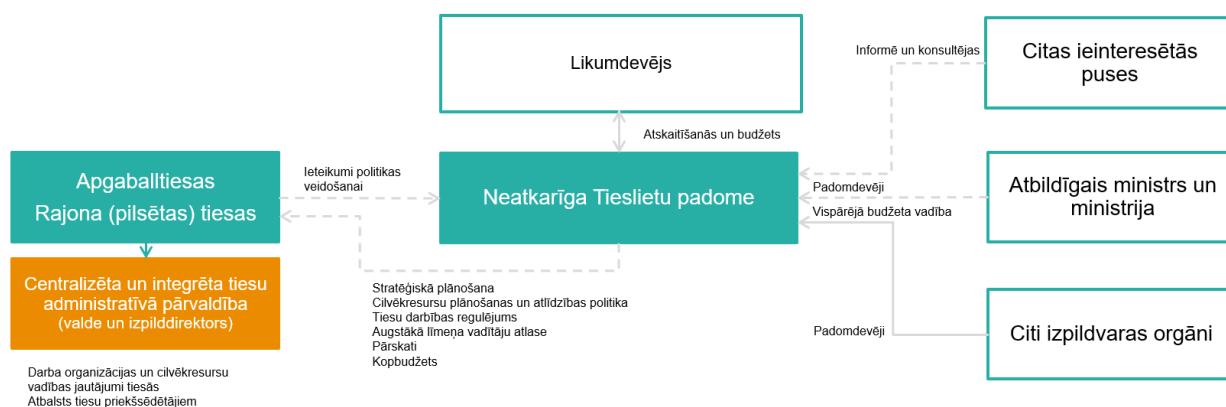
Turklāt tiesām nav noteikta budžeta vai pietiekamas rīcības brīvības vadīt vai algot tiesas personālu. Personāla kvalitāte un viņu nodarbinātības nosacījumi ietekmē tiesas spēju pildīt savu lomu gan kā tiesas iestādei, gan kā pakalpojumu sniedzējam. Rezultātā tiesu administrācijas, budžeta, cilvēkresursu, tiesu vadības un lietu pārvaldības jomās pastāv "neatbilstība" starp izpildvaras politikas un tiesas darbības vajadzībām.

Tiesneši nespēj stratēģiski plānot to organizāciju darbību, kurās viņi kontrolē vissvarīgākos "darbības rezultātus". Tas arī apgrūtina tiesnešu iespējas izvērtēt, vai esošās tiesu administratīvās struktūras, kārtība un darbības ir visefektīvākās un vispiemērotākās tiesai kopumā. Rezumējot, izpildvaras vadītā tiesu administrācijas modelī pastāv būtiski organizatoriski šķēršļi tiesu darbības stratēģiskai ilgtermiņa plānošanai un tādējādi nevar nodrošināt optimālu tiesu neatkarību, efektivitāti un kvalitāti.⁶⁷

Vienlaikus jāņem vērā, ka darbības kvalitātes uzlabošana var pārmērīgi celt izmaksas, tādēļ Tieslietu padomei ir jānodrošina izmaksu sabalansēšanas ar efektivitāti uzraudzība, veicot sistemātisku darbības rezultātu analīzi un nosakot optimāli nepieciešamo resursu robežvērtības.

Tādēļ, lai nodrošinātu stratēģisko mērķu vienotību un mērķtiecīgi organizētu darbu, tiesu varas centrālajam vadības orgānam būtu jābūt tikai Tieslietu padomei kā tas ir attēlots konceptuālajā tiesu varas pārvaldības vienkāršošanas shēmā, izslēdzot tieslietu ministra pilnvaras tiesu administrēšanas jautājumos (skat. 8. attēlu).

8. attēls. Konceptuāla tiesu varas kontrolētas tiesu sistēmas pārvaldības shēma⁶⁸.

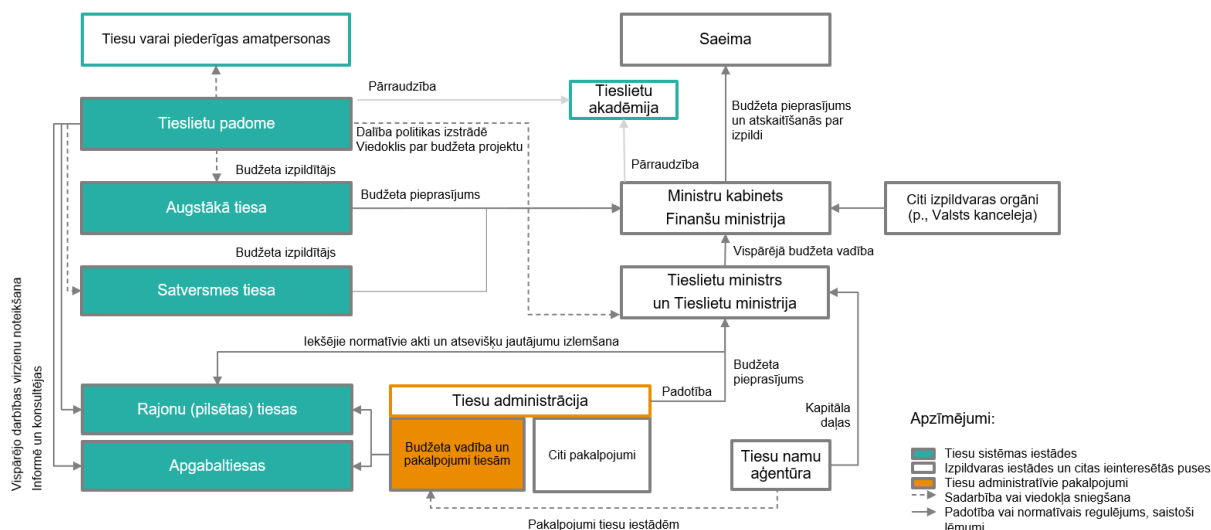

Pašlaik Latvijas tiesu sistēmas procesu pārvaldībā ir vairāki organizatoriski centri (skat. 9. attēlu). Daudzus rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu darba organizācijas jautājumus nodrošina Tieslietu padome – piemēram, lietu izskatīšanas termiņu standartu noteikšana, tiesneša amata vietas noteikšana vai pārcelšana. Paralēli izpildvara Tieslietu ministrijas, tieslietu ministra vai Tiesu administrācijas personā nodrošina rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu budžeta plānošanu un izpildi, risina materiāltehniskos jautājumus, pieņem lēmumu par tiesneša atvaļinājumu. Gan Satversmes tiesa, gan Augstākā tiesa ir patstāvīgs budžeta izpildītājs, Tiesu administrācija sniedz Augstākajai tiesai atbalstu vienīgi informācijas sistēmu lietošanā. Tiesu varai piederīgas amatpersonas kā Tieslietu padomes locekļi piedalās lēmumu pieņemšanā par pirmās un apelācijas instances tiesu darbības organizatoriskajiem jautājumiem.

⁶⁷ T.Bunjevac. Court Governance In Context: BEYOND INDEPENDENCE Pieejams: <https://iacajournal.org/articles/68/files/submission/proof/68-1-152-1-10-20131023.pdf>

⁶⁸ Shēma balstīta uz Tim Bunjevac. Judicial Self-Governance in the New Millenium. An Institutional and Policy Framework. Springer, 2020.

9. attēls. Pašreizējais Latvijas tiesu varas institucionālās pārvaldības modelis, t.sk. budžeta pieprasījuma izstrādē un finanšu vadībā.

Cilvēkresursu pārvaldībā ir iesaistītas vēl vairāk tiesu institūcijas un amatpersonas. Centrālā loma ir tiesnešu konferencei, kas ievēlē trīs būtiskas koleģiālas pašpārvaldes institūcijas: Tiesnešu kvalifikācijas kolēģiju, Tiesnešu ētikas komisiju, Tiesnešu disciplinārkolēģiju, un sešus Tieslietu padomes locekļus. Tiesnešu konference ir tiesnešu pašpārvaldes institūcija, kuras darbā ar balsstiesībām piedalās Augstākās tiesas tiesneši, apgabaltiesu tiesneši, rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši⁶⁹. Tiesnešu konferencei pielīdzināms institūts ir tikai Lgaunijā, tomēr nevienā no salīdzinājumā iekļautajām valstīm, tiesnešu konferencei nav līdzvērtīgas pārvaldes funkcijas. Piemēram, Nīderlandē loma tiesnešu atlīdzības noteikšanā ir tikai tiesnešu arodbiedrībai.⁷⁰

Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijai ir būtiska loma tiesnešu atlases vai pārcelšanas procesā un tiesnešu novērtēšanā.

3.2.1. Tieslietu padome

Piemērotākā pārvaldības mehānisma izveidi ietekmē neskaidrība, kāda būs izšķiršanās par Tieslietu padomes pilnvaru apjomu un sastāvu, pārņemot budžeta plānošanas un finanšu vadības jautājumus.

Pastāvošās Tieslietu padomes darba operativitātes problēmas un tas, ka padomes sastāvā ir liels skaits augsta līmeņa amatpersonu, kas nav nodarbinātas rajona (pilsētu) tiesās un apgabaltiesās, kuru budžeta un finanšu vadību plānots uzraudzīt, rada akūtu nepieciešamību pārskatīt Tieslietu padomes sastāvu un atbildības jomas. Var pastāvēt vairāki rīcības scenāriji:

- 1. scenārijs:** Mainīt Tieslietu padomes atbildības jomas, tai skaitā mazinot Tieslietu padomes noslodzi administratīvu jautājumu risināšanā
- 2. scenārijs:** Nošķirt dažādus lēmumu pieņemšanas līmeņus vai balsstiesīgo padomes locekļu sastāvu Tieslietu padomē
- 3. scenārijs:** Mainīt Tieslietu padomes sastāvu, prioritāri izslēdzot no tās sastāva politiskas amatpersonas.

⁶⁹ Likuma "Par tiesu varu" 92. panta pirmā daļa.

⁷⁰ Piemēram, Nīderlandē ir tiesnešu asociācijas arodbiedrība, kas risina jautājumus saistībā ar tiesu iestāžu darba kopīgumu. Līgums primāri aptver algu attīstību, gan sekundāri nodarbinātības nosacījumus. Sarunas vada paši tiesu sistēmas locekļi, jo īpaši kolektīvā darba līguma komanda, kas saņem mandātu no asociācijas biedru padomes. Jaunākais darba kopīgums un saistītās algu tabulas. (2022). Pieejams: <https://www.nvvr.org/wp-content/uploads/Salaristabellen-Arbeidsvoorwaardenovereenkomst-RM-2022-2024.pdf>. Līgums par nodarbinātības nosacījumiem tiesu sektorā 2022.–2024. (2023). Pieejams: <https://www.nvvr.org/wp-content/uploads/Arbeidsvoorwaardenovereenkomst-RM-2022-2024-def.pdf>. Lielākā daļa profesiju valdības ietvaros periodiski slēdz kopīgumus primārās un sekundārās nodarbinātības apstākļu uzlabošanai un modernizācijai. Tiesnešiem un prokuroriem vai maģistrātiem tas tiek darīts gandrīz tādā pašā veidā, lai gan formāli tos nesauc par kolektīvajiem darba līgumiem, bet gan par darba nosacījumu līgumiem. Tas ir tāpēc, ka maģistrātu tiesiskais stāvoklis, ņemot vērā viņu neatkarīgo stāvokli Nīderlandes karalistes Konstitūcijā ir reglamentēts atsevišķi.

Tieslietu padome ir dibināta 2010. gadā⁷¹ ar mērķi veicināt tiesu varas neatkarību un tiesu darba pašorganizāciju, kā arī nodrošināt vienotu tiesu varas pārstāvību.⁷² Tieslietu padome ir koleģiāla institūcija, kas piedalās tiesu sistēmas politikas un stratēģijas izstrādē, kā arī tiesu sistēmas darba organizācijas pilnveidošanā.⁷³ Tieslietu padomes darba organizācijas jautājumus nosaka Tieslietu padomes reglaments⁷⁴.

Dažādās valstīs ievērojami atšķiras Tieslietu padomes locekļu skaits un Tieslietu padomes sastāvs. Saskaņā ar Eiropas Padomes Tieslietu padomju salīdzinošo analīzi⁷⁵ Latvijas Tieslietu padomes sastāvā līdzīgi kā vēl 17 citās valstīs balsošanu pārsvarā nosaka tiesnešu un tiesu priekšsēdētāju balsis. Padomes sastāvā ir 8 pastāvīgie *ex-officio* locekļi⁷⁶ un 7 vēlētie⁷⁷ locekļi. Lai arī kopumā 9 no 15 Tieslietu padomes locekļiem ir tiesneši, tomēr rajonu (pilsētu) un apgabaltiesas pārstāv tikai seši tiesneši, tai skaitā divi no apgabaltiesas⁷⁸.

Latvijas Tieslietu padome ir ar relatīvi daudzskaitlīgu locekļu skaitu. Piemēram, Nīderlandē Tieslietu padomes sastāvā ir 3 – 5 locekļi, kuriem darbs padomē ir pamatdarbs uz amata ieņemšanas laiku un par to padomes locekļi saņem arī attiecīgu atlīdzību. Tiesneši, kas ir kļuvuši par Nīderlandes Tieslietu padomes locekļiem, uz darba laiku Tieslietu padomē nepilda tiesneša amata funkcijas. Savukārt tiesu vadītāji veido Delegātu padomi, kas konsultē Tieslietu padomi un uzrauga tās darbu. Delegātu padomes locekļi veic šos pienākumus papildus tiešajiem amata pienākumiem. Līdz ar to Latvijas Tieslietu padome tikai pēc nosaukuma ir salīdzināma ar Nīderlandes Tieslietu padomi, bet šo institūciju darba organizācija un atbildības jomas ir ļoti atšķirīgas.

Gadījumā, ja tiek pieņemts lēmums nemainīt Tieslietu padomes sastāvu, tad, lai mazinātu Tiesu administrācijas direktora vienpersoniskās varas apjomu, Tiesu administrācijas darbības pārraudzībai būtu jāizveido koleģiāls uzraudzības orgāns – padome vai valde. Tomēr šāds rīcības scenārijs tika noraidīts konsultācijās ar Tieslietu padomes locekļiem, Tieslietu ministriju un Tiesu administrāciju, kas tika rīkotas 19.01.2025. un 21.01.2025.

1. scenārijs: Tieslietu padomes atbildības jomu izmaiņas, tai skaitā mazinot Tieslietu padomes noslodzi administratīvu jautājumu risināšanā

Ieteikumi Tieslietu padomes atbildības jomu izmaiņām

Lai stiprinātu tiesu varas neatkarību Latvijā ir jāmazina formāla izpildvaras līdzdalība tādos tiesu varas pārvaldības jautājumos kā tiesu sistēmas attīstības plānošana un stratēģijas izstrāde, tiesneša atbrīvošana vai atcelšana no amata, tiesu organizatoriskās vadības kārtība, vakantas tiesneša amata vietas pārcelšana tiesas darbības teritorijas ietvaros.

Pašreizējais Latvijas pirmās un apelācijas instances tiesas pārvaldes modelis ir līdzīgs vairāku citu Eiropas valstu praksei, kur ir būtiska Tieslietu ministrijas loma. Pēdējo desmitgažu laikā ir vērojama izteikta tendence stiprināt tiesu varas pašpārvaldes tiesības, kā rezultātā arvien mazāk valstu uztic tiesu administrēšanu Tieslietu ministrijai. Viens no galvenajiem mērķiem ir bijis

⁷¹ Likuma "Par tiesu varu" 13.¹ nodaļa likuma redakcijā, kas stājas spēkā 01.08.2010.

⁷² Tieslietu padome. (2024). Par Tieslietu padomi. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/par-tieslietu-padomi#:~:text=Tieslietu%20padomes%20izveido%C5%A1anas%20m%C4%93r%C4%B7is%20ir,Tieslietu%20padome%20dibin%C4%81ta%202010.>

⁷⁵ Council of Europe. (2022). Comparative Overview on Judicial Councils in Europe. 2. lpp. Pieejams: <https://rm.coe.int/comparative-overview-on-judicial-councils-in-europe-en/1680a923bc>.

⁷⁶ Pastāvīgie locekļi ir Augstākās tiesas priekšsēdētājs; Satversmes tiesas priekšsēdētājs; tieslietu ministrs; Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs; ģenerālprokurors; Latvijas Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs; Latvijas Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētājs; Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes priekšsēdētājs.

⁷⁷ Vēlētie locekļi ir Augstākās tiesas plēnuma ievēlēts tiesnesis; seši Tiesnešu konferences ievēlēti tiesneši.

⁷⁸ Likuma "Par tiesu varu" 89.² panta trešā daļa.

palielināt tiesu un tiesnešu atbildību par tiesu sistēmas rezultātiem, kā arī nodrošināt tiesu neatkarību iespējamās nevēlamas politiskās ietekmes gadījumā.⁷⁹

Mazinot formālu izpildvaras līdzdalību, būtu ieteicams uzticēt Tieslietu padomei atbildību šādos tiesu varas pārvaldības jautājumos:

- 1) **Tiesu sistēmas attīstības plānošana un stratēģijas izstrāde:** tiesu vara ir nošķirta no izpildvaras, tādēļ Tieslietu ministrija ir sadarbības partneris tiesu sistēmas stratēģijas un politikas īstenošanā, tomēr svarīgākos darbības stratēģiskos virzienus var noteikt un īstenot tikai pati tiesu vara.
- 2) **Tiesneša atbrīvošana vai atcelšana no amata:** gadījumos, kad tiesnesis lūdz viņu atbrīvot no amata pēc tiesneša paša vēlēšanās vai sakarā ar iecelšanu jaunā amatā vai arī, ja ir notiesājošs spriedums krimināllietā un tiesnesis ir jāatceļ no amata⁸⁰, tad priekšlikumu Saeimai šobrīd iesniedz tieslietu ministrs, bet to varētu darīt Tieslietu padome.
- 3) **Tiesu organizatoriskās vadības kārtība:** par iekšējo normatīvo aktu par tiesu organizatoriskās vadības jautājumiem izdošanu pašlaik atbild Tieslietu ministrija⁸¹, tomēr nākotnē tas būtu jāveic Tieslietu padomei.
- 4) **Vakantas tiesneša amata vietas pārcelšana tiesas darbības teritorijas ietvaros:** Tieslietu padome pēc tieslietu ministra priekšlikuma lemj par vakantas tiesneša amata vietas pārcelšanu tiesas darbības teritorijas ietvaros.⁸²

Papildus minētajiem ir vēl citi personālvadības un darba organizācijas jautājumi, par kuriem atbildība ir tieslietu ministra vai Tieslietu ministrijas pārziņā. Tāda situācija ir izņēmums no esošās tiesu varas pārvaldības sistēmas un, iespējams, ir saistīts ar vēsturisko mantojumu vai apstākli, ka tieslietu ministra rīcība daudzos gadījumos varētu būt operatīvāka, nekā Tieslietu padomes kā koleģiālas institūcijas lēmumu pieņemšana (skat. 5. tabulu un **10.-12. pielikumu**).

CCJE atzinums Nr. 10 (2007) un Tiesnešu *Magna Carta* iesaka Tieslietu padomēm piešķirt plašu kompetenci visos jautājumos, kas attiecas uz to statusu, kā arī tiesu iestāžu organizāciju, darbību un tēlu. Jo lielāki pienākumi un pilnvaras tiek piešķirtas padomei, jo svarīgāk ir, lai tās neatkarību ievērotu citas valsts varas, tai būtu pietiekami resursi un lai tā būtu atbildīga par savu darbību un lēmumiem. Lai gan spēcīga padome var aizstāvēt tiesu sistēmu un atsevišķus tiesnešus, plaša atbildība padara to neaizsargātu pret politizāciju no tiesu sistēmas vai ārpus tās.

Ja padomei ir kompetence tiesu administrācijas jautājumos, tai būtu arī jāaņem paaugstināt tiesu sistēmas efektivitāti. Ja kompetences vai uzdevumi saistībā ar tiesu administrāciju nav Tieslietu padomes kompetencē, šādi jautājumi būtu jārisina tiesu iestādēm vai neatkarīgai struktūrai.⁸³

Latvijas Tieslietu padome ir koleģiāla institūcija, kas piedalās tiesu varas darbības organizācijas un tiesnešu karjeras jautājumos. Detalizētu pārskatu par Tieslietu padomes atbildības jomām skat. **5. pielikumā. Eiropas Padomes Tieslietu padomju salīdzinošajā analīzē**⁸⁴ ir norādītas vairākas jomas, par kurām ir atbildīga Tieslietu padome Latvijā un kas ir raksturīgas arī citu valstu padomēm (skat. 5. tabulu).

⁷⁹ Kohtute aastaraamat. 15 years later: another attempt to change the administration of courts. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/en/15-years-later-another-attempt-to-change-the-administration-of-courts/>. U. Lõhmus. Kohtuhaldus kohtuse eelnõu järgi. – Juridica 2010/2, pp. 75-77; I. Pilving. – P. Pikamäe (editor-in-chief). Kohtute seadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2018, pp. 184-187.

⁸⁰ Likuma "Par tiesu varu" 81. panta pirmā daļa, 83. pants.

⁸¹ Likuma "Par tiesu varu" 107. panta otrās daļas 1. punkts.

⁸² Likuma "Par tiesu varu" 89.¹¹ panta 11. punkts.

⁸³ Eiropas tiesnešu konsultatīvā padomes (CCJE) 05.11.2021. viedokļa Nr. 24. D daļas c apakšpunkts. Pieejams: <https://rm.coe.int/opinion-no-24-2021-of-the-ccje/1680a47604>.

⁸⁴ Council of Europe. (2022). Comparative Overview on Judicial Councils in Europe. 2. lpp. Pieejams: <https://rm.coe.int/comparative-overview-on-judicial-councils-in-europe-en/1680a923bc>.

Tieslietu padomju atbildības jomas, kas sakrīt Latvijā un ārvalstīs	
Jomas apraksts un salīdzinājums ar citām valstīm	Valstu skaits
Pienākums aizsargāt tiesu neatkarību	33
Ietekme uz tiesnešu karjeras attīstību:	
• Jaunu tiesnešu atlase	27
• Tiesnešu karjeras attīstība	28
• Tiesnešu darba rezultātu novērtēšanas un darba slodzes noteikšanas kritēriju izstrāde	19
Tiesu sistēmas pārvaldības kompetence. Tiesa, parasti tiesu pārvaldības jautājumus Tieslietu padomes lemj kopā ar tiesu priekšsēdētājiem, tomēr tas nav raksturīgi Latvijai	21
Ir loma tiesu priekšsēdētāju izvēlē	Gandrīz visās
Sagatavo priekšlikumus par tiesnešu skaitu	4 ⁸⁶
Iesaistās tiesu sistēmas un tiesu iestāžu budžeta pieprasījumu sagatavošanā	6 ⁸⁷
Izlemj jautājumus par tiesu likvidēšanu, izveidošanu un reorganizāciju	4
Var izmantot vairākus juridiskos un politiskos līdzekļus, ja tās pozīcija ir pārkāpta, piemēram, ja ir pārkāpti tiesu sistēmas juridiskie standarti, ir pieejamas formālas procedūras, piemēram, sūdzība Konstitucionālajā tiesā, Augstākajā tiesā vai administratīvajā tiesā	2 ⁸⁸
Atbildības jomas, kas ārvalstīs ir uzticētas Tieslietu padomēm, bet Latvijā tās ir uzticētas citām institūcijām vai amatpersonām:	
- Latvijas Tieslietu padomes kompetencē nav tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanas process, kas ir tipiska Tieslietu padomes kompetence 19 citās valstīs. Latvijā šobrīd tiesnešu profesionālās darbības novērtēšanu veic Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, kas ir tiesnešu pašpārvaldes institūcija 25 valstīs tieši Tieslietu padome izstrādā un ievieš ētikas kodeksus. Francijā un Slovēnijā Tieslietu padome arī atbild uz tiesnešu ētikas jautājumiem, bet tas nav Latvijas Tieslietu padomes kompetencē. 16 valstīs, izņemot Latviju, Tieslietu padomes piedalās tiesu darbības novērtēšanā un finanšu resursu sadalē tiesu sistēmai, ieskaitot atsevišķas tiesas.⁸⁹ Latvijā šobrīd tiesu darbības novērtēšanu un finanšu resursu sadali tiesu sistēmai veic Tiesu administrācija. - Divās valstīs – Ukrainā un Turcijā, Tieslietu padomes lemj arī par atvaļinājumu piešķiršanu un tiesnešu pārcelšanu (ir Latvijas Tieslietu padomes atbildības joma). Latvijā šobrīd Tiesu administrācija sagatavo un izdod rīkojumus par tiesnešu atvaļinājumiem, komandējumiem un apmācību. 24 citu valstu, izņemot Latviju, tieslietu padomes piedalās arī disciplinārajās procedūrās. Beļģijā un Montenegro padomes saņem un izskata sabiedrības sūdzības. Šobrīd Latvijā lietas par rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu un Augstākās tiesas tiesnešu disciplināriem pārkāpumiem izskata Tiesnešu disciplinārkolēģija, kuras locekļus uz četriem gadiem ievēlē tiesnešu konference.	

⁸⁵ Albānija, Andora, Armēnija, Austrija, Azerbaidžāna, Beļģija, Bosnija un Hercegovina, Bulgārija, Horvātija, Kipra, Čehija, Dānija, Igaunija, Somija, Francija, Gruzija, Vācija, Grieķija, Ungārija, Īrija, Itālija, Latvija, Lietuva, Luksemburga, Monako, Melnkalne, Nīderlande, Ziemeļmaķedonija, Norvēģija, Polija, Portugāle, Rumānija, Krievijas Federācija, Sanmarīno, Slovākija, Slovēnija, Spānija, Zviedrija, Šveice, Turcija, Ukraina, Lielbritānija.

⁸⁶ Albānija, Bosnija un Hercegovina, Latvija, Slovēnija.

⁸⁷ Albānija, Bosnija un Hercegovina, Latvija, Melnkalne, Nīderlande, Slovēnija.

⁸⁸ Tikai Latvijā un Slovēnijā, atšķirībā no citām valstīm, kur vairumā gadījumu vienīgais veids ir starpinstitutionālais dialogs, piemēram, caur apelācijām parlamentam, kā arī ar publiskiem ziņojumiem, viedokļu vai sūdzību iesniegšanu citām valdības nozarēm.

⁸⁹ Albānija, Andora (parlaments lemj par budžetu, bet padome sadala līdzekļus tiesām un prokuroriem), Armēnija, Bosnija un Hercegovina, Bulgārija, Dānija, Somija, Gruzija, Ungārija, Lietuva, Melnkalne, Nīderlande, Ziemeļmaķedonija, Polija, Norvēģija, Turcija.

- Četrās valstīs – Beļģijā, Maltā, Melnkalne un Slovēnijā – Tieslietu padomes arī kontrolē un uzlabo tiesu darbību. Šobrīd Latvijā funkcija kontrolēt un uzlabot tiesu darbību nav noteikta nevienai institūcijai.

Potenciāls mazināt Tieslietu padomes noslodzi administratīvu jautājumu risināšanā

Lai nodrošinātu, ka padomes locekļu kapacitāte netiek izmantota tiesu varas administratīvās pārvaldības jautājumu risināšanai, bet tiek koncentrēta uz tiesu varai kopumā saistošu lēmumu pieņemšanu, ieteicams nošķirt dažādus Tieslietu padomes lēmumu pieņemšanas līmeņus.

Šobrīd normatīvais regulējums paredz (skat. 5. tabula), ka augstas Tieslietu padomes amatpersonas ir iesaistītas tiesu ikdienas administratīvās vadības jautājumu risināšanā. Padomes pastāvīgie locekļi ir citu institūciju vadītāji – tiesu sistēmas augstākās amatpersonas, tieslietu ministrs, Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs. **Latvija ir vienīgā no Eiropas Padomes pētījumā salīdzinātajām valstīm**⁹⁰, kur Tieslietu padomes pilntiesīgi locekļi ir tiesu varai piederīgo profesiju – advokātu, notāru, tiesu izpildītāju, apvienību vadītāji.

Ņemot vērā, ka daudzi Tieslietu padomes atbildības jautājumi ir saistīti ar tiesu varas iekšējiem darba organizatoriskajiem jautājumiem (piemēram, amata vietu pārcelšana, tiesneša amata izpildes vietas noteikšana vai pārcelšana, ko varētu pielīdzināt individuāliem tiesību aktiem, skat. 10. attēlu), tad **koleģiāla lēmumu pieņemšana un daudzskaitlīgas augsta līmeņa amatpersonu grupas – padomes pastāvīgo locekļu, iesaistīšana tiesu administratīvajā vadībā, pirmšķietami nav lietderīga šādu iemeslu dēļ:**

3.2.2. Augsta līmeņa amatpersonas ir pilnā slodzē nodarbinātas savu primāro amata pienākumu izpildē, tādēļ tām ir gan ierobežots laiks, gan arī kapacitāte iedziļināties specifiskos tiesu administratīvās pārvaldības jautājumos. Uz to norāda arī nepieciešamība paredzēt Tieslietu padomes reglamentā, ka padomes pastāvīgais loceklis daļībai sēdē var pilnvarot citu personu, iesniedzot rakstisku pilnvarojumu.⁹¹

3.2.3. Tieslietu padomes uzsāktā virzība uz pilnīgāku tiesu varas resursu pārvaldības modeli, gan budžeta, gan arī tiesnešu karjeras attīstības jautājumos, pieprasīs, ka **lēmumu pieņemšanai būs jānorit vēl straujāk un to nevajadzētu ierobežot lēmumpieņemēju pieejamībai**. No 11. attēlā redzamās Tieslietu padomes lēmumu skaita saturiskās analīzes ir redzams, ka 81% no Tieslietu padomes pieņemtajiem lēmumiem laika posmā no 2010.-2024. gadam bija tiesu personālvadības jautājumos. Tikai neliela daļa ir stratēģiski jautājumi – viedoklis par likumprojektu (2%), par kandidātu Satversmes tiesas tiesneša amatam (1%), par tiesām, to darbības teritorijām un atrašanās vietām (1%), par Tieslietu padomes darbības virzieniem un budžeta pieprasījuma izvērtējums (3%). Tieslietu padomei ir zema administratīvā kapacitāte – tās darbu pašlaik nodrošina Tieslietu padomes sekretariāts, kura sastāvā ir tikai seši darbinieki un kas ir Augstākās tiesas struktūrvienība.⁹²

⁹⁰ Council of Europe. (2022). Comparative Overview on Judicial Councils in Europe. 11. lpp. Pieejams: <https://rm.coe.int/comparative-overview-on-judicial-councils-in-europe-en/1680a923bc>.

⁹¹ Tieslietu padomes reglamenta 5. punkts. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/Dokumenti/TPreglaments-2017.pdf.

⁹² Likuma "Par tiesu varu" 89.¹⁰ pants.

10. attēls. Tieslietu padomes lēmumu galvenās saturiskās tēmas laika posmā no 2010.-2024. gadam.

Tieslietu padomes atbildībā ir arī ļoti būtiski stratēģiski un organizatoriski jautājumi, piemēram, tiesu varas institūciju augstāko vadītāju un Satversmes tiesas tiesnešu kandidātu izvirzīšana, tiesu varai kopumā saistošu lēmumu pieņemšana, likumprojektu izstrāde vai izvērtēšana, tiesu darba organizācijas un kārtības noteikšana, kur pašreizējais padomes sastāvs ir nepieciešams vispusīgai jautājuma izlemšanai, bet, kas tiek skatīti tikai dažas reizes gadā.

Kopš 2013. gada pēc Tieslietu padomes iniciatīvas ir īstenota virkne pasākumu ar nolūku uzlabot tiesu un tiesnešu darba efektivitāti, piemēram, 2023. gadā apstiprināts jauns lietu izskatīšanas termiņu standarts un apstiprinātas vadlīnijas tiesas spriedumu rakstīšanai civillietās un administratīvajās lietās pirmās un apelācijas instances tiesām. Minēto pasākumu rezultātā pēdējos gados ir stabilizējušies lietu izskatīšanas termiņi.

6. tabula. Tieslietu padomes identificētie tiesu sistēmas efektivitātei būtiskie jautājumi un izvirzītie uzdevumi.⁹³

Problemātika	Prioritārie uzdevumi
Adekvātu efektivitātes kontroles un monitoringa mehānismu neesamība tiesu sistēmā	- Stiprināt tiesu darbības efektivitāti, optimizējot tiesu sistēmas iekšējos resursus. - Tiesnešu pašiniciatīva un tiesnešu līdzdalība tiesu sistēmas attīstīšanā – gan pašam piedaloties pašpārvaldē, gan atbildīgi, sabiedrības interesēs balsojot par pašpārvaldes locekļiem, gan nākot ar priekšlikumiem un komunicējot ar tiesas priekšsēdētāju un kolēģiem savā tiesas kolektīvā.
Tiesnešu noslodzes ievērojamās atšķirības starp tiesām	Uz iepriekšējā periodā izveidotās plānošanas, statistiskās analīzes un metodes bāzes veikt iepriekšējos periodos veikto tiesu reformu izvērtējumu, novērtējot to ietekmi uz slodzes izlīdzināšanu un tiesas pieejamību sabiedrībai un beidzot ar zemesgrāmatu tiesnešu reformu. Pilnveidot un precizēt iepriekšējā periodā izveidotās plānošanas un analīzes metodes.

2. scenārijs: Dažādu lēmumu pieņemšanas līmeņu veidošana vai balsstiesīgo padomes locekļu sastāva Tieslietu padomē nošķiršana

Apstākļos, kad tiek saglabāts esošais Tieslietu padomes locekļu sastāvs, būtu jāveido tāds likuma regulējums, kas paredzētu deleģēt lēmumu pieņemšanu

⁹³ Tieslietu padomes gada pārskats. (2023). 3.lpp. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/TP_GadaParskats_2023.pdf.

tiesu varas iekšējās administratīvās pārvaldības jautājumos noteiktam Tieslietu padomes locekļu lokam – komitejām. Piemēram, tikai Tieslietu padomes priekšsēdētājam un diviem viņa vietniekiem, vai vēlētajiem Tieslietu padomes locekļiem. Šāds orgāns darbotos saskaņā ar Tieslietu padomes apstiprinātu kārtību, tam būtu pienākums periodiski sniegt atskaiti Tieslietu padomei, tā pilnvaras un atbildības jomas Tieslietu padomei ir jāspēj pārskatīt un grozīt.

Deleģējot noteiktu jautājumu izlemšanu speciālam Tieslietu padomes orgānam (piemēram, komitejai), tiktu panākts, ka par jautājumu izlemšanu atbildētu amatpersonas, kas tos detalizēti pārzina, šo jautājumu izlemšana kļūtu operatīvāka un tiktu novērsta augsta līmeņa amatpersonu kapacitātes izmantošana administratīva rakstura lēmumu pieņemšanā organizācijā, kurā šīs amatpersonas nav nodarbinātas.

3. scenārijs: Tieslietu padomes sastāva maiņa, prioritāri izslēdzot no tās sastāva politiskas amatpersonas.

Pārņemot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, kā arī saglabājot lēmumu pieņemšanu tiesnešu karjeras jautājumos, tiek samazināts Tieslietu padomes sastāvs līdz maksimāli 11 locekļiem, kam ir valsts amatpersonas statuss, un tiek noteikts, ka Tieslietu padomes priekšsēdētāja amats ir atalgots.

Pēc sastāva pašlaik Tieslietu padome pilda tiesu un tiesu sistēmai piederīgo personu pārstāvju un politisko amatpersonu konsultatīva orgāna lomu. Turpretī pēc atbildības jomām – Tieslietu padomes funkcijas ir lielākoties saistītas ar rajona (pilsētas) un apgabaltiesu tiesneša amata izpildes vietas noteikšanu, tiesnešu skaita noteikšanu, karjeras organizēšanu, ar rajona (pilsētas) un apgabaltiesu darba organizācijas jautājumiem. Tādēļ, nosakot, ka Tieslietu padome atbild par rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas izpildi, būtu jāpārskata Tieslietu padomes sastāvs.

Tieslietu padomes locekļu daudzprofilu sastāvs nenodrošina iespējas rajona (pilsētas) un apgabaltiesām vismaz daļēji autonomi no tiesu pakalpojuma saņēmējiem – advokātiem, tiesu izpildītājiem un prokuroriem, no vienas puses, un politiskām amatpersonām, no otras puses, risināt tiesu iekšējos administratīvos jautājumus.

Tieslietu padomes locekļiem uzticētā atbildība šobrīd nav līdzsvarota. Piemēram, ģenerālprokurors kā Tieslietu padomes loceklis ir tiesīgs lemt par tiesnešu karjeras jautājumiem, bet Tieslietu padomei nav pilnvarojuma lemt par prokuroru karjeras jautājumiem vai prokuratūras darba organizāciju vai budžeta pieprasījumu. Vienīgais Tieslietu padomes pienākums, kas attiecas uz prokuratūru, ir izvērtēt ģenerālprokurora amata kandidātus, izvēlēties piemērotāko un virzīt to Saeimai iecelšanai ģenerālprokurora amatā.⁹⁴

Tieslietu padomei nav pilnvarojuma lemt arī par advokātu, notāru, tiesu izpildītāju amata pienākumu izpildes vietu, karjeras jautājumiem vai advokatūras, notariāta, tiesu izpildītāju darba organizāciju, tomēr šo organizāciju pārstāvji kā Tieslietu padomes locekļi lemj par tiesnešu karjeras jautājumiem.

Politisko amatpersonu līdzdalība tiesu varas darbības pārraudzībā ir mazināma prioritārā kārtā, jo tieši politiskās ietekmes uz tiesu varas darbību novēršana ir primārais Tieslietu padomes izveides mērķis. Tādēļ Tieslietu padomes sastāvā ar balss tiesībām nevajadzētu būt ne Saeimas deputātiem, ne arī ministriem. Šāda prakse ir Igaunijā. Citās salīdzināmajās valstīs Tiesu administrācijas padomes sastāvā nav politisku amatpersonu, bet, lai nepieļautu tiesu varas pašizolāciju un norobežošanos no sabiedrības vai demokrātiskiem procesiem, padomju sastāvā iekļauj vai nu izpildvaras ierēdņus vai arī autoritatīvus ekspertus.

⁹⁴ Likums "Par tiesu varu" 89.¹¹ panta ceturrtā *prim* daļa.

Padomei, kura sastāv no 15 augstām amatpersonām, trūkst administratīvās operativitātes, tādēļ ieteicams samazināt balsstiesīgo Tieslietu padomes locekļu skaitu uz 11. Parastā prakse, lai nodrošinātu padomes darba operativitāti un efektivitāti, ir veidot pārraudzības modeli, kur padomes sastāvā ir no trīs līdz pieciem locekļiem, bet sektoros, kur ir nepieciešama stingrāka uzraudzība vai ir lielāks uzraugāmā objekta finansējuma apmērs – piecu līdz septiņu locekļu sastāvā. Šādi amati parasti ir atlīdzināti.

Pārņemot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, Tieslietu padomei, bet it īpaši Tieslietu padomes priekšsēdētājam palielināsies darba apjoms, tādēļ ir nepieciešams, lai attiecīgais amats ir pilna laika darbs un par tā veikšanu ir paredzēta atlīdzība.

Veidojot Tieslietu padomes sastāvu, ir jāņem vērā, ka, pildot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, visiem Tieslietu padomes locekļiem atbilstoši likumam “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” pēc reformas ir jābūt valsts amatpersonas statusam

3.2.2. Tieslietu ministrija: nozīmīga loma tiesu sistēmas pārvaldībā

Mainot Tieslietu ministrijas pilnvaras attiecībā uz tiesu administrēšanu, un, iespējams, arī Tieslietu padomes sastāvu un izslēdzot no tās sastāva politiskas amatpersonas, ir jāsaglabā ciešas sadarbības attiecības starp Tieslietu ministriju un Tieslietu padomi tieslietu politikas turpmākā veidošanā.

Tā kā tieslietu ministrs piedalās Ministru kabineta lēmuma par valsts budžeta likumprojektu pieņemšanā, ieteicams, ka argumentēts būtisku izmaiņu apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu budžeta pieprasījumā pamatojums ir iepriekš apspriests ar Tieslietu ministriju. Nemot vērā Tieslietu ministrijas kompetenci politikas īstenošanas rezultativitātes novērtēšanā, svarīga ir arī visu iesaistīto pušu sadarbība tiesu varas darbības rezultātu uzraudzībā.

Tieslietu ministrija ir vadošā valsts pārvaldes iestāde tiesu administrēšanā, veicot likumā noteiktās funkcijas.⁹⁵ Tieslietu ministrija veic rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu organizatorisko vadību un izdod iekšējos normatīvos aktus par rajonu (pilsētu) tiesu, apgabaltiesu organizatoriskās vadības jautājumiem.

Tieslietu ministrijai un tieslietu ministram ir arī tiesības veikt uzraudzību. Tieslietu ministrija pieprasa no rajonu (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām ziņas, kas tai nepieciešamas normatīvajos aktos noteikto funkciju veikšanai; veic pārbaudi rajonu (pilsētu) tiesās, apgabaltiesās. Savukārt tieslietu ministrs⁹⁶ pieprasa no tiesnešiem paskaidrojumus; uzdod Tiesu administrācijai veikt pārbaudi rajonu (pilsētu) tiesās, apgabaltiesās, ja nepieciešams, iesaistot Augstākās tiesas vai apgabaltiesu tiesnešus pēc saskaņošanas ar attiecīgās tiesas priekšsēdētāju; ierosina disciplinārlietas pret tiesnešiem; uzrauga apgabaltiesu un rajona (pilsētas) tiesu priekšsēdētāju un viņu vietnieku, kā arī apgabaltiesu un rajona (pilsētas) tiesu namu priekšsēdētāju pienākumu izpildi, tai skaitā var pieprasīt paskaidrojumu par jautājumiem, kas saistīti ar tiesas, tiesu nama darba vadību.

Tieslietu ministrija uzsver, ka “Tieslietu politikas un tiesu sistēmas efektivitātei ir nozīmīga loma valsts tautsaimniecības attīstībā. Efektīva un kvalitatīva tiesu sistēma ir būtisks aspekts, kas ietekmē komercdarbības vidi un līdz ar to arī Latvijas iedzīvotāju labklājības līmeni. Uzņēmējdarbības ietvaros nenoliedzami būtiska nozīme ir tam, cik ātri var panākt savu tiesību aizsardzību tiesā, tomēr vienlīdz svarīgi ir nodrošināt augstu nolēmumu kvalitāti un taisnīguma

⁹⁵ Likuma “Par tiesu varu” 107. Pants.

⁹⁶ Likuma “Par tiesu varu” 108. Pants.

atjaunošanu. Neatlaidīgs darbs un ieguldījumi tieslietu sistēmas attīstībai ir arī Latvijas starptautiskās reputācijas jautājums.”⁹⁷

Tieslietu ministrijas vadībā laika posmā no 2018. - 2024. gadam ir uzkrāti tiesu sistēmas rezultatīvie rādītāji (skat. **9. pielikumu**), kas aptver dažādus rajonu (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu darbības un tiesvedības aspektus un ir iespējams novērtēt progresu ar konkrētiem rezultatīvajiem rādītājiem.

Valdības rīcības plāna Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai ⁹⁸ 7.9., 7.10. un 7.11. apakšpunktos ir pausta apņemšanās stiprināt tiesu neatkarību un spēju spriest tiesu tiesiski un taisnīgi pēc likuma gara, ne tikai burtā, lai vairotu taisnīgumu visā sabiedrībā.

Saskaņā ar Valdības rīcības plānu paredzēts, ka tiks veikti grozījumi likumā "Par tiesu varu" un grozījumi Likumā par budžeta un finanšu vadību, lai stiprinātu tiesu pašnoteikšanos attiecībā uz tiesnešu karjeras jautājumiem un tiesu budžetu, tādējādi stiprinot tiesu neatkarību un vairojot sabiedrības uzticību tiesu varai. Šī uzdevuma izpildes termiņš bija 31.10.2024. un atbildīgais par uzdevuma izpildi – Tieslietu ministrija. Līdz 30.06.2025. ir jāveic arī Tiesu administrācijas izvērtējums par funkciju pārdali tiesu darba organizācijas un infrastruktūras jautājumos, t.sk. identificējot funkcijas, kuras var tikt nodotas tiesu varai ar mērķi stiprināt tiesu neatkarību.

Valdības rīcības plānā iekļautā uzdevuma rezultātā ir plānots, ka tiks stiprināta tiesu varas pašnoteikšanās ar tiesu budžetu un tiesneša karjeru saistītos jautājumos.

Informācija par attiecīgu likuma grozījumu virzīšanu apstiprināšanai līdz ziņojuma sastādīšanas brīdim nav pieejama.

Tieslietu ministra loma budžeta projekta izstrādes procesā

Nododot apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu budžeta pārvaldības jautājumus tiesu varai, ir jāpatur prātā, ka tieslietu ministram ir daudz būtiskāka iesaiste budžeta procesā, nekā neatkarīgajām iestādēm. Tā piemēram, 2025. gada budžeta sagatavošanas grafiks⁹⁹ parāda, ka tikai ministri uzsāk sarunas par nākamā perioda vidēja termiņa prioritārajiem virzieniem jau attiecīgā gada martā, kamēr neatkarīgās institūcijas iesniedz Finanšu ministrijai informāciju valsts pamatbudžeta bāzes projekta sagatavošanai tikai maija vidū. Neatkarīgo institūciju vadītāji ir tikai uzaicinātās personas budžeta likumprojektu paketes izskatīšanā Ministru kabinetā un nav subjekti, kas apstiprina vispārējās valdības budžeta plāna projektu Ministru kabinetā.

Šādas procesuālas īpatnības ir nozīmīgas attiecībā uz apgabaltiesu un rajona (pilsētu) tiesu budžeta pieprasījumu, jo tā apmērs parasti būtiski ietekmē valsts budžetu.

3.2.3. Tiesu administrācija: duāla padotība un pienākumi, kas ir ārpus atbalsta sniegšanas tiesu sistēmai

Tiesu administrācijai likumā ir jānosaka pienākums veikt tiesu tipisko efektivitātes rādītāju sasniegšanas pārraudzību, identificējot novirzes no plānotā un tiesības padziļināti analizēt noviržu cēloņus, tai skaitā iztaujājot tiesnesi. Tiesu administrācijai būtu jāpublicē periodiskus pārskatus par tiesu darba analīzes rezultātiem.

Ne tikai tiesu varas fiskālās neatkarības mērķis, bet arī funkcionālā dublēšanās, kas rodas, Tiesu administrācijai pildot vienas un tās pašas darbības, gan sniedzot

⁹⁷ Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojums Nr. 407 "Par konceptuālo ziņojumu "Par ekonomisko lietu tiesas izveidi". Pieejams:

<https://likumi.lv/ta/id/308908-par-konceptualo-zinojumu-par-ekonomisko-lietu-tiesas-izveidi>.

⁹⁸ Ministru kabineta 20.01.2024. rīkojums Nr. 55 "Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Evikas Siliņas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai".

⁹⁹ Budžeta sagatavošanas grafiks. Pieejams: <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/izskatisanai-valdiba-sagatavots-budzets2025-sagatavosanas-grafiks>.

pakalpojumu Tieslietu padomei, gan tiesu iestādēm, gan arī Tieslietu ministrijai, ir iemesls, lai racionalizētu tiesu sistēmas pārvaldības modeli un mainītu šīs iestādes padotību no izpildvaras uz tiesu varu, kas aprakstīts iepriekš.

Starptautiskajos novērtējumos plaši tiek izmantoti dati par tiesu sistēmas budžetu, tādēļ, lai neradītu maldīgu priekšstatu par tiesu sistēmas finansējuma apmēru, **būtu vēlams nošķirt Tiesu administrācijas budžeta daļu, kas neattiecas uz tiesu sistēmu, citā budžeta programmā.**

Tiesu administrācija ir tieslietu ministra padotībā esoša tiešās pārvaldes iestāde.¹⁰⁰ Tiesu administrācijas darbu vada Tiesu administrācijas direktors.¹⁰¹ Tiesu administrācijas direktoru amatā ieceļ un no amata atbrīvo tieslietu ministrs. Tiesu administrācijas pamatfunkcijas ir noteiktas likumā "Par tiesu varu" un Tiesu administrācijas nolikumā.

Tiesu administrācija nodrošina administratīvo atbalstu pirmās un apelācijas instances tiesām, kā arī informācijas sistēmu atbalstu visu tiesu sistēmas iestāžu vajadzībām. Iestādes pienākums ir organizēt un nodrošināt tiesu administratīvo darbu, kā arī iekšējos normatīvajos aktos iestāžu administratīvās darbības jomā noteiktajā kārtībā un apjomā organizēt un nodrošināt administratīvo darbu Tieslietu ministrijas padotībā esošajās iestādēs. Tiesu administrācija uztur un pilnveido tiesu informatīvo sistēmu, valsts vienoto datorizēto zemesgrāmatu, Izpildu lietu reģistru, elektronisko maksātnespējas uzskaites sistēmu, Valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības reģistru un Valsts kompensācijas reģistru¹⁰².

Viss Tiesu administrācijas budžets valsts budžeta likumā kārtējam gadam statistiski tiek uzskaitīts kā Tiesu sistēmas budžets. Tomēr vairāki Tiesu administrācijai uzticētie uzdevumi nav attiecināmi uz tiesu sistēmas darbību. Piemēram, Tiesu administrācija nodrošina izsoles publiskas personas mantas (tai skaitā tādas mantas, kas nodota iestādes vai kapitālsabiedrības valdījumā vai turējumā) pārdošanai, nomai vai īrei, kā arī izsoles privāto tiesību juridisko personu mantas pārdošanai, nomai vai īrei atbilstoši normatīvajiem aktiem, kas regulē elektronisko izsoļu vietnē veicamās darbības. Tiesu administrācija attīsta dažādus informācijas un komunikācijas tehnoloģiju (IKT) projektus, piemēram, e-lietas platformu, ko izmanto plašs izpildvaras un tiesu varas iestāžu loks. Tiesu administrācijas amatu vietu uzskaitījums ietver visus tiesu darbiniekus.

Likumā noteikts, ka Tieslietu padome uzklauša Tiesu administrācijas ikgadējo pārskatu par darba rezultātiem¹⁰³. Tomēr Tiesu administrācija ir padota Tieslietu ministrijai, kas nozīmē, ka sadarbībā ar Tieslietu ministriju tā nodrošina tiesu darbības analīzi un plānošanu, sagatavo un iesniedz Tieslietu ministrijā pārskatus, priekšlikumus un ieteikumus par situāciju tiesās, kā arī par normatīvajos aktos un politikas plānošanas dokumentos paredzēto pasākumu īstenošanai un iestādes uzdevumu veikšanai nepieciešamo finansējumu no valsts budžeta¹⁰⁴. Gan Tieslietu padome, gan Tieslietu ministrija pieprasa no Tiesu administrācijas tiesu statistikas pārskatus un citu informāciju, kas rada funkcionālu dublēšanos. Dublēšanās notiek, ja divas vai vairākas institūcijas ir iesaistītas vienādās darbībās vai sniedz vienus un tos pašus pakalpojumus vieniem un tiem pašiem saņēmējiem.

Tiesu administrācija pilda arī tiešajam vadītājam raksturīgu funkciju attiecībā uz tiesnešiem – izdod vai sagatavo (ja nosakāma tiesneša aizstāšana likuma 74. pantā minētajā gadījumā) rīkojumus par tiesnešu atvaļinājumiem, komandējumiem un apmācību.¹⁰⁵ Ieteicams ir sabalansēt tiesas priekšsēdētāja likumā noteiktos pienākumus vadīt tiesas iestādi un organizēt tiesas darbu ar visām attiecīgajām pilnvarām. Atvaļinājumu plānošana un atvaļinājuma piešķiršana ir būtisks iestādes darba organizācijas jautājums, par ko ir jāatbild tiesas priekšsēdētājam (vai viņa deleģētam tiesas darbiniekam), bet Tiesu administrācijai ir jānodrošina tikai personāla lietvedība.

¹⁰⁰ Ministru kabineta 20.09.2022. noteikumu Nr. 585 "Tiesu administrācijas nolikums" 1. punkts.

¹⁰¹ Ministru kabineta 20.09.2022. noteikumu Nr. 585 "Tiesu administrācijas nolikums" 6. punkts.

¹⁰² Ministru kabineta 20.09.2022. noteikumu Nr. 585 "Tiesu administrācijas nolikums" 4.2. apakšpunkts.

¹⁰³ Likuma "Par tiesu varu" 89.¹¹ panta septītā daļa.

¹⁰⁴ Ministru kabineta 20.09.2022. noteikumu Nr. 585 "Tiesu administrācijas nolikums" 4.11.-4.12. apakšpunkts.

¹⁰⁵ Likuma "Par tiesu varu" 107.¹ panta otrās daļas 5¹. punkts.

Citādi tiesas priekšsēdētājam nav rīku, kā organizēt tiesas darbu periodos, kad ir augsts nodarbināto pieprasījums doties atvaļinājumā.

Intervijās norādīts uz problemātiku saistībā ar Tiesu administrācijas (t.sk. Tiesu namu aģentūras) pakļautību un Tieslietu padomes ierobežoto kapacitāti. Intervējamie uzsvēra, ka tiesu sistēmas darbības ilgtermiņa vajadzību plānošana neatbilst faktiski nepieciešamajam. Kā piemērs minēts tiesu ēku nolietojums – tiek solīti remontu, bet tie tiek regulāri atlikti. Tiesu priekšsēdētājiem nav zināms, kāds ir resursu sadale plāns, kā arī kā tiek noteiktas remontu prioritātes. Līdz ar to arī iekšējā ilgtermiņa plānošana tiesās ir apgrūtināta un neskaidra.

Līdzīgi kā Latvijā arī Vācijā tiesu administrācija ir pakļauta Tieslietu ministrijai, tātad izpildvarai¹⁰⁶. Somijā tiesu administrācija pieder Tieslietu ministrijas administratīvajam atzaram, taču pati administrācija ir neatkarīga institūcija – pieder tiesu varai¹⁰⁷. Lietuvā un Nīderlandē administrācija pieder tiesu varai^{108,109}. Lai arī Lgaunijā pirmās instances un apelācijas instances tiesu administrēšanā iesaistās arī tieslietu ministrs, būtiskākos lēmumus pieņem Tiesu administrācijas padome – tātad administrācija ir pakļauta tiesu varai.

3.2.4. Tieslietu akadēmija

Tieslietu akadēmija darbu uzsāka 01.01.2025., lai nodrošinātu sistemātisku un vienotu mācību centru tiesu sistēmā iesaistītajiem cilvēkresursiem.¹¹⁰

Likums¹¹¹ paredz, ka Tieslietu akadēmijas funkcionālo pārraudzību pār uzdevumu un kompetenču īstenošanu veic Tieslietu padome, bet institucionālo pārraudzību jeb administratīvo spēju darboties – Ministru kabinets ar tieslietu ministra starpniecību.

Projekta "Tieslietu akadēmija" īstenošana ir Tiesu administrācija, un tā ieviešanas laiks ir no 01.01.2023. līdz 30.06.2026. Tas tiek finansēts no Eiropas Savienības Atveseļošanas fonda, un tā kopējais finansējums ir 7.5 miljoni euro. Pēc investīcijas projekta pabeigšanas 30.06.2026. mācību programmu izstrāde un pasākumu nodrošināšana tiks finansēta no Tieslietu akadēmijai piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem.¹¹² Ar 2023. gadā apstiprināto prioritāro pasākumu Nr. 19_12_P_N "Tieslietu akadēmijas izveide" 2025. gadam piešķirti 289 276 euro atlīdzībai un precēm un pakalpojumiem, 2026. gadam – 1 040 859 euro, savukārt 2027. gadam un turpmākajiem gadiem – 1 898 083 euro. Projekta ietvaros¹¹³:

- izveidota jauna valsts iestāde – Tieslietu akadēmija;
- izstrādātas desmit kompetenču pilnveides mācību programmas, kas ietver konkrētajam amatam nepieciešamo mācību tēmu kopumu un norādes par to satura pasniegšanu, tostarp mācību tēmu pasniegšanas biežumu;
- uzsākta programmu ieviešana, organizējot mācības, nodrošinot pieredzes apmaiņas pasākumus un izstrādājot mācību materiālus;
- iegādāti mācību resursi – grāmatas un piekļuves juridiskās literatūras datu bāzēm;
- veikta telpu pārbūve un pielāgošana akadēmijas vajadzībām, lai mācības mērķa grupai varētu notikt vienā mācību centrā.

Tieslietu akadēmija arī pārrauga visas amata pilnveidei nepieciešamās mācību vajadzības. Regulāra un plaša spektra tiesu sistēmas profesionāļu pilnveide uzlabo tiesu sistēmas darbību un novērš risku, ka atsevišķu prasmju attīstība varētu tikt atstāta novārtā.

¹⁰⁶ National justice systems. (2021) Pieejams: https://e-justice.europa.eu/16/EN/national_justice_systems?GERMANY&member=1.

¹⁰⁷ National courts administration. (2020). Pieejams: <https://tuomioistuinvirasto.fi/en/index/nbortgcbe.html>.

¹⁰⁸ The Council for the Judiciary. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/English/The-Council-for-the-Judiciary>.

¹⁰⁹ Lithuanian Courts. About Administration. Pieejams: <https://www.teismai.lt/en/national-courts-administration/about-administration/679>.

¹¹⁰ Tiesu administrācijas 2023. gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/4113/download?attachment>.

¹¹¹ Tieslietu akadēmijas likums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/356029>.

¹¹² Tiesību akta projekta "Tieslietu akadēmijas likums" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/f85eed06-b008-4730-9cd0-264ed65b28bc>.

¹¹³ Tieslietu padome. (2024). Tieslietu akadēmija. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/tieslietu-akademija>.

Intervijās uzsvērtā Tieslietu akadēmijas projekta nozīmība tiesu sistēmas attīstības un pilnveides kontekstā. Lai gan šāds projekts prasa papildu izdevumus un attiecīgu budžetu, tas būtiski veicinās visu iesaistīto pušu kompetences, zināšanu un darba efektivitātes uzlabošanu.

3.2.5. Tiesas priekšsēdētājam ir šaurākas pilnvaras, nekā salīdzināmajās valstīs

Latvijā tiesas priekšsēdētājam ir šaurākas pilnvaras, nekā salīdzināmajās valstīs, jo tiesu iestāžu pārvaldībā pastāv organizatoriskas padotības pazīmes un daļa tiesas atbildības jautājumu ir citu iestāžu kompetencē. Tiesu priekšsēdētājiem ir uzdots vadīt tiesu iestādes darbu, bet ir ierobežotas pilnvaras patstāvīgi noteikt atbalsta personāla veidu un skaitu; saskaņot tiesnešu atvaļinājumu¹¹⁴ vai piedalīties tiesneša novērtēšanā.

Tiesneša neatkarību, mūsaprāt, ietekmē arī tiesas iestādes autonomija, tai skaitā saprātīga pašnoteikšanās administratīvajos jautājumos.

Saglabājot Tiesu administrāciju kā vienoto pakalpojumu centru, ieteicams skaidri noteikt tiesas priekšsēdētāja pilnvaras izvirzīt tiesu iestādes mērķus un noteikt darbības rezultātus, kas aptvertu ne vien lietu izskatīšanas termiņus tiesā, bet, piemēram, arī lietu plūsmas vadības un cilvēkresursu plānošanas aspektus. Lielākās tiesu iestādēs lietu plūsmas pārvaldībā ir nepieciešams veidot mērķtiecīgāku lietu plūsmas vadības procesu, ko uzrauga par lietu izskatīšanas plūsmu atbildīgie uzraugi un datu analītiķi.

Saskaņā ar likumu¹¹⁵ tiesas priekšsēdētājs ir atbildīgs par tiesas darba organizēšanu, nosakot tiesnešu pienākumus, kas saistīti ar tiesas iestādes efektīvu funkcionēšanu un sadalot lietas un citus pienākumus starp tiesnešiem. Salīdzinot ar praksi citās valstīs (Igaunijā, Somijā un Nīderlandē), **Latvijā tiesu priekšsēdētājiem nav pilnvarojuma nodrošināt vadītās tiesas tiesnešu personālvadību**, jo lielākā daļa šo procesu tiek veikti centralizēti, piemēram, tiesnešu atlase, tiesnešu darbības novērtēšana, mācību satura plānošana.

Tiesas priekšsēdētājs plāno un nosaka tiesas darba mērķus attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā (lietu izskatīšanas termiņu standarts)¹¹⁶. Tomēr tiesneša profesionālās darbības novērtēšanu, kur šādu mērķu sasniegšanu varētu vērtēt, reizi piecos gados veic cita institūcija – tiesnešu kvalifikācijas kolēģija deviņu tiesnešu sastāvā¹¹⁷. Novērtēšanas saturā ir gan novērtējums par darba organizāciju tiesas lietu izskatīšanas nodrošināšanai, gan darba organizācijas noteikumu un tiesas priekšsēdētāja rīkojumu ievērošanu tiesneša darbā, kas visticamāk aptvertu arī tiesas darba mērķu attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā sasniegšanas vērtēšanu.

Tiesas priekšsēdētājs nodrošina lietu izskatīšanas termiņu pārvaldību tiesā un lietu sadali¹¹⁸. Ja tiesnesis neievēro procesuālos termiņus, tiesas priekšsēdētājs var ierosināt disciplinārlietu vai lūgt veikt tiesneša ārpuskārtas novērtēšanu. Šādas kontroles iespējas pastāv arī citiem subjektiem, piemēram, tieslietu ministram.

Tiesas priekšsēdētāju ieceļ amatā uz pieciem gadiem Tieslietu padome, pamatojoties uz Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas ieteikumu. Viņa galvenie pienākumi ietver personāla vadību, lietu sadales pārraudzību, tiesas administratīvo darbu un tiesas prestiža veicināšanu sabiedrībā. Tiesas priekšsēdētāja vietnieks veic atbalsta funkciju priekšsēdētājam, pārņemot daļēju atbildību par tiesas darbību un tās koordinēšanu, īpaši priekšsēdētāja prombūtnes laikā. Šī amata

¹¹⁴ Citu valstu prakse ir, ka tiesneša atvaļinājumu katrs tiesnesis izmanto pēc saviem ieskatiem, ievērojot attiecīgās tiesas politiku vai tiesu sistēmas kārtību. Vairumā gadījumu tiesneši tomēr saskaņo savu prombūtni ar tiesas priekšsēdētāju un/vai ar citiem tiesnešiem, kuru lietas varētu ietekmēt viņu prombūtni. Piemēram, Nīderlandē Tieslietu padome nosaka kārtību jautājumiem, kas attiecas arī uz tiesnešiem par darba stundām un darba laikiem, kā arī par brīvdienām un atvaļinājumiem. Judicial Officers (Legal Status) Act Applicable from 01-01-2020 to the present, 52. pants. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/judicial-officers-legal-status.pdf>

¹¹⁵ Likuma "Par tiesu varu" 33. panta trešā daļa.

¹¹⁶ Likuma "Par tiesu varu" 27.¹ panta trešā daļa.

¹¹⁷ Likuma "Par tiesu varu" 94.² panta pirmās daļas 3. un 4. punkts.

¹¹⁸ Likuma "Par tiesu varu" 27.¹ pants un 28.¹ pants.

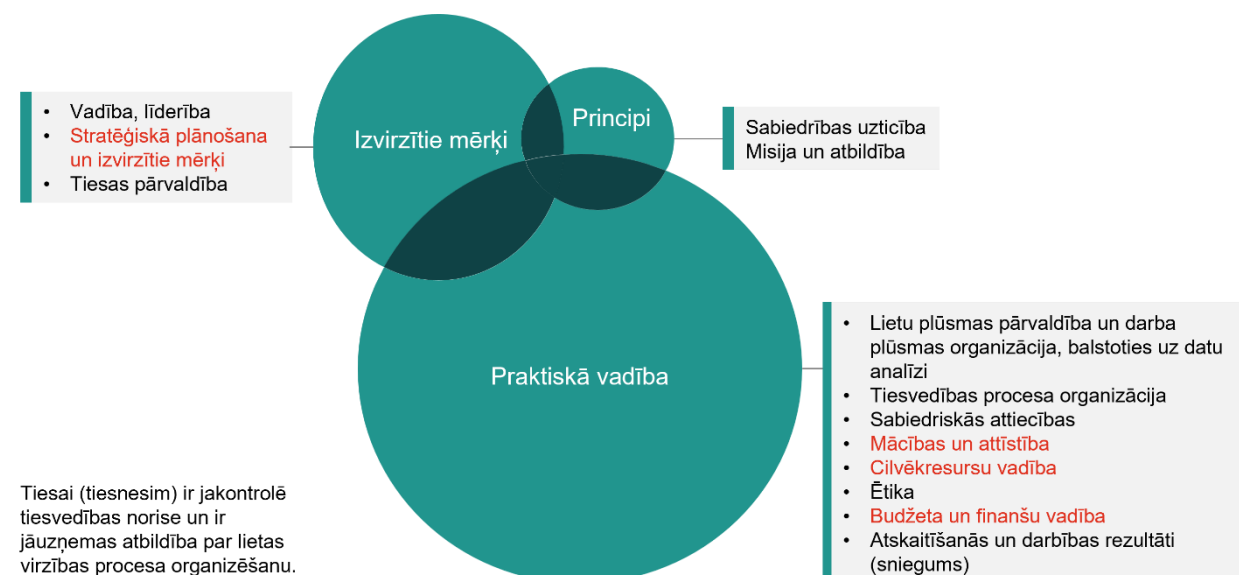
ieņemšanas procedūra ir līdzīga priekšsēdētāja iecelšanai un tiek noteikta ar likumu. Tiesas priekšsēdētāja vietnieks vienlaikus var būt arī tiesu nama priekšsēdētājs.¹¹⁹

Salīdzinot tiesas priekšsēdētāja pilnvaras Latvijā ar CEPEJ vadlīnijās aprakstīto tiesas priekšsēdētāja pilnvaru apjomu (skat. 11. attēlu), redzams, ka tiesu priekšsēdētāju atbildība Latvijā nav tik plaša kā rekomendācijās aprakstītā. Nav skaidri noteiktas tiesas priekšsēdētāja pilnvaras papildus augstākā līmeņa (valsts, reģionālā) standartiem un mērķiem, atsevišķu tiesu līmenī izvirzīt tiesu iestādes mērķus, kas aptvertu ne vien lietu izskatīšanas termiņus tiesā, bet, piemēram, cilvēkresursu plānošanas aspektus.

CEPEJ iesaka, ka tiesu vadītājiem ir nepieciešamas attiecīgas iestādes un autonomija, lai aktīvi izvirzītu vai piedalītos šo mērķu izvirzīšanā. Šiem mērķiem skaidri jādefinē uzdevumi, un tiem jābūt sasniedzamiem. Tie būtu jāpublicē un periodiski jāpārvērtē. Mērķus var izmantot tiesas darbības novērtējumā. Ja tie netiek sasniegti, jāveic konkrēti pasākumi un darbības situācijas uzlabošanai.

CEPEJ vadlīnijās norādīts, ka arī tiesu iestādes budžeta un finanšu vadība ir tiesas vadītāja atbildības joma. Tomēr intervētie tiesu vadītāji pauda viedokli, ka budžeta vadība centralizēti Tiesu administrācijā ir Latvijas labā prakse.

11. attēls. Tiesas priekšsēdētāja kompetenču ietvars (Avots: CEPEJ SATURN vadlīnijas).¹²⁰

Tiesnešiem, pieņemot lēmumus, jābūt neatkarīgiem un objektīviem un jāspēj rīkoties bez jebkādiem ierobežojumiem, neatbilstošas ietekmes, spiediena, draudiem vai tiešas vai netiešas iejaukšanās no jebkuras iestādes, tostarp tiesu sistēmas iekšējām iestādēm. Tiesu iestāžu hierarhiskajai organizācijai nevajadzētu mazināt individuālo neatkarību. Augstākajām tiesām nevajadzētu adresēt tiesnešiem norādījumus par to, kā viņiem būtu jāizlemj atsevišķas lietas, izņemot prejudiciālos nolēmumus vai lemjot par tiesiskās aizsardzības līdzekļiem saskaņā ar likumu.¹²¹

Tiesas priekšsēdētāju vai tiesas valdes (turpmāk – tiesas vadības) pilnvaru salīdzinājums Latvijā un ārvalstīs (skat. **16. pielikumu**) arī demonstrē, ka **Latvijā tiesas priekšsēdētājam ir šaurākas pilnvaras, nekā salīdzināmajās valstīs:**

¹¹⁹ Likuma "Par tiesu varu" 33. panta trešā daļa.

¹²⁰ Eiropas Tiesiskuma efektivitātes izvērtēšanas komisija (CEPEJ). (2018). Pārskatītais Saturn vadlīnijas lietu izskatīšanas laika pārvaldībai (3. Pārskatīšana). Pieejams: <https://rm.coe.int/cepej-revised-saturn-guidelines-for-judicial-time-management-3rd-revis/1680a11da8>.

¹²¹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 22. un 23. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm/?i=09000016805afb78>.

1. Visās trijās valstīs tiesas priekšsēdētājs pilda savus pienākumus sadarbībā ar administratīvo vadītāju vai izpilddirektoru (Igaunija un Somija) vai tiesas valdi (Nīderlande), kuras sastāvā ir administratīvais vadītājs. Igaunijā, Nīderlandē un Somijā tiesas vadība nosaka tiesas darbības mērķus un gādā, lai tie tiktu sasniegti ne tikai attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā kā tas ir Latvijā, bet arī, piemēram, uz izskatāmo lietu skaitu gadā un citiem darbības rezultātiem. Tas cieši saistīts ar atbildību par tiesu iestādes budžeta sagatavošanu, pieņemšanu un izpildi, kas minētajās valstīs uzticēta tiesas vadībai, bet Latvijā tiesas ir tikai nelielas budžeta daļas izpildītājs. Ārvalstīs tiesas budžeta projekts tiek izstrādāts tiesā un saskaņots ar padomi, izmantojot tiesu administrāciju kā ārpakalpojuma sniedzēju, nevis kā patstāvīgu lēmumu pieņēmēju iestādi.
2. Visās trijās ārvalstīs tiesas vadība atbild par tiesiskās kvalitātes veicināšanu tiesā, uzraugot tiesību principu piemērošanas un tiesību interpretācijas vienveidību tiesas lēmumos. Latvijā šobrīd šāds pienākums nav tieši un pilnībā uzdots nevienai iestādei — ne attiecībā uz tiesiskās kvalitātes un tiesību normu vienveidīgas piemērošanas veicināšanu tiesās, ne arī uz tiesību principu piemērošanas un tiesību interpretācijas konsekvences uzraudzību tiesu nolēmumos. Tomēr tiesas priekšsēdētājam ir noteikts pienākums veicināt vienotu tiesu praksi tiesas ietvaros.
3. Tiesas vadībai ir arī lielāka patstāvība darba organizācijas jautājumos, kas veicina tiesas darba efektivitāti. Piemēram, Somijā tiesas valdei (priekšsēdētājam) ir tiesības uzdot tiesas kancelejai pieņemt lēmumus par tiesāšanās izdevumiem, ja atbildētājs atzinis prasību un lemt citus administratīvus jautājumus.

3.3. Tiesu sistēmas finanšu resursi un budžets

75% no tiesu sistēmas finansējuma¹²² tiek izlietots pirmās un apelācijas instances tiesas darbības nodrošināšanai, tai skaitā divas trešdaļas no šīs summas ir tieši atlīdzībai. Līdz ar to būtiskākā pozitīvā fiskālā ietekme būtu tādiem tiesu sistēmas efektivizācijas pasākumiem, kas attiecas uz apgabaltiesu un rajonu (pilsētas) tiesu personāla politiku.

Ievērojami mazāk – 8% no kopējā finansējuma, tiek izlietots, lai finansētu Augstākās tiesas darbību, 6% tiesu administrēšanai, 4% juridiskās palīdzības nodrošināšanai, 3%, lai nodrošinātu Satversmes tiesas darbību. Finansējums atlīdzībai sastāda 75% no kopējā tiesu sistēmas budžeta, kas norāda uz to, ka tieši cilvēkresursu politikas efektivitātei ir visbūtiskākā ietekme uz tiesu sistēmas budžetu.

Tieslietu padome ir uzsākusi pirmās un otrās instances tiesu atsaisti no izpildvaras, pārņemot ar tiesu varas finansēm un administrēšanu saistītās funkcijas no Tiesu administrācijas un Tieslietu ministrijas. 2023. gadā ir panākta konceptuāla vienošanās ar Tieslietu ministriju par šādas reformas nepieciešamību un aizsākta diskusija par iespējamiem institucionālo reformu scenārijiem. Savukārt 2024. gadā notika darbs pie detalizētas koncepcijas izstrādes un īstenošanas.¹²³ Jau pašlaik 85% no kopējā tiesu sistēmas finansējuma ir tā saucamais neatkarīgo iestāžu finansējums, kas nav grozāms, bet finansējums, kas ir pakļauts valdības noteikumiem – 14%.

7. tabula. Tieslietu padomes identificētās tiesu sistēmas efektivitātes problēmas un to risināšanai izvirzītie uzdevumi.¹²⁴

Problemātika	Prioritārie uzdevumi
Fiskālā un organizatoriskā atkarība no izpildvaras ir viens no cēloņiem tam, kādēļ ilgstoši nav tikuši risināti	- Panākt tiesu kā konstitucionāla orgāna fiskālo neatkarību - Uzsākt diskusiju par Tieslietu padomes statusu un funkcijām, pārņemt nepieciešamās funkcijas no

¹²² Valsts budžeta finansējums programmām saskaņā ar COFOG klasifikāciju "Tiesu sistēmas darbība" 2023. gadā.

¹²³ Tieslietu padomes gada pārskats 2023. 2. lpp. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/TP_GadaParskats_2023.pdf.

¹²⁴ Tieslietu padomes gada pārskats 2023. 2. un 3. lpp. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/TP_GadaParskats_2023.pdf.

Problemātika	Prioritārie uzdevumi
tiesu sistēmas efektivitātei būtiski jautājumi.	izpildvaras, atbilstoši attīstot Tieslietu padomes administratīvo kapacitāti
- Tiesneša amata atlīdzības jautājums ir daļēji atrisināts tikai ar diviem Satversmes tiesas spriedumiem - Neadekvāti zema tiesu darbinieku atlīdzība salīdzinājumā ar tiem izvirzāmajām prasībām.	- Turpināt piedalīties tiesnešu un tiesu darbinieku konkurētspējīgas atlīdzības modeļa izstrādē - Veicināt vienotas tiesu darbinieku vērtēšanas metodikas un tai piesaistītas vienotas atlīdzības sistēmas izveidošanu Risinājuma izstrāde tiesu atbalsta personāla neadekvāti zemās atlīdzības jautājumā, attīstot modernu tiesu atbalsta dienestu, tiesneša palīga profesijas un lomas pārdefinēšanu un amata standarta un atlases procedūras izstrādi, kas kopumā veidotu objektīvu pamatu algu palielināšanai. Konkrēta, detalizēta konceptuālā risinājuma izstrāde un tā īstenošanas uzsākšana.

3.3.1. Tiesu sistēmas budžeta un finanšu vadības politika

Ar Satversmes tiesas spriedumu lietā Nr. 2010-06-01 par konstitucionālo institūciju budžetu tiesa formulēja budžeta neatkarības doktrīnu. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka demokrātiskā un tiesiskā valstī neatkarīgo institūciju finansiālās neatkarības nodrošināšana ir uzskatāma par būtiskām valsts un sabiedrības interesēm (skat. sprieduma lietā Nr. 2010-06-01 15.2. punktu).

Satversmes tiesa vērsa uzmanību, ka efektīva neatkarīgo institūciju finansiālās neatkarības nodrošināšanas kārtība pastāv, ja šīm institūcijām cita starpā ir tiesības pamatot savu budžeta pieprasījumu Ministru kabinetā un Saeimā (skat. sprieduma lietā Nr. 2010-06-01 15. un 15.1. punktu).¹²⁵

Patiesa finansiālās neatkarības nodrošināšana, kā norāda Satversmes tiesa, ir tikai tad, ja likumdevējs piešķir neatkarīgajām institūcijām procesuālās tiesības tikt uzskatītām un iegūt pamatojumu gadījumos, ja budžeta pieprasījums tiek grozīts:

- Ministru kabinetam ir pienākums:
 - uzklaustīt neatkarīgo institūciju viedokļus jautājumos, kas saistīti ar to budžeta procedūru,
 - sniegt izvērstu pamatojumu gadījumā, ja neatkarīgo institūciju viedokļi netiek ņemti vērā,
 - nodrošināt neatkarīgo institūciju viedokļu un sava lēmuma pamatojuma paziņošanu Saeimai.
- Saeimai ir pienākums:
 - nodrošināt neatkarīgo institūciju līdzdalību budžeta projekta apspriešanā Saeimā jautājumos, kas skar to finansiālo neatkarību.
 - pamatot savu rīcību, ja tā neatkarīgo institūciju viedokli neņem vērā vai ņem vērā daļēji¹²⁶.

¹²⁵ Satversmes tiesas 08.06.2012. lēmums "Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr.2011-18-01". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/248963-par-tiesvedibas-izbeigšanu-lieta-nr-2011-18-01>.

¹²⁶ Skatīt Satversmes tiesas 18.01.2010. sprieduma lietā Nr. 2009-11-01 11.5. punktu.

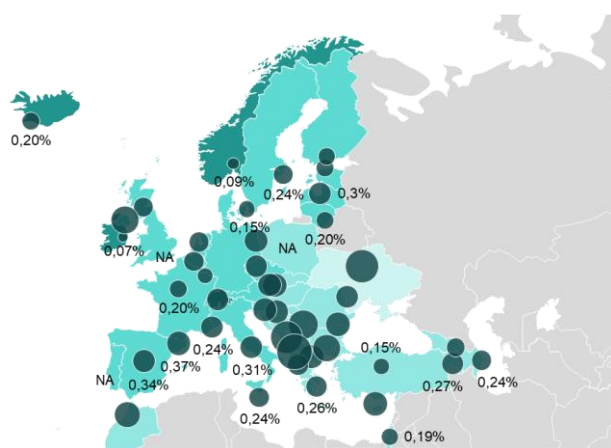
Arī Lietuvas konstitucionālā tiesa līdzīgi kā Satversmes tiesa Latvijā ir norādījusi, ka tiesu organizatoriskās neatkarības materiālais pamats ir to finansiālā neatkarība no jebkādiem izpildvaras lēmumiem. Jāatzīmē, ka tiesu finansiālo neatkarību nodrošina tāds tiesiskais regulējums, ka tiesu sistēmai un katrai tiesai finanses tiek iedalītas valsts budžetā, kas apstiprināts ar likumu. Tiesu organizatoriskās neatkarības garantēšana ir viens no būtiskiem cilvēktiesību nodrošināšanas nosacījumiem.¹²⁷

Latvijā valsts budžeta un pašvaldību budžetu izstrādāšanas, apstiprināšanas un izpildes kārtību un atbildību budžeta procesā nosaka ar vienotu normatīvo aktu – Likumu par budžetu un finanšu vadību, kas attiecas gan uz izpildvaru, gan arī uz citiem konstitucionālajiem orgāniem – Saeimu, tiesu varu un citām neatkarīgajām institūcijām. Tā rezultātā ar tiesu varas budžetu saistīti jautājumi ir regulēti divos normatīvajos aktos – gan likumā “Par tiesu varu”, gan Likumā par budžetu un finanšu vadību. Šī situācija atšķiras no analoga regulējuma, piemēram, Nīderlandē, kur tiesu sistēmas budžeta un finanšu vadības jautājumi ir noteikti speciālā tikai uz tiesu varu attiecināmā regulējumā.

3.3.2. Valsts budžeta izdevumu apjoms tiesu sistēmai Latvijā

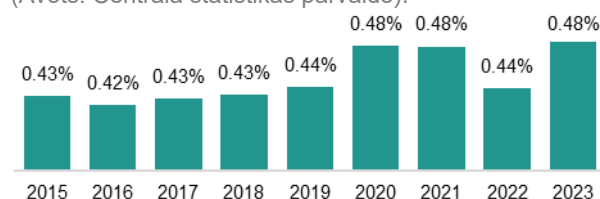
Pēc Eurostat salīdzinošā novērtējuma¹²⁸ **Latvijas valsts budžeta izdevumi tiesu sistēmai proporcionāli pret iekšzemes kopproduktu (IKP) ir trešie augstākie ES un 2022. gadā sastādīja aptuveni 0.4% no IKP.** Tas ir nedaudz mazāk nekā Bulgārijā un Polijā, kur 2022. gadā bija aptuveni 0.5% un 0.7% no IKP. Latvijas tiesu sistēmas budžeta apmērs nav izņēmums, jo līdzīga proporcija no IKP kā Latvijā tiek izlietota tiesu sistēmas finansēšanai vēl piecās valstīs – Horvātijā, Maltā, Rumānijā, Spānijā un Vācijā. Tomēr jāatzīmē, ka Latvija pieder to valstu grupai, kur tēriņi tiesu sistēmai ir proporcionāli no IKP augstākie ES (vidēji ES ir 0.3% no IKP). Arī ziņojumā apskatītajās valstīs Nīderlandē un Līkšunijā tas atbilst vidējam ES rādītājam, savukārt Somijā tas ir 0.2% no IKP. Starptautiskais salīdzinājums (skat. 12. attēlu)¹²⁹ liecina, ka Latvijas valsts budžeta finansējums tiesu sistēmā nodarbināto personu atlīdzībai 2022. gadā sastādīja 0.3% no IKP¹³⁰.

12. attēls. Tiesu sistēmas budžeta salīdzinājums ar Eiropas Padomes valstu IKP (Avots: CEPEJ datu analīze).¹³¹

Arī Centrālās statistikas pārvaldes (skat. 13. attēlu) aprēķini liecina, ka tiesu sistēmas budžeta īpatsvara % no IKP ir diezgan svārstīgs un pēdējos gados ir sasniedzis gandrīz 0.5%.

13. attēls. Tiesu sistēmas budžeta īpatsvars % pret IKP (Avots: Centrālā statistikas pārvalde).¹³²

¹²⁷ Lietuvas konstitucionālās tiesas atziņu apkopojums. 9.1. sadaļa “Tiesas”, 9.lpp. Pieejams: https://lrkt.lt/data/public/uploads/2021/05/selected-doctrine-2021_9.pdf.

¹²⁸ Eurostat. (2024). Government expenditure on public order and safety. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Government_expenditure_on_public_order_and_safety.

¹²⁹ CEPEJ datu analīze. Pieejams: <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/BudgetFR/GDPBudget>.

¹³⁰ Centrālās statistikas pārvaldes aprēķini ir atšķirīgi un uzrāda 0.48% no IKP (skat. 13. attēlu).

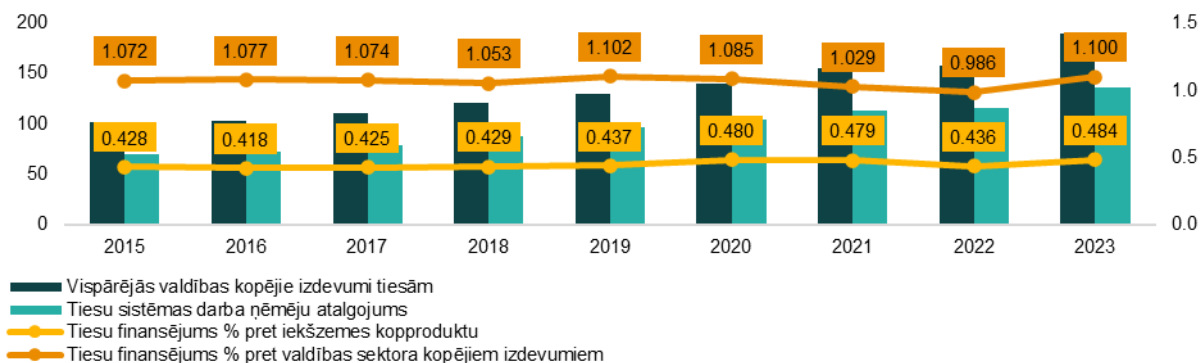
¹³¹ CEPEJ datu analīze. Pieejams: <https://public.tableau.com/app/profile/cepej/viz/BudgetFR/GDPBudget>.

¹³² CSP. Vispārējās valdības sektora izdevumi pēc valdības funkcijām sadalījumā pa apakšsektoriem (milj. eiro) 2001 – 2023. Pieejams https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VEK_VF_VFV/VFV040/table/tableViewLayout1/.

Finansējuma apjoma novērtējumu pēc proporcijas no IKP ietekmē tas, ka Latvijas IKP uz vienu iedzīvotāju ir trešais zemākais ES pēc Bulgārijas un Rumānijas.¹³³ Līdz ar to arī proporcionāls salīdzinājums ar valstīm, kur IKP uz vienu iedzīvotāju ir ievērojami augstāks, nekā Latvijā (piemēram, Somija, Nīderlande) neļauj izdarīt secinājumus, vai pieejamais finansējums vispār apmierina tiesu sistēmas pamatvajadzības, lai nodrošinātu efektīvu tiesas lietu izskatīšanu. Tomēr tiesu sistēmas budžeta īpatsvara % no IKP rādītāja izmantošana ir vērtējama kritiski, jo dati arī parāda, ka tiesu sistēmas finansējuma īpatsvars no IKP parasti ir augstāks valstīs ar zemāku ienākumu līmeni.

Izdevumu pozīcija, kura veido vislielāko atšķirību ar citām ES valstīm, ir atlīdzība nodarbinātajiem¹³⁴, kas sastāda trīs ceturtdaļas no visiem izdevumiem (skat. 14. attēlu).

14. attēls. Vispārējās valdības sektora izdevumi tiesu sistēmai (milj. euro) no 2015. -2023. gadam. (Avots: CSP).¹³⁵

Vienlaikus Latvijā nav pārbaudāma mehānisma, kā noskaidrot, cik tiesnešu, cik tiesu darbinieku un kādu specialitāšu tiesu darbinieku ir nepieciešams, lai izskatītu tiesās saņemto un tiesās uzkrāto lietu apjomu. Uz to norāda arī Valsts kontrole¹³⁶, secinot, ka (1) tiesnešu skaita plānošana šobrīd nav efektīva; (2) novērojama kritiska situācija cilvēkresursu nodrošinājumā tiesnešiem ar specializāciju zemesgrāmatu lietās, (3) joprojām nav pārskatīts tiesneša palīga amata standarts un karjeras modelis (t.sk., konkurētspējīga atlīdzība), (4) nav izveidota vienota tiesas darbinieku atlases kārtība, (5) nepieciešami uzlabojumi tiesnešu profesionālās attīstības sistēmā, piemēram, nav noteiktas obligāti apmeklējamās mācību programmas (tēmas un minimālais apjoms).

3.4. Tiesu sistēmas budžeta pārvaldības process

Nosakot, ka Tieslietu padome atbild par rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas izpildi, **ir jāpārskata Tieslietu padomes sastāvs vai balsošanas kārtība**. Tieslietu padomes locekļu daudzprofilu sastāvs nenodrošina iespējas rajona (pilsētas) un apgabaltiesām vismaz daļēji autonomi no tiesu pakalpojuma saņēmējiem – advokātiem, tiesu izpildītājiem un prokuroriem, no vienas puses, un politiskām amatpersonām, no otras puses, risināt tiesu iekšējos administratīvos jautājumus.

- Lai varētu pildīt rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma uzraudzības funkcijas, ir jāpaplašina Tieslietu padomes kompetence. Tās pilnīgā atbildībā ir jānodod apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu ikgadējā un vidēja termiņa budžeta pieprasījuma, t.sk. finansējuma prioritārajiem pasākumiem, apstiprināšana, budžeta izpildes plānu (investīciju un iepirkumu

¹³³ Eurostat. (2025). Real GDP per capita. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_08_10/default/bar?lang=en.

¹³⁴ General government expenditure by function (COFOG). Classification of the functions of government (COFOG 1999): Law courts. Pieejams: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/gov_10a_exp_custom_14032881/default/table?lang=en.

¹³⁵ CSP. Vispārējās valdības sektora izdevumi pēc valdības funkcijām sadalījumā pa apakšsektoriem (milj. eiro) 2001 – 2023. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_VEK_VF_VFV/VFV040/table/tableViewLayout1/.

¹³⁶ Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

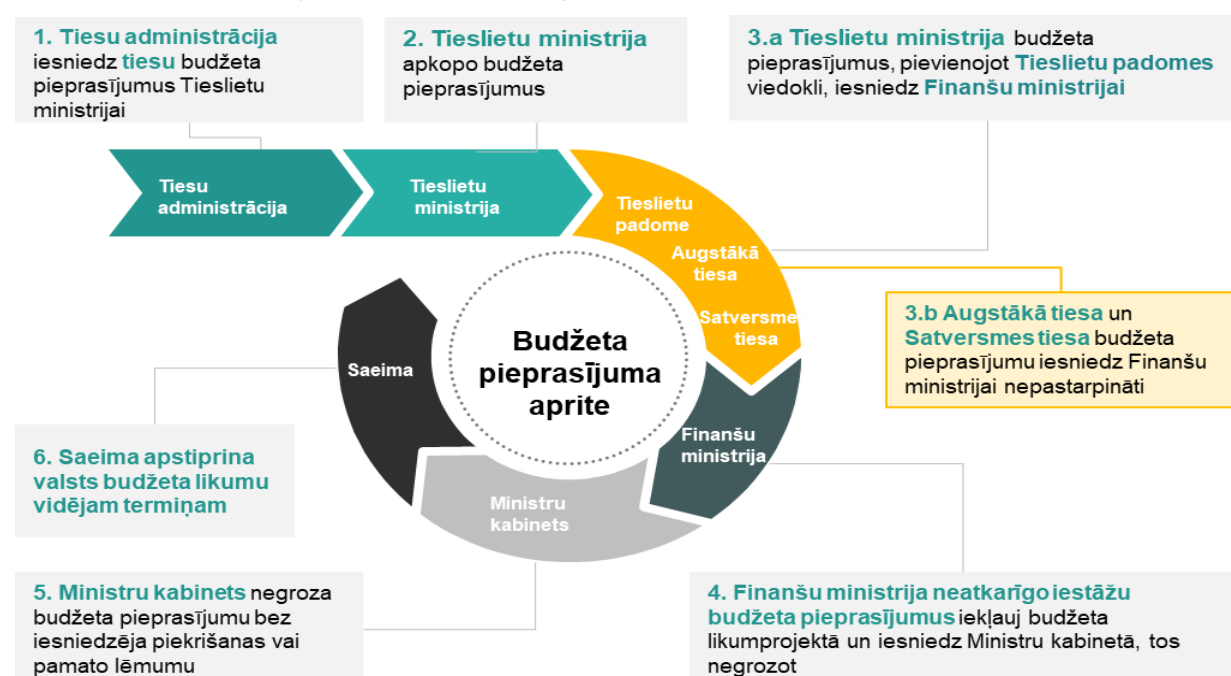
plānu) saskaņošana, valsts budžeta līdzekļu izlietojuma efektīvas un racionālas atbilstoši paredzētajiem mērķiem un sasniedzamajiem rezultātiem izlietošanas uzraudzība.

- Tieslietu padomei pārņemot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta plānošanas un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, būtu jānotiek arī budžeta līdzekļu pārvaldības organizācijas maiņai. Tieslietu padomei ir jāpiešķir līdzīgi kā citu organizāciju padomēm vai ministram attiecībā uz padotības iestāžu vadību ciešas pārraudzības funkcija par visu lielo tiesu sistēmas budžeta izlietojumu. Tieslietu padomei ir jāpārņem arī citi resursu vadības jautājumi – personāla, IKT un, iespējams, arī tiesu nekustamo īpašumu pārvaldības politika.

Budžeta pieprasījuma izstrādes kārtība dublēta divos likumos

Divos normatīvajos aktos¹³⁷ – likumā “Par tiesu varu” un Likumā par budžetu un finanšu vadību ir atrunāta tiesu budžeta pieprasījuma izstrādes kārtība. Rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu iesniegtos budžeta pieprasījumus apkopo un Finanšu ministrijai nodod Tieslietu ministrija.¹³⁸ Augstākā tiesa un Satversmes tiesa budžeta pieprasījumu iesniedz Finanšu ministrijai patstāvīgi.

15. attēls. Budžeta pieprasījumu izstrādes un iesniegšanas process.

Finanšu ministrs nodrošina valsts budžeta likumprojekta izstrādāšanu, pamatojoties uz budžeta pieprasījumiem, kas iesniegti atbilstoši likuma noteikumiem. Ministru kabinets budžeta pieprasījumu iekļauj valsts budžeta likumprojektā. Ne Augstākās tiesas un Satversmes tiesas budžeta pieprasījumi, ne arī rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu budžeta pieprasījumi¹³⁹ līdz budžeta likumprojekta iesniegšanai Ministru kabinetam **bez pieprasījuma iesniedzēja piekrišanas nav grozāmi**. Nav grozāma ne budžeta atlīdzības daļa, ne arī pārējie izdevumi. To arī apstiprina Finanšu ministrijas sniegtā informācija.¹⁴⁰

¹³⁷ Satversmes tiesas budžeta pārvaldība nav projekta tvērumā, tādēļ tālāk netiek analizēta.

¹³⁸ Likuma par budžetu un finanšu vadību 19. panta sestās daļas trešais teikums.

¹³⁹ Likuma par budžetu un finanšu vadību 19. panta piektā, sestā un desmitā daļa.

¹⁴⁰ Sarakste ar Finanšu ministriju.

Ja tomēr būtu tāda situācija, kad Ministru kabinets groza budžeta pieprasījumu bez iesniedzēja piekrišanas, lēmuma pamatojumā norādāms, kā finansējuma samazinājums ietekmēs normatīvajos aktos noteiktās attiecīgo iestāžu darbības nodrošināšanu.¹⁴¹

Valsts budžeta likumprojekta¹⁴² paskaidrojumi ietver informāciju par Augstākās tiesas, Satversmes tiesas, Tieslietu padomes rakstveidā iesniegtajiem viedokļiem par attiecīgo iestāžu budžeta projektiem, Ministru kabineta sēdes protokolu, kā arī saskaņā ar likumā "Par tiesu varu" noteikto kārtību sniegto Tieslietu padomes viedokli, ja tāds ir iesniegts Ministru kabinetam.¹⁴³

Salīdzināmajās valstīs nav analogiska negrozāma neatkarīgo iestāžu budžeta pieprasījuma. Vienīgais pētnieku identificētais līdzīgais piemērs ir ASV, kur kā vienlīdzīga valdības nozare tiesu vara iesniedz savu budžeta pieprasījumu prezidentam, kurš to bez izmaiņām iekļauj savā ikgadējā budžeta pieprasījumā Kongresam¹⁴⁴. Apropriācijas tiesu iestādēm parasti ir iekļautas Finanšu pakalpojumu un vispārējās valdības apropriāciju likumprojektā.

Arī tiesu budžeta izlietojumā ir atsevišķas īpatnības, kas ir saistītas ar divām nošķirtām tiesu varas finansēšanas programmām. Piemēram, likumā ir noteikts, ka, ja apgabaltiesas tiesnesis normatīvajos aktos noteiktajos gadījumos aizstāj Augstākās tiesas tiesnesi, tad atlīdzība par tiesneša aizstāšanu izmaksājama no Augstākajai tiesai piešķirtajiem valsts budžeta līdzekļiem.¹⁴⁵

Ministru kabinets nosaka tiesu sniegto maksas pakalpojumu veidus, samaksas apmēru un kārtību.¹⁴⁶ Ministru kabinets ne retāk kā reizi četros gados izvērtē valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku, kā arī tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmu un, ja nepieciešams, iesniedz Saeimai priekšlikumus tās pilnveidošanai.¹⁴⁷

Divi paralēli veidi, kā tiek nodrošināta tiesu budžeta izstrāde un pieņemšana – ar Tieslietu ministrijas starpniecību un bez tās

Tiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un virzības kārtība ir atšķirīga atkarībā no tā, kuras tiesu iestādes budžets tiek virzīts apstiprināšanai Saeimā. Latvijā tiesu sistēmas budžeta pārvaldība ir nodalīta vairākās paralēlās plūsmās – pirmkārt, izpildvaras (Tieslietu ministrijas) administrēts tiesu sistēmas budžets, otrkārt, Augstākās tiesas un, treškārt, Satversmes tiesas patstāvīgi pārvaldīta tiesu varas budžeta daļa.

Vidēja termiņa budžeta ietvara un gadskārtējā valsts budžeta likumā tiek iekļautas trīs budžeta programmas, no kurām tiek finansēta tiesnešu atlīdzība – programmas "Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas", programmas "Tiesa" resorā "Augstākā tiesa" un resorā "Satversmes tiesa"

Kopumā valsts budžeta likumā COFOG zemākajiem līmeņiem "Tiesu sistēmas darbība" un "Tiesu darbība" atbilst deviņas budžeta programmas un apakšprogrammas. Papildus trim iepriekš minētajām budžeta programmām grupai "Tiesu sistēmas darbība" un "Tiesu darbība" ir piederīgas arī šādas no valsts budžeta līdzekļiem finansētas apakšprogrammas: "Tiesu administrēšana", "Juridiskās palīdzības nodrošināšana", "Tiesu ekspertīžu veikšana", "Noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas fonds", "Atlīdzība tiesu izpildītājiem par izpildu darbībām", "Zaudējumu atlīdzība nepamatoti aizturētajām, arestētajām un notiesātajām personām".

¹⁴¹ Likuma par budžetu un finanšu vadību 19. panta piektā un sestā daļa.

¹⁴² Attiecas arī uz grozījumu valsts budžeta likumā iesniegšanu (skat: Likuma par budžetu un finanšu vadību 21. pantu).

¹⁴³ Likuma par budžetu un finanšu vadību 18.¹ panta astotās daļas 10. punkts.

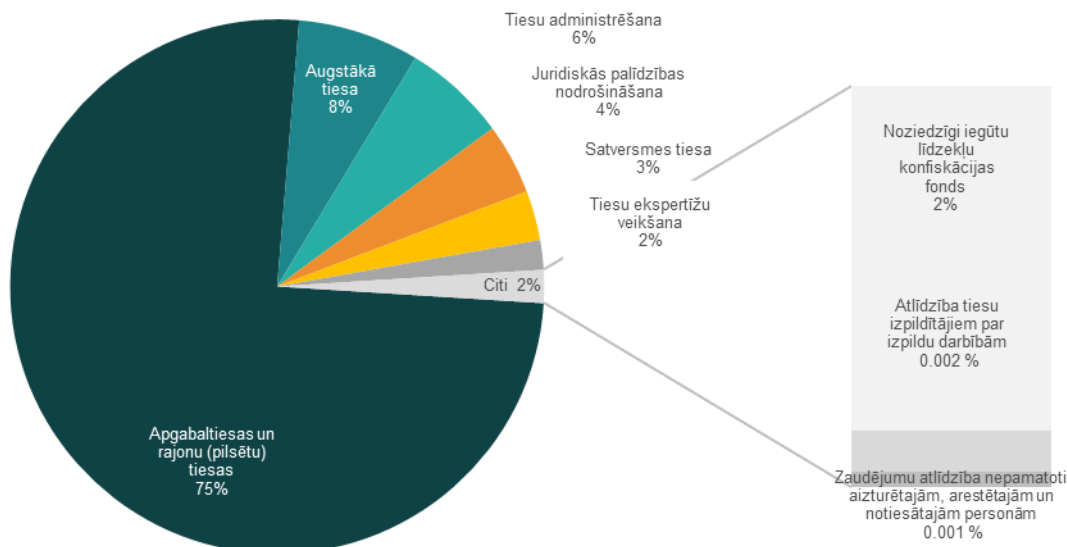
¹⁴⁴ Congressional Research Service. (2024). Judiciary Budget Reques. FY2025. Pieejams: <https://sgp.fas.org/crs/misc/IF12625.pdf>.

¹⁴⁵ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 6.¹ panta ceturtā daļa.

¹⁴⁶ Likuma par budžetu un finanšu vadību 5. panta vienpadsmitā daļa.

¹⁴⁷ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 3. panta septītā prim daļa.

16. attēls. Pārskats par 2023. gadā no valsts budžeta finansētajām programmām un apakšprogrammām saskaņā ar COFOG klasifikāciju "Tiesu sistēmas darbība" un "Tiesu darbība".

Tiesu sistēmas noteiktās valsts pamatbudžetā iemaksājamās valsts nodevas un citi maksājumi par tiesu sistēmas iestāžu sniegtajiem pakalpojumiem veido arī valsts budžeta ieņēmumu daļu. Tā pēc Valsts kases datiem¹⁴⁸ 2023. gadā nodeva par darbību veikšanu tiesu iestādēs, nodeva par izpildu dokumentu iesniegšanu un nodeva par darbību veikšanu administratīvajā tiesā kopā veidoja 10.844 miljonus euro. Papildus tam kancelejas nodeva par zemesgrāmatas veiktajām darbībām attiecībā uz mantojumu un dāvinājumu, kancelejas nodeva, kas iekasēta no fiziskām personām un no juridiskām personām sastādīja 3.420 miljonu euro apmēru.

Kārtējā gada budžetā programmā "Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas" tiek plānoti arī nelieli ieņēmumi no maksas pakalpojumiem un citi pašu ieņēmumi, piemēram, 2025. gadā aptuveni 759 924 euro apmērā.

Par to, ka visas neatkarīgās institūcijas budžeta vadības jautājumos nav vienlīdzīgā situācijā liecina tas, ka Prokuratūrai ir augstāka līmeņa pašnoteikšanās budžeta pārvaldības jautājumos, nekā pirmās un apelācijas instances tiesām.

Eiropas Padomes Ministru komiteja iesaka, ka tiesu sistēmas budžeta sagatavošanas laikā var apspriesties ar tiesu iestāžu padomēm, ja tādas pastāv, vai citām neatkarīgām iestādēm, kas ir atbildīgas par tiesu administrēšanu, pašām tiesām un/vai tiesnešu profesionālajām organizācijām. Tiesneši ir jānodrošina iesaistīties tiesu administrēšanā.¹⁴⁹

Likums par budžeta un finanšu vadību nosaka rajona (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu budžeta projekta saskaņošanu ar Tieslietu padomi analogiski citu neatkarīgo iestāžu, piemēram, Saeimas, Valsts prezidenta kancelejas, Augstākās tiesas un Satversmes tiesas, prokuratūras iestāžu un citu neatkarīgo iestāžu budžeta izstrādes kārtībai. Vienīgā atšķirība ir tā, ka rajona (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu iestādes vai viņu vārdā Tieslietu padome neveido budžeta resoru, kam valsts budžeta likumā budžeta līdzekļus paredz tieši apropriācijas kārtībā.¹⁵⁰

Tā valsts budžeta likumā¹⁵¹ ir, piemēram, atsevišķs budžeta resors "32. Prokuratūra" ar attiecīgo budžeta programmu, bet Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas budžets ir resora "19. Tieslietu

¹⁴⁸ Valsts pamatbudžetā iemaksājamās valsts nodevas un citi maksājumi no valsts institūciju sniegtajiem pakalpojumiem un veiktās darbības.

¹⁴⁹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 40. un 41. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

¹⁵⁰ Likumā par budžetu un finanšu vadību lietotie termini: Budžeta resors — ministrija, cita centrālā valsts iestāde vai atsevišķi no ministriju vai citu centrālo valsts iestāžu budžetiem nodalīts resursu un izdevumu kopums, kam valsts budžeta likumā budžeta līdzekļus paredz tieši apropriācijas kārtībā.

¹⁵¹ Likuma "Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam" 4.pielikums. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/357450-par-valsts-budzetu-2025-gadam-un-budzeta-ietvaru-2025-2026-un-2027-gadam>.

ministrija budžeta” apakšprogramma nr. 03.02.00. Līdz ar to prokuratūrai ir augstāka līmeņa pašnoteikšanās budžeta pārvaldības jautājumos nekā tiesām.

Likumā noteikts¹⁵², ka Tiesu administrācija ir iestāde, kas rīkojas ar tiesu budžeta līdzekļiem, plāno tiesu budžeta ieņēmumu un izdevumu resursus, kā arī analizē ekonomiskos rādītājus; sagatavo budžeta pieprasījuma projektu tiesu darba nodrošināšanai un nodrošina mērķtiecīgu un efektīvu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu. Līdz ar to Tiesu administrācijai ir piešķirtas analogiskas pilnvaras kā tiešās pārvaldes iestādes vadītājam attiecībā uz apgabaltiesu un rajona (pilsētas) tiesu budžetu.

Nodrošinot informācijas par budžeta pieejamību un to, ka visi galvenie ziņojumi par budžetu tiek publicēti sabiedrībai viegli saprotamā veidā, likumā ir jānosaka, ka ir jāsniedz rajonu (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu vienotu gada pārskatu, informējot par budžeta izlietojumu un ar to sasniegtajiem darbības rezultātiem. Tieslietu padomes darba rezultātu ziņojums.

Nepilnīga atskaitīšanās par budžeta pirmās un apelācijas instances tiesās izlietojumu

Somijas Tiesu likuma 10. pantā ir noteikts, ka tiesām ir jāsniedz gada pārskats par savu darbību vai nu katrai tiesai atsevišķi vai arī vairākas tiesas vienkopos. Līdzīga prasība likumā ir noteikta arī attiecībā uz visām Nīderlandes pirmās un apelācijas tiesām, kam ir jāsniedz viens kopīgs gada pārskats. Ziņojumam jāietver auditēts (Latvijā šādu funkciju pilda Valsts kontrole) finanšu pārskats ar pievienoto budžetu, tajā izdarītie grozījumi, gada pārskata un citi finanšu dati. Pārskatā ir jāziņo par finanšu vadību tiesās iepriekšējā budžeta gadā. Finanšu pārskatam ir nepieciešams Tieslietu padomes saskaņojums. Gada pārskatā jāapraksta, kā tiek veikts darbs, kuram budžets tika piešķirts no centrālās valdības budžeta. Tajā jānorāda, kā šis darbs saskan ar plānu, kas pieņemts attiecīgajam gadam, un kā tas izpilda finansēšanas noteikumus. Tieslietu padome var sniegt vispārīgas norādes par plāna struktūru un saturu.

Latvijā valsts pārvalde ir iedibinājusi tradīciju, ka tiek nodrošināta valsts budžeta informācijas publiska pieejamība gan augstā detalizācijas pakāpē, gan arī gada pārskatu un apkopojumu veidā. Tā, piemēram, Likums par budžetu un finanšu vadību nosaka, ka informācija par valsts budžetu tiek regulāri publicēta pilnīgā visaptverošā un sabiedrībai viegli saprotamā formā. Visi galvenie ziņojumi par valsts budžetu ir sabiedrībai pieejami.¹⁵³

Lai informētu sabiedrību par iestādes darbības mērķiem un rezultātiem, kā arī par piešķirto valsts budžeta līdzekļu izlietošanu iepriekšējā gadā, ministrijas un citas centrālās valsts iestādes, visas to padotībā esošās budžeta finansētās institūcijas, budžeta nefinansētas iestādes un pašvaldības līdz pārskata gadam sekojošā gada 1. jūlijam sagatavo un publicē gada publiskos pārskatus savā tīmekļvietnē.¹⁵⁴ Šī norma neattiecas uz tiesām, tomēr Augstākā tiesa detalizēti atskaitās par paveikto iepriekšējā gadā, savukārt rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu darbības rezultāti tikai atsevišķu tabulu veidā ir iekļauti Tiesu administrācijas publiskajā pārskatā.

Ministrijas un citas centrālās valsts iestādes mēneša laikā pēc valsts budžeta likuma izsludināšanas publicē valsts pamatbudžetā tām apstiprinātos resursus izdevumu segšanai un izdevumus, kā arī to paskaidrojumus savā tīmekļvietnē.¹⁵⁵

Valsts pārvaldes iekārtas likumā ir pat iekļauta īpaša sadaļa “Amatpersonas atbildība, publiskas personas manta, iestādes darba audits un publiskais pārskats”¹⁵⁶, kurā definēta amatpersonu atbildība, pienākums saprātīgi izmantot iestādes valdījumā nodoto mantu, nodrošināt

¹⁵² Likuma “Par tiesu varu” 107.¹ panta otrās daļas 15., 16., 17. un 19. punkts.

¹⁵³ Likuma par budžetu un finanšu vadību 14. panta pirmā daļa.

¹⁵⁴ Likuma par budžetu un finanšu vadību 14. panta otrā daļa.

¹⁵⁵ Likuma par budžetu un finanšu vadību 14. panta trešā daļa.

¹⁵⁶ Valsts pārvaldes iekārtas likuma XII nodaļa.

informācijas pieejamību par iestādes mantu un kontu stāvokli, publiskā pārskata publicēšanas kārtību un iekšējā audita veikšanu.

Likumā “Par tiesu varu” tikai attiecībā uz Tiesu administrāciju ir noteikts, ka tā nodrošina mērķtiecīgu un efektīvu valsts budžeta līdzekļu izlietojumu¹⁵⁷ un reizi gadā sniedz Tieslietu padomei ziņojumu par savu darbu¹⁵⁸. Šīs prasības nerada Tiesu administrācijai nekādus jaunus pienākumus, jo Tiesu administrācijai kā valsts pārvaldes iestādei jau tāpat ir jānodrošina informācijas par budžetu atklātība un jāsniedz gada pārskats un publiskais pārskats.

Atšķirībā no visām citām pētījumā salīdzināmajām valstīm¹⁵⁹ **Latvijā likumā “Par tiesu varu” nav izvirzīts pienākums tiesu varai sniegt vienotu gada pārskatu vai katram budžeta izpildītājam atskaitīties par valsts budžeta izlietojumu atsevišķi.** Nav arī citu izpildvarai analogisku pienākumu vai definēts vispārināts princips atbildīgi rīkoties ar uzticēto finansējumu. Tiesu administrācija savā publiskajā pārskatā iekļauj atsevišķus ziņojumus par rajona (pilsētas) un apgabaltiesu darba statistiku un kopsavilkumu par apakšprogrammas “03.02.00 “Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas” budžeta izpildi, tomēr nav publiski pieejami ne citu tiesu iestāžu publiskie pārskati, kas aptvertu finansējuma izlietojuma aspektu, ne arī raksturotu rajona (pilsētas) un apgabaltiesu sasniegtos darbības rezultātus. Izņēmums ir Augstākā tiesa, kas katru gadu izdod pārskatu¹⁶⁰ par Augstākās tiesas darbu, detalizēti aprakstot darbības rezultātus.

3.5. Telpu izmantošanas efektivitātes celšana

Ir vēlams, ciktāl tas ir iespējams, atbrīvoties no telpām (tiesas zāles, citas telpas), kuras nav nepieciešamas tiesas funkcijas izpildei. Tādējādi varētu ietaupīt līdz pat 486 tūkstošiem euro gadā, kas pašlaik tiek izmantots gan telpu īres maksas segšanai, gan telpu apsaimniekošanai un citu ar telpu uzturēšanu saistītu izmaksu segšanai.

Papildus arguments nepieciešamo telpu platību pārskatīšanai ir tas, ka sarūk mutisko tiesas procesu īpatsvars, daļa sēžu notiek attālināti, piemēram, izmantojot videokonferenču iespējas.

Būtiska pozīcija, kas ietekmē tiesu sistēmas budžetu, ir tiesu ēkas un komunālie maksājumi. Ne visas tiesu ēkas tiek pilnvērtīgi izmantotas, īpaši šis vērojams reģionos, kur tiesu sēdes notiek salīdzinoši reti.

Tiesas zāļu sadalījums pa tiesu apgabaliem un tiesu namu uzturēšanas izmaksas parāda, ka 2023. gadā par tiesu namu uzturēšanu kopumā izlietoti 11 264 060 euro. Atbilstoši ekonomiskajām kategorijām 59% iztērēti par darba telpu īri un nomu, 17% iztērēti komunālajiem pakalpojumiem, 18% par nekustamā īpašuma uzturēšanu, 5% atlīdzībā (apkopējiem), 1% iztērēts iestāžu uzturēšanas materiāliem un precēm¹⁶¹. Visaugstākās uzturēšanas izmaksas uz tiesnesi (amata vietu) bijušas Rīgas rajona tiesas Jūrmalas tiesu namā (ap 65 000 euro gadā), kas ir pamatoti, ņemot vērā nekustamā īpašuma kadastrālo vērtību. Augstas izmaksas arī Zemgales rajona tiesas Jēkabpils tiesu namā – aptuveni 55 000 euro, Rīgas pilsētas tiesas tiesu namā Jēzusbaznīcas ielā – aptuveni 51 000 euro, Kurzemes rajona tiesas Saldus tiesu namā – aptuveni 46 000 euro uz tiesnesi. Noteiktos gadījumos, paaugstinātās izmaksas varētu būt saistāmas ar tiesu nama atrašanās vietu, piemēram, Jūrmalā. Turpretī Saldus un Jēkabpils tiesu namos tas varētu būt saistāms ar lielo tiesu namu platību (skat. 17. attēlu).

¹⁵⁷ Likuma “Par tiesu varu” 107.¹panta otrās daļas 19. punkts.

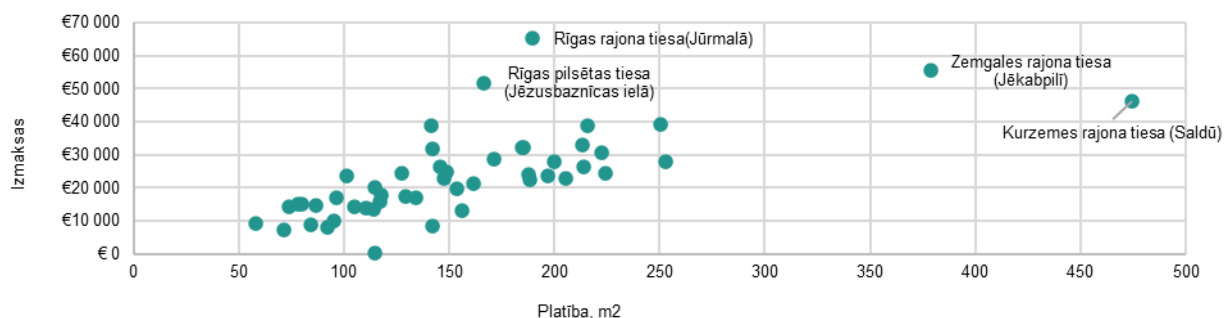
¹⁵⁸ Likuma “Par tiesu varu” 107.1panta otrās daļas 22. punkts.

¹⁵⁹ Nīderlandes tiesu varas gada plāni un gada pārskati. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Jaardocumenten/Paginas/default.aspx>. Igaunijas tiesu gada pārskati. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/en/year-2023/>. Somijas tiesu varas gada plāni un pārskati. Pieejams: <https://tuomioistuinvirasto.fi/fi/index/tuomioistuinvirasto/suunnittelujaseuranta.html>.

¹⁶⁰ Pārskats par Augstākās tiesas darbu 2024. gadā. Pieejams: https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/2_Par_Augstako_tiesu/Darbiba/AT_GADA_PARSKATS2024.pdf.

¹⁶¹ Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par ēku uzturēšanas izdevumiem 2023. gadā.

17. attēls. Tiesu namu uzturēšanas izmaksas uz tiesnesi un platība uz tiesnesi 2023. gadā.¹⁶²

Rīgas tiesu apgabalā esošajos tiesu namos zāļu skaits uz tiesnesi ir mazāks kā citviet – 0.44. Kurzemes, Latgales, Vidzemes un Zemgales tiesu apgabalos tiesas zāļu skaits uz tiesnesi ir teju vienāds (0.68-0.69). Tas norāda, ka, plānojot tiesas zāļu skaitu tiesu apgabalos ņemts vērā tiesnešu skaits. Vienlaikus starp tiesu namiem pastāv lielas atšķirības.

Piemēram, Kurzemes tiesu apgabalā Kurzemes rajona tiesā Saldū uz vienu tiesnesi (tiesneša amata vietu) ir 1.33 tiesas zāles. Kurzemes apgabaltiesas tiesu namā uz vienu tiesnesi ir 0.46 tiesas zāles. Lielas atšķirības ir arī Latgales tiesu apgabalā, kur četros no deviņiem tiesu namiem ir vismaz viena tiesas zāle uz tiesnesi. Latgales rajona tiesas Preiļu tiesu namā uz tiesnesi ir 1.33 tiesas zāles, turpretī Latgales apgabaltiesā tās ir 0.38. Arī Vidzemes rajona tiesā četros no deviņiem tiesu namiem ir viena tiesas zāle uz katru tiesnesi. Turpretī Rīgas tiesu apgabalā, kur noslodze ir vislielākā, nevienā no tiesu namiem nav katram tiesnesim sava tiesas zāle.

Lielas atšķirības ir arī tiesu namu platībā. Kurzemes rajona Saldus tiesu namā ir 474.2 m² lielas telpas uz vienu tiesnesi, kas ir visplašāk, salīdzinot ar citām Latvijas tiesām. Tīkmēr Kurzemes rajona Talsu tiesu namā platība uz tiesnesi ir sešas reizes mazāka nekā Saldū (78.32 m²). Liela telpu platība uz tiesnesi ir arī Zemgales tiesu apgabalā – 378.7 m². Tīkmēr Zemgales rajona tiesā Bauskā platība uz tiesnesi ir tikai 71.5 m². Citos tiesu apgabalos nav vērojamas tik krāsas atšķirības¹⁶³.

Šāds salīdzinājums norāda uz vēlamajiem virzieniem tiesu resursu (tiesas zāles, telpu platība) optimizācijai, ciktāl tas ir iespējams, ņemot vērā nekustamo īpašumu, kuros ir izvietotas tiesas, specifiku.

3.6. Tiesu darbības teritorijas, specializētās tiesas un specializēti lietu izskatīšanas veidi

Tiesu darbības teritorijas ir noteiktas ar Tieslietu padomes lēmumu.¹⁶⁴ Kopumā Latvijas teritorijā ir 14 rajona (pilsētu) tiesas un apgabaltiesas. No tām sešas ir apgabaltiesas – Administratīvā apgabaltiesa, Kurzemes apgabaltiesa, Latgales apgabaltiesa, Rīgas apgabaltiesa, Vidzemes apgabaltiesa un Zemgales apgabaltiesa. Savukārt astoņas ir rajona (pilsētas) tiesas – Administratīvā rajona tiesa, Ekonomisko lietu tiesa, Kurzemes rajona tiesa, Latgales rajona tiesa, Rīgas pilsētas tiesa, Rīgas rajona tiesa, Vidzemes rajona tiesa un Zemgales rajona tiesa.¹⁶⁵

Satversmē kopš 15.10.1998. lietotais pirmās un apelācijas instances vispārējās jurisdikcijas tiesu iedalījums pēc to nosaukuma ir ģeogrāfisks, nosakot teritoriālu jurisdikciju – rajons vai pilsēta un apgabals. Vēsturiski līdz 26.02.1997. likums noteica, ka rajona (pilsētas) tiesa tiek izveidota atbilstoši Latvijas Republikas administratīvi teritoriālajam iedalījumam, bet Rīgas pilsētā – atbilstoši Rīgas pilsētas iedalījumam tiesu rajonos.¹⁶⁶ Administratīvo teritoriju un apdzīvoto vietu likuma 18. punkts, kas bija spēkā no 31.12.2008. – 23.06.2020. noteica, ka rajoni, kā arī rajona

¹⁶² Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par ēku uzturēšanas izdevumiem 2023. gadā.

¹⁶³ Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par tās nomātajiem īpašumiem un Tieslietu padomes sekretariāta apkopoto informāciju par tiesneša amata vietu skaitu tiesu namos.

¹⁶⁴ Tieslietu padomes 30.05.2023. lēmums Nr. 26 "Par tiesām, to darbības teritorijām un atrašanās vietām".

¹⁶⁵ Turpat.

¹⁶⁶ Likuma "Par tiesu varu" 29. panta pirmā daļa redakcijā, kas bija spēkā līdz 26.02.1997.

pilsētas un pagasti administratīvās teritorijas statusu saglabā līdz 01.07.2009. Līdz ar to pirmās instances tiesas teritorijas – rajona, sasaiste ar Latvijas administratīvi teritoriālo iedalījumu vairs nepastāv.

Šobrīd likums nosaka¹⁶⁷, ka Latvijas Republikā katras apgabaltiesas darbības teritorijā tiek izveidota vismaz viena rajona (pilsētas) tiesa. Līdz ar to tiesu ģeogrāfiskais iedalījums faktiski ir pa apgabaltiesu apgabaliem. Tomēr arī **tiesu apgabalu ģeogrāfiskais iedalījums nesaskan ar administratīvo teritoriju un novadu teritoriālo iedalījumu**, bet apgabalu nosaukumu līmenī atbilst Reģionālās attīstības likumā¹⁶⁸ definētajiem plānošanas reģioniem – Kurzemes plānošanas reģions, Latgales plānošanas reģions, Rīgas plānošanas reģions, Vidzemes plānošanas reģions un Zemgales plānošanas reģions.

Pašreizējam rajonu (pilsētu) tiesu namu ģeogrāfiskajam izvietojumam nav iespējams konstatēt pilnīgu atbilstību ar plānošanas reģionu teritorijām¹⁶⁹. Piemēram, Ogres novadam un Tukuma novadam atbilstošais tiesu apgabals ir Zemgales, kaut arī novadi ir iekļauti attiecīgi Vidzemes un Kurzemes plānošanas reģionos. Nesakritības ir arī ar Saulkrastu novadu, kam atbilstošais tiesu apgabals ir Rīgas, tomēr plānošanas reģions – Vidzemes. Rajona (pilsētas) tiesu un it īpaši tiesu namu ģeogrāfiskajam izvietojumam analogijas trūkums ar citiem Latvijā izmantotajiem teritoriju iedalījuma regulējumiem var radīt iedzīvotājiem problēmas ar izpratni, kurā tiesā vērsties ar prasību. Rajona tiesas nosaukuma lietošana ir vairāk simboliska, nevis organizatoriska problēma. Apzīmējums “rajona tiesas” vēl arvien tiek lietots, piemēram, Krievijas federācijas tiesu varas likumā, kas norāda, ka tiesu varas tiesiskais ietvars vēl nav pilnībā atbrīvots no okupācijas režīmam raksturīgajiem elementiem.

Papildus ģeogrāfiskajam principam Latvijā pastāv arī noteiktu tiesu specializācija. Ir iespējamās dažādas specializācijas pakāpes: specializētās tiesas vai specializēti lietu izskatīšanas veidi. Latvijā ir divas specializētās tiesas – administratīvā tiesa un Ekonomisko lietu tiesa. Pirmās instances tiesās tiesnešu specializācija ir pa lietu kategorijām, vai nu skatot primāri civillietas, vai arī krimināllietas, vai arī zemesgrāmatu un bezstrīdus lietas. Līdz ar to var apgalvot, ka nav ieviesta visaptveroša specializācijas politika, **ir ieviesti atsevišķi specializēti lietu izskatīšanas veidi.**¹⁷⁰

4. Procesi

4.1. Tiesu iestāžu darba rezultātu vadība

Lai demonstrētu tiesas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti un ļautu nodot vēstījumu par savu efektivitāti Saeimai un sabiedrībai, ir nepieciešams ne vien demonstrēt darbības rezultātu rādītāju sasniegšanas pakāpi, bet arī regulāri iegūt datus par faktiski patērēto darba laiku biežāk skatīto lietu kategorijās, periodiski veicot patērētā laika uzskaites mērījumus.

Lai nodrošinātu pastāvīgu atbilstību, darbības rezultātu rādītāji ir periodiski jāpārbauda, vai tie ir noderīgi izvirzītā mērķa sasniegšanai. Ja darbības rezultātu rādītājs netiek izmantots, iespējams, tas ir jāpārstrādā vai no tā ir jāatsakās.

Tiesu snieguma (veiktspējas) mērīšana ļauj tiesām savākt un iesniegt pierādījumus par to, cik sekmīga ir klientu vajadzību un gaidu apmierināšana tiesā. **Sekošana tiesu darbības rezultātu**

¹⁶⁷ Likuma “Par tiesu varu” 29. panta pirmā daļa.

¹⁶⁸ Reģionālās attīstības likuma 5. panta trešā daļa.

¹⁶⁹ Ministru kabineta 22.06.2021. noteikumi Nr. 418 “Noteikumi par plānošanas reģionu teritorijām”.

¹⁷⁰ ESAO. (2018). Justīcijas pieejamība uzņēmumiem un integrējoša izaugsme Latvijā. 14.lpp. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/91/download?attachment>.

rādītājiem ir nepieciešama tiesu varas atbildības sastāvdaļa un apliecinājums tiesu varas kā nozares efektīvai pārvaldībai.¹⁷¹

Darbības rezultātu rādītāji ir strukturēts tiesu instruments, kas demonstrē tiesas pakalpojuma sniegšanas kvalitāti un ļauj nodot vēstījumu par savu efektivitāti parlamentam. Uzmanības pievēršana efektivitātes, procesuālās apmierinātības, ekonomiskās efektivitātes un produktivitātes pasākumiem, ir noderīga arī tiesnešiem un tiesu administratoriem, kuri izstrādā tiesu iestāžu darbības izvērtējuma pieejas un nosaka pienākumu iesniegt datus.

4.2. Uzkrātie tiesu iestāžu dati

1: Tiesu uzkrātie dati nav pietiekami, lai regulāri izvērtētu nepieciešamo tiesnešu un tiesu atbalsta personāla amata vietu skaitu

Likumā "Par tiesu varu" noteikts, ka **datus par tiesu darbu apkopo un analizē Tiesu administrācija¹⁷²**. Tās uzdevums ir arī uzturēt un pilnveidot tiesu informatīvo sistēmu, valsts vienoto datorizēto zemesgrāmatu un izpildu lietu reģistru, kā arī nodrošināt šo sistēmu pakalpojumu pieejamību sabiedrībai. Tiesu administrācija uzkrāj un apkopo tiesu iesniegtos datus. Izveidotie datu analīzes rīki ļauj tiesu priekšsēdētājiem, Tieslietu padomei un Tiesu administrācijai izsekot tiesas lietu vadībai, tiesnešu noslodzei un tiesas lietu aprītei atsevišķā tiesā.

Tiesu informatīvās sistēmas noteikumos definēts tajās iekļaujamās informācijas minimālais apjoms. Primāri tā ir informācija par tiesu izskatāmajām lietām un materiāliem, dati par lietas dalībniekiem, tiesas sēdēm un rakstveida procesiem, lietu pārsūtīšanu, iesniegtajiem pieteikumiem un sūdzībām, lietā pieņemtajiem nolēmumiem, piemērotajiem sodiem, lietu izskatīšanas rezultātu¹⁷³. Arī izpildu lietu reģistra noteikumos definēts iekļaujamās informācijas minimālais apjoms, kas ietver datus par izpildu lietu, izpildu lietā iesaistītajām personām, informāciju par zvērināta tiesu izpildītāja korespondenci¹⁷⁴. Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas noteikumi ietverti Zemesgrāmatu likumā. Tajā tiek glabātas zemesgrāmatas, nostiprinājumu žurnāli un alfabētiskie rādītāji.

Tiesu administrācija uztur arī Tiesu darba datu portālu *MicroStrategy*. Tajā tiek apstrādāti dati, kas apkopo informāciju no dažādām tiesu darbības uzskaites un reģistra sistēmām, piemēram, Tiesu informatīvo sistēmu, savietojot to analītiskos pārskatos un atskaitēs. Daļa atskaišu ir pieejamas publiski – tās ietver informāciju par izskatītajām un saņemtajām lietām, lietu izskatīšanas termiņiem, lietu caurlaidību, notiesātajām personām. Atsevišķs *MicroStrategy* skats pieejams tiesu priekšsēdētājiem, tiesnešiem, Tiesu administrācijai, kas ļauj izsekot tiesas lietu vadībai, tiesnešu noslodzei un tiesas lietu aprītei atsevišķās tiesās.

Lai arī Tiesu administrācijas pārziņā ir visai plašs uzkrāto datu un informācijas apjoms, vairākas būtiskas informācijas vienības netiek uzkrātas. Piemēram, Tiesu administrācija neiegūst un neuzkrāj informāciju par vienas lietas izskatīšanai patērēto tīro laiku (atskaitot citām lietām vai citām darbībām patērēto darba laiku). Šādi dati sniegtu objektīvāku priekšstatu par lietu sarežģītību, nekā laiks no lietas saņemšanas vai ierosināšanas līdz tās pabeigšanai tiesā. Šādus datus var iegūt tikai faktiski patērētā darba laika uzskaites ietvaros – vai nu, ieviešot pastāvīgu nostrādātā laika uzskaiti pa stundām vai arī regulāri veicot patērētā laika uzskaites mērījumus.

Līdz ar to nav iespējama pilnvērtīga esošo resursu izvērtēšana standarta gada un pilna laika ekvivalenta stundu izteiksmē tiesnešiem un tiesu palīgpersonālam (Piemēram, laiks, kas pavadīts katram tipiskajam procesam, darbībai un uzdevumam).

¹⁷¹ National Center for State Courts. (2010). Achieving High Performance: A Framework for Courts. Pieejams: <https://www.ncsc.org/consulting-and-research/areas-of-expertise/court-management-and-performance/high-performance-courts/high-performance-court-framework>.

¹⁷² Likuma "Par tiesu varu" 107.¹ panta 2.daļas 14.punkts.

¹⁷³ Ministru kabineta 20.09.2016. noteikumi Nr. 618 "Tiesu informatīvās sistēmas noteikumi".

¹⁷⁴ Ministru kabineta 18.12.2012. noteikumi Nr. 941 "Izpildu lietu reģistra noteikumi".

2: Uzkrāto datu kvalitātes problēmas un TIS2 ieviešanas kavēšanās dēļ līdz galam vēl neizstrādāts lietu katalogs liedz iegūt pilnīgu pārskatu par lietu iedalījumu kategorijās un to izskatīšanas ilgumu

Izvērtējot TIS uzkrātās datu kopas, tika konstatētas vairākas datu kvalitātes problēmas. Pirmkārt, būtisks trūkums ir saistīts ar **nesakritību starp saņemto un izskatīto lietu kategoriju nosaukumiem un lietu svēršanas modelī lietoto kategoriju nosaukumiem** TIS datos:

18. attēls. TIS datu pārskats par lietu kategorijām un lietu svēršanas grupām.

Pirmās instances tiesās 2021.–2024. gadā:	Apelācijas tiesās 2021.–2024. gadā:
- Identificēta 131 dažāda lietu kategorija un 36 lietu svēršanas grupas; 87% lietu no visām saņemtajām lietām saņemti 20 kategorijās.	- Identificētas 104 lietu kategorijas un 32 lietu svēršanas grupas; 82% lietu no visām saņemtajām lietām.

Pirmās instances tiesās ir tikai 20 lietu kategorijas, kurās saņemts visvairāk lietu. Tas sastāda 87% no 2021.–2024. gadā saņemtajām lietām, apelācijas instancē – 82%. Tas norāda uz to, ka lietu kategoriju skaitu TIS būtu vēlams samazināt vismaz līdz lietu svēršanas grupu skaitam.

Otrkārt, **atsevišķas lietu kategorijas nerada priekšstatu par lietas saturu**, piemēram, “Citi panti”, “Parastās lietas”, “Proporcionāli sadalāmās lietas”, kas pieder pie attiecīgi administratīvo pārkāpumu un administratīvo lietu pamatveidiem. Salīdzinoši liels lietu skaits pieder kategorijai “na”, kas attiecināma uz visiem lietu pamatveidiem – 2024. gadā no tiesās saņemtajām lietām aptuveni 17% piederīgas kategorijai “na”¹⁷⁵. Pārsvārā šajā kategorijā nonāk lietas, kurām nevar piemēklēt citu atbilstošu kategoriju, tādējādi radot datu kvalitātes risku, jo šai kategorijai netiek piešķirts lietu svars.

Treškārt, pašlaik ir **ierobežota Tiesu administrācijas kapacitāte datu kvalitātes nodrošināšanai** – ir tikai viena statistiķa amata vieta, kas ierobežo iespējas regulāri identificēt un labot datu neprecizitātes.

Datu kvalitātes problēmas ne tikai būtiski apgrūtina uzkrāto datu apstrādi un analīzi, sniedzot maldīgu apkopojošo statistiku, bet arī liek apšaubīt sistēmu precizitāti un uzticamību. **Datu kvalitātes uzlabošanai būtu ieteicams:**

- Izstrādāt vienotu lietu kategoriju klasifikatoru.
- Veikt “datu tīrīšanu”, lai novērstu nekonsekvences formulējumos un atbrīvotos no liekām vai neskaidrām lietu kategorijām un darbībām, nodrošinot precīzāku datu apstrādi un analīzi.
- Meklēt risinājumus, kā apvienot uzskaites grupas lielākos grozos un nodrošināt datu pareizības šķērskontroli, lai mazinātu pašreiz pastāvošo risku, ka, jo lielāks ir lietu kategoriju (ievadāmo vienību) skaits, jo lielāka iespējamība, ka divi dažādi cilvēki tās klasificēs atšķirīgi.

3: Uzkrātie dati par procesa svarīgāko notioumu laiku un to izmantošana efektivitātes vērtējumos ne vienmēr ļauj identificēt kavēšanās iemeslus

TIS tiek apkopoti detalizēti dati par svarīgākajiem lietu izskatīšanas posmiem, reģistrēts to norises laiks. Salīdzinot ar CEPEJ SATURN vadlīnijās sniegto uzkrājamās informācijas veidiem, redzams, ka Latvijā tiek uzkrāti visi dati, bet ne vienmēr apzīmēti un nošķirti tādā veidā, lai varētu noteikt, kur un kāpēc rodas kavēšanās. Viena no šādām ļoti būtiskām datu grupām ir informācija par tiesas sēdēm (skat. zemāk tabulā vienības ar izcēlumu).

TIS tiek uzkrāti dati tādā veidā, ka par jebkuru tiesas sēdi tiek atzīmēta informācija ar vienotu nosaukumu “Sēde”. Tomēr tiesu praksē plaši pazīstama pieeja ir nošķirt sēdes pēc to veidiem:

¹⁷⁵ Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par tiesās saņemtajām un izskatītajām lietām.

Šie ir svarīgi tiesas procesa momenti, ilgums starp kuriem ir būtisks tiesu sistēmas efektivitātes signāls. Mērķa rādītājs ir sasniegt, ka vismaz 90% no lietām starplaiks starp šīm sēdēm nepārsniegtu 45 kalendārās dienas. Tiesu efektivitātes uzlabošanas nolūkos ir nepieciešams mērīt, cik liels lietu īpatsvars tiek izskatīts pirmajā sēdē, kad notiek lietas izskatīšana pēc būtības. Šāda informācija parasti tiek izmantota plānošanas nolūkos, lai noteiktu un novērstu nepamatotu kavēšanos, paātrinātu procesu un uzlabotu to efektivitāti.

8. tabula. Uzkrājamās datu vienības par pirmās instances tiesā pieņemtajiem lēmumiem un veiktajām darbībām (izcēlumā iztrūkstošās datu vienības).

Uzkrājamās datu vienības

1. Procesu uzsākšana pirmās instances tiesā:
 - a. Pieteikuma / sūdzības saņemšana un pirmstiesas darbību izpildes pārbaude
 2. Lietu sadale
 - a. Tiesas sastāva noteikšana saskaņā ar lietu sadales plānu vai nodošana citai tiesai
 3. Procesuālie lēmumi
 - a. Pieteikuma atstāšana bez virzības vai pieteikuma pieņemšana
 - b. Tiesvedības ierosināšana
 - c. Lietas materiālu izsniegšana
 - d. Paskaidrojumu saņemšana
 - e. Tiesas procesuālo lēmumu pieņemšana
 4. Sagatavošanās
 - a. **Sagatavošanās sēde¹⁷⁶**
 5. Izskatīšana pēc būtības
 - a. **Lietas izskatīšanas pēc būtības pirmā sēde¹⁷⁷**
 - b. Ekspertīzes noteikšana (ja nepieciešams)
 - c. **Turpmākās tiesas sēdes, to skaits un ilgums¹⁷⁸**
 - d. Lietas izskatīšanas atlikšana, apturēšana, atstāšana bez izskatīšanas, izbeigšana
 - e. Lietas izskatīšanas pēc būtības pabeigšana
 6. Spriedums vai tiesas lēmums
 - a. Nolēmuma pieņemšana pirmās instances tiesā (prejudiciālie nolēmumi, saīsinātais spriedums, galīgais spriedums)
 7. Pasludināšana un paziņošana
 - a. Pirmās instances tiesas nolēmuma (sprieduma) pasludināšana un paziņošana pusēm
 8. Procesu uzsākšana apelācijas tiesā
 9. Tiesiskās aizsardzības līdzekļu izmantošana (apelācijas sūdzība utt.) un tās ietekme uz nolēmuma stāšanās spēkā
- Tiesvedība apelācijas instances tiesā un pieņemtie nolēmumi**
10. Augstāko tiesu instanču prejudiciālie nolēmumi
 11. Apelācijas un citu tiesvedību gaita un rezultāti (piemēram, nolēmuma atcelšana vai lietas nosūtīšana jaunai izskatīšanai)

¹⁷⁶ Netiek uzkrāts TIS.

¹⁷⁷ Netiek uzkrāts TIS.

¹⁷⁸ Netiek uzkrāts TIS.

Uzkrājamās datu vienības

12. Citas (ārkārtas) procesa stadijas un tiesiskās aizsardzības līdzekļi (piemēram, lietas jauna izskatīšana vai konstitucionālā kontrole)

13. Lietas izskatīšanas pirmā sēde

14. Turpmākās tiesas sēdes, to skaits un ilgums

15. Spriedums vai tiesas lēmums

16. Sprieduma izpilde, sprieduma izpildes nodrošināšana

Lai nodrošinātu pastāvīgu atbilstību, darbības rezultātu rādītāji ir periodiski jāpārbauda, vai tie ir noderīgi izvirzītā mērķa sasniegšanai. Ja darbības rezultātu rādītājs netiek izmantots, iespējams, tas ir jāpārstrādā vai no tā ir jāatsakās.

9. tabula. Desmit darbības rezultātu rādītāji, kas literatūrā minēti kā nozīmīgākie tiesu efektivitātes novērtējuma instrumenti:¹⁷⁹

Rādītājs	Skaidrojums	Vai Latvijā tiek uzkrāts?	Izpilde
Tiesas apmeklētāju apmierinātība	Procentuāls tiesas apmeklētāju skaits, kas uzskata, ka tiesa nodrošina procesuālu taisnīgumu, t.i., pieejamus, taisnīgus, precīzus, ziņojošus un pieklājīgus tiesu pakalpojumus.	Tiek vērtēts, cik liela sabiedrības daļa pilnībā vai daļēji uzticas tiesu sistēmai (%).	2023. gadā bija 36%, tas ir, vēl nesasniedza uz 2026. gadu plānoto rādītāju 55%.
Pieejamības izmaksas	Vidējās tiesas nodevas, kas samaksātas par civillietu izskatīšanu.	Netiek uzkrāts.	-
Caurlaidības rādītāji	Pabeigto lietu skaits procentos no ienākošo lietu skaita.	Tiek uzkrāti.	2024. gadā nesasniedza 100% pirmās instances un apelācijas instances tiesās administratīvo pārkāpumu lietās un krimināllietās, pirmās instances civillietās ¹⁸⁰ .
Lietu savlaicīga izskatīšana	Lietu īpatsvars, kas izskatītas vai citādi atrisinātas standartā noteiktajos termiņos.	Netiek uzkrāts.	-
Pirmstiesas apcietinājuma ilgums	Vidējais ilgums, ko krimināllietās apsūdzētie (kuri vēl nav notiesāti par noziegumu) pavadā apcietinājumā, gaidot tiesu.	Netiek uzkrāts.	-
Lietu failu uzticamība un integritāte	Lietu failu procentuālā daļa, kurus var savlaicīgi atrast un iegūt un kuri atbilst noteiktiem precizitātes, organizācijas un pilnīguma standartiem.	Netiek uzkrāts	-
Lietu uzkrājums	To neizskatīto lietu īpatsvars, kuru izskatīšanas termiņi ir pārsnieguši noteiktos standartus.	Netiek uzkrāts	-

¹⁷⁹ Eleven Core Measures of IFCE Global Measures. Pieejams: <https://judiciariesworldwide.fjc.gov/court-performance>. International Consortium for Court Excellence (2020). Global Measures of Court Performance. Pieejams: https://www.courtexcellence.com/_data/assets/pdf_file/0030/54795/GLOBAL-MEASURES-3rd-Edition-Oct-2020.pdf. National Center for state courts. (2023). Measure Two: Clearance Rate. Pieejams: <https://www.ncsc.org/courttools/trial-court-performance-measures/measure-two-clearance-rates>.

¹⁸⁰ Finanšu ministrija. Ministriju un citu centrālo valsts iestāžu rezultātu un to rezultātīvo rādītāju izpilde. Pieejams: <https://data.gov.lv/dati/dataset/ministriju-un-citu-centralo-valsts-iestazu-rezultatu-un-to-rezultativo-raditaju-izpilde>

Rādītājs	Skaidrojums	Vai Latvijā tiek uzkrāts?	Izpilde
Tiesas sēdes datuma noteiktība	To reižu skaits, kad lietā ieplānotajās sēdēs tiesas lietas ir izskatītas, neatliekot vai neatceļot tiesas sēdi.	Netiek uzkrāts.	-
Darbinieku iesaiste	To tiesu darbinieku procentuāls skaits, kuri, spriežot pēc tiesu aptaujām, ir aizrautīgi par savu darbu, apņēmušies pildīt tiesas misiju, līdz ar ko iegulda papildu pūles savā darbā.	Netiek uzkrāts.	-
Tiesas rīkojumu ievērošana	Iekasētā naudas sodu apmēra īpatsvars no kopējās tiesas noteikto naudas sodu apjoma noteiktā laika periodā.	Netiek uzkrāts.	-
Vienas lietas izskatīšanas izmaksas	Vidējās vienas lietas izskatīšanas izmaksas, sadalītas pēc tiesas līmeņa, atrašanās vietas, kā arī pēc lietas veida.	Netiek uzkrāts.	-

4.3. Lietu izskatīšanas termiņu pārvaldība

Saskaņā ar CEPEJ vadlīnijām **lietu izskatīšanas termiņi ir būtisks instruments tiesu darba un politikas efektivitātes novērtēšanai, kā arī tiesvedības procesu uzlabošanai**. Tie tiek izmantoti kā konkrēti mērķi, lai izvērtētu, cik lielā mērā katra tiesa un tiesu administrācija ievēro principus par lietu savlaicīgu izskatīšanu un taisnīgas tiesvedības nodrošināšanu saprātīgā termiņā.¹⁸¹ Likumā ir noteikta kārtība, kādā notiek lietu izskatīšanas termiņu pārvaldība tiesā¹⁸² un ik gadu Tieslietu padome publicē Lietu izskatīšanas termiņu standartus (piemēram, Lietu izskatīšanas termiņu standarti 2024. gadā¹⁸³).

20. attēls. Lietu izskatīšanas termiņu noteikšanas procedūra.¹⁸⁴

 Standarta noteikšana	 Pamatprincipi standarta noteikšanā	 Standarta apstiprināšana	 Uzraudzība
Tiesas priekšsēdētājs pirms katra kalendāra gada sākuma, sadarbojoties ar tiesas tiesnešiem, plāno un nosaka tiesas darba mērķus attiecībā uz vidējiem lietu izskatīšanas termiņiem tiesā	Lietu izskatīšanas termiņu standartu nosaka, ņemot vērā tiesas resursus un nepieciešamību nodrošināt personas tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā un ievērojot citus lietu izskatīšanas pamatprincipus	Tiesas priekšsēdētājs lietu izskatīšanas termiņu standartu līdz katra gada 1. februārim iesniedz apstiprināšanai Tieslietu padomē	Lietu izskatīšanas faktiskos termiņus tiesā pārbauda tiesas priekšsēdētājs

Uz tā pamata Tieslietu padome katru gadu izstrādā vienoto lietu izskatīšanas termiņu standartu¹⁸⁵, kurā norādīti prognozētie lietu izskatīšanas termiņi mēnešos katras tiesību jomas tiesām un atsevišķu kategoriju lietām. Tieslietu padomes izstrādātais lietu izskatīšanas termiņu standarts tiesnešiem nav normatīvi saistošs. (Tajā paredzēti tikai provizorisks termiņi lietu izskatīšanai, kas var atšķirties, ņemot vērā lietu sarežģītību un citus objektīvus apstākļus.)

¹⁸¹ CEPEJ. Ceļā uz Eiropas lietu izskatīšanas termiņiem tiesvedības procesā": Īstenošanas vadlīnijas. Pieņemts CEPEJ 28.plenārsēdē 07.12.2016.

¹⁸² Likuma "Par tiesu varu" 27.¹ pants.

¹⁸³ Lietu izskatīšanas termiņu standarti 2024. gadā. APSTIPRINĀTS ar Tieslietu padomes 08.03.2024. lēmumu Nr.18, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 27.¹ panta trešo daļu Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/7257/download?attachment>.

¹⁸⁴ Likuma "Par tiesu varu" 27.¹ pants.

¹⁸⁵ Lietu izskatīšanas termiņu standarti 2024. gadā. APSTIPRINĀTS ar Tieslietu padomes 08.03.2024. lēmumu Nr.18, pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 27.¹ panta trešo daļu Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/7257/download?attachment>.

Šajā sakarā tiesu praksē atzīts, ka “Tieslietu padomes apstiprinātajā lietu izskatīšanas termiņu standartā ir **noteikts vidējais lietu izskatīšanas termiņš**. Tomēr katras konkrētās lietas izskatīšanas termiņš ir atkarīgs no tiesību jautājuma un faktisko apstākļu sarežģītības, kā arī lietas materiālu apjoma. Turklāt, lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi, lietas pēc iespējas tiek izskatītas to ienākšanas secībā, izdarot atkāpes no šīs kārtības tikai darba organizācijas efektivitātes nodrošināšanai vai konkrētās lietas īpašu apstākļu dēļ.”¹⁸⁶ Šāda lietu izskatīšanas termiņu standarta izpratne noteikta arī Senāta Rīcības sēdes lēmumā lietā SKA-755/2024.¹⁸⁷

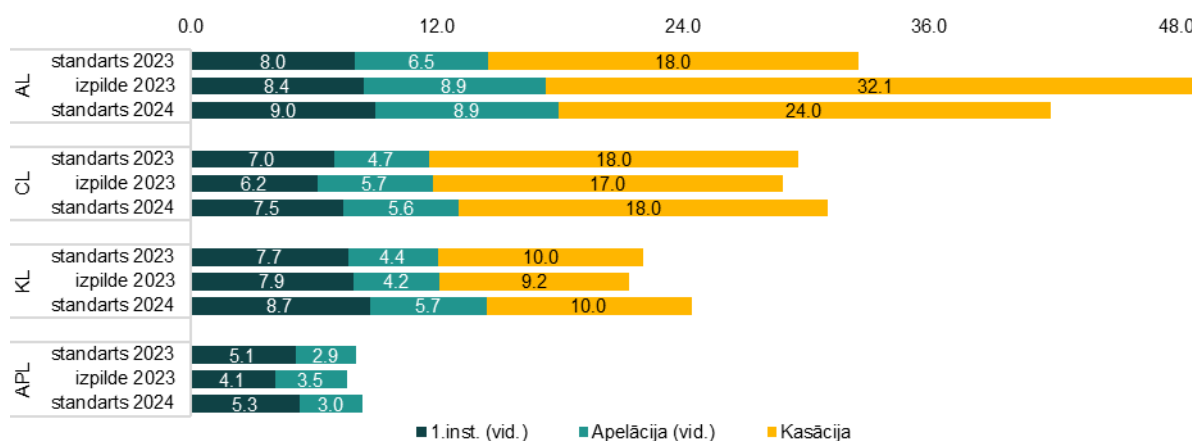
Tajā pašā laikā tiesneši ir saistīti ar normatīvi noteiktajiem procesuālajiem termiņiem, kuru neievērošanas gadījumā var iestāties noteiktas sekas: disciplinārbildība vai negatīva profesionālās darbības novērtēšana. Termiņu neievērošana var negatīvi atspoguļoties arī tiesnešu profesionālās darbības novērtējumā¹⁸⁸, jo atbilstoši likuma „Par tiesu varu” 94.¹ panta trešajai daļai un 94.² panta pirmajai daļai, viens no novērtējamajiem aspektiem ir tiesneša darba organizācijas noteikumu un tiesas priekšsēdētāja rīkojumu ievērošana tiesneša darbā. No minētā kopskatā ar likuma “Par tiesu varu” 27.¹ panta ceturto daļu izriet, ka lietu izskatīšanas faktisko termiņu uzraudzība normatīvi ir piekritīga tiesas priekšsēdētājam, taču noteiktos gadījumos to var veikt arī citi uzraudzību nodrošinošie subjekti.

4.4. Lietu izskatīšanas termiņu standartu izpilde

Saskaņā ar Tieslietu padomes sniegtajiem datiem par lietu izskatīšanas termiņu standartu izpildi 2023. gadā konstatēts, ka vairumā lietu kategoriju un instanču vidējie izskatīšanas termiņi pārsniedza noteiktos standartus. Izņēmumi ir pirmās instances tiesu civillietas un administratīvo pārkāpumu lietas, kā arī apelācijas instances izskatītās krimināllietas, kur vidējie lietu izskatīšanas termiņi bija zemāki nekā noteiktais standarts. Savukārt pārējās lietu kategorijās izskatīšanas termiņi bija garāki, nekā paredzēts.

Pamatojoties uz šo situāciju, 2024. gadam tika noteikti garāki vidējo izskatīšanas termiņu standarti, lai atspoguļotu reālās tiesu darba iespējas.

21. attēls. Summēti visu trīs instanču vidējie lietu izskatīšanas termiņi pa tiesību nozarēm (mēneši) 2023 / 2024.¹⁸⁹

Lietu izskatīšanas termiņu standartu izpildes rādītāji ievērojami atšķiras starp dažādām tiesām, tāpēc vidējie termiņi atspoguļo tikai kopējo tendenci, nevis precīzu situāciju katrā tiesā. Piemēram, Rīgas rajona tiesā civillietu un krimināllietu izskatīšanas rādītāji bija ātrāki nekā noteiktie standarti, savukārt vairākās reģionālajās tiesās atsevišķās lietu kategorijās termiņi

¹⁸⁶ Latvijas Republikas Senāta 03.03.2024. spriedums lietā Nr. A420131020, SKA-109/2024 8.punkts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/downloadlawfile/10616>.

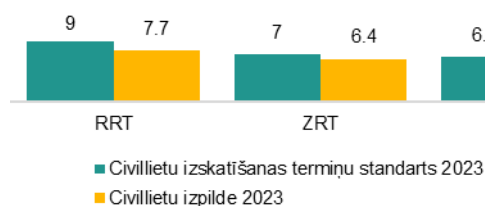
¹⁸⁷ Latvijas Republikas Senāta 19.09.2024. Rīcības sēdes lēmums lietā Nr. A420292819, (SKA-755/2024). 10. punkts. Pieejams: https://enolemumi.lv/media/upload_nikidocument_pdf/545562.pdf.

¹⁸⁸ Sk. Disciplinārtiesas 07.06.2021. lēmumu lietā Nr. DT-4/2021. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/iv/par-augstako-tiesu/disciplinartiesa/disciplinartiesas-lemumi>.

¹⁸⁹ Tieslietu padomes sekretariāta sniegtie dati: Lietu izskatīšanas termiņu standarts 2024.gadā (23.02.2024).

pārsniedza standartu. Visbūtiskākās novirzes starp izpildes rādītājiem un standartiem novērotas otrās instances tiesu līmenī, īpaši Zemgales apgabaltiesā, kur izskatīšanas termiņi visās lietu kategorijās bija ievērojami ilgāki — par 33–50% pārsniedzot noteiktos standartus.¹⁹⁰

22. attēls. Civillietu izskatīšanas termiņu standarts un tā izpilde 2023. gadā.

23. attēls. Krimināllietu izskatīšanas termiņu standarts un tā izpilde 2023. gadā.

Salīdzinot lietu izskatīšanas termiņa standartu¹⁹¹ un tajā ietvertās lietu kategorijas, kurām noteikts izskatīšanas termiņš mēnešos, ar lietu svēršanas modeli definētajām lietu svēršanas grupām, var novērot, ka šīs kategorijas savstarpēji atšķiras vai nav identiskas, piemēram, gramatisko atšķirību dēļ. Turklāt lietu izskatīšanas termiņa standartā civillietām ir noteikta kategorija “lietas ar ārvalstu elementiem”, savukārt lietu svēršanas modelī tas tiek uzskatīts par papildu sarežģītības faktoru, piešķirot papildu punktus, bet to nedefinējot kā atsevišķu lietu kategoriju.

Piemēram, Nīderlandē procentuāli tiek novērtēts, cik liela daļa katras lietu kategorijas tiek izskatīta standartā noteiktajā termiņā. Arī Somijā tiek noteikti galvenie snieguma rādītāji lietu izskatīšanas termiņiem – gan lietu kategoriju izskatīšanas termiņu standarti, gan to lietu proporcija, kas izskatītas atbilstoši noteiktajam standartam.

Pastāvīgi tiek meklēti risinājumi tiesu darbības pilnveidošanai, īpaši koncentrējoties uz izskatīšanas termiņu samazināšanu un lietu izskatīšanas kvalitātes uzlabošanu. Pamatojoties uz likumu¹⁹², Tieslietu padome 01.07.2022. apstiprināja Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu pārvaldībai. To mērķis ir izveidot vienotu metodoloģiju lietu izskatīšanas termiņu standartu noteikšanai un efektīvai termiņu pārvaldībai, veicinot tiesu darba efektivitāti un caurspīdību.¹⁹³

4.5. Lietu kategoriju tipoloģija un lietu svēršanas modelis

Lai nodrošinātu realistisku un efektīvu standartu noteikšanu un kopējā tiesvedības ilguma plānošanu, ir nepieciešama precīza un pamatota lietu grupēšana pēc to sarežģītības un vidējā izskatīšanas ilguma (lietu tipoloģija). Šādai tipoloģijai jābūt ne pārāk vienkāršotai, ne pārāk detalizētai, lai tā atbilstu gan tiesu efektivitātes nodrošināšanas prasībām, gan tiesnešu un citu iesaistīto resursu optimālai izmantošanai.

Metodoloģija. Kopš 2020. gada jūnija Latvijā darbojas Tiesu efektivitātes darba grupa, kas izstrādājusi metodoloģiju un modeli tiesu lietu sarežģītības noteikšanai pirmās un otrās instances tiesās. Lietas tiek klasificētas kategorijās, pamatojoties uz tiesvedības veidu, tiesību apakšnozari un lietas sarežģītības pakāpi. Katram lietas veidam tiek piešķirts noteikts punktu skaits, kas tiek pārrēķināts darba stundās, izmantojot noteiktu koeficientu. Kamēr Latvijā modelis tiek izmantots tikai tiesnešu noslodzes novērtēšanai, citās valstīs (piemēram, Somijā) tas ietver arī citu tiesvedības procesā iesaistīto darbinieku noslodzi, tostarp kancelejas darbiniekus.

Sarunā Lietu svēršanas modeļa darba grupa norādīja, ka modelis vēl nav pabeigts – to pilnveido un pielāgo gan pirmās, gan apelācijas instances tiesu vajadzībām. Vienlaikus jāuzsver, ka

¹⁹⁰ Tieslietu padomes sekretariāta sniegtie dati: Lietu izskatīšanas termiņu standarts 2024.gadā (23.02.2024).

¹⁹¹ Lietu izskatīšanas termiņu standarti 2023.gadā. Pieejams: [apstiprinats_standarti_2023.pdf](#).

¹⁹² Likuma "Par tiesu varu" 89.11.panta sestā daļa.

¹⁹³ Tieslietu padomes 01.07.2022. lēmums Nr. 39 pamatojoties uz likuma „Par tiesu varu” 89.11 panta sesto daļu “Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu pārvaldībai”. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-25/par-vadlinijam-lietu-izskatisanas-terminu-parvaldibai-01072022>.

starptautiskā prakse apliecina: lietu svēršanas modelis regulāri jāpārskata un jāaktualizē, iekļaujot jaunāko informāciju, līdz ar to tas nepārtraukti atrodas attīstības un pilnveides procesā.

Modelis. Sākotnēji tiesu lietas tika iedalītas "grozos" un vērtētas no 1 līdz 10 punktiem, kur viena punkta solis atbilda 3.86 stundām. 2024. gadā Tiesu administrācija pārskatīja un precizēja punktu apjomu, nosakot jaunus diapazonus no 0.1 līdz 20 punktiem un definējot, ka viens punkts atbilst 2 stundām. Rezultātā visi punkti tiek saskaitīti, pārveidoti darba laikā (stundās) un rezultāts tiek salīdzināts ar faktisko darba stundu skaitu. Lietas izskatīšanas laiks tiek mērīts no ierosināšanas brīža līdz izskatīšanas brīdim.

10. tabula. Tiesu administrācijas *MicroStrategy* portālā izmantotie pieņēmumi.

1	2	3	4
Punktu skaits tiek piešķirts izskatītajām (pabeigtajām) lietām	Tiesnešu skaits tiek noteikts, balstoties uz tiesnešu skaitu vispārējās jurisdikcijas tiesās attiecīgā gada 31.12.	Punktu skaits tiesnesim tiek aprēķināts pēc izskatīto, saņemto, vai nepabeigto lietu skaita	Nostrādātās darba dienas izskatot lietas tiek aprēķināts kā darba dienas vienam tiesnesim izskatot lietas punktus

Somijā kopējo darba slodzi, kas aprēķināta, pamatojoties uz svēršanas koeficientiem, cita starpā, izmanto, lai noteiktu tiesās izskatīto lietu izmaksu efektivitāti (eiro/svērta izskatītā lieta) un produktivitātes rādītājus (lietas svars/persongads).

Nepilnības līdzšinējā tiesu noslodzes datu analīzē

Pašreizējā tiesu noslodzes datu analīzē identificētas šādas problemātiskās jomas	Lai varētu izstrādāt pilnvērtīgu statistisko modeli tiesu noslodzes un nepieciešamā tiesnešu skaita novērtēšanai, ieteicams
Nepietiekama kancelejas darbinieku kompetence lietu svara piešķiršanā, kas var ietekmēt datu precizitāti. Saņemot lietu tiesā, "lietas svaru" pēc noteiktiem kritērijiem novērtē un atzīmē informatīvajā sistēmā kancelejas darbinieki. Tomēr praksē novērojams, ka kancelejas darbinieku rīcībā nav pietiekami detalizēta informācija, lai objektīvi izvērtētu lietas sarežģītību un tai atbilstoši piešķirtu precīzus punktus (svaru). Tādēļ būtu nepieciešams paredzēt, ka tiesnesis var koriģēt sākotnēji piešķirto "lietas svara" vērtību, kad lieta ir izskatīta vai citā izskatīšanas posmā.	Pilnveidot tehnoloģiskos risinājumus un sistēmas , lai lietām piešķirto punktu vērtējumu varētu nodrošināt automatizēti TIS sistēmā. Tādējādi TIS varētu identificēt lietas kategoriju, piešķirt atbilstošu punktu skaitu un no TIS ievadītiem datiem pašai atlasīt sarežģītākos apstākļus un piešķirt papildus punktus
TIS līdz 2024.gadam krimināllietām nebija iespējams norādīt dalījumu apakšgrupās saskaņā ar Lietu svēršanas modeli. Tā rezultātā krimināllietu "svars" tika novērtēts, balstoties uz pieņēmumu, ka trešdaļa no lietām tiek skatītas, veicot pierādījumu pārbaudi. Kopš 2024. gada TIS ir ieviesta atzīme un dati ir precīzāki, taču nav iespējams veikt korektu salīdzinājumu ar iepriekšējiem gadiem.	
Dažādu specializāciju tiesnešu atšķirīgā pieeja lietu svaru noteikšanā. Datu analīze liecina, ka atsevišķas plaši izplatītas lietu kategorijas ir saņēmušas, iespējams, pārāk augstu vērtējumu. Līdz ar to kopējā patērētā laika aplēses veido nereālistiski augstu patērētā laika apjoma novērtējumu.	Regulāri (ne retāk kā reizi piecos gados) pārbaudīt faktisko lietu izskatīšanai patērēto laiku, veicot faktiskā patērētā darba laika uzskaiti noteiktu laiku.
Papildu punktu piešķiršana sarežģītākiem faktoriem: lai gan modelis paredz šādu papildus punktu piešķiršanu atsevišķiem faktoriem, šobrīd papildu punkti netiek piešķirti par sarežģītības	Nodrošināt precīzu lietu kategoriju klasifikāciju un informācijas par sarežģītības faktoriem ievadi. Šobrīd modelis balstās uz kategorijām, kuras ir pieejamas TIS,

Pašreizējā tiesu noslodzes datu analīzē identificētas šādas problemātiskās jomas

faktoriem, kas tiek atklāti lietas izskatīšanas gaitā. Lai to uzlabotu, paredzēts pilnveidot sistēmu, taču šobrīd to kavē tehnoloģiskie ierobežojumi un datubāzu trūkumi

Lai varētu izstrādāt pilnvērtīgu statistisko modeli tiesu noslodzes un nepieciešamā tiesnešu skaita novērtēšanai, ieteicams

bet Lietu svēršanas grupas pārstāvji ir norādījuši uz nepieciešamību papildināt ar citām lietu kategorijām, taču tas nav tehniski iespējams TIS ierobežojumu dēļ. Nākotnē nepieciešamas mūsdienīgākas klasifikācijas iespējas un TIS2 pilnveide, kas ļautu pievienot citas papildu atzīmes. **ilzvērtēt, vai esošais krimināllietu dalījums svēršanas grupās ir pietiekams, lai atspoguļotu tajās ieguldītā darba apjomu.** Salīdzinot ar citu valstu lietu svēršanas modeļiem Latvijā nav tik niansēts krimināllietu dalījums apakšskatījumos kā citās valstīs. Būtu jāapsver kā punktu izteiksmē lietas skatīšanu sarežģījušie apstākļi ietekmē lietas izskatīšanas ilgumu. Vēršam uzmanību, ka citu valstu praksē krimināllietu izskatīšana ar pierādījumu pārbaudi, it īpaši koleģiāli, tiek vērtēta kā vislaikietilpīgākā procedūra.

Turpināt lietu svēršanas modeļa testēšanu, to uzlabojot un pielāgojot praksē identificētajām vajadzībām, kā arī regulāri pārskatot un veicot nepieciešamos pilnveidojumus

24. attēls. Vēlamais lietas “ceļš” Lietu svēršanas modeļa darba grupas izstrādātajā modelī.¹⁹⁴

Tiesu sistēma uzkrāj datus par tiesu lietu izskatīšanas kopējo ilgumu no lietotāja perspektīvas, bet nav ieviests regulārs datu par vienas lietas izskatīšanai patērēto neto laiku – tas ir tiesneša vai citu tiesas iestādes darbinieku patērēto darba laiku tieši šādas lietas izskatīšanai, iegūšanas process. Visās citās salīdzinošajā analīzē iekļautajās valstīs periodiski – reizi trīs līdz piecos gados, tiesu sistēmā tiek veikti konkrētu lietu kategoriju izskatīšanai patērētā laika mērījumi. Šādi ievāktie dati sniedz apstiprinājumu, ka tiesu noteiktie lietu izskatīšanas standarti atbilst tiesu kapacitātei. Tajos gadījumos, kad konstatē neatbilstības, tad pēc šādu datu ievākšanas, standartus ir iespējams attiecīgi precizēt.

¹⁹⁴ Ziņojums par lietu sarežģītības pakāpes noteikšanas Metodi.

Pašlaik modelis tiek galvenokārt izmantots pirmās instances tiesās, taču tā ieviešana apelācijas instancē turpinās, vienlaikus precizējot punktu piešķiršanu, pamatojoties uz darba grupu un tiesnešu aptauju rezultātiem. Latvijas pirmās instances tiesām jau ir apstiprināti precizētie punkti, kas izstrādāti un validēti darba grupās. Savukārt apelācijas instances tiesām sākotnēji noteiktie punkti tika piešķirti, balstoties uz lietu svēršanas grupu izstrādātajiem kritērijiem un tiesnešu aptaujām, un šobrīd punktu sistēma tiek pārskatīta un turpinās tās validācija.

Veicot lietu kategoriju vidējā izskatīšanas ilguma analīzi dažādās tiesās un salīdzinot to ar lietu svēršanas modelī piemērotajiem punktiem, identificēts, ka atsevišķām lietu kategorijām pastāv būtiskas atšķirības izskatīšanas ilgumā starp statistikas datiem un lietu svēršanas modelī piemērotajiem punktiem. Līdz ar to pastāv iespējamība, kā tām tiek piemērots pārāk mazs vai liels punktu skaits vai arī lietas izskatīšana tiesā tiek nepamatoti novilcināta. Būtiskākās nesakritības vērojamas teju visās Ekonomisko lietu tiesas civillietu un krimināllietu kategorijās, kā arī atsevišķās rajona (pilsētas) tiesu civillietu un krimināllietu kategorijās, un apelācijas tiesu civillietu kategorijās. Tomēr sanāsmē ar Lietu svēršanas modeļa darba grupu tika norādīts, ka nesakritības nav tieši saistītas ar lietu sarežģītības neprecīzu novērtējumu. Proti, pastāv lietas, kas procesa gaitā tiesā atrodas ilgstoši, taču tiesneša faktiskā noslodze šajās lietās ir minimāla, tādēļ statistikas dati ne vienmēr precīzi atspoguļo reālo darba apjomu.

Latvijas lietu svēršanas modelī apelācijas instances lietu kategorijām automātiski tiek piešķirts augstāks punktu skaits, pieņemot, ka tiesnešu noslodze un lietu izskatīšanai nepieciešamais laiks apelācijas instancē ir lielāks nekā rajona (pilsētas) tiesās. Lietu svēršanas modeļa darba grupa šo pieeju skaidro ar to, ka apelācijas instancē lēmums tiek pieņemts koleģiāli – trīs tiesnešu sastāvā –, tādēļ noslodze tiek aprēķināta visiem trim tiesnešiem. Tomēr citās valstīs šāda pieņēmuma piemērošana nav apstiprinājusies praksē, lai gan arī tur apelācijas instances tiesas lēmumus pieņem koleģiāli.

4.6. Lietu izskatīšanas ielīgšanas diagnosticēšanas līdzekļi un spēja mazināt kavēšanās negatīvās sekas

Uzraugot tiesvedības ilgumu, tiesu sistēmai ir jābūt izveidotiem mehānismiem, lai ātri identificētu pārmērīgu ilgumu (aizkavēšanos), kā arī nekavējoties tiktu brīdinātas atbildīgās personas, lai novērstu lietu izskatīšanas ielīgšanas iemeslus un novērstu turpmākas darbības traucējumus.

Lai varētu mērīt, kāds ir to lietu īpatsvars, kuru skatīšana pēc būtības tiek pabeigta pirmajā sēdē, tiesu efektivitātes uzlabošanas nolūkos ir nepieciešams atsevišķi reģistrēt datus par pirmo un turpināto tiesas sēdi.

Vēl viens efektivitātes mērķa rādītājs, uz kura sasniegšanu būtu jātiecas, ir, ka, piemēram, vismaz 90% no lietām starplaiks starp lietas izskatīšanas pēc būtības pirmo sēdi un turpmākajām sēdēm vai citu būtisku procesuālu darbību nepārsniegtu 45 kalendāra dienas vai citu tiesās noteiktu dienu skaitu. Šādas informācijas apkopošana ļautu iegūt datus, ko izmantot plānošanas nolūkos, lai identificētu nepamatotu kavēšanos, paātrinātu lietu plūsmu un uzlabotu tiesvedības procesa efektivitāti.

Uzraugot tiesvedības ilgumu, tiesu sistēmai ir jābūt izveidotiem mehānismiem, lai ātri identificētu pārmērīgu ilgumu (aizkavēšanos), kā arī nekavējoties jābrīdina atbildīgās personas un biroji, lai novērstu situāciju un novērstu turpmākas darbības traucējumus. Parasti var būt trīs lietu izskatīšanas kavēšanās iemesli:

ieilgšanas apstākļi	Tipiskākie iemesli
Kavēšanās kontroles trūkuma dēļ	Uzmanība tiesā lietas virzībai tiek pievērsta brīdī, kad tiek saņemta sūdzība vai tiek izskatīti darba rezultātu sniegums
Institucionāla kavēšanas	- Resursu trūkums vai slikta praktiskā koordinācija - Advokātu aizņemība kalendāros, lietas dalībnieki nav pieejami iepļānotajos datumos - Tiesas sēdes laika, sēžu zāles vai citu lietas izšķiršanas mehānismu nepieejamība noteiktā laika periodā - Nav pabeigtas darbības, kurām ir jānotiek līdz tiesas sēdei
Apzināta kavēšana	- Stratēģiska un praktiska noteikumu, procedūru un tiesas ierobežoto resursu ekspluatācija, lai kavētu lietas izskatīšanu - Apzināta atlikšana saistītas lietas, apelācijas vai vienošanās dēļ

Pētījumi liecina, ka katrs lietas izskatīšanas pēc būtības sēdes turpinājums palielina visu iesaistīto pušu slodzi par 12 – 24%.

Lietu izskatīšanas ieilgšanu bieži veicina sēžu atlikšana un jaunu nozīmēšana. Laika posmā no 2021. līdz 2024. gadam vērojama vidēja pozitīva korelācija (0.58) starp lietu izskatīšanas ilgumu un tiesas sēžu skaitu. Vairums lietu, kurās bijušas tiesas sēdes, izskatītas vienā sēdē (69%), tomēr pārējās izskatīšana atlikta un bija nepieciešamas vairākas tiesas sēdes. Noteiktu lietu izskatīšanā notika pat vairāki desmiti tiesas sēžu, maksimums – 84. 2024. gadā 6% tiesnešu lietu izskatīšanas atlikšanas un izskatīto lietu proporcija pārsniedz 1, kas nozīmē, ka teju katrā izskatītajā lietā izskatīšana vismaz reizi atlikta. Izskatīšanas atlikšana var būt pamatota, tomēr pārlieku bieža šī darbība var norādīt uz nepieciešamību rast veidus, kā nodrošināt lielāku procesā iesaistīto disciplinētību.

Analizējot tiesu datus par 2021.-2024. gadu, ir redzams, ka šobrīd mediānas ilgums starp tiesas sēdēm ir 50 dienas. Lietu plūsmas vadības princips ir identificēt atskaites punktus, kuros tiek analizēta situācija vai uzsāktas kādas uzraudzības darbības, ja notiek lietu izskatīšanas ieilgšana. Parasti – 45 dienas, ir pirmā līmeņa "dzeltenais karodziņš", ka lietas izskatīšanā ir vērojama kavēšanās. Nākamais līmenis ir 90 dienas, kas liecina jau par paaugstinātu risku, ka process var ievērojami ieilgt. Tā kā tiesu praksē nav iespējams, ka visas lietas tiks izskatītas plānotajos termiņos, tad, piemēram, Nīderlandē nosaka arī īpatsvaru, cik lielam lietu apjomam vajadzētu virzīties atbilstoši noteiktajam laika ietvaram.

5. Cilvēki

5.1. Personāla vadības politika

Mazinot izpildvaras līdzdalību tiesu sistēmas darba organizācijas jautājumos, Tieslietu padomei būtu jāuzņemas iniciatīva risināt sarunas ar parlamentu patstāvīgi.

Centralizētajā pārvaldības modelī, nošķirot lēmumu pieņemšanu par darba organizācijas veidu, no konkrētās tiesas konteksta, piesardzības pēc tiek pieprasīti rezerves resursi, rodas dīkstāve un mazinās interese par efektivitāti. Tādēļ ir jāpalielina pašas tiesas atbildība saskaņot faktiskā darba apjomu un darbības rezultātus ar pieprasīto resursu apjomu. Vienlaikus Tieslietu padomei sadarbībā ar Tiesu administrāciju ir jāveido datos balstīta visaptveroša

snieguma pārvaldības struktūra, jānosaka vadības principi un jāuzrauga to īstenošana, neiejaucoties tiesu iekšējā darba organizācijā.

Nav vienas labākās pieejas tiesu pārvaldībai, taču, tā kā ir jāintegrē dažādu specializāciju lietu izskatīšana, tiesu iestāžu vadītājiem patstāvīgi ir jāizstrādā prakse, kas atbilst viņu konkrētajam kontekstam, tostarp jānosaka stratēģiskās un darbības prioritātes un tiesnešu un tiesas darbinieku sadarbības modeļi. Sistēmai jābūt pietiekami elastīgai, lai sadarbības komandas vai noteiktu funkciju pildītāji varētu sasniegt savai lomai atbilstošu veikspēju.

5.1.1. Visaugstākajā līmenī centralizēta cilvēkresursu vadības sistēma

“Tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti”¹⁹⁵ un “Tiesnešus apstiprina Saeima, un viņi ir neatceļami. Tiesnesi pret viņa gribu atcelt no amata var Saeima vienīgi likumā paredzētos gadījumos, pamatojoties uz tiesnešu disciplinārkolēģijas lēmumu vai tiesas spriedumu krimināllietā. Ar likumu var noteikt vecumu, ar kura sasniegšanu tiesneši atstāj savu amatu.”¹⁹⁶ Līdz ar to Satversme nosaka tikai divu cilvēkresursu vadības procesu – tiesnešu atlases un tiesnešu atbrīvošanas / atcelšanas, kārtību, gandrīz visus citus cilvēkresursu vadības jautājumus, kas attiecas uz tiesnešiem, reglamentē likums “Par tiesu varu”.

Tiesu cilvēkresursu vadībā ir iesaistītas dažādas institūcijas un orgāni. Vairākos procesos ir iesaistīti divi vai vairāk orgāni vai amatpersonas (skat. 25. attēlu un [10.-12. pielikumu](#)). Visbiežāk paralēli vienu un to pašu darbību veic Tieslietu padome, tieslietu ministrs un Augstākās tiesas priekšsēdētājs (attiecībā uz Augstākās tiesas senatoriem).

Par tiesnešu kopskaita plānošanu ir atbildīga **Tieslietu padome**, tomēr priekšlikumu šajā jautājumā sniedz arī tieslietu ministrs.

Latvijā ir centralizēta budžeta un cilvēkresursu vadība, bet salīdzināmajās valstīs decentralizēta tiesu iestādēs. Centralizācijai ir lielas priekšrocības procesu unifikācijā, vienveidīgas pieejas veidošanā, tomēr tikai decentralizācijas apstākļos var nodrošināt atbildības uzņemšanos par efektīvu rīcību ar piešķirtajiem resursiem, un precīzāku plānošanu.

Tiesu sistēma ir viena no retajām publiskā sektora jomām, kur likuma regulējuma līmenī ir **nostiprināts centralizēts cilvēkresursu pārvaldības modelis** – tiesu iestāžu vadītājiem nav pilnvarojuma ne autonomi noteikt tiesu amatpersonu, ne tiesu darbinieku skaitu vadītajā tiesu iestādē, ne atlasīt tiesu iestādei piemērotākos amata kandidātus, ne veikt vadītās tiesu iestādes amatpersonu novērtēšanu vai piedalīties disciplinārbildības noteikšanā, pat ne izdot atvaļinājuma rīkojumu. Nav regulēts vienīgi darba organizācijas mērķu noteikšanas process, kas visticamāk liecina, ka šādas prakses īsti nemaz nav.

12. tabula. Centralizētas cilvēkresursu pārvaldības sistēmas būtiskākās priekšrocības un trūkumi.

Priekšrocības	Trūkumi
- Centralizējot atbalsta funkcijas un standartizējot procesus, var ievērojami uzlabot pakalpojumu kvalitāti un samazināt izmaksas. - Tiesu varas amatpersonām un tiesu darbiniekiem, kā arī tiesu varai piederīgo profesiju pārstāvjiem ir izveidota vienota mācību sistēma, veidojot vienotu pieeju nodarbināto attīstībā.	- Parasti tā rada ļoti augstu birokrātisko slogu un neelastību, procesu izpilde palēninās un samazinās spēja nodrošināt konkrētās tiesas vajadzības, bet notiek pielāgošanās centralizētajām prasībām. - Rodas pārslodze centrālajās komandās un tiek ierobežota inovācija standartizētu procesu dēļ.

¹⁹⁵ Latvijas Republikas Satversmes 83. pants.

¹⁹⁶ Latvijas Republikas Satversmes 84. pants.

Intervētās amatpersonas norāda, ka decentralizācija Latvijas tiesu pārvaldē radītu nevajadzīgus sarežģījumus resursu pārdalē un neveicinātu produktivitātes paaugstināšanos. Tas saistīts ar to, ka tiesu darbā nav iespējams izvirzīt sasniedzamos darbības rādītājus lietu skaita izskatīšanā, nepārkāpjot individuāla tiesneša neatkarību.

Turpretī tiesu pārvaldības modelis citās valstīs (Nīderlande, Somija, Lietuva, ASV un daudzas citas valstis, it īpaši Rietumeiropā) ir balstīts uz augstu atsevišķas tiesas vadības decentralizācijas pakāpi un tiesu pārvaldības uzticēšanu tiesu vadītājiem, visbiežāk – tiesu priekšsēdētājiem, kur tāpat kā Latvijā lietvedības, grāmatvedības un citi tehniskā atbalsta pakalpojumi tiek sniegti dalīto pakalpojumu centros.

Izpildvaras līdzdalība lēmumu pieņemšanā tiesnešu personālvadības jautājumos

Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā ir paredzētas vairākas situācijas, kad lēmumu par tiesneša personālvadības jautājumiem pieņem kompetentā valsts institūcijas amatpersona. Tiesu administrācijai ir gan lēmuma pieņemšanas pilnvaras, piemēram, izdot rīkojumus par tiesnešu atvaļinājumiem, komandējumiem un apmācību; gan arī lietvedības pienākumi, piemēram, kārtot tiesnešu, tiesu darbinieku personāllietas; sagatavot dokumentus un veikt pasākumus, kas saistīti ar tiesnešu iecelšanu un apstiprināšanu amatā, kā arī viņu atstādināšanu, atbrīvošanu un atcelšanu no amata; sagatavo tiesnešu amatu sarakstus un apstiprina tiesas darbinieku amatu sarakstus, vai sagatavot tieslietu ministra rīkojumu projektus, ja nosakāma tiesneša aizstāšana likuma "Par tiesu varu" 74. pantā minētajā gadījumā.¹⁹⁷

Ministru kabinets ne retāk kā reizi četros gados izvērtē valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku, kā arī tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmu un, ja nepieciešams, iesniedz Saeimai priekšlikumus tās pilnveidošanai.¹⁹⁸

Salīdzināmajās valstīs (Nīderlande, Somija) augstākminēto personālvadības jautājumu regulējums ir noteikts tikai uz tiesu varu attiecināmā regulējumā, savukārt visus lēmumus tiesnešu personālvadības jautājumos pieņem attiecīgā tiesa.

Centralizēta tiesnešu skaita plānošana un liels vakanto amatu īpatsvars

Tiesneša mēnešalgu nosaka, to piesaistot bāzes mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu¹⁹⁹, kas ir fiksēts likumā. Tiesneša atlīdzību un tiesnešu kopskaitu nosaka centralizēti – parlaments, pēc Tieslietu padomes priekšlikuma. Tiesnešu skaits tiek izsludināts ar Saeimas paziņojumu par tiesnešu kopskaita noteikšanu.^{200,201,202}

Tiesnešu kopskaitu nosaka saskaņā ar šādiem nosacījumiem:

- Rajonu (pilsētu) tiesās un Ekonomisko lietu tiesā, kā arī Administratīvajā rajona tiesā tiesnešu kopskaitu nosaka Saeima pēc Tieslietu padomes priekšlikuma. Katrā rajona (pilsētas) tiesā un to sastāvā esošajās zemesgrāmatu nodaļās²⁰³ nosaka Tieslietu padome pēc tieslietu ministra priekšlikuma.²⁰⁴

¹⁹⁷ Likuma "Par tiesu varu" 107.¹ pants.

¹⁹⁸ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 3. panta septītā *prim* daļa.

¹⁹⁹ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta devītā daļa.

²⁰⁰ Saeimas 19.11.2020. paziņojums "Par tiesnešu kopskaita noteikšanu Latvijas Republikas apgabaltiesās". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318885-par-tiesnesu-kopskaita-noteikšanu-latvijas-republikas-apgabaltiesas?&search=on>.

²⁰¹ Saeimas 19.11.2020. paziņojums "Par senatoru kopskaita noteikšanu Senātā". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/318886>.

²⁰² Saeimas 02.06.2016. paziņojums "Par tiesnešu kopskaita noteikšanu Latvijas Republikas rajonu (pilsētu) tiesās". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282558-par-tiesnesu-kopskaita-noteikšanu-latvijas-republikas-rajonu-pilsetu-tiesas>.

²⁰³ Tieslietu padomes lēmums: "Par tiesnešu skaita noteikšanu". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282558-par-tiesnesu-kopskaita-noteikšanu-latvijas-republikas-rajonu-pilsetu-tiesas>.

²⁰⁴ Likuma "Par tiesu varu" 32. panta trešā daļa.

- Senāta tiesnešu (turpmāk – senatori) kopskaitu nosaka Saeima pēc Tieslietu padomes priekšlikuma.²⁰⁵ Senatoru kopskaitu departamentos nosaka Tieslietu padome²⁰⁶ pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma²⁰⁷ un šajā procesā nav iesaistīts tieslietu ministrs.

Šāda sistēma ir atšķirīga, piemēram, no Nīderlandes, kur tiesnešu kopskaitu centralizēti nenosaka un katras tiesu iestādes valde izlemj, cik un kādas specializācijas tiesneši tiesā ir nepieciešami, lai paveiktu gada ietvaros plānoto darbu, par to vienojoties ar Tieslietu padomi. Savukārt Lgaunijā pēc 2002. gada likums tika grozīts, izslēdzot normu, ka tiesnešu skaitu nosaka parlaments, bet ir saglabāts regulējums, ka par nozari atbildīgais ministrs nosaka pirmās un apelācijas instances tiesnešu skaitu un tiesas iestādi, kur tiesnesis pilda amata pienākumus.

Analizējot pašreizējo tiesnešu kopskaita noteikšanas sistēmu un potenciāli nepieciešamās izmaiņas, identificēti šādi faktori:

1. Lēmuma par tiesnešu kopskaitu pieņemšana Saeimā rada nevajadzīgu administratīvo slogu visām iesaistītajām pusēm un tam ir grūti identificēt īpašu nozīmi, ņemot vērā, ka visas Saeimas apstiprinātās tiesnešu amata vietas jau vairākus gadus netiek aizpildītas.

2. Saeimai ir pieejama informācija par tiesnešu skaitu budžeta sagatavošanas procesā un parlamentam nav iespējas pietiekami pamatoti izvērtēt, cik tiesnešu valstī ir nepieciešami. Tikai Tieslietu padome ir institūcija, kas spēj profesionāli, balstoties uz datiem un faktiem, noteikt optimālo tiesnešu skaitu

Par to liecina Tieslietu padomes 27.10.2023. lēmums nr. 79 “Par vakanto tiesneša amata vietu aizpildīšanu”²⁰⁸, ar kuru tika noteikts, ka tikai Augstākajā tiesā ir aizpildāmas visas tiesnešu amata vietas, kamēr rajona (pilsētas) tiesās un apgabaltiesās ir saglabājamās 23 vakances.

Tautas vēlētā parlamenta deputāti Latvijā ir atbildīgi par tiesnešu atlasīšanu, atbrīvošanu vai atcelšanu no amata, tāpat caur šiem procesiem piedalās praktiski tiesu cilvēkresursu nodrošināšanā.

Tiesnešu kopskaits ir atkarīgs gan no tiesu varas vajadzībām, tas ir lietu skaita un tiesnešu noslodzes, gan arī no piešķirtā budžeta, par ko arī lemj Saeima. Informatīvos nolūkos visas valsts budžeta finansētās institūcijas budžeta paskaidrojumos jau norāda vidējo amata vietu skaitu. Nav saprotams, kādēļ tikai tiesu sistēmai ir nepieciešams Saeimas īpašais lēmums tiesnešu amata vietu skaita noteikšanai.

Citās valstīs ir paredzēti mehānismi, kā tiesnešu akūta iztrūkuma apstākļos var noteiktos gadījumos uzaicināt, piemēram, pensionētos tiesnešus iesaistīties lietu iztiesāšanā. Tiesnešu kopskaita noteikšana parlamentā tikai ierobežo tiesu sistēmas elastību un pielāgošanos konkrētā brīža pieprasījumam.

- 1. Nosakot konkrētu tiesnešu kopskaitu, Saeima ierobežo arī savu rīcības brīvību tiesu sistēmas budžeta apmēra noteikšanā: konkrēts tiesnešu skaits ir automātiski sasaistāms ar fiksētu paredzētā personāla skaita darbības finansēšanas apjomu.**

²⁰⁵ Likuma “Par tiesu varu” 44. panta otrā daļa.

²⁰⁶ LR Augstākā tiesa. Nosaka tiesnešu skaitu Senāta departamentos un apgabaltiesās. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-22/nosaka-tiesnesu-skaitu-senata-departamentos-un-apgabaltiesas>.

²⁰⁷ Likuma “Par tiesu varu” 48. panta pirmā daļa.

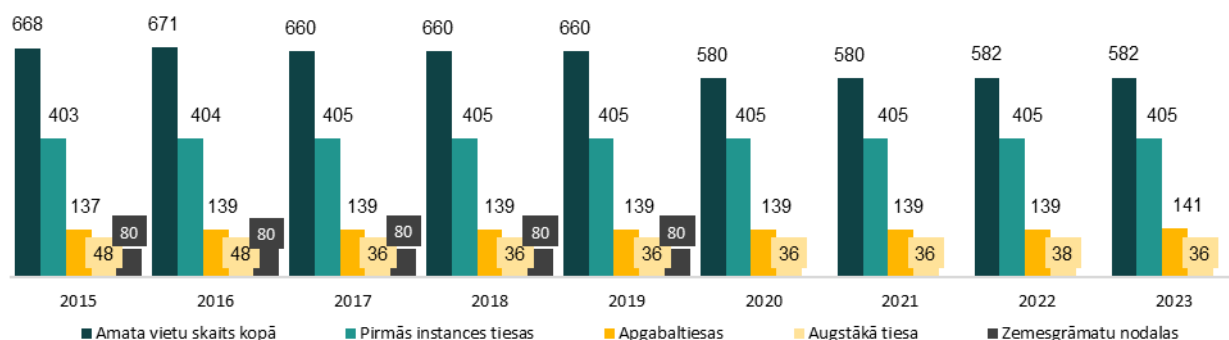
²⁰⁸ Tieslietu Padome. (2023). Lēmums par vakanto tiesneša amata vietu aizpildīšanu. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/5691/download?attachment>.

2. **Tiesnešu skaita noteikšana katrā rajona (pilsētas) tiesā un apgabaltiesā notiek pēc tam, kad jau ir pieņemts lēmums par tiesnešu kopskaitu – faktu, kam ir vislielākā ietekme uz valsts budžetu.** Tieslietu ministra iesaiste tāda iekšēja tiesu sistēmas administratīva jautājuma risināšanā ir šķietami lieks procesu pagarinošs solis un nevajadzīga izpildvaras līdzdalība tiesu varas pārvaldības jautājumos.

Tiesnešu skaita izmaiņas laika periodā no 2013. līdz 2023. gadam liecina, ka tiesnešu amata vietu kopskaits, ieskaitot zemesgrāmatu nodaļu tiesnešus, pēdējos desmit gados ir samazinājies (skat. 26. attēlu). Amata vietu kopējais skaits rajona (pilsētu) tiesās un apgabaltiesās laika periodā no 2015.-2023. gadam ir palicis gandrīz nemainīgs, nelielas izmaiņas ir bijušas tikai Augstākajā tiesā.

2020. gadā, iekļaujot zemesgrāmatu nodaļas rajona tiesas sastāvā, kopējais amata vietu skaits pirmās instances tiesās faktiski nepalielinājās. Vienlaikus jāatzīmē, ka zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu reformas, kura noslēdzās 2019. gadā, ietvaros tika veikta zemesgrāmatu nodaļu integrēšana tiesās.²⁰⁹ Līdz ar zemesgrāmatu nodaļu integrēšanu rajona (pilsētas) tiesās tām tika pievienoti 72 zemesgrāmatu nodaļu tiesneši. Attiecīgi tika saglabāta šo tiesnešu specializācija, bet pievienota kompetences paplašināšanas iespēja citu lietu kategorijās, ar mērķi – mazināt noslodzi, lietu izskatīšanas termiņus un veicināt efektīvāku resursu izmantošanu.²¹⁰

26. attēls. Tiesnešu, tai skaitā Zemesgrāmatu nodaļās, amata vietu skaits (2015.-2023.) (Avots: Latvijas Republikas Saeimas paziņojumi).²¹¹

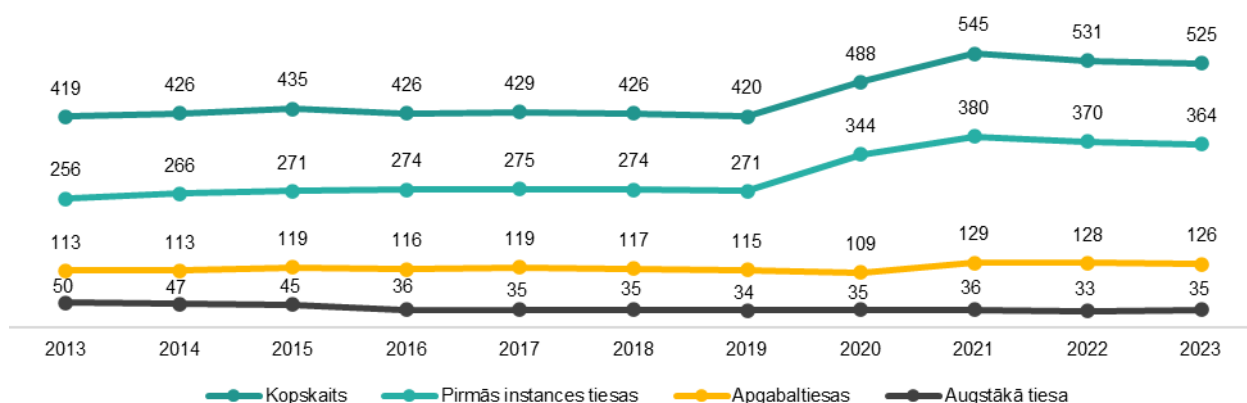
Pretēja aina vērojama CSP apkopotajos datos par faktiski nodarbināto tiesnešu skaitu laika periodā no 2015. gada līdz 2023. gadam. Saskaņā ar CSP datiem tiesnešu skaits ir pieaudzis par 90 (skat. 27. attēlu). CSP paskaidro, ka līdz 2019. gadam tiesnešu kopskaitā tika ietverti tiesneši no rajonu (pilsētu) tiesām, apgabaltiesām, administratīvajām rajona tiesām, Administratīvās apgabaltiesas un Augstākās tiesas, bet netika ietverti tiesneši no Satversmes tiesas un zemesgrāmatu nodaļām.

²⁰⁹ Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupas ziņojums par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8856/download?attachment>.

²¹⁰ Signe Krūzkopa. (2018). Zemesgrāmatu tiesneši papildinās rajona tiesu sastāvu. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/299402-zemesgramatu-tiesnesi-papildinas-rajona-tiesu-sastavu-2018>.

²¹¹ Latvijas Republikas Saeimas 02.06.2016. un 19.11.2020. paziņojums "Par tiesnešu kopskaita noteikšanu Latvijas Republikas rajonu (pilsētu) tiesās". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/282558-par-tiesnesu-kopskaita-noteikšanu-latvijas-republikas-rajonu-pilsetu-tiesas>. Par tiesnešu kopskaita noteikšanu Latvijas Republikas apgabaltiesās. (2020). <https://www.vestnesis.lv/op/2020/226.4>.

27. attēls. Faktiskā tiesnešu skaita izmaiņas no 2013. līdz 2023. gadam (Avots: CSP).²¹²

2024. gada noslēgumā no 141 tiesneša amata vietām Latvijas apgabaltiesās aizpildītas bija 129. Rajona (pilsētas) tiesās no 405 amata vietām aizpildītas bija 348 vietas²¹³. **Līdz ar to rajona (pilsētas) tiesās 2024. gada beigās bija 14% vakantu amata vietu²¹⁴, bet apgabaltiesās – 8.51%. Pēdējo piecu gadu laikā nav bijis neviena gada, kad visas tiesnešu amata vietas būtu aizpildītas vai arī vakances nepārsniegtu 5% īpatsvaru.**

Parasti cilvēkresursu vadībā, par pieņemamu tiek uzskatīts vakanto amata vietu īpatsvars, kas nepārsniedz 3-5% apmēru, bet 10% un vairāk vakanto amatu īpatsvars no amatu vietu skaita tiek uzskatīts par tādu, kas apdraud sekmīgu amata pienākumu īstenošanu, palielina slodzi tiem, kas ir nodarbināti tiesu sistēmā un norāda uz neefektīvu personāla atlases procesu.²¹⁵

Valsts pārvaldē bieži vakanto amatu vietu saglabāšana ir saistīta ar iespējām ietaupīt valsts budžeta līdzekļus, lai esošajiem nodarbinātajiem varētu paaugstināt atlīdzību. Tiesu sistēmā tas nav iespējams, jo tiesneša atlīdzības apmērs ir fiksēts un nav paredzēta mainīgā daļa.

Likuma “Par valsts budžetu 2025. gadam un budžeta ietvaru 2025., 2026. un 2027. gadam” 79. pants nosaka, ka 2025. gadā valsts un pašvaldību institūcijās netiek palielināts kopējais no valsts pamatbudžeta finansēto amata vietu skaits, izņemot gadījumus, kad ir pieņemts atsevišķs pašvaldības domes vai Ministru kabineta lēmums. Lai Ministru kabinets varētu pieņemt lēmumu par amata vietas piešķiršanu, noteikt, ka ar 01.01.2025. Valsts kanceleja apkopo kopējo valsts pārvaldē ilgstoši vakanto amata vietu skaitu, kuras ir vakantas vairāk kā 12 mēnešus uz 30.09.2024. Kopējo ilgstoši vakanto amata vietu skaitu nosaka atbilstoši iestāžu sniegtajiem datiem Atlīdzības uzskaites sistēmā, kā arī ievērojot šādus nosacījumus:

1. Ilgstoši vakanto amata vietu skaitā netiek iekļauti iestādes vadītāju un ES politiku instrumentu un pārējās ārvalstu finanšu palīdzības līdzfinansēto projektu un pasākumu īstenošanai nepieciešamās amata vietas, kas ir izveidotas uz noteiktu laiku, kā arī karavīru un robežsargu (amatpersonas ar speciālo dienestu pakāpi) amati un ilgstošā prombūtnē esošie darbinieki;
2. Apkopotie ilgstošie vakantie amati tiek izslēgti no iestādes amatu saraksta, saglabājot tiem paredzēto finansējumu atlīdzībai iestādes rīcībā.

²¹² Centrālās statistikas pārvaldes dati “Tiesnešu skaits gada beigās”. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pvweb/lv/QSP_PUB/START_POP_TS_TSG/TSG040/table/tableViewLayout1/. [Aplūkots 13.12.2024.].

²¹³ Tiesu administrācijas dati, 31.12.2024.

²¹⁴ Vakanto amata vietu īpatsvars rajona (pilsētas) tiesās bija 15% - 2020. gadā, 6.17% - 2021. gadā, 8.64% - 2022. gadā, 10.12% 2023. gadā. Vakanto amata vietu īpatsvars apgabaltiesās bija 21.5% - 2020. gadā, 7.1% - 2021. gadā, 7.9% - 2022. gadā, 10.63% 2023. gadā.

²¹⁵ PwC Saratoga darbaspēka un personāla kritēriji. Pieejams: <https://www.pwc.com/us/en/products/saratoga.html>.

5.1.2. Pieeja tiesnešu un tiesu atbalsta personāla nepieciešamā amata vietu skaita noteikšanai

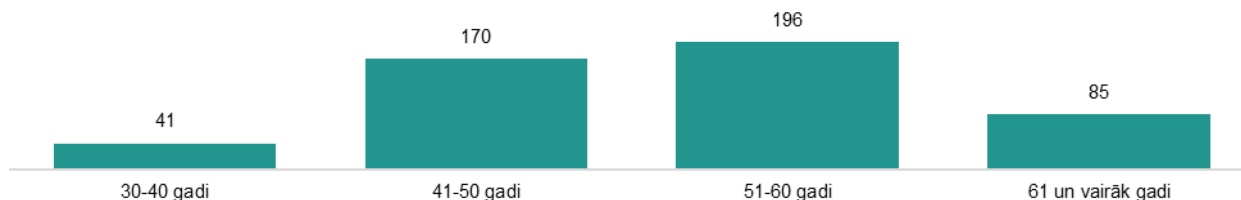
Vērtējot, vai tiesnešu kopskaits un skaits sadalījumā pa tiesu iestādēm ir atbilstošs darba apjomam un, vai ir pieejams pietiekams atbilstoši kvalificēts palīgpersonāls, lai tiesnesis saņemtu darbam nepieciešamo atbalstu un varētu paaugstināt savu produktivitāti, ir ņemta vērā tiesu statistika un citu kompetento iestāžu izteiktie viedokļi un ieteikumi. Citi personāla vadības procesi (piemēram, personāla izaugsme un attīstīšana, motivēšana, procesu plānošana un kvalitātes kontrole) ir ārpus pētījuma tvēruma.

Jau 16.06.2022. Tieslietu padomes darba grupa "Tiesu efektivitātes stiprināšanai" secināja, ka "Pārskatāms un samazināms valstī noteiktais tiesnešu amata vietu skaits". Publiski nav pieejams pamatojums, no kā izriet šāds secinājums.

Laika posmā no 2021. līdz 2024. gadam tiesneša amata vietu skaits uz 100 000 iedzīvotāju tiesu apgabalos būtiski nav mainījies (skat. 30. attēlu). Rīgas tiesu apgabalā novērots minimāls samazinājums (1%), savukārt citos apgabalos nenozīmīgs pieaugums (2-5%). Arī saņemto lietu skaits uz 100 000 iedzīvotāju nav būtiski mainījies, izņemot Kurzemes un Latgales tiesu apgabalos, kur, salīdzinot ar 2021. gadu, 2024. gadā tas pieaudzis par attiecīgi 18% un 23% (skat. 29. attēlu). Nemainīgi Rīgas tiesu apgabalā uz 100 000 iedzīvotāju saņemts visvairāk lietu un bijis vislielākais tiesnešu skaits uz 100 000 iedzīvotāju. Turpretī Vidzemes tiesu apgabalā nemainīgi bijis otrs augstākais tiesnešu skaits ar vismazāko saņemto lietu skaitu. Šādas atšķirības norāda uz nepieciešamību ņemt vērā saņemto lietu apjomu, plānojot tiesnešu skaitu.

Analizējot tiesnešu demogrāfiskos rādītājus, Tiesu administrācija norāda uz tiesnešu sastāva pārāk lēnu atjaunināšanos (skat. 28. attēlu). Vismazākā tiesnešu proporcija ir jaunākajā vecuma grupā — tiesneši līdz 40 gadu vecumam, kas veido vien 8% no kopējā tiesnešu skaita. Lielākā daļa tiesnešu ir vecumā no 41 līdz 50 gadiem (35%) un no 51 līdz 60 gadiem (40%). Aptuveni 17% no tiesnešiem tuvojas pensionēšanās vecums, kas rada risku, ka var notikt straujš tiesnešu kopskaita sarukums.

28. attēls. Tiesnešu sadalījums pēc vecuma pirmās un apelācijas instances tiesās 2023. gadā.²¹⁶

Tiesu administrācijas aplēses liecina, ka ir jāievēro ļoti liela piesardzība, plānojot tiesnešu kopskaita samazināšanu. Arī pārrunājot tiesnešu kopskaita potenciālā samazinājuma iespējas ar iesaistītajām pusēm, tika identificēti šādi būtiski faktori:

- Potenciāli pārāk straujš tiesnešu skaita samazinājums tuvākajos gados, ņemot vērā tiesnešu vecuma struktūru, tiesnešu atlases faktiskos rezultātus un vakanto tiesneša amatu īpatnību;
- Dabiska tiesnešu skaita regulācija, piemēram, vietās, kurās ir mazs iedzīvotāju skaits, neviens nepretendē uz brīvajām tiesnešu vakancēm (Balvi, Valka), un nākotnē varētu būt nepieciešama izbraukuma tiesu organizēšanas pieeja.

Vienlaicīgi saskaņā ar Valsts kontroles revīzijā "Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās"²¹⁷ sniegto uzdevumu Tieslietu ministrijai sadarbībā ar Tieslietu padomi izvērtēt un noteikt optimālo tiesnešu skaitu, pamatojoties uz aktuālo informāciju par tiesu efektivitātes rādītāju (lietu skaits, lietu caurlaidības rādītājs, lietu izskatīšanas ilgums) izmaiņu tendencēm (ziņošanas

²¹⁶ Tiesu administrācijas 2023. gada publiskais pārskats. Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/4113/download?attachment>.

²¹⁷ Latvijas Republikas Valsts kontroles revīzija "Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās" (revīzijas grafiks Nr. 2.4.1-19/2023). Pieejams: <https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-aSrGN5zwdSWSLBTxJmLXALU93fT6cA31.pdf>.

termiņi 01.02.2026. un 01.07.2029.). Valsts kontrole ir konkrēti noteikusi, ka ieteikuma ieviešanas rezultātā Latvijā tiesnešu skaits samazināsies līdz vidējam tiesnešu skaitam ES valstīs – 22.2 tiesneši uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju.

Par to, vai tiesnešu skaits Latvijā ir pārāk liels un, ja tā ir, kurās tieši tiesās, nevar izdarīt viennozīmīgus secinājumus, balstoties uz pašreiz uzkrāto tiesu efektivitātes rādītāju analīzi. Lietu izskatīšanas vidējais ilgums pat vienā lietu kategorijā starp tiesām var atšķirties krimināllietās pat gandrīz trīs reizes²¹⁸, civilīetās tipiski divas reizes²¹⁹. Lietu caurlaidība ir augstāka tiesās, kur ir lielāks lietu uzkrājums. Kad lietu uzkrājums sarūk, tad arī caurlaidība kļūst zemāka.

Tiesnešu skaita noteikšanas metodoloģiskās problēmas

Tradicionālo tiesas efektivitātes rādītāju (lietu izskatīšanas termiņi, lietu caurlaidība, lietu dispozīcijas laiks) analīze vairāku gadu garumā liecina, ka šie rezultāti ir nestabili – uzlabošanos pat vairākus gadus pēc kārtas var nomainīt rezultātu kritums (piemēram, lietu izskatīšanas termiņu pagarināšanās). Tiesās saņemto lietu skaits pa gadiem arī ir mainīgs. Vienīgā stabilā tendence ir faktiski nodarbināto tiesnešu kopskaita pastāvīga samazināšanās. Salīdzinot 2024. gada tiesu rezultātu rādītājus ar personāla skaitu, var secināt, ka vakanču skaits ne vienmēr tieši ietekmē tiesu darbības rezultātus. **Visticamāk pašreiz pieejamie rezultātu rādītāji nesniedz pietiekamu skaidru priekšstatu par tiesu noslodzi, lai varētu pareizi plānot nepieciešamo darbaspēka apjomu.**

Lai analizētu tiesnešu noslodzi un to skaita pa tiesu iestādēm pietiekamību, **tika veikts tiesnešu skaita salīdzinājums ar viena tiesneša vidējo izskatīto lietu skaitu gadā**, pieņemot, ka tiesneši ir strādājuši pilnu slodzi. Objektīvākais rādītājs būtu pa lietu kategorijām svērtā gada laikā pabeigto lietu skaita salīdzinājums uz tiesnesi un pa tiesas iestādēm. Tiesu administrācija, izmantojot *MicroStrategy* biznesa analīzes rīku, 2024. gadā ir uzsākusi šādu rādītāju iegūšanu, bet pētījuma komanda patstāvīgi nevarēja atrisināt būtiskas datu uzskaites problēmas. Piemēram, analizējot no Tiesu informatīvās sistēmas eksportētos datus, redzam, ka ir ap 2 000 lietu gadā, kas nav iedalītas nevienā lietu kategorijā vai ir gadījumi, kad, aprēķinot svērtu lietas kategorijas izskatīšanai patērēto laiku salīdzinājumā ar viena tiesneša faktiski izskatīto lietu skaitu, iegūst tādu patērētā laika iznākumu, kas pat divreiz pārsniedz faktiski gadā pieejamo darba stundu skaitu. Līdz ar to pašlaik var veikt tikai vienkāršotu gadā pabeigto lietu skaita salīdzinājumu.

Analizējot datus, redzams, ka visrobustākais no rādītājiem – viena tiesneša gadā izskatīto lietu skaits, visprecīzāk korelē ar tiesnešu faktisko noslodzi. Tiesu sistēmai gada ietvaros ir jāizskata ap 40 tūkstošiem tiesu lietu (lietu, kurās pastāv strīds), kuru sarežģītības pakāpe ir atšķirīga, kā arī ap 100 tūkstošu zemes nostiprinājuma lūgumu un citu bezstrīdus lietu.

Daudzveidīgo tiesu lietu tiesvedības ilgums tiesās, kur ir lielāks vakanto amatu īpatsvars, ir tikpat nestabils (ir gan ar augšupejošu, gan krītošu tendenci), kā tiesās, kur ir aizpildītas visas tiesnešu amata vietas. Savukārt salīdzinoši vienveidīgo bezstrīdus lietu un zemesgrāmatu lietu izskatīšanā ir uzskatāmi redzams, ka vakanto amatu esamība palielina tiesneša noslodzi, bet ne vienmēr vienas lietas izskatīšanas ilgumu (piemēram, Rīgas pilsētas tiesā bezstrīdus lietu izskatīšanas termiņi nepagarinās par spīti vakanču pieaugumam 2022. – 2024. gadā).

Tiesā saņemto lietu skaits sadalījumā pa tiesu apgabaliem ir neproporcionāls deklarēto iedzīvotāju skaitam. Līdz ar to tiesnešu skaita noteikšana pēc deklarēto iedzīvotāju skaita būtu nepareiza tiesnešu skaita noteikšanas metode, ko kā apstiprināja intervētās amatpersonas, Latvijā neizmanto.

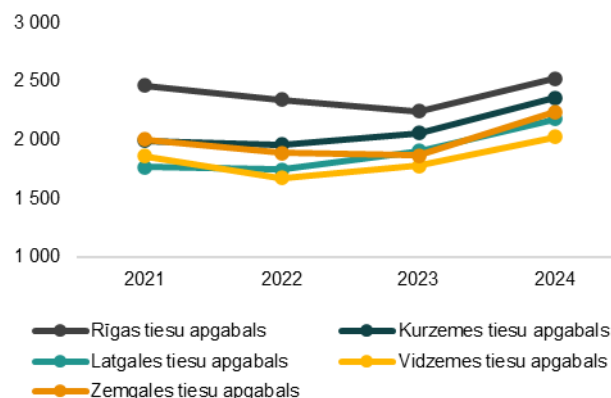
Pašreizējais tiesnešu ģeogrāfiskais izvietojums lielā mērā ir proporcionāls deklarētajam iedzīvotāju skaitam katrā no tiesu reģioniem. 2024. gadā tiesu apgabalu līmenī (neieskaitot

²¹⁸ Piemēram, noziedzīgu nodarījumu pret jurisdikciju izskatīšana Rīgas pilsētas tiesā vidēji ir bijusi pēdējos četros gados 170 dienas, bet Kurzemes rajona tiesā 57 dienas.

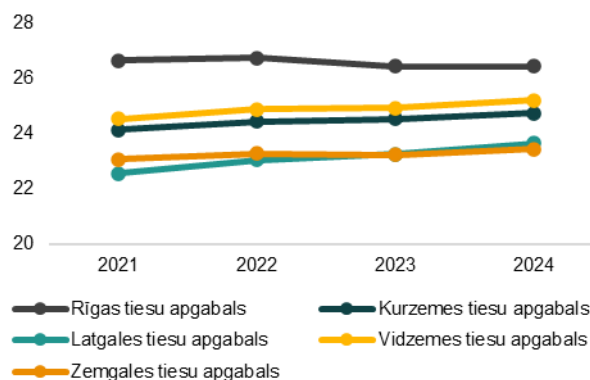
²¹⁹ Piemēram, prasību par darba samaksas piedziņu un citiem darba strīdiem izskatīšana Rīgas rajona tiesā pēdējos četros gados vidēji ir ilgusi 288 dienas, bet Latgales rajona tiesā 147 dienas.

Administratīvo apgabaltiesu, Administratīvo rajona tiesu un Ekonomisko lietu tiesu, jo to darbības teritorija ir visa Latvija) visvairāk tiesnešu amata vietu uz 100 tūkstošiem iedzīvotāju bija Rīgas tiesu apgabalā – 26.44, Vidzemes tiesu apgabalā – 25.22, Kurzemes tiesu apgabalā – 24.75. Latgales un Zemgales tiesu apgabalos līdzīgs tiesnešu skaits uz 100 000 iedzīvotāju – attiecīgi 23.64 un 23.43.

29. attēls. Saņemto lietu skaits uz 100 000 iedzīvotāju tiesu apgabalos (neskaitot administratīvajās tiesās un Ekonomisko lietu tiesā saņemtās lietas, bezstrīdus un zemesgrāmatu lietas).^{220,221}

30. attēls. Tiesneša amata vietu skaits uz 100 000 iedzīvotāju tiesu apgabalos.²²²

Objektīvāks vērtējums, plānojot tiesnešu ģeogrāfisko izvietojumu, būtu saņemto lietu (it īpaši svērtu lietu) skaits tiesu apgabalos, tomēr šķiet, ka tas netiek ņemts vērā pilnībā. 2024. gadā Rīgas tiesu apgabalā uz 100 000 iedzīvotāju saņemts par aptuveni 31% vairāk lietu kā Vidzemes tiesu apgabalā, kur saņemts vismazākais lietu skaits, tomēr tiesnešu skaits uz 100 000 iedzīvotāju ir otrs augstākais – tikai par aptuveni 10% mazāk kā Rīgas tiesu apgabalā (skat. 30. attēlu). Kurzemes, Latgales, Vidzemes un Zemgales tiesu apgabalos, kur tiesnešu skaits ir līdzīgs, bet saņemto lietu skaits uz 100 000 iedzīvotāju atšķiras. Zemgales tiesu apgabalā, kur ir mazākais tiesnešu skaits, saņemto lietu skaits ir par aptuveni 11% lielāks kā jau minētajā Vidzemes tiesu apgabalā. Arī Kurzemes tiesu apgabalā, kur tiesnešu skaits uz 100 000 iedzīvotāju ir nedaudz mazāks kā Vidzemes tiesu apgabalā, saņemtas par 17% vairāk lietu uz 100 000 iedzīvotājiem.

Optimālā tiesnešu skaita noteikšana

Produktīvāko tiesnešu un tiesu sniegums, slodzes salīdzinājums ar citām valstīm, plānotā augstākas kvalifikācijas tiesnešu palīgu piesaiste, lietas skatīšanas pēc būtības turpināšanas ierobežošanas iespējas norāda uz to, ka viena tiesneša izskatāmo lietu skaits var būt vismaz par 20 – 40% lielāks nekā tas ir pašlaik.

Līdz ar to 39 – 43 no 69 uz 31.12.2024. vakantajām tiesneša amata vietām tiesu varai varētu nebūt nepieciešamas.

²²⁰ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams:

<https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

²²¹ Oficiālais statistikas portāls. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, pilsētās un novados 2012 - 2024. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRS031/.

²²² Tieslietu padomes sekretariāta apkopotie dati par tiesneša amata vietām tiesu namos.

Oficiālais statistikas portāls. Iedzīvotāju skaits gada sākumā, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji reģionos, pilsētās un novados 2012 - 2024. Pieejams: https://data.stat.gov.lv/pxweb/lv/OSP_PUB/START_POP_IR_IRS/IRS031/.

Optimālais tiesnešu skaits apgabaltiesās

2024. gadā gandrīz 63% no apgabaltiesu lietām izskatīja 52% no visiem vispārējās jurisdikcijas apgabaltiesās nodarbinātajiem tiesnešiem. Ja tikpat intensīvi strādātu visu apgabalu tiesneši, tad to lietu apjomu, kas pašlaik nonāk apelācijas instances tiesās, varētu izskatīt 107 no 119 vispārējās jurisdikcijas apgabala tiesu tiesnešiem.

Lai izlīdzinātu noslodzi Tieslietu padomes uzdevums būtu palielināt tiesnešu skaita īpatsvaru Rīgas apgabaltiesā līdz aptuveni 55% no visu apgabaltiesu tiesnešu skaita.

Lai arī aprēķini ignorē lietu kategoriju sarežģītības pakāpes atšķirības un tiesnešu prombūtni, tomēr dati parāda, ka, nostabilizējoties lietu izskatīšanas termiņiem un tiesā saņemto lietu skaitam, pastāv iespējas mazināt tiesnešu skaitu apgabaltiesās ārpus Rīgas vai arī izmantot citas tiesnešu slodzes izlīdzināšanas pieejas, piemēram, nodrošinot vienotu visās vispārīgās jurisdikcijas apgabaltiesās saņemto lietu sadali.

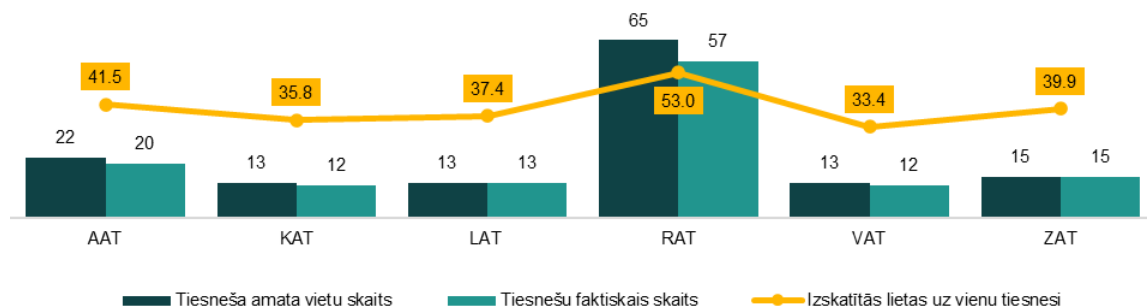
Analizējot tiesu statistikas datus (skat. 31. attēlu), novērojams tiesnešu noslodzes nevienmērīgums apgabaltiesu līmenī, kur Rīgas apgabaltiesai, piemēram, 2024. gadā ir par aptuveni 24% lielāks saņemto lietu skaits uz faktiski nodarbinātu tiesnesi, nekā vidēji visās apgabaltiesās. Šāda situācija veidojas, jo Rīgas apgabaltiesas tiesnešu skaits ir neproporcionāls tiesā saņemto lietu skaitam. Rīgas apgabaltiesa saņem aptuveni 54.78% no visām apgabaltiesās saņemtajām lietām, bet tajā ir izveidotas tikai 46.1% no tiesnešu amata vietām. Gandrīz identiska tendence ir bijusi katru gadu laika posmā no 2021. gada līdz 2024. gadam.

Pievēršot uzmanību 2024. gadā faktiski nodarbināto tiesnešu skaitam, redzams, ka faktiskā neatbilstība ir vēl lielāka – **gandrīz 55% no apgabaltiesu lietām izskata 44% no visiem apgabaltiesās nodarbinātajiem tiesnešiem.**

Pēc tiesnešu amata vietu skaita (skat. 7. pielikumu) vislielākā ir Rīgas apgabaltiesa. Tajā tiesnešu skaits ir vairāk kā četras reizes lielāks nekā Kurzemes, Latgales, Vidzemes un Zemgales apgabaltiesā, kur tiesneša amata vietu skaits ir līdzīgs. Tomēr arī vakanto amata vietu īpatsvars 2024. gadā vislielākais ir bijis Rīgas apgabaltiesā, kur neaizpildītas bija astoņas amata vietas (ap 12%). Diezgan augsts šis rādītājs bija arī – Kurzemes (ap 8%) un Administratīvajā apgabaltiesā (ap 9%). Latgales apgabaltiesa un Zemgales apgabaltiesa ir vienīgās, kurās aizpildītas visas tiesneša amata vietas (skat. 31. attēlu).

Salīdzinot nesvērto izskatīto lietu skaitu uz vienu tiesnesi, vissekmīgākā ir Rīgas apgabaltiesa, kur 2024. gadā viens tiesnesis izskatīja vidēji 53 lietas. Tas ir par 21 % vairāk kā Zemgales apgabaltiesā, kurai ir otrs augstākais rādītājs, un par 41 % vairāk kā Vidzemes apgabaltiesai, kur bija viszemākais izskatīto lietu uz tiesnesi skaits.

31. attēls. Tiesnešu amata vietu skaits un faktiskais skaits, izskatītās lietas uz tiesnesi apgabaltiesās 2024. gadā.²²³

²²³ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

Rīgas apgabaltiesas tiesnesis intervijā minēja, ka darba slodze Rīgas apgabaltiesā ir uzskatāma par optimālu. Tomēr 2019.–2024. gadā apelācijas instances tiesu lietu izskatīšanas vidējiem termiņiem kopumā ir tendence paaugstināties. Rīgas apgabaltiesā ir lielākais izskatīšanas termiņu pieaugums – aptuveni 43%.

Ja pieņem, ka lietu sarežģītības pakāpe visās apgabaltiesās ir līdzīga (izņemot Administratīvo apgabaltiesu, jo tās darba specifika ir atšķirīga un vēl arvien ir garī lietu izskatīšanas termiņi) un viens tiesnesis varētu izskatīt līdzīgu vai par aptuveni 10% mazāku lietu skaitu gadā kā Rīgas apgabaltiesā, tad tiesnešu skaitu Kurzemes apgabaltiesā varētu samazināt par 15%, Latgales apgabaltiesā par 7% un Vidzemes apgabaltiesā par 23%.

Kaut arī Administratīvajā apgabaltiesā ir neaizpildītas aptuveni 9 % amata vietas, tajā izskatīto lietu skaits gadā uz vienu tiesnesi ir līdzīgs, pat nedaudz lielāks kā Zemgales apgabaltiesā, kur aizpildītas ir visas amata vietas. **Salīdzinot statistikas datus pa apgabaltiesām laika periodā no 2019. – 2024. gadam, var secināt, ka:**

- Vidēji gadā izskatīto lietu skaits ir samazinājies par 20% (no vidēji 50 līdz 40 lietām gadā). Visā analizētajā laika periodā visvairāk lietu uz tiesnesi ir izskatītas Rīgas apgabaltiesā. Zemgales apgabaltiesā ir otrs augstākais vidējais izskatīto lietu skaits uz tiesnesi, bet arī tas ir vidēji par aptuveni **21% zemāks nekā Rīgā**. Vismazāk izskatīto lietu uz tiesnesi 2019.–2024. gadā ir Vidzemes apgabaltiesā, kas savukārt ir pat par **33% mazāk, nekā Rīgā**.
- Augstākie lietu izskatīšanas vidējie termiņi ir Administratīvajā apgabaltiesā (vidēji 7.1 mēnesis), kas norāda uz administratīvā procesa specifiku, un Zemgales apgabaltiesā (vidēji 4.9 mēneši), turpretī zemākie – Kurzemes apgabaltiesā (vidēji 3 mēneši). Rīgas, Latgales un Vidzemes apgabaltiesās vidējais rādītājs līdzīgs – attiecīgi 4.2, 3.6 un 4.2 mēneši.
- Lietu caurlaidības rādītājs svārstīgs, tomēr vairums tiesu spēj sasniegt 100% caurlaidību vai arī tai tuvu rezultātu. Šajā periodā zemākā vidējā caurlaidība ir Rīgas apgabaltiesā – 96%. Kurzemes apgabaltiesā un Latgales apgabaltiesā tā ir 99%. Administratīvajā apgabaltiesā, Vidzemes apgabaltiesā un Zemgales apgabaltiesā vidējā caurlaidība sasniedz 100%²²⁴.

Parasti kā atskaites punktu optimālai slodzei būtu jāizvēlas, nevis augstāko rādītāju, bet tipisko vai mediānas rādītāju, tomēr šajā gadījumā tad nāktos palielināt visu apgabaltiesu tiesnešu kopskaitu. Sadaļā Tiesu sistēmas resursu pārvaldības nākotnes attīstības scenāriji ir iekļauts detalizēts optimālā tiesnešu skaita noteikšanas scenārija aprēķins.

Potenciāls mazināt tiesnešu skaitu rajona (pilsētas) tiesās

Pieticīgākie aprēķini liecina, ka, ja katrs pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesnesis gadā izskatītu vismaz 150 – 160 lietas, tad pietiktu ar aptuveni 213 – 227 no 244 pašreizējiem rajona (pilsētu) tiesu tiesnešiem, neskaitot Ekonomisko lietu tiesas, administratīvās rajona tiesas tiesnešus un tiesnešus ar specializāciju zemesgrāmatu lietās. 2024. gadā Kurzemes rajona tiesā un Latgales rajona tiesā šāda noslodze sasniegta (attiecīgi aptuveni 155 un 152 lietas), turpretī Rīgas pilsētas tiesā izskatīto lietu skaits uz tiesnesi bija 129, kas ir par 14% mazāk kā minimālais vēlamais izskatīto lietu skaits (150).

Rīgas pilsētas tiesā, kur ir vakantas 26% amata vietas, viens tiesnesis ar specializāciju zemesgrāmatu lietās izskatījis par 26% vairāk lietu nekā tādā pašā amatā strādājošs tiesnesis citā tiesā. Uzticot tiesas juristam tiesneša ar specializāciju zemesgrāmatu lietās pilnvaras pieņemt lēmumus bezstrīdus gadījumos, ir iespējams ne vien atteikties no šīs specializācijas tiesnešu

²²⁴ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

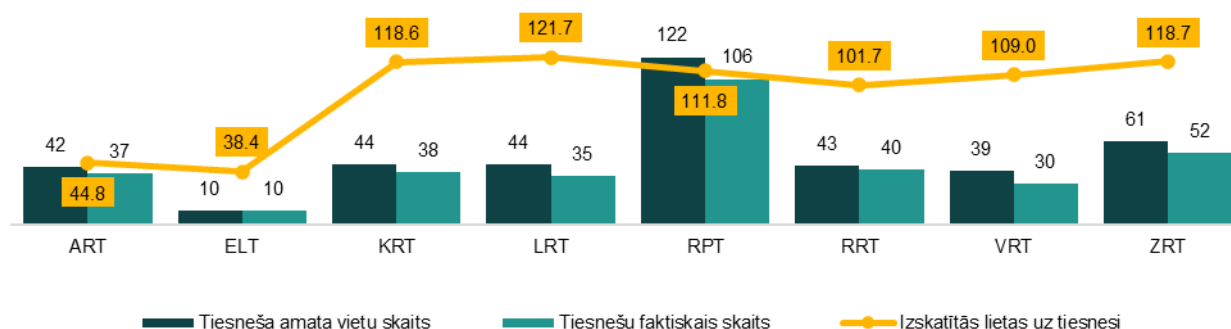
amatiem rezervētajām vakancēm, bet arī par līdz pat 20 - 30 vietām samazināt šādas specializācijas tiesnešu skaitu.

Vienam tiesnesim pirmās instances tiesās 2024. gadā izskatīšanā nodoto lietu skaits bija no dažiem desmitiem līdz pat 2 468. Līdz ar to jebkādas noslodzes aplēses var veikt tikai, nodalot tiesneša primāro specializāciju, ja tas ir iespējams, un izvērtējot slodzi pēc slodzes pilna laika ekvivalenta.

Saņemto nesvērto lietu tipiskais skaits (mediāna) vienam pirmās instances tiesnesim 2014. gadā bija 174 lietas, kas 2024. gadā saruka līdz aptuveni 144 lietām uz tiesnesi, kas neskata zemesgrāmatu un bezstrīdus lietas. Atšķirībā no apgabaltiesas dažādu lietu kategoriju sarežģītības pakāpe pirmās instances tiesā var būt ievērojami atšķirīgāka, tomēr kopējā lietu sarežģītība 2014. gadā un 2024. gadā ir salīdzināma. Ņemot vērā, ka 2014. gadā tiesu lietu izskatīšanas termiņi un neizskatīto lietu uzkrājums bija lielāks, nekā 2024. gadā, šķietami optimāla slodze vienam tiesnesim būtu, ja viens rajona (pilsētas) tiesnesis gadā izskatītu 150 – 160 lietas. Ja visās vispārējās jurisdikcijas tiesās tiesneši gadā izskatītu aptuveni šādu lietu skaitu, tad vajadzētu aptuveni 213 – 227 rajona tiesu tiesnešus (detalizētu aprēķinu skat. sadaļā Tiesu sistēmas resursu pārvaldības nākotnes attīstības scenāriji).

Rajona (pilsētas) tiesās (izņemot Administratīvo un Ekonomisko lietu tiesu) gadā uz tiesnesi izskatīto tiesvedības lietu skaits ir diezgan līdzīgs visās tiesās (skat. 32. attēlu) un 2024. gadā svārstījās 16 % robežās no aptuveni 122 lietām uz vienu tiesnesi Latgales rajona tiesā līdz aptuveni 102 lietu lietām uz tiesnesi Rīgas rajona tiesā.

32. attēls. Tiesneša amata vietu skaits un faktiskais skaits, izskatītās lietas uz tiesnesi rajona (pilsētas) tiesās 2024. gadā.²²⁵

Rajona (pilsētas) tiesu līmenī vienīgā tiesa, kur 2024. gadā bija aizpildītas visas tiesneša amata vietas, bija Ekonomisko lietu tiesa (skat. 32. attēlu). Rīgas rajona tiesā bija vismazākais neaizpildīto tiesneša amata vietu skaits – aptuveni 6 % no kopējā amata vietu skaita. Pārējās tiesās neaizpildītās amata vietas pārsniedz 10%: Administratīvajā rajona tiesā – 12 %, Rīgas pilsētas tiesā – 13 %, Kurzemes rajona tiesā – 14 %, Zemgales rajona tiesā – 15 %. Vislielākais neaizpildīto amata vietu skaits ir Latgales rajona tiesā un Vidzemes rajona tiesā, kur neaizpildītās bija attiecīgi 20 % un 23 % amata vietu. No pieejamajiem datiem nav iespējams izdarīt argumentētus secinājumus, kādi faktori ir ietekmējuši Latgales vai Zemgales rajona tiesas tiesnešu paaugstināto darba intensitāti. Salīdzinot noslodzi vairāku gadu garumā (2019.-2024. gadā), var secināt, ka sešu vispārējās jurisdikcijas tiesu tiesneši saglabā diezgan līdzīgu noslodzi visos gados, mainoties tiesu iestādēm, kuras izvirzās līderos. **Tas ļauj pieņemt, ka lietu kategoriju atšķirībām un lietu sarežģītības pakāpei ir relatīva nozīme un gada griezumā lietu vidējais izskatīšanas ilgums izlīdzinās un ka viens rajona (pilsētas) vispārējās jurisdikcijas tiesnesis no 2019. - 2024. gadam gadā faktiski izskata aptuveni 110 lietas.**

²²⁵ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

33. attēls. Tiesnešu, kopējā lietu skaita un uz vienu tiesnesi izskatīto lietu skaita salīdzinājums pirmās un apelācijas instances tiesās Latvijā, Igaunijā, Nīderlandē un Somijā 2021. vai 2023. gadā.²²⁶

		Latvija (2023)	Igaunija (2023)	Nīderlande	Somija
Tiesnešu skaits	Faktiski nodarbinātie tiesneši kopā	428 (+62 zgr. tiesneši)	226	2661 (2023)	1110 (2021)
	1. instance	302 (+62 zgr. tiesneši)	181	1931 (2021)	901 (2021)
	2. instance	126	45	705 (2021)	209 (2021)
Lietas	Izskatīto lietu skaits (ieskaitot bezstrīdus)	~126 tūkstoši	~58 tūkstoši	~1 394 tūkstoši (2023)	~572 tūkstoši (2023)
	Izskatītās lietas uz tiesnesi (ieskaitot bezstrīdus lietas un zgr. tiesnešus)	~257	~260	~520	~510
	Izskatīto lietu skaits (neskaitot bezstrīdus)	~41 tūkstotīs			
	Izskatītās lietas uz tiesnesi (neskaitot bezstrīdus un zgr. tiesnešus)	~ 96			
Vidējā bruto alga gadā, euro	Pirmās instances profesionālais tiesnesis savas karjeras sākumā	36 806 (2021)	56 952 (2021)	89 236 (2021)	68 900 (2021)
	Augstākās tiesas vai Augstākās apelācijas tiesas tiesnesis	57 302 (2021)	74 786 (2021)	160 741 (2021)	141 720 (2021)

Salīdzinājums ar pētījuma izlasē iekļautajām valstīm par 2023. gadu liecina, ka Latvijā vispārējās jurisdikcijas tiesneša noslodze ir vismazākā. Lai arī saprotams, ka šāds salīdzinājums ir ārkārtīgi aptuvens, jo lietu izskatīšanas procesuālais regulējums var būt tik atšķirīgs, ka rezultātā vienas un tās pašas kategorijas lietas var izskatīt ļoti dažādos termiņos, tomēr, aplūkojot minēto valstu datus, ir redzama tendence, ka tiesnešu kapacitāte Latvijā visticamāk varētu būt lielāka.

Tiesas kapacitāti raksturo tiesas caurlaides spējas rādītājs. 2019. – 2024. gadā 100% caurlaidību pirmās instances tiesas sasniegušas salīdzinoši reti. Viszemākā vidējā caurlaidība ir Rīgas pilsētas tiesā – 94 %. Pārējo tiesu iestāžu caurlaidība ir līdzīga – Rīgas rajona tiesā, Kurzemes rajona tiesā un Vidzemes rajona tiesā 98 %, Zemgales rajona tiesā 99 %. Visaugstākā vidējā caurlaidība ir Latgales rajona tiesā – 100 %. Lietu caurlaidībai nav izteiktas tendences samazināties vai palielināties.

2019. – 2024. gadā visgarākie lietu izskatīšanas vidējie termiņi ir Rīgas pilsētas un Rīgas rajona tiesās – laika posma vidējais rādītājs attiecīgi 8 un 7.2 mēneši. Īsākie lietu izskatīšanas vidējie termiņi ir Kurzemes rajona tiesā (vidēji 4.1 mēnesis), ik gadu sasniedzot īsāko lietu izskatīšanas vidējo termiņu. Līdzīgs rādītājs ir arī Vidzemes rajona tiesā (vidēji 4.5 mēneši). Nedaudz garāki lietu izskatīšanas vidējie termiņi Latgales rajona tiesā (5.1 mēnesis) un Zemgales rajona tiesā (5.6 mēneši). 2019. – 2024. gadā lietu izskatīšanas vidējiem termiņiem pirmās instances tiesās nav būtiskas tendences pieaugt vai samazināties²²⁷.

Specializētajās pirmās instances tiesās, t. i., Administratīvajā rajona tiesā un Ekonomisko lietu tiesā, izskatīto lietu skaits uz tiesnesi 2019. – 2024. gadā ir krietni mazāks nekā pārējās pirmās instances tiesās. Administratīvajā rajona tiesā 2024. gadā viens tiesnesis vidēji izskatīja 45 lietas, bet Ekonomisko lietu tiesā – 38. Šajās tiesās izskatāmo lietu specifika ir ievērojami atšķirīgāka no pārējām pirmās instances tiesām un līdz arī tiesnešu noslodze lietu izskatīšanā nav

²²⁶ Tieslietu padomes 2023. gada pārskats. PwC aprēķins.

²²⁷ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

salīdzināma ar citām rajona (pilsētas) tiesām. Uz to norāda arī vidējais lietu izskatīšanas ilgums no lietas ierosināšanas līdz pabeigšanai tiesas iestādē, kas Administratīvajā rajona tiesā laika periodā no 2020. gada līdz 2024. gadam ir bijis vidēji 298 dienas, Ekonomisko lietu tiesā – 370 dienas, kamēr vispārējās jurisdikcijas tiesās vidēji 164 dienas.

Lietu izskatīšanas vidējie termiņi 2019.–2024. gadā Administratīvajā rajona tiesā ir salīdzinoši augsti – sešu gadu vidējais rādītājs ir 8 mēneši. Vienlaikus izskatīšanas termiņi ir stabili, bez lielām izmaiņām gadu gaitā.

Tiesneši ar specializāciju zemesgrāmatu lietās – novirze no parastā tiesvedības procesa

Tiesnešiem netipiski lielā tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās noslodze, kur, piemēram, 2024. gadā vienam tiesnesim gadā bija jāizskata aptuveni 4 000 zemesgrāmatu lietas un ap 1 800 bezstrīdus lietas, veltot vienai lietai tikai ap 14 minūtēm, tādu procesa elementu kā iesaistīto pušu uzklaustīšana vai tiesas sēdes neesamība, parāda, ka no tiesvedības procesa organizācijas viedokļa šāda specializācija ir būtiska novirze.

Nerimstošās debates par šīs specializācijas tiesnešu piederību tiesu sistēmai veicina tiesneša ar specializāciju zemesgrāmatas lietās amata prestiža krišanos, tiesnešu skaita samazināšanās un vakanto amatu skaita pieaugumu.

Atturoties vērtēt tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās pieņemto lēmumu juridisko dabu, bet, analizējot darba organizāciju un pildāmā pienākuma sarežģītības pakāpi, nav iespējams iegūt argumentus, kas šo amatu ļauj pamatot uzskatīt par augstākas kvalifikācijas darbu, nekā to, ko pilda izpildvaras civildienesta jurists, piemēram, Uzņēmumu reģistrā.

Rajona (pilsētas) tiesu tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās Tiesu administrācijā nosacīti definētais amata vietu skaits 2024. gadā bija 70, no kurām aizpildītas – 57. Nevienā rajona (pilsētas) tiesā nebija aizpildītas visas šīs specializācijas tiesneša amata vietas.

Analizējot izskatīto bezstrīdus un zemesgrāmatu lietu skaitu uz vienu tiesnesi 2024. gadā, uzskatāmi ir redzama vakanto amata vietu negatīvā ietekme uz tiesneša slodzi. Rīgas pilsētas tiesā, kur ir vakantas 26% amata vietas, viens tiesnesis ar specializāciju zemesgrāmatu lietās izskatījis par 26% vairāk lietu nekā tādā pašā amatā strādājošs tiesnesis citā tiesā.

Zemesgrāmatu lietu izskatīšanas principus un kārtību nosaka Zemesgrāmatu likums un citi likumi, kas regulē nekustamo īpašumu ierakstīšanu un ar tiem saistīto tiesību nostiprināšanu zemesgrāmatās.²²⁸

2019. gadā zemesgrāmatu nodaļas kā atsevišķas rajona (pilsētas) tiesu struktūrvienības tika likvidētas un to tiesneši, saglabājot specializāciju, tika pārcelti darbā rajona (pilsētas) tiesās. Viens no šīs reformas mērķiem bija atvieglot rajona (pilsētas) tiesu slodzi un optimizēt zemesgrāmatu tiesnešu resursu izmantošanu, kā arī celt tiesnešu kompetenci civillietās²²⁹.

Likumā “Par tiesu varu” ir norādīti likumi, kas regulē tiesu varu. Viens no tādiem likumiem ir Zemesgrāmatu likums²³⁰. Tur noteikts, ka zemesgrāmatu lietu izskatīšana piekrīt rajona (pilsētas) tiesām.²³¹ Katrs nekustams īpašums ierakstāms zemesgrāmatā tajā rajona (pilsētas) tiesā, kuras darbības teritorijā tas atrodas²³². Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas turētāja ir Tiesu administrācija.²³³

Zemāk ietverti būtiskākie novērojumi saistībā ar zemesgrāmatu lietu izskatīšanu:

²²⁸ Likuma “Par tiesu varu” 2. panta trešā daļa.

²²⁹ Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupas ziņojums par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8856/download?attachment>

²³⁰ Likuma “Par tiesu varu” 2. panta trešā daļa.

²³¹ Zemesgrāmatu likuma 2. pants.

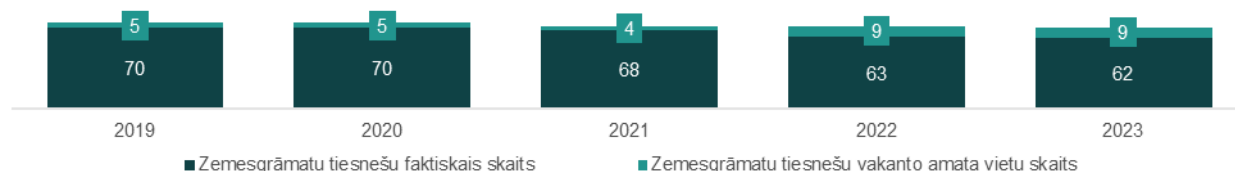
²³² Zemesgrāmatu likuma 3. pants.

²³³ Zemesgrāmatu likuma 115. panta otrā un trešā daļa.

1: Novērojama zemesgrāmatu tiesnešu skaita samazināšanās

2019.–2024. gadā zemesgrāmatu tiesnešu skaits ir samazinājies. 2019. gadā no 75 amata vietām aizpildītas bija 70 (brīvas ap 7% amata vietu), turpretī 2024. gadā no 70 amata vietām aizpildītas 57 amata vietas (brīvas ap 19% amata vietu). Par to liecina arī Tiesu administrācijas uzkrātie dati. Piemēram, 2023. gadā no 71 šādas specializācijas amata vietām vakantas bija deviņas, kas sastāda 14.5% no Tiesu administrācijas nosacīti plānotajām tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatās amata vietām (skat. 34. attēlu).²³⁴

34. attēls. Tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās faktiskais skaits un vakanto amata vietu skaits, 2019.–2023. gads.

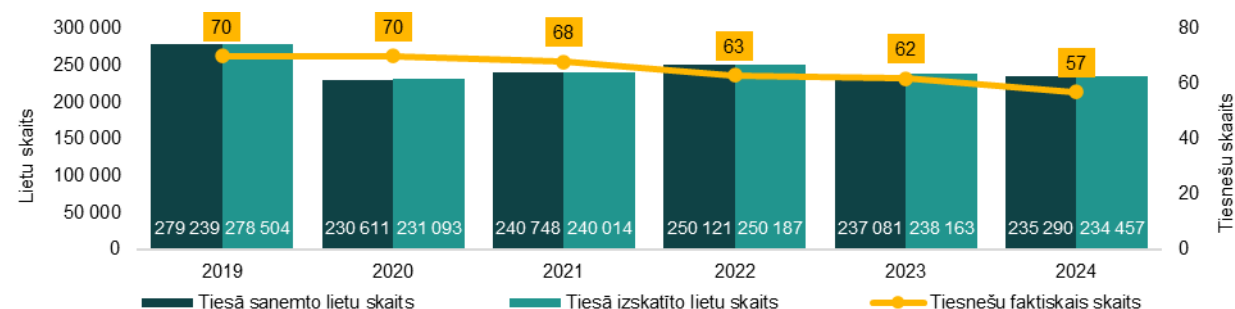

Analizējot tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās praktisko situāciju, redzams, ka **ilgstošās diskusijas un šaubas par šīs specializācijas piekritību tiesu sistēmai ir mazinājušas šīs specializācijas popularitāti tiesnešu vidū.** Līdz ar to maz ticams, ka pirmās instances tiesās būtu iespējams ieviest efektīvu tiesnešu rotācijas vai izskatāmo lietu specializācijas maiņas mehānismu līdzīgi kā izmeklēšanas tiesnešiem, civillietu tiesneša specializācijā integrējot pienākumu kaut vai uz laiku skatīt zemesgrāmatu lietas.

2: Saņemto un attiecīgi izskatīto zemesgrāmatu lietu skaita sarukums

Arī saņemto un attiecīgi izskatīto zemesgrāmatu lietu skaitā 2019.–2024. gadā vērojams samazinājums – 2024. gadā saņemtas par aptuveni 16% mazāk lietu nekā 2019. gadā (skat. 35. attēlu). Salīdzinot 2024. gadu ar 2019. gadu, Rīgas pilsētas tiesā un Rīgas rajona tiesā tiesnešu noslodze (izskatītās lietas uz tiesnesi) nav būtiski mainījusies (attiecīgi 2% pieaugums un samazinājums), Kurzemes rajona tiesā tā ir samazinājusies par aptuveni 8%. Zemgales rajona tiesā noslodze palielinājusies par aptuveni 9%, Vidzemes rajona tiesā – par 10%, Latgales rajona tiesā – par 26%. Jāatzīmē, ka zemesgrāmatu tiesneši šķietami spēj tikt galā ar noslodzi – 2019.–2024. gadā visas tiesas ir sasniegušas 100% (vai vismaz 99%) caurlaidību.

35. attēls. Zemesgrāmatu tiesnešu skaits, izskatīto un saņemto zemesgrāmatu skaits 2019.–2024. gadā.²³⁵

3: Ļoti lielā tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās noslodze zemesgrāmatu lietu un bezstrīdus lietās

Tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās noslodze zemesgrāmatu lietu un bezstrīdus lietās ir ļoti liela (piemēram, 2024. gadā vienam tiesnesim bija jāizskata aptuveni 4 000 zemesgrāmatu lietas un ap 1 800 bezstrīdus lietas). Tas nozīmē, ka vienai lietai tiesnesis nevar veltīt vairāk kā 14 minūtes, ja pieņem, ka tiesnesim gadā ir 210 darba dienas. Apstākļos, kad

²³⁴ Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

²³⁵ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

lēmumam var veltīt ne vairāk kā 14 minūtes, lēmumu pieņemšana visticamāk ir balstīta uz tiesneša uzkrātajām zināšanām un pieredzi, veicot ātru informācijas salīdzināšanu un faktu pārbaudi, nevis uz lietas faktu noskaidrošanu un argumentēta nolēmuma pieņemšanu, bet maz ticams, ka tiesneši, kuri pilda tipiskus tiesneša uzdevumus, lieto praksē teorētiskās zināšanas un padziļināti analizē faktus, izsver argumentus, izmanto dažādas juridiskās metodes. Ļoti paātrināta tiesneša amata pienākumu veikšana pilnībā neatbilst pat tiesneša profesijas klasifikatorā iekļautajām pazīmēm, kas saīsinātā veidā uzskaitītas 13. tabulā.

4: Nepieciešamība veikt lēmumu pieņemšanas kompetenču pārdali

Tiesnešu specializācijas darba grupa ziņojumā par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās norādījusi, ka, lai arī zemesgrāmatu lietu skaits ir samazinājies, to vešana ir būtiska tiesu funkcija, kas prasa lielu cilvēkresursu daudzumu. **Nemot vērā, ka tiek prognozēts arī turpmāks zemesgrāmatu specializācijas tiesnešu skaita samazinājums, darba grupa ir atzīmējusi, ka būtu jāveic lēmumu pieņemšanas kompetenču pārdale, veidojot tiesas jurista amatu,** tādējādi, nododot noteiktas tiesnešu kompetences tiesas juristiem, zemesgrāmatu tiesnešu noslodze tiktu atbrīvota un tiesnešu specializācija tiktu paplašināta, izskatot citas civillietas²³⁶. Viens no zemesgrāmatu tiesnešu integrēšanas rajona (pilsētas) tiesās mērķiem bija zemesgrāmatu tiesnešu kompetenču celšana saistībā ar civillietu izskatīšanu vispārējā kārtībā, tomēr pietiekami laika resursi tam pagaidām neesot identificēti²³⁷.

Daļu atbalsta funkciju var nodot tiesneša palīgam vai tiesas juristam ar atbilstošu kvalifikāciju. Igaunijas pieredze rāda, ka tur lielāko daļu zemesgrāmatu un bezstrīdus lietu izskata tiesnešu palīgi ar jurista kvalifikāciju, tiesneši tiek piesaistīti uz aptuveni 10-15% no lietu apjoma, tādējādi atbrīvojot tiesneša kapacitāti sarežģītāku lietu skatīšanai.

13. tabula. Tiesneša un jurista profesijas pamatzdevumu un prasmju salīdzinājums.

Tiesnesis		Jurists
Profesiju klasifikatorā noteiktie amata pienākumi un uzdevumi²³⁸	Vada prāvu un pasludina spriedumu tiesā. - Izskatīt likumu, Ministru kabineta tiesību aktu un citu normatīvo aktu atbilstību Satversmei; - Izskatīt civillietas, administratīvās lietas un krimināllietas, pasludināt spriedumu; - Vadīt tiesas sēdes; - Izskatīt administratīvo pārkāpumu lietas, pieņemt šajās lietās lēmumus; - Tiesas procesos izskaidrot pusēm viņu pienākumus un tiesības; - Izskaidrot pasludinātos spriedumus un pieņemtos lēmumus.	Konsultē klientus dažādos juridiskajos jautājumos, tiesā veic aizstāvja funkcijas, veic kriminālvajāšanu, uztur valsts apsūdzību tiesā. - Veikt zinātniskās pētniecības darbu par nacionālo, ES un starptautisko tiesību jautājumiem; uzraudzīt izmeklēšanas un operatīvo iestāžu darbu; - Gatavot ar spēkā esošiem likumiem saskaņotus likumprojektus un valdības lēmumus, konsultēt klientus; - Gatavot juridiskos dokumentus; sniegt juridisko palīdzību personām.

²³⁶ Tieslietu padome. (2024). Tieslietu padomes stratēģijas 2021. - 2025. gadam 3. rīcības virzienā "Efektīva un kvalitatīva tiesu vara" minēto uzdevumu īstenošanai. Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9019/download?attachment>.

²³⁷ Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupas ziņojums par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8856/download?attachment>.

²³⁸ Labklājības ministrija. Profesiju klasifikators. Pieejams: <https://www.lm.gov.lv/lv/klasifikacija/profesiju-klasifikators-5/profesiju-klasifikators-aktualizets-2025gada-31janvari?search=tiesnesis#>.

	Tiesnesis	Jurists
Profesionālās prasmes	- Profesionālās lēmumu pieņemšanas prasmes saskaņā ar amata kandidātu atlases kārtību²³⁹ - legūt un analizēt informāciju, lai izdarītu pamatotus secinājumus, kas ietver: - izmantot juridisko metodi un precīzi subsumēt; - uztvert un atspoguļot faktus, atšķirt būtiskos no nebūtiskajiem; - pamatot viedokli strukturēti, detalizēti un konkrēti; - jēgpilni izmantot atsaucē uz judikatūru un tiesību avotiem. - Pieņemt lēmumus, izvērtējot informāciju un izmantojot dažādas pieejas problēmas risinājumam; - izmantot dažādus resursus lēmumu pieņemšanā; - mērķtiecīgi virzīt procesu, tajā skaitā nodrošinot saprātīgus lietu iztiesāšanas termiņus un novēršot lietu nepamatotu ieilgšanu; - atbildības uzņemšanos par pieņemtajiem lēmumiem.	Pienākumi saskaņā ar jurista amata standartu²⁴⁰ - Tiesību normu un citu tiesību avotu atrašana, analizēšana, iztulkošana un piemērošana; - Juridisko tekstu izstrādāšana, analizēšana un apliecināšana; - Juridisku slēdzien un atzinumu sniegšana; - Juridiskās palīdzības sniegšana; - Juridisku darbību veikšana, atbilstoši tiesiskajam statusam, civilprocesā, administratīvajā procesā, administratīvo pārkāpumu procesā, Satversmes tiesas procesā un kriminālprocesā; - Pētījumu veikšana un organizēšana tiesību nozarē; - Profesionālās darbības nodrošināšana.

Lai arī Eiropas padomes pētījumā ir minēts, ka Latvija ir vienīgā valsts, kur Tieslietu padomes atbildības jomā ir valsts reģistra darba organizācijas jautājumi²⁴¹, tomēr arī Igaunijā Tartu pirmās instances tiesā ir zemes reģistrācijas departaments.²⁴² Tas uztur vēl arī citus reģistrus – komercrēģistru, bezpeļņas organizāciju un fondu reģistru, komercķīlu reģistru u.c. Reģistrācijas un Maksājumu nodaļās strādā tiesas juridiskie palīgi (igauņiski *kohtunikuabi*) un citi tiesu darbinieki. **Attiecīgi tieši tiesneša palīgi, nevis profesionālie tiesneši, izskata pieteikumus un veic ierakstus šo nodaļu pārziņā esošajās lietās.**

Arī citu Eiropas valstu praksē reģistrācijas funkciju pilda tiesu ierēdņi (ang. *court clerks*), kuri specializējušies zemesgrāmatu jautājumos.²⁴³ Attiecīgi, ārvalstu praksē tiesneši ikdienā tieši netiek iesaistīti zemesgrāmatu administratīvo uzdevumu veikšanā.

5: Tiesneša ar specializāciju zemesgrāmatas lietās amata prestiža krišanās

Daudzu gadu garumā **nerimstošās debātes par tiesneša ar specializāciju zemesgrāmatas lietās vietu tiesu sistēmā veicina amata prestiža krišanos. Kā norāda intervētās amatpersonas, tad arī pašreizējā tiesnešu atlases procedūra rada problēmas aizpildīt vakantās amata vietas.** Izturot sarežģīto kvalifikācijas un zināšanu vērtēšanas procesu, jaunie pirmās instances tiesneši neizrāda interesi par specializāciju zemesgrāmatu lietās.

Zemesgrāmatu nodaļu reformas ietvaros tika veikta zemesgrāmatu nodaļu integrācija tiesās, paredzot tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatu lietās spēju un kompetences paplašināšanu,

²³⁹ Tieslietu padomes lēmums Nr.16 "Par Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas reglamentu". Pieejams: https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-24-par-tiesnesu-kvalifikācijas-koleģijas-reglamentu-25022022?utm_source=chatgpt.com.

²⁴⁰ Ministru kabinets. (2020). Jurista profesijas standarts. Pieejams: <https://registri.virc.gov.lv/profizqlitiba/dokumenti/standarti/2017/PS-133.pdf>.

²⁴¹ Council of Europe. (2022). Comparative Overview on Judicial Councils in Europe. 4. lpp. Pieejams: <https://rm.coe.int/comparative-overview-on-judicial-councils-in-europe-en/1680a923bc>.

²⁴² Igaunijas Tiesu likuma 15. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

²⁴³ Schmid C.U., Hertel C., Wicke H. European University Institute (EUI) Florence/European Private Law Forum, Deutsches Notarinstitut (DNotI) Würzburg. (2005). Real Property Law and Procedure in the European Union General Report. 30–31 lpp. Pieejams: <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/Law/ResearchTeaching/ResearchThemes/EuropeanPrivateLaw/RealPropertyProject/GeneralReport.pdf>.

skatot arī citas lietu kategorijas. Tomēr šie centieni nav nesuši vēlamos rezultātus, jo tiesnešu noslodze zemesgrāmatu lietās ir ievērojami pieaugusi un šādas noslodzes apstākļos tiesnešiem ar specializāciju zemesgrāmatu lietās nav laika pilnveidot savu kompetenci citās lietu kategorijās.

Salīdzinot ar 2020. gadu, 2024. gadā izskatīto zemesgrāmatu lietu²⁴⁴ skaits pieauga par 1.5% līdz 234 tūkstošiem gadā, savukārt civillietu kategorijā "Saistību piespiedu izpilde brīdinājumu kārtībā" izskatīto lietu skaits pieauga par 88.6% līdz 103 tūkstošiem gadā. Tiesa, dati liecina, ka daži tiesneši ar specializāciju Zemesgrāmatu lietās ir sākuši skatīt arī, piemēram, krimināllietas (2023. gadā tādi ir bijuši vismaz divi tiesneši). Valsts kontroles ziņojumā norādīts, ka 2023. gadā tiesneši ar specializāciju zemesgrāmatu lietās skatījuši vien 101 civillietu un krimināllietu (mutvārdu process), kas sastādījis 0.6% no kopējā saņemto lietu skaita²⁴⁵. Izvērtējot Tiesu administrācijas sniegtos datus, 2023. gadā zemesgrāmatu tiesneši skatījuši 69 civillietas un krimināllietas (mutvārdu process), kas sastādījis aptuveni 4% no kopējā saņemto lietu skaita. 2024. gadā zemesgrāmatu tiesnešu skatīto lietu skaits palielinājies - skatītas 80 civillietas un krimināllietas, kas sastādījis aptuveni 8% no kopējā saņemto lietu skaita.

Intervijās tika paskaidrots, ka tiesneši bieži vien nevēlas specializēties šajā jomā, jo tas var apdraudēt karjeras attīstību spēju kvalificēties citās tiesību kategorijās. Tāpat kandidātu piesaisti noteikti ietekmē dažādie ziņojumi un vērtējumi par to, vai Zemesgrāmatu lietu skatīšana vispār ir piekritīga tiesām²⁴⁶.

Pildot tiesnešu ar specializāciju zemesgrāmatas lietās pienākumus, **tiesneši, kuri ir ieguldījuši lielu darbu savas kompetences attīstīšanā dažādās tiesību jomās, nevar pilnā mērā likt lietā uzkrātās zināšanas.**

6: Atšķirīgi redzējumi par zemesgrāmatas funkcijas organizāciju un pienākumu sadalījumu

29.11.2024. Tieslietu padomes Tiesnešu specializācijas darba grupa, pildot Tieslietu padomes stratēģijas 2021. - 2025. gadam 3. rīcības virzienā "Efektīva un kvalitatīva tiesu vara" minēto uzdevumu, sagatavoja ziņojumu "Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās"²⁴⁷. Viens no darba grupas secinājumiem un priekšlikumiem ir "Zemesgrāmatu lietu vešana būtu saglabājama kā tiesu varas funkcija un kā viena no tiesu specializācijām civiltiesību nozarē."

Apspiežot iespējamās risinājumus funkcijas nodrošināšanai nākotnē, tieslietu sistēmā iesaistīto pušu viedokļi ir atšķirīgi. Tieslietu ministrija intervijā pauda gatavību izvērtēt zemesgrāmatas funkcijas pārņemšanu izpildvarā, savukārt Latvijas Zvērinātu notāru padome intervijā apliecināja gatavību pārņemt šo funkciju notariātā. Vienlaikus intervijās ar tiesu varas pārstāvjiem uzsverts, ka tiesās veikti ievērojami finanšu ieguldījumi zemesgrāmatas sistēmas izstrādē un ka pašreizējie tiesneši ir labi sagatavoti un kompetenti savā darbā, kas liecina, ka šāda funkciju pārņemšana uz izpildvaru varētu nebūt efektīva.

Visas iesaistītās puses ir vienprātis par to, ka **nepieciešams pārskatīt tiesneša funkciju aprakstu, lai izšķirtu, kas tieši ir tiesneša pienākums, un optimizēt gan procesuālo regulējumu, gan tehnoloģiskos risinājumus.** Notiek aktīva risinājumu meklēšana efektīvai un ilgtspējīgai nekustamo īpašumu tiesību reģistrācijai, piemēram, pārdalot pienākumus starp tiesnešiem un viņu juridiskajiem palīgiem vai pilnībā digitalizējot zemesgrāmatu procesus. Ir norādīts uz nepieciešamību ieviest jaunās tehnoloģijas un mākslīgo intelektu, jo šajā jomā likumā

²⁴⁴ Ar terminu "zemesgrāmatu lietas" Tiesu administrācija saprot piecu veidu lēmumus: "Izsoles akta apstiprināšana", "Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana", "Saistību bezstrīdus piespiedu izpildīšana", "Tiesību pārgrozījumi un dzēsumi, tiesību nostiprinājumi atzīmju veidā", "Lietu tiesību nodrošināšana".

²⁴⁵ Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

²⁴⁶ Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

²⁴⁷ Tieslietu padome. (2024). Tieslietu padomes stratēģijas 2021. - 2025. gadam 3. rīcības virzienā "Efektīva un kvalitatīva tiesu vara" minēto uzdevumu īstenošanai. Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9019/download?attachment>.

ir noteikti konkrēti, objektīvi kritēriji, līdz ar to nereti nav vajadzīgs padziļināts tiesneša viedoklis. Daļu atbalsta funkciju var nodot tiesneša palīgam vai tiesas juristam ar atbilstošu kvalifikāciju.

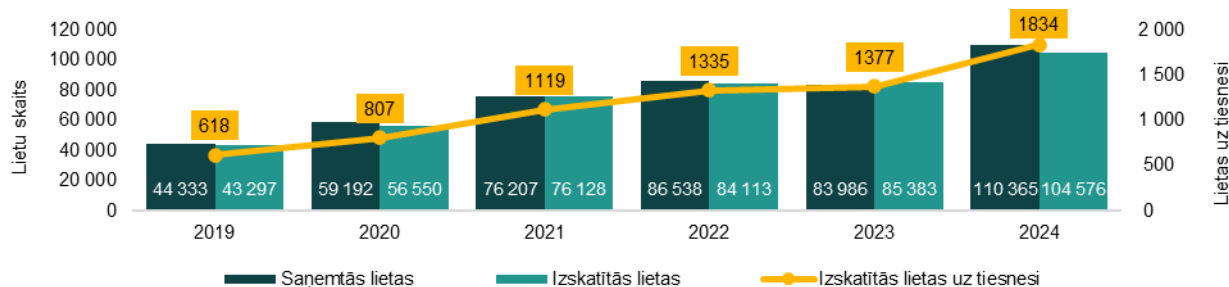
Tieslietu padome plāno veicināt diskusijas par zemesgrāmatu specializācijas nākotnes lomu tiesu sistēmā un attiecīgi attīstīt resursu politiku.²⁴⁸

7: Zemesgrāmatu tiesnešu pārziņā ir arī saistību bezstrīdus piespiedu izpildes lietu, saistību izpildes brīdinājuma kārtībā un izsoles aktu apstiprināšana

Zemesgrāmatu tiesnešu pārziņā ir arī saistību bezstrīdus piespiedu izpildes lietu, saistību izpildes brīdinājuma kārtībā un izsoles aktu apstiprināšana. Salīdzinoši lielu tiesneša darba slodzes daļu (25%) veido saistību piespiedu izpildīšanas brīdinājuma kārtībā lietu izskatīšana²⁴⁹.

Saņemto un izskatīto bezstrīdus lietu skaitā 2019.–2024. gadā bijis ievērojams pieaugums. (skat. 36. attēlu). Saņemto lietu skaits palielinājies par aptuveni 149%, izskatīto – 142%. Ņemot vērā arī zemesgrāmatu tiesnešu skaita samazinājumu, šajā laika posmā ievērojami pieaugusi tiesnešu noslodze (izskatītās lietas uz tiesnesi), tai trīskāršojoties (no vidēji 609 izskatītām lietām uz tiesnesi līdz vidēji 1 860). Noslodzes izmaiņas tiesās bijušas dažādas. Vislielākais pieaugums (ap 411%) bijis Rīgas rajona tiesā, tomēr jāatzīmē, ka tajā tiesneša noslodze ir nedaudz mazāka kā citviet. Mazākais noslodzes pieaugums Rīgas pilsētas tiesā – par 132%. Zemgales rajona tiesā noslodze palielinājusies par 156%, Kurzemes rajona tiesā un Vidzemes rajona tiesā par attiecīgi 199% un 202%, Latgales rajona tiesā 262% pieaugums tiesnešu noslodzē.

36. attēls. Saņemto un izskatīto bezstrīdus lietu skaits, izskatīto bezstrīdus lietu skaits uz tiesnesi 2019.–2024. gadā.²⁵⁰

Iepriekš minētās reformas rezultātā no bezstrīdus lietu izskatīšanas tika atbrīvoti civillietu tiesnešu resursi, tomēr tas zemesgrāmatu tiesnešiem ir radījis pārslodzi. Integrējot zemesgrāmatu tiesnešu rajona (pilsētas) tiesās, netika paredzēts, ka būs tik ievērojams bezstrīdus lietu skaita pieaugums. Tiesnešu specializācijas darba grupa min, ka, iespējams, risinājums tiesnešu pārslodzes mazināšanai būtu arī bezstrīdus lietu nodošana potenciālajam tiesas jurista amatam²⁵¹.

Arī saņemto saistību piespiedu izpildīšanas brīdinājumu kārtībā lietu izskatīšana sastāda lielu daļu tiesnešu slodzes. Jau kopš procesa ieviešanas 2003. gadā ir aktuāls jautājums par lietu automatizēšanu, taču tiesu apkalpojošās sistēmas vēl joprojām nav spējušas nodrošināt procesa automatizāciju, lai atbrīvotu tiesnešu kapacitāti no tiesu spriešanai neraksturīgu funkciju veikšanas – darba grupa konstatējusi, ka tiesnešu ikdienas darbu būtiski palēnina TIS, kas nav tikusi sakārtota vairāku gadu garumā²⁵².

²⁴⁸ Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupas ziņojums par zemesgrāmatu nodaļu tiesnešu integrācijas rajona (pilsētas) tiesās reformas izvērtējumu. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8856/download?attachment>.

²⁴⁹ Tieslietu padome. (2024). Tiesnešu specializācijas darba grupas ziņojums par tiesnešu specializācijas pamatprincipiem. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9016/download?attachment>.

²⁵⁰ Tieslietu padomes sekretariāta apkopojums. "Tiesu darbības rādītāji no 2019. līdz 2024. gadam". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/petijumi-un-prezentacijas>.

²⁵¹ Tieslietu padome. (2024). Tiesnešu specializācijas darba grupas ziņojums par tiesnešu specializācijas pamatprincipiem. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9016/download?attachment>.

²⁵² Turpat.

8: Nepieciešamība saskaņot atlīdzību ar atbildības līmeni un darba sarežģītību

Godīga darba dalīšana ietver atlīdzības saskaņošanu ar amata vērtību – atbildības līmeni un darba sarežģītību. Līdzīgas atbildības un sarežģītības amatiem tiek noteiktas līdzīgas mēnešalgas, augstākas atbildības un sarežģītības amatiem – augstāka atlīdzība, nekā zemākas atbildības un sarežģītības amatiem. Pašreiz pirmās instances tiesās izskatāmo lietu sarežģītība un atbildības līmeņi krasi atšķiras starp tiesnešiem, kuri skata zemesgrāmatu un bezstrīdus lietas un citas lietas vispārējās jurisdikcijas tiesās. Ekonomisko lietu tiesā un Administratīvajā rajona tiesā vienam tiesnesim skatāmo lietu skaits ir ievērojami zemāks nekā tiesnesim vispārējās jurisdikcijas tiesā, kas var liecināt, ka ir sarežģītākas lietu kategorijas nekā citās tiesās. Nepastāvot skaidram un saprotamam mēnešalgas grupu dalījumam starp, piemēram, jaunākajiem un vecākajiem tiesnešiem vai zemesgrāmatu, vispārējās jurisdikcijas un specializētās tiesas tiesnešiem, ir izveidojusies ar atbildības līmeni un darba sarežģītību nesabalansēta atlīdzības sistēma. Tieslietu padomei būtu ieteicams virzīt grozījumus likumā ar priekšlikumu nošķirt vismaz divus pirmās instances tiesnešu līmeņus, kā bāzes līmeni izmantojot pašreizējo tiesneša mēnešalgas grupu.

Tieslietu padomei būtu ieteicams virzīt grozījumus likumā ar priekšlikumu nošķirt vismaz divus pirmās instances tiesnešu līmeņus, kā bāzes līmeni izmantojot pašreizējo tiesneša mēnešalgas grupu.

5.1.3. Ierobežotas tiesnešu specializācijas iespējas mazo tiesu iestāžu dēļ

Pieredzējuša un kompetenta personāla produktivitāte un efektivitāte var būt pat vairākas reizes augstāka nekā iesācējam vai citas jomas speciālistam. Tiesnešu specializēšanās noteiktu lietu kategoriju izskatīšanā un lietu sadale atbilstoši specializācijas virzienam, veicina ievērojami ātrāku, efektīvāku un kvalitatīvāku lietu izskatīšanu. Analizējot Tiesu informatīvās sistēmas datus, redzams, ka faktiski to tiesnešu, kas neskata zemesgrāmatu lietas, specializācija pirmās instances tiesā tikpat kā neeksistē, jo bieži tiesneši skata lietas pat ārpus deklarētās lietu pamatveida – civillietas, krimināllietas specializācijas.

Tiesnešu specializāciju katrā tiesā nosaka tiesas priekšsēdētājs, izdodot rīkojumu, ar kuru apstiprina lietu sadales plānus.²⁵³ Pašreiz Tieslietu padomes darba grupā tiek izstrādātas tiesnešu specializācijas noteikšanas vadlīnijas, ņemot vērā līdzšinējo praksi norādīt tiesnešu specializāciju trijos lietu pamatveidos: administratīvās lietas, civillietas un krimināllietās, jo, ievērojot tiesu reģionālo pārkārtojumu un lietu specifiku konkrētāka specializācija nav iespējama.

Analizētie statistikas dati un atsevišķu tiesnešu izskatīto lietu specifika neliecina par stingras specializācijas ievērošanas iespējām civillietu un krimināllietu skatīšanā pirmās instances tiesā. Tā, piemēram, laika periodā no 2020. gada līdz 2023. gada sākumam pirmās instances tiesas tiesnese ir skatījusi gan 45 civillietas, 35 no tām prasības par zaudējumu un parādu piedziņu rakstveida procesā, gan 120 krimināllietas, kas pabeigtas 2024. gada sākumā, gan 108 AP lietas, kas tiek turpinātas skatīt paralēli 231 izmeklēšanas darbību sankcionēšanai 2024. gadā. Šajā laika periodā tiesnese ir arī uzlikusi 16 arestus mantai krimināllietās, izskatījusi 4 sodu izpildes lietas un 4 ārvalsts piespriedē soda izpildes lietas Latvijā.

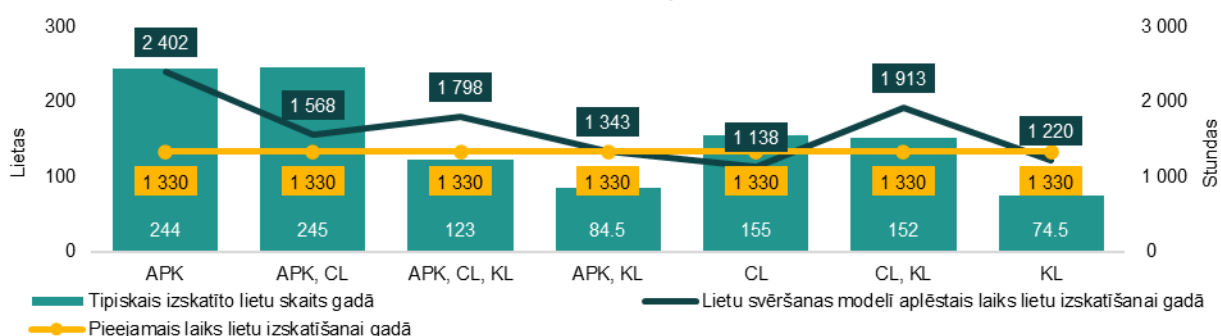
Tiesu administrācijas datos ir iekļautas atzīmes par tiesnešu specializāciju. Piemēram, tiek norādīts, ka starp pirmās instances tiesnešiem, kas 2024. gadā skatījuši tiesvedības lietas, 64% (203 tiesneši) ir viena specializācija, 28% (87 tiesneši) ir divas specializācijas, 8% (25 tiesneši) – trīs specializācijas. Turklāt tiesneši, kuriem ir viena specializācija, faktiski skata lietas arī ārpus savas specializācijas. Piemēram, tiesnešiem, kuru specializācija ir tikai administratīvo pārkāpumu lietas, 52% no izskatīto lietu skaita 2021.–2024. gadā sastāda civillietas. Apelācijas instances tiesās tiesnešu specializācijas ir noteiktākas – katram tiesnesim ir tikai viena specializācija – civillietās vai krimināllietās.

²⁵³ Tiesu lietu sadales plāni. Pieejams: <https://tiesas.tvp.gov.lv/lietu-sadales-plani>

2024. gadā atsevišķos gadījumos pirmās instances tiesnešu, kuriem ir vairākas specializācijas, izskatīto lietu tipiskais skaits ir lielāks nekā tiesnešiem ar vienu specializāciju. Tiesnešu ar specializāciju administratīvo pārkāpumu lietās un civillietās tipiskais izskatīto lietu skaits bijis 245, savukārt tiesnešu ar specializāciju tikai civillietās – 155. Tiesneši, kuru specializācija ir tikai krimināllietās, tipiski izskata 75 lietas, kas ir mazāk nekā tiesneši, kuriem ir specializācija krimināllietās un civillietās (152 lietas) vai krimināllietās un administratīvo pārkāpumu lietās (85 lietas).

Aprēķinot civillietu un krimināllietu tiesnešu izskatīto svērto lietu skaitu saskaņā ar lietu svēršanas modeli piešķirtajiem punktiem, var secināt, ka tiesneši, kuri gada laikā izskatījuši tipisku (skaita mediāna) attiecīgās specializācijas lietu skaitu, var šo darbu paveikt tiesneša pilna laika ekvivalenta darba stundu skaitā, kas atvēlēts lietu izskatīšanai (1 330 stundās) (skat. **17 pielikumu**). Noteiktos gadījumos tiesneši ar vairākām specializācijām, piemēram, administratīvo pārkāpumu lietās un civillietās vai administratīvajās lietās, civillietās un krimināllietās, tipisko lietu skaitu nevar izskatīt gadā pieejamajās darba stundās, saskaņā ar lietu svēršanas modeli piešķirtajiem punktiem.

37. attēls. Dažādu specialitāšu tiesnešu tipiskā noslodze 2024. gadā.²⁵⁴

Tiesnešu ar specializāciju administratīvo pārkāpumu lietās svērtā darba slodze visdrīzāk norāda, ka administratīvo pārkāpumu lietas svēršanas modelī ir pārvērtētas. Piemēram, ir rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis, kas administratīvo pārkāpumu lietu skatīšanai, balstoties uz lietu svēršanas modelī noteiktajiem punktiem, veltījis 3 294 stundas gadā, kas ir gandrīz trīs reizes vairāk nekā tiesnesim gadā pieejamās darba stundas.

Specializāciju un dažkārt universālismu ietekmē ienākošo lietu skaits pa lietu veidiem un vēl arvien specializācijas nodrošināšanai neliels tiesnešu skaits tiesās, kas atrodas ārpus Latvijas ekonomiskā centra – Rīgas. Tiesās ir dominējošs civillietu pārsvars (39% no kopējā lietu skaita 2021.-2024. gadā) pār krimināllietām (5%). Krimināllietas ar pierādījumu pārbaudi ir ievērojami sarežģītākas nekā daudzskaitlīgās civilprasības par zaudējumu un parādu piedziņu, turklāt ir jānovērš potenciālais interešu konflikts, ja tiesnesis ir bijis iesaistīts citā ar lietu saistītā procesa posmā, piemēram, ir bijis izmeklēšanas tiesnesis. Intervijās tika norādīts, ka tiesneša specializācija ļoti šaurā jomā, turklāt lietās, kuras ir salīdzinoši vienkāršas, liedz iespēju tiesnesim pilnveidoties.

Zemgales apgabaltiesas priekšsēdētājs J.Siliņš definē, ka specializācija nozīmē, ka atbilstoši lietu sadales plānam tiesnesis saņem attiecīgo lietu kategorijas. Taču arī tad, ja tiesnesis vairāk iedziļināties krimināllietu vai civillietu izskatīšanā, viņš pilnībā neatsakās no citu lietu izskatīšanas.²⁵⁵

Tiesnešu specializācijas darba grupa savā ziņojumā norāda uz nepieciešamību salāgot tiesnešu atlases sistēmu ar tiesu sistēmā nepieciešamo specializāciju. Attiecīgi šī tēma skatāma arī no

²⁵⁴ Balstoties uz Tiesu administrācijas sniegtajiem datiem.

²⁵⁵ Juris Siliņš: Tiesnešu specializācija ir objektīvi nepieciešama. Pieejams: <https://lvportals.lv/tiesas/306239-juris-silins-tiesnesu-specializacija-ir-objektivi-nepieciešama-2019>.

apmācību programmu skatu punkta, veicinot tādas apmācību sistēmas izveidi, kas risinātu pārspecializācijas jautājumus no vienas nozares uz citu.²⁵⁶

No efektivitātes viedokļa dziļāka un šaurāka specializācija ceļ produktivitāti un lietu izskatīšanas kvalitāti. Turklāt tiesnesim var palīdzēt viens vai vairāki tiesneša palīgi, kas, ja ir apmācīti un kompetenti attiecīgajā jomā, var ievērojami celt kopējo darba intensitāti, atbrīvojot tiesneša resursu. Piemēram, no visām laika periodā no 2021.–2024. gadam saņemtajām lietām (neskaitot zemesgrāmatu un bezstrīdus lietas) tiesās 42% sastāda prasības par zaudējumu un parāda piedziņu. Vēl lielāks – 62% ir šīs kategorijas lietu īpatsvars no visām pirmās instances tiesā saņemtajām civillietām. 2021.–2024. gadā šīs lietas skatījuši aptuveni 230 tiesneši, vidēji izskatot aptuveni 87 prasības par zaudējumu un parādu piedziņu lietas. Lielākais lietu skaits, ko kāds tiesnesis šajā laika posmā izskatījis, ir 759 – 63% no visām tiesneša izskatītajām lietām.

Lietu svēršanas modeļa aktuālajā versijā prasības par zaudējumu un parādu piedziņu kā vienkāršotās procedūras ir novērtētas ar trijiem punktiem, kas nozīmē, ka to izskatīšanai ir nepieciešamas vidēji 6 tiesneša darba stundas. Aprēķinot, cik daudz stundas ir nepieciešamas, lai izskatītu visas, piemēram, 2024. gadā pirmās instances tiesās saņemtās šāda veida prasības (131 688²⁵⁷), ir redzams, ka šāda darba nodrošināšanai saskaņā ar Lietu svēršanas modeli aplēsto laiku ir nepieciešami 82 tiesneši, kur viens gadā izskatītu aptuveni 266 tikai šāda tipa lietas gadā. Apelācijā šādu lietu skaits ir samērā mazs un 2024. gadā būtu pieticis ar nedaudz vairāk kā trīs tiesnešu pilna laika ekvivalenta slodzi. Laika posmā no 2021. – 2024. gadam rajona (pilsētas) tiesā tipiski ap 77 pilna laika ekvivalenta slodzes un apelācijā ap piecām pilna laika ekvivalenta slodzēm bija jāvelta tikai šādu lietu skatīšanai. Šāds aprēķins var liecināt, ka Lietu svēršanas modelī pašreiz sniegtais nepieciešamo stundu novērtējums ir pārāk augsts, jo dati liecina, ka ir tiesneši, kuri izskata 246 prasības par zaudējumu un parādu piedziņu un vēl 90 citu kategoriju lietas gada laikā.

Ņemot vērā milzīgo prasību par zaudējumu un parāda piedziņu skaita pārsvaru pār citu lietu veidiem, šādu lietu izskatīšanas procesa efektivitātes un tiesneša produktivitātes paaugstināšana sniegtu vislielāko kumulatīvo efektu uz visu lietu kopējo izskatīšanas ilgumu visās tiesās. Ja prasības par zaudējumu un parāda piedziņu skatītu šajās lietās specializēties tiesnešu loks, kā atbalstu nolēmuma projekta sagatavošanā izmantojot, iespējams, pat vairākus kvalificētus juridiskos palīgus, tad viena tiesneša produktivitāte šīs kategorijas lietu izskatīšanā varētu pat dubultoties. Vienkāršākajās šīs kategorijas lietās būtu pēc iespējas jāpalielina tiesas juridisko palīgu ieguldījuma īpatsvars, vienlaikus samazinot tiesneša iesaistes apjomu. Jebkāda veida automatizācijas risinājumu vai mākslīgā intelekta rīku izmantošana prioritāri būtu jāievieš attiecībā uz šīs kategorijas lietu izskatīšanas produktivitātes paaugstināšanu.

No darba organizācijas viedokļa ir būtiski, ka specializēšanās šādu lietu skatīšanā būtu uz noteiktu laiku, piemēram, tiesnešiem, kas uzsāk darbu tiesā vai tiesnešiem – mācekļiem, ja tāda tiesnešu palīga kategorija tiktu izveidota. Lai tiesnesis varētu attīstīt savu kvalifikāciju arī citās lietu kategorijās un mazinātu darba monotonitāti, pēc noteikta laika, piemēram, diviem vai trijiem gadiem, tiesneša specializācija prasību par zaudējumu un parāda piedziņu izskatīšanā būtu jāmaina uz citu lietu skatīšanu, viņa vietā šos pienākumus uzticot citam tiesnesim.

Izmeklēšanas tiesneši

Likumā noteikts²⁵⁸ apgabaltiesas priekšsēdētājs attiecīgās apgabaltiesas darbības teritorijā nosaka tās rajona (pilsētas) tiesas, kurās norīkojams izmeklēšanas tiesnesis. Priekšsēdētājs arī apstiprina izmeklēšanas tiesnešu darba grafiku apgabaltiesas darbības teritorijā.

Izmeklēšanas tiesneša funkcijas 2024. gadā pildīja 38 no 348 (aptuveni 11%) no visiem pirmās instances faktiski nodarbinātajiem tiesnešiem²⁵⁹. Minētā tiesneša funkcija tiesai ir nodrošināma

²⁵⁶ Tieslietu padomes 19.01.2024. lēmums Nr. 3 "Par Tiesnešu specializācijas darba grupu". Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/v/media/90/download?attachment>. [Aplūkots 18.12.2024.]

²⁵⁷ Tiesu administrācijas dati.

²⁵⁸ Likuma "Par tiesu varu" 40. panta 4. daļa.

²⁵⁹ Balstoties uz Tiesu administrācijas sniegtajiem datiem.

jebkurā diennakts laikā katrā nedēļas dienā. Tā ietekmē ir sarežģīti plānot darbu, jo lietas var tikt saņemtas arī ārpus tradicionālā darba laika, tai skaitā svētku dienās un brīvdienās. Pārbaudot no Tiesu administrācijas saņemtos datus, četru gadu laikā tikai viena izmeklēšanas tiesneša darbība ir reģistrēta svētku, svinamajā vai atceres dienā, bet pa laikam izmeklēšanas darbības ir skatītas sestdienās vai svētdienās.

Izmeklēšanas tiesneša nostrādātais virsstundu skaits tiek uzskaitīts personāla datu sistēmā un atsevišķos gadījumos var sasniegt pat 260 dienas gadā, kas ir par 50 dienām vairāk, nekā normalizēta tiesneša slodze pilna laika ekvivalentā. Ja tiesnesis ir strādājis ārpus normālā darba laika, tad viņam pastāv iespēja izvēlēties kompensēt pārstrādātās stundas, ar brīvu laiku viņa izvēlētā laikā. Izmeklēšanas tiesneši var saņemt virsstundu apmaksu (skat. sadaļu Fiksēta atlīdzība un uz rezultātu orientētas atalgojuma sistēmas elementi).

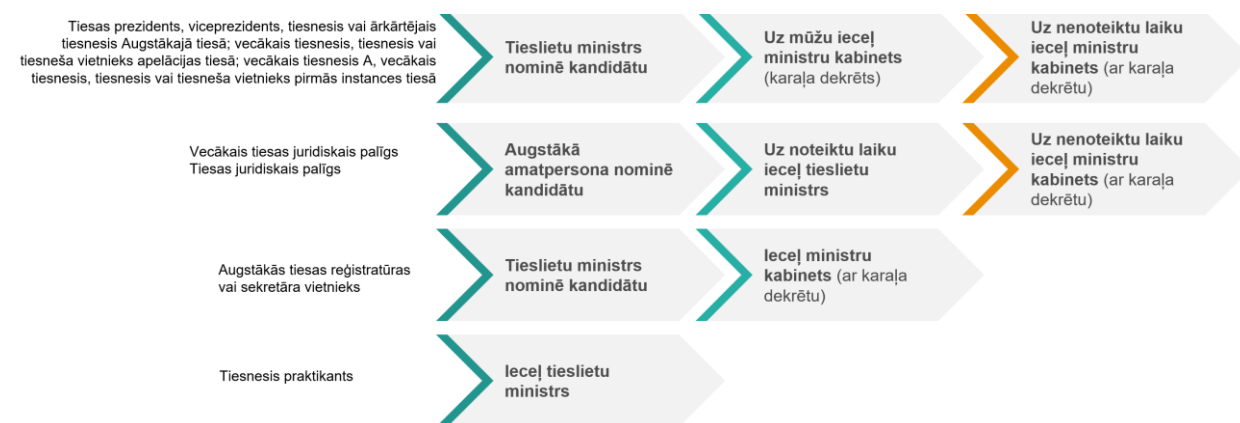
5.1.4. Atbildības un atlīdzības līmeņu atšķirības veido pārrāvumu starp tiesneša (tiesu amatpersonu) un citu tiesas darbinieku amatiem

Tiesu varai ir jāattīsta nākamā tiesnešu un tiesu juridiskā un administratīvā atbalsta paaudze. Darba vidē balstīts apmācību process tiek izmantots daudzās citās valstīs, piemēram, ieviešot amata grupas, kuras ieņemot, personāls attīsta tādas kompetences, kas ļauj pretendēt uz augstāka amata un līmeņa darbiem.

Tiesu sistēmas funkcijas Latvijā lielākoties pilda trijās amatu grupās nodarbināts personāls: tiesneši, tiesu darbinieki un tiesu administratīvā atbalsta personāls.

Latvijā ir izveidota nošķirta cilvēkresursu pārvaldības sistēma attiecībā uz tiesnešiem un tiesu darbiniekiem. Nepastāv savstarpēji integrēti un uz vienotiem standartiem balstīti cilvēkresursu vadības procesi attiecībā uz tiesnešiem un citiem tiesu sistēmā nodarbinātajiem kā tas, piemēram, ir Nīderlandē, kur Tiesu amatpersonu likums²⁶⁰ regulē visu tiesu amatpersonu atlases jautājumus vadību (skat. 38. attēlu). No attēla ir redzams, ka Latvijā nemaz nav vairāku amatpersonu amatu grupu, kas nav tiesneši, bet ieņem nozīmīgu lomu tiesu varā.

38. attēls. Tiesu amatpersonu iecelšanas procesa regulējums Nīderlandē.

Salīdzinājumā ar citām valstīm Latvijā iztrūkst augsti kvalificētu juridisko palīgu vai tiesnešu mācekļu vidusposms, kas tiesu sistēmas amatu hierarhijā būtu pa vidu starp tiesnesi un tiesneša palīgu. Lai attīstītu jauno tiesnešu paaudzi, citās valstīs ir tādas amata vienības kā, piemēram, tiesneša vietnieks, tiesnesis māceklis, tiesas jurists.

²⁶⁰ Judicial Officers (Legal Status) Act Applicable from 01.01.2020 to the present. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/judicial-officers-legal-status.pdf>.

5.1.5. Tiesnešu atlase bez aktīvas rekrutēšanas un pakāpeniskas mācekļu iesaistes tiesneša darbā

Pašlaik tiesnešu atlases process četrās pretendentu atlases kārtās ir orientēts uz pretendentu atsijāšanu, atlasot labākos kandidātus. Augošais tiesnešu vakanču skaits liecina, ka pastāv risks, ka izmantotā atlases metode var kļūt nepiemērota, lai sasniegtu vēlamu mērķi. Tādēļ, gatavojoties laika periodam, kad palielināsies tiesnešu skaits, kuri pametīs darbu, iestājoties pensijas vecumam, un vienlaikus, iespējams, sašaurināsies pretendentu loks, būtu nepieciešams apsvērt iespējas ieviest arī citas mērķtiecīgākas kandidātu piesaistes metodes, piemēram, pretendentu vervēšana vai uzaicināšana pretendēt uz tiesneša amatu, tiesnešu – mācekļu / praktikanu piesaistīšana uz ierobežotu laiku.

Tiesneša iecelšana vai apstiprināšana amatā Latvijā ir Saeimas noteikts process

Tiesnešu atlase notiek atklāta konkursa kārtībā, Tieslietu padome apstiprina tiesnešu atlases nolikumu un izveido atlases komisiju, bet atlases procesa pabeigšana ir nodota izpildvarai – priekšlikumu par atlasīto rajona (pilsētas) vai apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu Saeimai iesniedz tieslietu ministrs²⁶¹. Atlases process ir veidots, balstoties uz profesionāliem principiem, tādēļ var rasties jautājums, kādēļ atklātā, uz skaidriem noteikumiem balstītā procesā tiek iesaistīts tieslietu ministrs, tomēr arī citās salīdzinošajā analīzē apskatītajās valstīs, piemēram, Nīderlandē, tiesneša amata kandidātu nominē tieslietu ministrs; Igaunijā pirmās un otrās instances tiesnešus amatā ieceļ Valsts prezidents pēc Augstākās tiesas *en banc* jeb plēnuma priekšlikuma, savukārt Somijā saskaņā ar Konstitūciju un Tiesu likumu pastāvīgos tiesnešus ieceļ Republikas prezidents pēc valdības priekšlikuma.

Literatūrā²⁶² tiek identificētas četras tiesneša iecelšanas amatā metodes: (a) vienas struktūras (amatpersonas) iecelšanas mehānismi; b) profesionālas iecelšanas, kur procesu nodrošina tikai tiesneši; c) sadarbības mehānismos balstīta iecelšana; un d) pārstāvnieciskie iecelšanas mehānismi, kur visām ieinteresētajām pusēm ir nodrošināts balsu līdzsvars.

Latvijā ir ieviests vienas struktūras – parlamenta, noteikts tiesnešu iecelšanas / apstiprināšanas amatā mehānisms, balstoties uz izpildvaras nomināciju. Citās salīdzināmajās valstīs, piemēram, Nīderlandē tikai izpildvara nodrošina tiesnešu iecelšanu. Process, kurā izpildvaras iestāde identificē un atlasa kandidātus, dažādās jurisdikcijās ir atšķirīgs, un tas var ietvert: (a) slēgtu, neformālu un nesaistošu konsultāciju procesu; b) oficiālas konsultācijas ar vadītāju ieceltām atlases padomēm; vai c) neatkarīgas atlases komisijas veiktu tiesnešu kandidātu izvirzīšanu²⁶³.

Nevienā apskatītajā valstī nepastāv divi nošķirti procesi – tiesnešu iecelšana amatā uz laiku un apstiprināšana amatā uz mūžu kā tas ir Latvijā.

Ievērojot to, ka tiesnešus apstiprina **Saeima**, un viņi ir neatceļami²⁶⁴, tad atlases procesā tiek ievērota īpaša rūpība un ir daudz iesaistīto pušu (skat. 14. tabulu). Gan rajona (pilsētas) tiesas, gan apgabaltiesas un Augstākās tiesas amata kandidātu atlases kārtību nosaka Tieslietu padome²⁶⁵, tomēr Augstākās tiesas tiesneša kandidātu amatam izvirza Augstākās tiesas priekšsēdētājs, savukārt pirmās un apelācijas instances tiesas tiesneša kandidātu izvirza tieslietu ministrs²⁶⁶. Līdz ar to tiesu varai nav uzticēta atbildība par visu tiesneša amata kandidāta atlases procesu.

²⁶¹ Likuma "Par tiesu varu" 60. panta pirmā, otrā daļa, 61., 62. pants.

²⁶² Judicial Appointments. International IDEA Constitution-Building Primer. Pieejams: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/judicial-appointments-primer.pdf>.

²⁶³ Judicial Appointments. International IDEA Constitution-Building Primer. Pieejams: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/judicial-appointments-primer.pdf>.

²⁶⁴ Latvijas Republikas Satversmes 82. pants.

²⁶⁵ Likuma "Par tiesu varu" 54.¹ un 54.² pants.

²⁶⁶ Likuma "Par tiesu varu" 57. un 59. pants.

Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša atlase	Augstākās tiesas tiesneša atlase
• Saeima • Tieslietu ministrs – izvirza tiesneša amatam • Atlases komisija • Tiesu administrācija • Tieslietu padome • Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija • Tiesas priekšsēdētājs • Likums nosaka pienākumu tiesnešus atlasīt atklāta konkursa kārtībā. Konkursa nolikumu pēc tieslietu ministra un Augstākās tiesas priekšsēdētāja ierosinājuma apstiprina Tieslietu padome.²⁶⁷ • Tieslietu padome izveido rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amatu kandidātu atlases komisiju, bet tās darbu nodrošina Tiesu administrācija.²⁶⁸ Komisiju izveido uz četriem gadiem un tās sastāvā ir 3 senatori, 3 apgabaltiesu tiesneši un 3 rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši.²⁶⁹ • Pretendents, kurš ir nokārtojis visus pārbaudījumus, kā arī pretendents tiesnesis, kurš saņēmis pozitīvu Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas atzinumu, kļūst par tiesneša amata kandidātu un tiek iekļauts tiesneša amata kandidātu sarakstā uz 3 gadiem. • Atlases komisija veic tiesneša amata kandidāta atlasī četras kārtās, kurās tiek izvērtēti formālie kritēriji, profesionālās prasmes un prioritārās uzvedības kompetences: ○ Ja pretendents ir rajona tiesas tiesnesis, kurš pretendē uz apgabaltiesas tiesneša amata vietu, tad 2. un 3. atlases kārtu aizstāj ar Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas tiesneša profesionālo prasmju novērtējumu. ○ 4. kārtā visiem pretendentiem uz apgabaltiesas tiesneša amata kandidāta atlasī ir kopīga²⁷⁰. • Pēc 4. kārtas Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija sniedz atzinumu par pretendenta, kurš ir tiesnesis, novērtējuma rezultātiem. Atlases	• Saeima • Augstākās tiesas priekšsēdētājs – izvirza tiesneša amatam • Augstākās tiesas departamenta senatoru kopsapulce • Augstākās tiesas administrācija • Tieslietu padome • Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija • Sākotnēji par brīvu Augstākās tiesas tiesneša vakanci tiek informēti bijušie Satversmes tiesas tiesneši, kā arī starptautiskās tiesas un pārnacionālās tiesas tiesneši²⁷³. Arī uz viņiem attiecas turpmāk aprakstītā atlases kārtība (izņemot esejas sagatavošana). • Ja iepriekš minētie amata kandidāti Augstākās tiesas tiesneša vakanci neaizpilda, tad tiek rīkots konkurss²⁷⁴. Atlase notiek divās kārtās: ○ Pirmajā kārtā Augstākās tiesas administrācija izskata pieteikumus un izvērtē kandidātu atbilstību likumā "Par tiesu varu" norādītajām prasībām²⁷⁵. Ja kandidāts nav tiesnesis viņam ir jākārtos arī kvalifikācijas eksāmens, ko pieņem Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija.²⁷⁶ Pirms atlases otrās kārtas kandidātiem ir jāgatavo esēja un jāpiedalās psiholoģiskajā novērtēšanā²⁷⁷. ○ Atlases otrajā kārtā departamenta senatoru kopsapulce sniedz atzinumu par senatora amata kandidātu, balstoties uz kandidāta iesniegtajiem dokumentiem, eseju un psiholoģisko novērtējumu. Kopsapulcē notiek arī strukturēta intervija ar kandidātu. Senatori

²⁶⁷ Likuma "Par tiesu varu" 54. panta trešā daļa.

²⁶⁸ Likuma "Par tiesu varu" 107.¹ panta otrās daļas ceturtais punkts.

²⁶⁹ Tieslietu padomes 22.10.2021. lēmuma nr. 70 "Par rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases kārtību" 15. punkts.

²⁷⁰ Tieslietu padomes lēmuma "Par rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases kārtību" 20. un 22. punkts.

²⁷³ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību" 7. punkts.

²⁷⁴ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību" 14. punkts.

²⁷⁵ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību" 19. punkts.

²⁷⁶ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību" 23. punkts.

²⁷⁷ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtības kārtību" 30. punkts.

kopējo rezultātu nosaka un paziņo **atlases komisija**. Gadījumā, ja augstākais punktu skaits ir diviem vai vairākiem tiesneši, lēmumu par piemērotākā kandidāta virzīšanu iecelšanai amatā pieņem attiecīgās **tiesas priekšsēdētājs**²⁷¹. Savukārt, ja diviem vai vairākiem amata kandidātiem, kuri ir tiesneši, ir vienāds punktu skaits, lēmumu par piemērotākā kandidāta virzīšanu iecelšanai amatā pieņem **tiesnešu kvalifikācijas kolēģija**.²⁷²

individuāli novērtē katru kandidātu un piedalās balsojumā par kandidātu.

- Apstiprināšanai amatā tiek virzīts kandidāts, par kura piemērotību amatam nobalsojusi vairāk nekā puse lemttiesīgo senatoru.²⁷⁸

Rajona (pilsētu) tiesas tiesnesi uz trim gadiem amatā ieceļ **Saeima** pēc tieslietu ministra priekšlikuma. Pēc trim amatā nostrādātiem gadiem rajona (pilsētas) tiesas tiesnesi **Saeima** pēc **tieslietu ministra** priekšlikuma, pamatojoties uz tiesneša profesionālās darbības novērtēšanā sniegto **Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas** atzinumu, apstiprina amatā vai arī atkārtoti ieceļ amatā uz laiku līdz diviem gadiem. Arī apgabaltiesas un Augstākās tiesas tiesnešus amatā apstiprina **Saeima**, taču priekšlikumu par apgabaltiesas tiesneša apstiprināšanu amatā izvirza **tieslietu ministrs**, bet par Augstākās tiesas tiesneša – **Augstākās tiesas priekšsēdētājs**.²⁷⁹

Tieslietu padome nosaka konkrētu tiesu, tiesu namu attiecīgu tiesneša amata pienākumu izpildes vietu tiesas darbības teritorijas ietvaros pēc rajona (pilsētu) tiesas un apgabaltiesas tiesneša apstiprināšanas amatā²⁸⁰.

Kopš 2021. gada jūnija ik gadu notiek valsts vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens. Tā ir daļa no profesionālās augstākās izglītības programmas, pēc kuras apguves piešķir maģistra grādu un jurista kvalifikāciju²⁸¹. Eksāmena ieviešanas mērķis bija celt juridiskās izglītības kvalitātes līmeni²⁸². Katru eksāmenu nokārto visai maz studējošo – eksāmena sesijās no 2020./2021. līdz 2023./2024. akadēmiskajam gadam nokārtojušo skaits svārstījies 27 - 38% robežās²⁸³. Kopējais studējošo skaits, kas nokārtojuši eksāmenu līdz šim, ir 331, t.i., 63% no visiem, kas eksāmenu kārtojuši²⁸⁴. 2024. gadā to nokārtoja 101²⁸⁵, kas nozīmē, ka, lai aizpildītu augsti kvalificētu tiesneša palīgu amata vietas ar absolventiem, kas ieguvuši jurista grādu, tiesu sistēmai būtu jāpiesaista lielākā daļa no šiem juristiem.

²⁷¹ Tieslietu padomes lēmuma "Par rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases kārtību" 59.¹, 60., 61., 61.¹, 69. punkts.

²⁷² Tieslietu padomes lēmuma "Par rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesneša amata kandidātu atlases kārtību" 70. punkts.

²⁷⁸ Tieslietu padomes lēmuma "Par Augstākās tiesas tiesneša amata kandidāta atlases, stažēšanās un kvalifikācijas eksāmena kārtošanas kārtību" 35., 37., 38., 39., 40. punkts.

²⁷⁹ Likuma "Par tiesu varu" 60. panta pirmā un otrā daļa, 61. un 62. pants.

²⁸⁰ Likuma "Par tiesu varu" 89.¹¹ panta otrā daļa.

²⁸¹ Ministru kabineta noteikumu Nr.46 "Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība" otrais punkts.

²⁸² Ministru kabineta noteikumu projekta "Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība" anotācija.

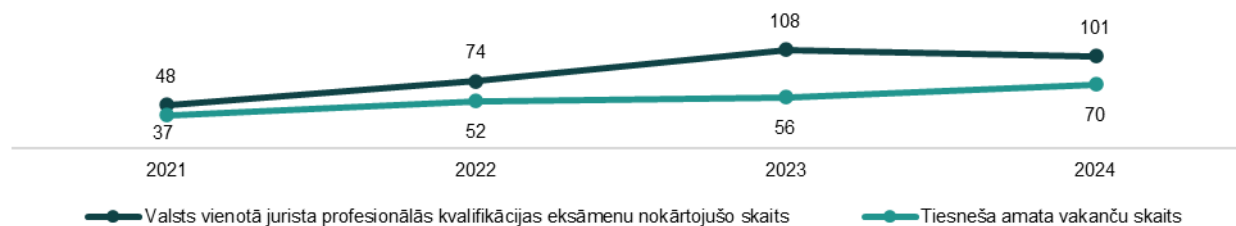
²⁸³ Tieslietu ministrija. Valsts vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens. Eksāmena statistika. Pieejams:

<https://www.tm.gov.lv/lv/eksamens>.

²⁸⁴ Tieslietu ministrija. "Sācies valsts vienotais jurista eksāmens ziemas sesijā". Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/jaunums/sacies-valsts-vienotais-jurista-eksamens-ziemassesija>.

²⁸⁵ Tieslietu ministrija. Valsts vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens. Eksāmena statistika. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/eksamens>.

39. attēls. Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmenu nokārtojušo skaits un tiesneša amata vakanču skaits 2021.–2024. gadā.²⁸⁶

5.1.6. Tiesneša pārcelšana

Tieslietu padome, pamatojoties uz pozitīvu **Tiesnešu kvalifikācijas kolēģijas** atzinumu, lemj par tiesneša pārcelšanu gan (1) citā tāda paša līmeņa tiesā vai tiesu namā, gan (2) darbā apgabaltiesā. Tiesnesi var pārcelt amatā arī zemāka līmeņa tiesā, ja viņš devis rakstveida piekrišanu. Arī šajā gadījumā lēmumu par pārcelšanu pieņem **Tieslietu padome**.

Tieslietu padome lemj arī par tiesneša pārcelšanu Augstākās tiesas tiesneša amatā, taču tādā gadījumā priekšlikumu par tiesneša pārcelšanu sniedz **Augstākās tiesas priekšsēdētājs**, pamatojoties uz Senāta departamenta **senatoru kopsapulces** atzinumu.

Pārceļot tiesnesi uz citu tiesneša amata pienākumu izpildes vietu tiesas darbības teritorijas ietvaros, lēmumu pieņem **Tieslietu padome** pēc **tieslietu ministra** priekšlikuma. Tiesnesi var pārcelt, ja tas devis savu piekrišanu.

Tas, ka tiesneša amata vietas pārcelšanas procesu īsteno **Tieslietu padome**, teorētiski atbilst tiesu varas neatkarības un pašnoteikšanās principiem, tomēr zināmas bažas rada **Tieslietu padomes** sastāvs, kurā dominē locekļi, kas nepilda pienākumus rajona (pilsētas) tiesās.

5.1.7. Tiesneša atbrīvošana vai atcelšana no amata

Tāpat kā tiesnesi apstiprinot vai iecelot amatā, gala lēmumu par tiesneša atbrīvošanu vai atcelšanu no amata pieņem **Saeima**, tomēr atšķiras priekšlikuma iesniedzēji. Rajona (pilsētas) tiesas un apgabaltiesas tiesnesi no amata atbrīvo pēc **tieslietu ministra** priekšlikuma, gadījumā, ja atbrīvošana notiek pēc paša tiesneša vēlēšanās vai sakarā ar ievēlēšanu vai iecelšanu citā amatā. Augstākās tiesas tiesnesi šajos gadījumos no amata atbrīvo pēc **Augstākās tiesas priekšsēdētāja** priekšlikuma. Savukārt, ja rajona (pilsētas) tiesas, apgabaltiesas un Augstākās tiesas tiesneša atbrīvošana saistāma ar tiesneša veselības stāvokli vai atkārtotā tiesneša profesionālās darbības novērtēšanā saņemtu negatīvu atzinumu, tiesnesi no amata atbrīvo pēc **Tieslietu padomes** priekšlikuma.

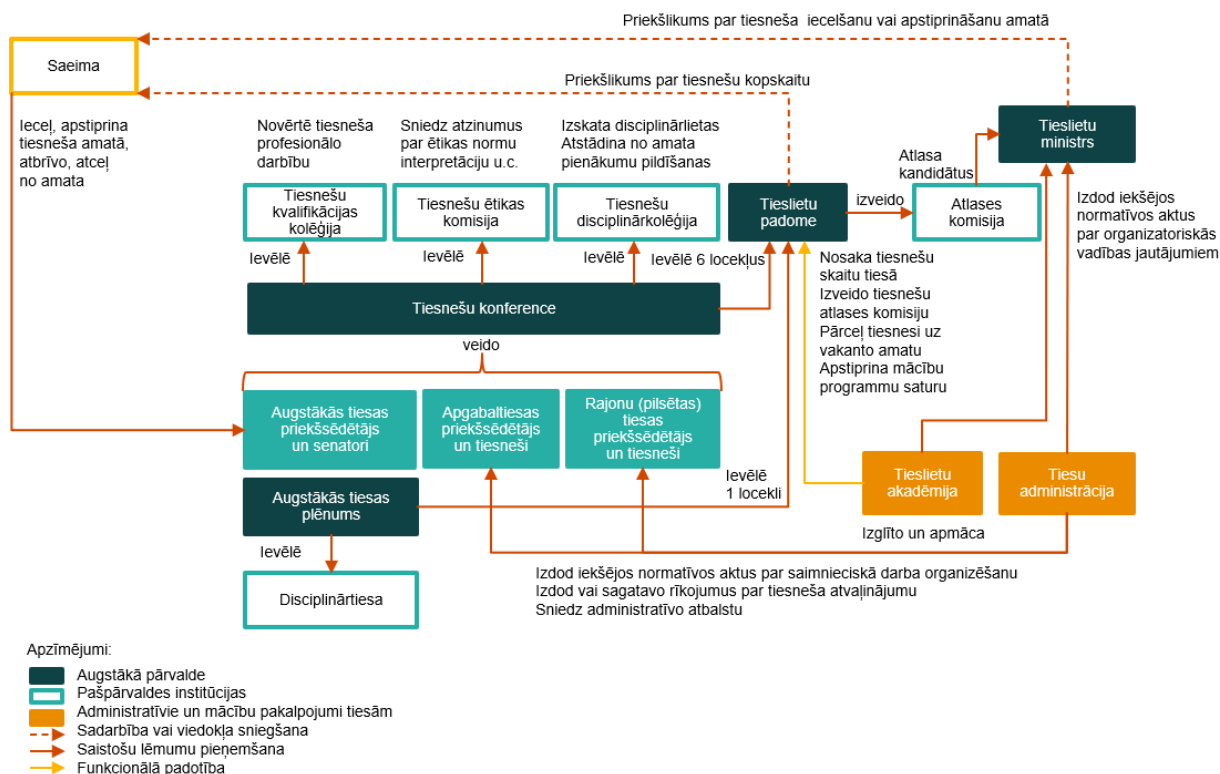
Visu līmeņu tiesu tiesnešu atcelšanā no amata lēmumu pieņem **Saeima** pēc **tiesnešu disciplinārkolēģijas** priekšlikuma. Savukārt, ja tiesnesis ticis notiesāts un tiesas spriedums stājies likumīgā spēkā, tiesnesis tiek atcelts no amata pēc **tieslietu ministra** priekšlikuma²⁸⁷.

Tiesnešu disciplinārkolēģija pēc savas iniciatīvas vai disciplinārlietas ierosinātāja priekšlikuma var atstādināt tiesnesi no amata pienākumu pildīšanas, ja disciplinārlieta pret tiesnesi ierosināta par pārkāpumu, kas nav savienojams ar tiesneša statusu.

Kopumā tiesnešu cilvēkresursu vadības procesos (skat. 40. attēlu) ir iesaistīti pārāk daudz dažādu jomu pārstāvju, kas mēģina vadīt vai kontrolēt tiesu varas iekšējās pārvaldības procesus. Tas var kavēt tieši uz tiesu varas efektivitāti orientēto rezultātu sasniegšanu, jo dažādu jomu pārstāvjiem ir atšķirīgas intereses un darbības mērķi.

²⁸⁶ Tiesu administrācijas sniegtie dati (uz 31.12.2024.). Tieslietu ministrija. Valsts vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens. Eksāmena statistika. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/eksamens>.

²⁸⁷ Likuma "Par tiesu varu" 81. panta otrā daļa.

5.1.8. Tiesu cilvēkresursu kompetences attīstība un apmācību sistēma

Likumā **tiesnesim ir noteikts pienākums pastāvīgi papildināt savas zināšanas visas tiesneša karjeras laikā.**²⁸⁸ Tiesnešu kompetences celšana ietver jauno tiesnešu ievadīšanu darbā. Jaunajiem tiesnešiem ir iespējams apgūt jauno tiesnešu mācību kursu. Pieredzējušie tiesneši darbojas kā mentori un atbalsta jauno tiesnešu karjeras uzsākšanu tiesā.

Ar Tieslietu akadēmijas izveidi šī institūcija pildīs speciālā Tieslietu akadēmijas likumā noteiktās funkcijas un piešķirto resursu ietvaros piedāvās tiesu sistēmas amatpersonām un darbiniekiem, kā arī tiesu sistēmai piederīgajām amatpersonām paaugstināt savu kompetenci. Tādējādi pastāv visi priekšnoteikumi, lai risinātu arī Valsts kontroles ziņojumā²⁸⁹ identificētās problēmas, ka tikai katrs desmitais tiesnesis pēdējo četru gadu laikā mācības apmeklējis retāk nekā reizi gadā, lai gan pastāvīgi notiek izmaiņas normatīvajos aktos un mainās tiesu prakse sabiedrībai aktuālos jautājumos. 2025. gadā, līdz ar Tieslietu akadēmijas atklāšanu, paredzēts mainīt tiesnešu un tiesas darbinieku izglītošanas sistēmu.

Salīdzināmajās valstīs tiesneša mācību plāna sastādīšana ir autonoma tiesas iestādes funkcija, nevis centralizēti organizēts process kā Latvijā.²⁹⁰

²⁸⁸ Likuma "Par tiesu varu" 98. panta 5. punkts.

²⁸⁹ Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

²⁹⁰ Tieslietu akadēmijas likuma 8. panta 5. punkts.

5.1.9. Fiksēta atlīdzība un uz rezultātu orientētas atalgojuma sistēmas elementi

Pirmās instances tiesneša atlīdzība, salīdzinot ar citu Baltijas valstu tiesnešu mēnešalgas lielumu, piemēram, Igaunijas, ir pat par 30% zemāka un pašlaik vairs nav saderīga ar tiesnesim uzticētās atbildības apmēru un ar amatu saistīto risku līmeni. Ņemot vērā budžeta ietaupījumu, kas veidotos sarūkot tiesnešu skaitam, uzskatām, ka ir nepieciešams celt tiesneša atlīdzību par aptuveni 20% no pašreizējā apmēra.

Tiesnešu atlīdzības noteikšanas pieeja Latvijā kopumā saskan ar Eiropas Padomes Ministru komitejas ieteikumiem²⁹¹, kas paredz, ka profesionālu tiesnešu atalgojuma sistēmas galvenie noteikumi būtu jānosaka ar likumu. Tiesnešu atlīdzību Latvijā nosaka atbilstoši likumam "Par tiesu varu" un Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumam, ievērojot vairākos Satversmes tiesas spriedumos noteiktos nosacījumus.

Intervētie tiesu sistēmas pārstāvji nenorādīja, ka pastāvētu problēmas attiecībā uz tiesnešu atalgojuma samērību ar viņu profesiju un pienākumiem vai tās pietiekamību, lai pasargātu tiesnešus no pamudinājumiem, kuru mērķis ir ietekmēt viņu lēmumus. Likumā ir arī noteiktas garantijas, lai saglabātu saprātīgu atalgojumu slimības, grūtniecības un dzemdību vai paternitātes atvaļinājuma gadījumā, kā arī lai maksātu izdienas pensiju, kurai jābūt samērojamai ar atalgojuma līmeni darba laikā.²⁹²

Eiropas Padomes Ministru komiteja iesaka, ka būtu jāievieš īpašas tiesību normas, lai pasargātu no atalgojuma samazināšanas, kas mērķēta tieši uz tiesnešiem.²⁹³ **Latvijā šādu specifisku tiesību normu nav**, bet ir vairāki Satversmes tiesas spriedumi, kur analizēta līdzīga situācija un ar Satversmes tiesas lēmumu šāda veida regulējums ir atcelts.

Eiropas Padome rekomendē izvairīties no sistēmām, kas padara tiesnešu pamatalgu atkarīgu no darba rezultātiem, jo tās varētu radīt šķēršļus tiesnešu neatkarībai.²⁹⁴ Līdz ar to tiesnešu atlīdzība nav pielāgojama citos sektoros tradicionāliem darbības rezultātiem.

Vēsturiski tiesneša mēnešalgu noteica, piesaistot to valsts tiešās pārvaldes iestādes augsti kvalificēta jurista mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu un rajona (pilsētas) tiesas tiesneša mēnešalgu noteica, to pielīdzinot valsts tiešās pārvaldes iestādes juridiskās struktūrvienības vadītāja mēnešalgas maksimālajam apmēram jeb 12. mēnešalgu grupai. Taču Satversmes tiesa 26.10.2017. pasludināja spriedumu lietā Nr. 2016-31-01, kurā Satversmes tiesas šīs normas atzina par neatbilstošām Latvijas Republikas Satversmei un spēkā neesošas.²⁹⁵ Attiecīgi, ar grozījumiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā, kas stājās spēkā 01.01.2019., tika noteikta jauna pieeja tiesnešu un prokuroru atlīdzības sistēmai.²⁹⁶ Šobrīd likums²⁹⁷ paredz, ka tiesneša mēnešalgu nosaka, to piesaistot bāzes mēnešalgai ar attiecīgu koeficientu. Bāzes mēnešalgas apmēru nosaka likumā noteiktajā kārtībā, tai piemērojot koeficientus²⁹⁸ (skat. 15. tabulu). Visās valstu salīdzinājumā iekļautajās valstīs tiesnešu atlīdzība ir augstāka, nekā Latvijā.

²⁹¹ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 53. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

²⁹² Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums.

²⁹³ Ieteikumu CM/Rec(2010)12, ko Eiropas Padomes Ministru komiteja pieņēma 17.11.2010. pēc Eiropas Juridiskās sadarbības komitejas (CDCJ) priekšlikuma, 54. punkts. Pieejams: <https://search.coe.int/cm?i=09000016805afb78>.

²⁹⁴ Turpat, 55. punkts.

²⁹⁵ Satversmes tiesa 26.10.2017. pasludināja spriedumus lietā Nr. 2016-31-01.

²⁹⁶ Likumprojekta "Grozījumi Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: https://tap.mk.gov.lv/doc/2018_10/MK_anot_21102018_2198.docx. Saeima. (2018). Atbalsta grozījumus Atlīdzības likumā par tiesnešu atalgojuma palielināšanu. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/300680-atbalsta-grozijumus-atlidzibas-likuma-par-tiesnesu-atalgojuma-palielinasanu-2018>.

²⁹⁷ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta 9. daļa.

²⁹⁸ Turpat, 4. panta 2. daļa.

15. tabula. Tiesnešu bāzes mēnešalgas apmēram piemērojamie koeficienti.²⁹⁹

Nr. p.k.	Amata nosaukums	Koeficients	Bāzes alga 2024. g. (bruto), euro	Kārtējā gada mēnešalga 2024. g. (bruto), euro
1	Rajona (pilsētas) tiesas tiesnesis	3.2	1 205.71	3 858
2	Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja vietnieks un rajona (pilsētas) tiesas tiesu nama priekšsēdētājs	3.52	1 205.71	4 244
3	Rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētājs	3.84	1 205.71	4 630
4	Apgabaltiesas tiesnesis	3.84	1 205.71	4 630
5	Apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieks un kolēģijas priekšsēdētājs, kā arī apgabaltiesas tiesu nama priekšsēdētājs	4.09	1 205.71	4 931
6	Apgabaltiesas priekšsēdētājs	4.32	1 205.71	5 209
7	Augstākās tiesas tiesnesis	5.00	1 205.71	6 029
8	Augstākās tiesas departamenta priekšsēdētājs	5.3	1 205.71	6 390
9	Augstākās tiesas priekšsēdētājs	7.00	1 205.71	8 440
10	Satversmes tiesas tiesnesis	5.76	1 205.71	6 945
11	Satversmes tiesas priekšsēdētāja vietnieks	6.00	1 205.71	7 234
12	Satversmes tiesas priekšsēdētājs	7.00	1 205.71	8 440

Satversmes tiesas 26.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-31-01 bija jau piektā Satversmes tiesas lieta³⁰⁰, kurā vērtēta tiesnešu atlīdzības sistēma un tās darbības principi. Tiesnešu atlīdzības jautājumi Satversmes tiesā primāri apskatīti no tiesu varas neatkarības prizmas.³⁰¹ Galvenie Satversmes tiesas minētie principi tiesnešu atlīdzības sistēmas izstrādei ir tiesu varas neatkarības un varas dalīšanas nodrošināšana visos atlīdzības sistēmas darbības posmos.³⁰²

Tiesneša atalgojums neietver tikai mēnešalgu, bet arī piemaksas pie mēnešalgas un citas sociālās garantijas³⁰³, piemēram, dzīvības un veselības apdrošināšana³⁰⁴. Tiesneši var saņemt arī vairāku veidu piemaksas (skat. 16. tabulu):

16. tabula. Piemaksu veidi pie tiesnešu pamatalgas.³⁰⁵

1	2	3	4
3 - 5% apmērā no noteiktās mēnešalgas par dalību katrā tiesnešu pašpārvaldes institūciju sēdē	Mēnešalgas starpības apmērā par attiecinīgās tiesas priekšsēdētāja (vietnieka) aizstāšanu	Izdienas piemaksu 5 - 10% apmērā no mēnešalgas, kas atkarīga no nostrādāto gadu skaita un darbības kārtējās novērtēšanas rezultātiem	3% apmērā Augstākās tiesas tiesnesim par vienu dežūras dienu likumā paredzētos gadījumos

²⁹⁹ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 6.1 panta 2.daļa. Informācija par vēlēto amatpersonu un Saeimas iecelto amatpersonu mēnešalgu apmēru 2024.gadā. Pieejams: <https://www.mk.gov.lv/lv/media/15438/download?attachment>.

³⁰⁰ Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 22.06.2010. spriedums lietā Nr. 2009-111-01, 14.12.2010. spriedums lietā Nr. 2010-39-01, kā arī 28.03.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01.

³⁰¹ Satversmes tiesas tiesneses Inetas Ziemeles atsevišķās domas lietā Nr. 2016-31-01 "Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 4. panta deviņās daļas un 6.1 panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 83. un 107. pantam". (2017). Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2017/255.20>.

³⁰² Satversmes tiesas 18.01.2010. spriedums lietā Nr. 2009-11-01, 22.06.2010. spriedums lietā Nr. 2009-111-01, 14.12.2010. spriedums lietā Nr. 2010-39-01, kā arī 28.03.2012. lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-10-01, 26.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-31-01.

³⁰³ Satversmes tiesas 26.10.2017. spriedums lietā Nr. 2016-31-01.

³⁰⁴ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 37. panta trešā daļa.

³⁰⁵ Turpat, 14. panta pirmā prim, trešā prim daļa, 15. panta ceturtā un sestā daļa.

Saskaņā ar Tiesu administrācijas sniegtajiem datiem piemaksas par virsstundu darbu un darbu svētku dienās 2023. un 2024. gadā tika noteiktas minimālā apmērā (skat. 17. tabulu):

17. tabula. Pārskats par samaksu par virsstundu darbu un darbu svētku dienās (Avots: Tiesu administrācija).

	2023	2024
Samaksa par virsstundu darbu	- Tiesu darbiniekiem 625.70 euro - Tiesnešiem nav izmaksu	- Tiesu darbiniekiem 2 005.08 euro - Tiesnešiem nav izmaksu
Samaksa par darbu svētku dienās	- Tiesnešiem 649.12 euro - Tiesu darbiniekiem 13 876.06 euro	- Tiesnešiem 251.25 euro - Tiesu darbiniekiem 12 367.17 euro

Izmeklēšanas tiesnešiem Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā noteiktā atlīdzība atšķiras no klasiska rajona (pilsētas) tiesas tiesneša. Tiesnesis par darbu nedēļas atpūtas laikā vai svētku dienā saskaņā ar izmeklēšanas tiesnešu darba grafiku saņem piemaksu triju procentu apmērā no likumā noteiktās tiesneša mēnešalgas vai arī viņam tiek piešķirts apmaksāts atpūtas laiks citā nedēļas dienā.³⁰⁶

Kā intervijā paskaidroja Valsts kancelejas pārstāvji, Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumā nostiprinātā atlīdzības sistēma ir izveidota kā vienota sistēma, līdzsvarojot visu no valsts budžeta finansēto nodarbināto, tai skaitā tiesu sistēmas amatpersonu un darbinieku darba samaksu ar amata pildīšanai nepieciešamajām prasībām, atbildības un kompetences līmeni. Tas saskan ar agrākajiem Satversmes tiesas konstatējumiem, ka ir jānodrošina saprātīgs samērīgums atalgojuma noteikšanā tiesnešiem un juridiskajā profesijā publiskās pārvaldes jomā strādājošajiem (skat. Satversmes tiesas 18.01.2010. sprieduma lietā Nr.2009-11-01 21.5. un 21.6. punktu).

Satversmes tiesa ir arī norādījusi, ka tiesnešu darba samaksas atbilstības izvērtējumam izmantojams tikai tāds salīdzinājums ar citām algām, kas uzskatāms par pamatotu (skat. Satversmes tiesas 18.01.2010. sprieduma lietā Nr.2009-11-01 21.3. punktu). Ievērojot tiesneša amata rangu konstitucionāli tiesiskajā iekārtā, šā amata atbildību, uz šo amatu attiecinātās kompetences, kvalifikācijas un pieredzes prasības, kā arī neatkarības prasību un no tiesneša amata izrietošos ierobežojumus, Satversmes tiesa ir secinājusi, ka tiesneša atalgojums nav tieši salīdzināms ne ar vienas [tiesas sēdē] minētās grupas³⁰⁷ atalgojumu.³⁰⁸

Valsts kancelejas publicētie dati par vidējām vienas faktiskās darba stundas izmaksām atsevišķām no valsts budžeta finansētām nodarbināto grupām (skat. 41. attēlu) sniedz prokurora un tiesneša atlīdzības stundas likmes salīdzinājumu ar cita konstitucionālā orgāna – Saeimas deputāta atlīdzību, tiesneša vidējās stundas likmei veidojot 95.6% no Saeimas deputāta stundas likmes, savukārt prokurora stundas likme 2024. gada pirmajā pusgadā faktiski bijusi 89.4% no Saeimas deputāta stundas likmes.

³⁰⁶ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 15.panta 9.daļa.

³⁰⁷ Tiesas sēdē gan Saeimas, gan ministriju pārstāvji, cenšoties argumentēt tiesnešu atalgojuma atbilstību, salīdzināja to gan ar valsts pārvaldē un no valsts budžeta finansētās iestādēs strādājošo vidējo algu, gan ar citu profesiju darbinieku, piemēram, ārstu, skolotāju un cietumsargu, atalgojumu.

³⁰⁸ Satversmes tiesas 22.06.2010. spriedums lietā Nr. 2009-111-01.

41. attēls. Valsts kancelejas dati³⁰⁹ par vidējām vienas faktiskās darba stundas izmaksām dažādām no valsts budžeta finansētām nodarbināto grupām³¹⁰, euro (Avots: AUS).³¹¹

5.2. Tiesneša darba laika plānošanas process

Tiesnešu kopskaitu nosaka Saeima pēc Tieslietu padomes priekšlikuma. Tiesnešu skaitu katrā tiesā nosaka Tieslietu padome pēc tieslietu ministra priekšlikuma³¹². Līdz ar to Tieslietu padomei ir izšķiroša loma gan tiesnešu kopskaita, gan arī tiesnešu skaita konkrētā tiesā noteikšanā.

Lai noteiktu vai mainītu tiesnešu kopskaitu vai skaitu katrā tiesā, Tieslietu padome ik gadu saņem informāciju no katras tiesas priekšsēdētāja, kur sniegta informācija par tiesā nepieciešamo tiesnešu skaitu un īss pamatojums. Tieslietu padomes sekretariāts analizē tiesu lietu statistiku (piemēram, lietu skaitu pa tiesām, lietu izskatīšanas termiņus un tiesnešu noslodzi katrā tiesā).

Tieslietu padomes kompetencē³¹³ ir apstiprināt tiesnešu specializācijas pamatprincipus un **lietas slodzes rādītāju noteikšanas kārtību**, kā arī izstrādāt vadlīnijas citos tiesu darba organizācijas jautājumos. Pamatojoties uz šo Tieslietu padomes kompetenci, ir izstrādāta kārtība “Tiesnešu specializācijas pamatprincipi un slodzes rādītāju noteikšanas kārtība”³¹⁴ (turpmāk – “**Tiesnešu specializācijas un slodzes noteikšanas kārtība**”), kur cita starpā tiek noteikti kritēriji tam, kā tiek veidoti slodzes rādītāji tiesnešiem.

Tiesnešu specializācijas un slodzes noteikšanas kārtībā paredzēts, ka tiesu sistēmā vienmērīgas slodzes veidošanai izmanto lietu automatizētās sadales funkciju, kas pieejama Tiesu informatīvajā sistēmā. Šajā kārtībā paredzēts, ka tiesneša slodzi veido (tiesneša slodzes rādītājs) tiesnesim iedalīto lietu skaits kalendārā gada laikā. Sistēmā tiek aprēķināta un atspoguļota tiesneša kopējā slodze, ko aprēķina atsevišķi civillietās, krimināllietās, administratīvo pārkāpumu lietās un administratīvajās lietās, atsevišķi norādot slodzi pa tiesu instancēm, ja tiesnesis lietas skata gan pirmajā, gan apelācijas instancē. Sadalījums tiek izteikts procentpunktos, veidojot kopējo summu 100.

Tajā pašā laikā likums³¹⁵ nosaka, ka tiesas priekšsēdētājs, kopējo procentpunktu summu var noteikt mazāku par 100, ņemot vērā “tiesneša slodzi, pildot pienākumus tiesnešu pašpārvaldes institūcijās, gatavojot un vadot mācību pasākumus tiesnešiem un prokuroriem, kā arī veicot pienākumus saistībā ar jauno tiesnešu ievadīšanu darbā [...] un laiku, kāds nepieciešams, lai tiesnesis apgūtu jauno tiesnešu mācību kursu”. Papildus Tiesnešu specializācijas un slodzes noteikšanas kārtībā norādīts, ka pie izņēmumiem pieskaitāmi arī gadījumi, kad tiesnesis piedalās Tieslietu ministrijas vai Tiesu administrācijas izveidotajās darba grupās. Minētie izņēmumi nav

³⁰⁹ Darba samaksa un nodarbināto skaits valsts budžeta iestādēs 2024. gada 1. pusgadā. Pieejams:

<https://www.mk.gov.lv/lv/media/20178/download?attachment>.

³¹⁰ Vidējā darba samaksa – atskaites perioda (pusgada) kopējā darba samaksa dalīta ar pilna laika (40 darba stundas nedēļā) nodarbināto skaitu vai atskaites perioda kopējā darba samaksa dalīta ar kopējo faktiski nodarbināto skaitu. Vienas vidējās faktiskās darba stundas izmaksas – kopējā darba samaksa dalīta ar kopējo nostrādāto un nenostādāto, bet apmaksāto stundu skaita pārskata periodā.

³¹¹ AUS – Valsts tiesās pārvaldes iestāžu un citu valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu atlīdzības un personu uzskaites sistēma, kuru uztur Valsts kanceleja (atbilstoši 07.11.2017. MK noteikumiem Nr.662).

³¹² Likuma “Par tiesu varu” 32. panta trešā daļa, 39. panta otrā daļa, 44. panta otrā daļa.

³¹³ Turpat, 89.¹¹ panta sestā daļa.

³¹⁴ Tiesnešu specializācijas pamatprincipi un slodzes rādītāju noteikšanas kārtība. Apstiprināts ar Tieslietu padomes 17.10.2016. lēmumu Nr. 66. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/dokumenti>.

³¹⁵ Likuma “Par tiesu varu” 28.¹ panta trešā daļa.

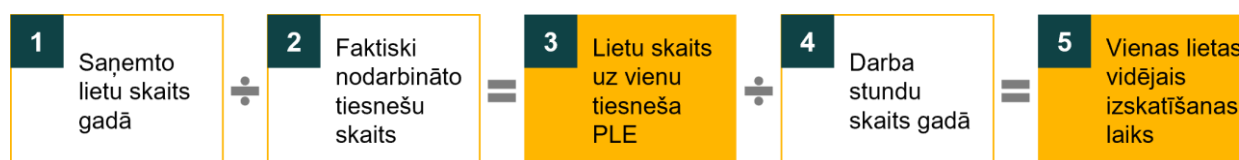
uzskaitīti izsmelīgi, līdz ar to attiecīgās tiesas priekšsēdētājam ir kompetence paredzēt arī citus objektīvus apstākļus, kuru dēļ slodzes procentpunktu summu tiesnesim var samazināt. Līdz ar to tiesnešu darba laika organizācija ir atkarīga no vairākiem faktoriem, kurus izvērtē attiecīgās tiesas priekšsēdētājs un uz šo apstākļu pamata nosaka tiesneša slodzi.

Vienas lietas izskatīšanai nepieciešamais neto laiks pa lietu kategorijām (skat. 43. attēlu, formulas 2. un 2.1. elementi) pašlaik ir tikai daļēji pieejams, tiktāl, ciktāl tas ir aprēķināts Lietu svēršanas modelī. Lai pārliecinātos par šo datu atbilstību faktiskajam laika patēriņam, periodiski (ne retāk kā reizi piecos gados) ir jāveic attiecīgās kategorijas lietu izskatīšanai patērētā laika mērījumi. Šāda prakse tiek izmantota visās pētījumā salīdzinātajās valstīs.

5.2.1. Saņemto un atlikumā esošo lietu skaita gadā pa lietu kategorijām izmantošana nepieciešamā tiesnešu skaita noteikšanai

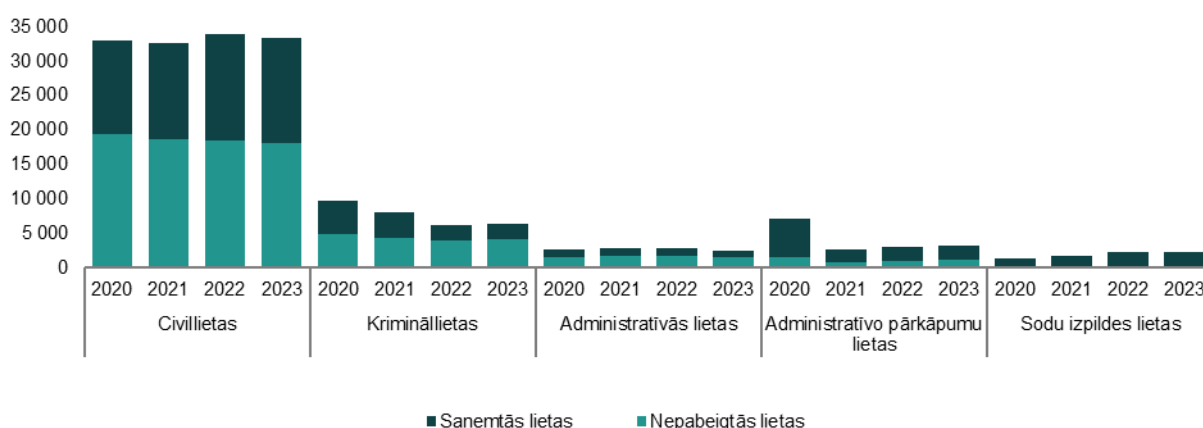
Viena no aktivitātēm tiesu sistēmas darbaspēka plānošanā bija lietu izskatīšanas termiņu standartu noteikšana. Ar Tieslietu padomes 16.12.2013. lēmumu Nr. 98 tika pieņemtas Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu standarta noteikšanai.³¹⁶ Vadlīnijās ir ieteikumi lietu izskatīšanas termiņu standarta noteikšanai atsevišķi civillietām, krimināllietām, administratīvo pārkāpumu un administratīvajām lietām, bet lietu svēršanas modelī nav noteikti optimālie ilgumi tik augsta līmeņa lietu pamatveidu izskatīšanai.

42. attēls. Vidējā vienas lietas izskatīšanas laika potenciālais algoritms, ja tiesneša noslodze lietu izskatīšanā būtu vienāda.

Saskaņā ar Tiesu administrācijas datiem krimināllietu un administratīvo pārkāpumu lietu kopējais skaits (attiecīgajā gadā saņemtās un iepriekšējos gados saņemtās, bet vēl nepabeigtās lietas) tiesās krītas (skat. 43. attēlu), bet Saeimas apstiprinātais tiesnešu skaits ir nemainīgs kopš 2018. gada.

43. attēls. Pirmās un apelācijas instances tiesās saņemto lietu skaits 2020. - 2023. gadā.³¹⁷

Lietu svēršanas modeļa izstrādes darba grupa ir atzinusi, ka saņemtās lietas izskatīšanas sarežģītības ziņā bieži vien nav savstarpēji salīdzināmas un pastāv būtiskas atšķirības, kāds ir to izskatīšanai nepieciešamais laiks. Līdz ar to pieeja, kad tiesneša noslodzi aplēš, balstoties uz

³¹⁶ LR Augstākā tiesa. (2013). Vadlīnijas lietu izskatīšanas termiņu standarta noteikšanai. Pieejams:

https://www.at.gov.lv/files/uploads/files/9_Tieslietu_padome/021213_Metodika_terminu_standarta_noteiksana.doc.

³¹⁷ Tiesu administrācijas tiesu darbu datu portāls. "01.07. Lietu skaits tiesās". Pieejams:

<https://dati.ta.gov.lv/MicroStrategy/asp/Main.aspx?evt=2001&src=Main.aspx.shared.fbb.fb.2001&folderID=DA1E90464B2179AB08511A8BA076CDD8&Server=TA-MSTR2-NEW&Project=TA%20Dat%20New&Port=0&connmode=8&ru=1&share=1>.

kopējo saņemto lietu skaitu, faktiski ir nepareiza. Tiesu administrācija, izmantojot Lietu svēršanas modeļa ietvaros noteiktos lietu kategoriju svarus, jau ir uzsākusi tiesnešu svērtās slodzes izvērtēšanu. Pašlaik pieejamie rezultāti vēl arvien ir diezgan neprecīzi un kopējās aplēses rāda tiesnešu skaita deficītu, it īpaši civiltiesību jomā. Piemēram, citu valstu praksē ar tiesnešu laika mērījumiem ir pierādīts, ka krimināllietu ar pierādījumu pārbaudi izskatīšanai ir nepieciešams ievērojami ilgāks laiks, nekā lielākās daļas civillietu izskatīšanai.

5.2.2. Darba stundu skaits

Lai spētu atbilstoši reaģēt uz problēmām ar tiesnešu pārslodzi un nodrošinātu precīzu datu uzkrāšanu par darba laika patēriņu administratīvu pienākumu veikšanai, mācībām un darbam pašpārvaldē, ir ieteicams ikmēneša darba laika uzskaites tabulās tiesnešiem norādīt mācību stundu skaitu, dalības pašpārvaldes organizācijā stundu skaitu un atzīmēt stundu skaitu, kas veltīts administratīvo pienākumu veikšanai.

Saskaņā ar Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojumiem^{318,319} un intervijās pausto, tiesneša darbs savā būtībā ir radošs un prasa individuālu pieeju, tādēļ domāšanas un lēmumu pieņemšanas procesu bieži vien nevar ierobežot konkrētos laika rāmjos. Tāpēc prasība ievērot noteikto darba laiku attiecībā uz tiesnešiem ir vairāk formāla. Tiesas noteiktais darba laiks uz tiesnesi būtu attiecināms elastīgi, ņemot vērā konkrētās situācijas un vajadzības. Attiecīgi tiesnesim vispārīgi ir saistošs tiesas iestādē noteiktais darba laiks, taču vienlaikus viņam ir iespēja plānot savu darba laiku elastīgi, ievērojot profesionālās pienākumu izpildes prasības. Līdz ar to tiek prezumēts, ka tiesnesis strādā normālu darba laiku – vidēji 8 stundas dienā jeb 40 stundas nedēļā. Vienlaikus intervijās norādīts, ka tiesnešiem netiek uzskaitītas virsstundas un netiek saņemtas piemaksas.

Salīdzinājumam, piemēram, Igaunijā ir Tiesu likumā³²⁰ skaidri definēti ar Tiesas darba laiku saistītie aspekti, nosakot, ka tiesneši savu darba laiku organizē patstāvīgi. Tiesnesim savi pienākumi jāpilda saprātīgā termiņā, ievērojot likumā noteiktos procesuālos termiņus. Tiesas sēdes notiek darba dienās no pulksten 9:00 līdz 18:00. Iztiesāšanu vai lietas izskatīšanu var turpināt pēc tāda laika, ja tiesa to atzīst par pamatotu tiesvedības interesēs. Krimināllietas iztiesāšanai paātrinātā kārtībā, noziedzīga nodarījuma lietas izšķiršanai, atbilstības piespiedu līdzekļa piemērošanai vai atļaujas izsniegšanai administratīvā līdzekļa veikšanai, vai gadījumā, ja tiesa to atzīst par nepieciešamu tiesvedības interesēs, sēdes var noturēt arī citā laikā. Dežūras laiks ir laiks, kurā tiesnesim jābūt pieejamam ārpus patstāvīgi organizētā darba laika, lai veiktu likumā paredzētos neparedzētos vai neatliekamajos dienesta pienākumus.

Likums paredz, ka tiesnesim piešķir ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu — piecas kalendāra nedēļas, neskaitot svētku dienas. Turklāt tiesnesim pēc katriem pieciem tiesneša amatā nostrādātiem gadiem ikgadējo apmaksāto atvaļinājumu pagarina par trim darba dienām, bet ne vairāk kā par 15 darba dienām kopumā.³²¹ Attiecīgi tiesnešu ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma laiks variē no 200 līdz 320 stundām (25-40 darba dienas), atkarībā no tiesneša stāža amatā. Vienlaikus saskaņā ar likumu tiesnešiem netiek piešķirti Darba likumā noteiktie obligāti piešķirjamie papildatvaļinājumi kā tas ir citām amatpersonām (darbiniekiem).³²²

Intervijās pausts, ka mūsdienās neatņemama tiesneša funkcija ir arī komunikācija ar sabiedrību un dalība pašpārvaldes institūcijās. Līdz ar to tiesneša amats mūsdienās vairs neaprobežojas tikai ar formālu autoritāti un pamatfunkciju veikšanu.

³¹⁸ 16.03.2018. Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojums Nr.56. "Par mācību apmeklēšanu tiesas darba laikā". Pieejams: https://www.tiesas.lv/Media/Default/Page/e-gramata_TEKA_krajums_2023.pdf.

³¹⁹ Tiesnešu ētikas komisijas 14.02.2014. skaidrojums, 14.10.2016. skaidrojums.

³²⁰ Igaunijas Tiesu likuma 6. pants. Pieejams: <https://www.rigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

³²¹ Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 41.panta 8. un 9.daļa.

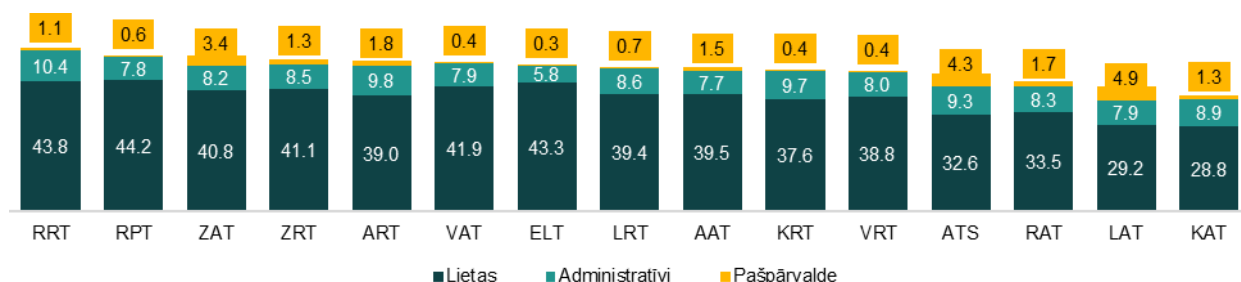
³²² Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma 42.panta 1.daļa.

Šāds ļoti augsta līmeņa darba laika sadalījuma novērtējums var radīt aplamu priekšstatu par tiesnešu noslodzi. Pēc šāda novērtējuma varētu izdarīt secinājumu, ka darbs ar lietām aizņem tikai 80.2% no darba laika. Tikmēr administratīvajiem pienākumiem tiek atvēlēts 17.2% no tiesneša darba laika. Tiesneša laika patēriņš administratīvo pienākumu veikšanai varētu liecināt par nepietiekamu administratīvo atbalstu vai nelietderīgu laika patēriņu augsta līmeņa speciālistam, kura darba stundas likme ir ievērojami augstāka nekā administratīvajam palīgpersonālam. Līdz ar to būtu jāmazina vai jāizskauž tiesneša iesaistīšanās administratīvu pienākumu veikšanā, tādējādi tiesu varā kopā gadā ietaupot pat 54 tiesnešu pilna laika ekvivalentam pielīdzināmas slodzes gadā. Tomēr šādu secinājumu nevar izdarīt, jo aptaujas īpatnību dēļ zem nosaukuma "Administratīvie pienākumi" tika apkopota informācija, tai skaitā par mācību pasākumiem, ko apmeklē tiesneši. Rezultātā šajā slodzē ir iekļautas darba laika pozīcijas, kuru vērtējums ir diametrāli pretējs: gan darba slodze, ko efektivitātes celšanas nolūkos vajadzētu mazināt (administratīvie pienākumi), gan arī attīstības pasākumi – mācības, ko saskaņā ar Valsts kontroles revīzijas ziņojumu nepieciešams palielināt. Līdz ar to pašlaik par aptaujā iegūto darba laika sadalījumu nevar izteikt nekādus secinājumus.

Tieslietu padomes sekretariāts jau ir veicis vērtējumu par tiesnešu laika sadalījumu (skat. 45. attēlu). Aptuveni 164 no 248 pirmās un otrās instances tiesnešiem, kuri piedalījās aptaujā, norādījuši, ka kopumā visu trīs kategoriju izpildei atvēl vairāk kā 40 stundas nedēļā. Attiecīgi tiesneši lēš, ka strādā ilgāk nekā noteikto nedēļas darba laiku.

45. attēls. Nostrādātās stundas nedēļā (tiesnešu pašvērtējums, dalīts pa tiesām).³²³

5.2.3. Lietu sadale

Tiesās lietas tiek reģistrētas TIS to saņemšanas secībā. Tiesneša nozīmēšana notiek, izmantojot datorizētu lietu sadales algoritmu un ievērojot nejaušas izlases principu (detalizētāka informācija par algoritma darbību nav pieejama). Veicot datu analīzi, redzams, ka visiem attiecīgās instances tiesnešiem kārtējā gadā iedalīto lietu skaits ir ļoti līdzīgs. Individuālās slodzes atšķirības veido uzkrājumā no iepriekšējiem gadiem saņemto, bet vēl nepabeigto lietu skaita atšķirības.

Intervijās tiesu priekšsēdētāji ir izteikuši bažas par algoritma darbības principu, kas nosaka, ka tiesnesis, kurš izskata vairāk lietu, saņem lielāku darba slodzi. Tas var radīt nevienlīdzīgu slodzes sadali, jo efektīvāk strādājošiem tiesnešiem slodze palielinās, kamēr citiem, kas izskata lietas lēnāk, tā samazinās. Turklāt tiesneši norāda, ka liels izskatīto lietu skaits īsā termiņā palielina

³²³ Darbs ar lietu izskatīšanu – lietas sagatavošana izskatīšanai, gatavošanās tiesas sēdei, tiesas sēdes vadīšana, nolēmuma sagatavošana. Administratīvajos pienākumos ietverti dažādi ar lietu izskatīšanu nesaistīti tiesneša amata pienākumi, tai skaitā apmācības un semināros pavadītais laiks, kā arī administratīvie jautājumi, darbs ar palīgu un sekretāru u.tml.. Darbs tiesnešu pašpārvaldes institūcijās vai darba grupās ietver tādas institūcijas kā: Tieslietu padome, Tiesnešu ētikas komisija, Tiesnešu kvalifikācijas kolēģija, Tiesnešu disciplinārkolēģija, Tieslietu padomes komisijas un darba grupas.

risku saņemt negatīvu kvalifikācijas kolēģijas vērtējumu, tādēļ nav pietiekama stimula paātrināt izskatīšanas procesu. Lietu sadale tiek veikta elektroniski:

46. attēls. Lietu sadalē izmantotās informācijas sistēmas.

1 Krimināllietas, civilietas un administratīvo pārkāpumu lietās iesniegtās sūdzības tiek sadalītas, izmantojot TIS specializēto programmu.	2 Nostiprinājuma lūgumi tiek sadalīti, izmantojot Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas lietu sadales programmu.	3 Citi tiesā ienākošie materiāli, pieteikumi un iesniegumi, kas netiek reģistrēti TIS, tiek sadalīti ienākšanas secībā ar tiesas priekšsēdētāja vai viņa norīkota darbinieka lēmumu.
--	--	--

No lietu sadales tiek izslēgti tiesneši, kas atrodas prombūtnē (piemēram, atvaļinājumā vai komandējumā), kā arī tie, kuri izskata krimināllietas, kurās pastāv tiesas apspriedes noslēpums. Šī norma vēsturiski saglabājusies no laika, kad tiesās darbojās tiesas piesēdētāji. Tomēr pašreiz tā negatīvi ietekmē darba efektivitāti, neļaujot tiesnešiem plānot tiesas sēdes citās lietās.

Tiesnešu darba slodzi, specializāciju, prombūtni un maiņu TIS reģistrē tiesas priekšsēdētāja norīkoti darbinieki, kuri arī kontrolē datorizētās sadales rezultātus. Tiesas priekšsēdētājam ir tiesības izlīdzināt darba noslodzi, veicot lietu sadali, neievērojot tiesnešu specializāciju, par to izdarot attiecīgu atzīmi TIS. Tiesas priekšsēdētājam ir tiesības atkāpties no plānā noteiktā lietu sadales pamatprincipa šādos gadījumos:

- efektīvas un vienveidīgas lietu izskatīšanas nodrošināšanai, nododot tās vienam tiesnesim vai senatoram;
- tiesnešu vai senatoru darba slodzes izlīdzināšanai;
- lai nodrošinātu saprātīgu lietas izskatīšanas termiņu ievērošanu;
- sadalot neizskatītās lietas tiesneša vai senatora amata pienākumu izbeigšanas gadījumā;
- tiesneša vai senatora pagaidu prombūtnes dēļ;
- pastāvot apstākļiem, kas var būt pamats senatora atstatīšanai vai noraidīšanai;
- ja senatora-referenta palīgs ir tuvā radniecības pakāpē ar kādu no procesa dalībniekiem vai ir citas objektīvas šaubas par viņa neitralitāti.

Lietu sadalē tiek ņemta vērā arī tiesnešu noslodze administratīvo pienākumu veikšanā, piemēram, tiesas vai tiesu nama priekšsēdētāja funkciju pildīšana. Vienlaicīgi, saskaņā ar iesaistīto pušu norādīto, pašreizējā sistēmā tiek novērotas arī vairākas lietu sadales nepilnības:

- **Lietu sadale tiek veikta pēc "grozu" principa, kur lietas tiek sadalītas proporcionāli, nevis pēc tiesnešu noslodzes.** Piemēram, tiesneši ar civillietu specializāciju tiek iekļauti visos sadales grozos. Tomēr šī pieeja ne vienmēr ir taisnīga, jo nenodrošina efektivitāti un neņem vērā prombūtnes iemeslus (slimības lapas, atvaļinājumus utt.). Lai gan tiesu priekšsēdētāji nevar iekļauties algoritmā, pastāv tehnoloģiski risinājumi, kas ļautu uzlabot lietu sadali.
- **Tiesnešu ieskatā ienākošo un izskatīto lietu skaits nav objektīvs rādītājs, jo darba intensitāte slēpjas arī procesuālajos lēmumos.** Piemēram, Rīgas reģionā tiesas dalībnieki biežāk iesniedz dažādus procesuālos lūgumus, kas veido aptuveni 70% no tiesas darba slodzes. Tā rezultātā, lai gan lietu skaits Rīgā un citos reģionos ir līdzīgs, Rīgas tiesu procesuālais noslogojums ir ievērojami lielāks.
- **Pastāv bažas, ka lietu svaru sistēmā ievada kancelejas darbinieki, kuriem var nebūt pietiekamas kompetences objektīvi novērtēt lietas sarežģītību.** Tiesnesim, iepazīstoties ar lietu, nav iespējas korigēt sākotnēji ievadīto lietas svaru. Tādēļ lietu sadales un svēršanas process ir regulāri jāpārskata un jāaktualizē.

- Tiesu priekšsēdētāji uzsver nepieciešamību pēc vienotas lietu sadales sistēmas visā Latvijā, īpaši rakstveida procesu gadījumā. Tādēļ tiek izskatīti risinājumi, lai nākotnē lietu sadali varētu veikt elektroniski, sadalot lietas visā valstī.

01.03.2025. stājās spēkā grozījumi Administratīvās atbildības likumā³²⁴, kas paredz vienotas lietu sadales ieviešanu apgabaltiesās. Tas nozīmē, ka jebkura apgabaltiesa varēs izskatīt sūdzības, blakus sūdzības, protestus un pieteikumus šajā lietu veidā neatkarīgi no personas adreses vai pārkāpuma konstatēšanas vietas. Intervijās tika norādīts, ka līdzīgs mehānisms visticamāk tiks ieviests arī citos lietu veidos. Šo izmaiņu mērķis ir nodrošināt ātrāku un efektīvāku lietu izskatīšanu apgabaltiesās³²⁵. Līdz ar to administratīvo pārkāpumu lietu izskatīšanas piekritība vairs nav atkarīga no personas adreses vai pārkāpuma konstatēšanas vietas.

Lietu pārsūtīšana

Radot sarežģītu saskaņošanas procesu, lietu pārsūtīšanas mērķis saīsināt lietu izskatīšanas termiņu ir sasniegts tikai daļēji. Ieteicams meklēt risinājumus šī procesa optimizācijai. Piemēram, normatīvajā regulējumā varētu paredzēt, ka, sniedzot sūdzību apelācijas instancē, ieinteresētajām pusēm būtu jau zināms, ka lieta var tikt izskatīta jebkurā apgabalā, vienlaikus vajadzības gadījumā nozīmējot attālinātās sēdes.

Saskaņā ar likumu³²⁶ Tieslietu padome ar lēmumu³²⁷ nosaka rajona (pilsētas) tiesu un apelācijas tiesu darbības teritoriju atbilstoši administratīvajām teritorijām. Lietu piekritība tiesām ir noteikta likumā – prasību ceļ tiesā pēc atbildētāja deklarētās dzīvesvietas vai juridiskās adreses, taču dažos gadījumos prasītājs var izvēlēties, kurā tiesā iesniegt prasību, kā arī ir izņēmuma piekritība Civilprocesa likumā un citos likumos.

Civilprocesa likums nosaka priekšnoteikumus tiesvedībā pieņemtas lietas nodošanai citai tiesai, lai nodrošinātu ātrāku tās izskatīšanu. Sākotnēji lietu pārsūtīšana bija paredzēta kā pagaidu mehānisms, lai samazinātu uzkrāto lietu daudzumu, taču tas joprojām tiek izmantots tiesu praksē. Intervijās tiesu priekšsēdētāji norādījuši, ka lietu pārsūtīšanas metodei nevajadzētu būt patstāvīgam noslodzes risinājumam. Turklāt pašreizējā tiesas noslodzes plānošanas procesā netiek plānot, kādu lietu īpatsvaru saņemt vai pārsūtīt, līdz ar to noslodzes rādītāji nav paredzami un objektīvi. Intervētie tiesu priekšsēdētāji uzskata, ka lietu pārsūtīšanas process tā laiktelpības dēļ nav īpaši efektīvs – priekšsēdētājam vispirms ir jāvelta laiks, lai novērtētu, vai lieta atbilst pārsūtīšanas vadlīnijām, kā arī tiek uzlikts papildus administratīvais slogs kancelejas darbiniekiem.

Arī advokāti norāda, ka lietu pārsūtīšanas procesā ir daudz "lieku soļu", kas paildzina tā izpildi un rezultātā mazina procesa efektivitāti.

5.3. Darba organizācija tiesu sistēmas slodzes regulēšanā un produktivitātes celšanā

Mērķtiecīgākas tiesas iestāžu attīstības veicināšanai ieteicams izstrādāt tiesas attīstības stratēģiju, kurās noteikto darbības rezultātu rādītājus var apspriest ikgadējās tiesas tiesnešu darba sanāksmēs vai arī individuālās attīstības sarunās starp tiesas priekšsēdētāju un tiesnesi. Tiesu iestāžu darbības rezultativitātes vērtēšanai vajadzētu izmantot specifiskajiem iestādes apstākļiem atbilstošākos rezultātu rādītājus, kas demonstrētu progresu konkrētās lokācijas problēmu risināšanai.

³²⁴ Grozījumi Administratīvās atbildības likuma 176.1 pantā (spēkā no 01.01.2025.).

³²⁵ Tiesību akta projekta "Grozījumi Administratīvās atbildības likumā" sākotnējās ietekmes (ex-ante) novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <https://tapportals.mk.gov.lv/annotation/4a00e191-eb02-4d0c-81b2-c39761ad6de6>.

³²⁶ Likuma "Par tiesu varu" 29. panta trešā daļa, 35. panta otrā un trešā daļa.

³²⁷ Tieslietu padomes 30.05.2023. lēmums Nr. 26 "Par tiesām, to darbības teritorijām un atrašanās vietām".

Pastāv plašs faktoru loks, kas ietekmē tiesu un tiesnešu noslodzi un produktivitāti. Daudzus no šiem faktoriem minēja arī intervētās amatpersonas. Tie ir: tiesnešu noslodze uzkrāto lietu izskatīšanā, tiesā saņemto jauno pieteikumu skaits un lietu sarežģītība; tiesnešu darba kvalitāte, specializācijas iespējamība un individuālā produktivitāte; tiesiskās kvalitātes veicināšana tiesā, uzraugot tiesību principu piemērošanas un tiesību interpretācijas vienveidību tiesas lēmumos; tiesas juridisko palīgu un citu asistentu profesionalitāte un ietekme uz tiesneša produktivitāti; tiesas rezultātu pārvaldības sistēma un mērķtiecīgs menedžments; tiesu sistēmas budžets un materiāltehniskais nodrošinājums.

5.3.1. Tiesneša orientācija uz efektivitāti: lietu efektīva vadība, saprātīgs termiņš, izmaksu-efektīva darba organizācija

Tiesu sistēmas stūrakmens ir tiesnešu pašu darba plānošana un spēja izskatīt viņiem uzticēto lietu un materiālu apjomu. Analītiskā ziņojuma sagatavošanas ietvaros vēl nebija iespējams detalizēti iepazīties ar tiesnešu pieredzi, bet no publiski pieejamajiem materiāliem ir redzams, ka tiesneši ir pašorganizējušies darba grupās³²⁸ vai piedalījušies Tieslietu ministrijas organizētajos dažāda veida konsultatīvajos forumos³²⁹ jau daudzu gadu garumā. Procesuālā regulējuma uzlabošana, termiņu pārvaldības jautājumi, tiesnešu specializācija, citi ar tiesu efektivitāti saistīti jautājumi ir detalizēti pētīti un piedāvāti dažādi risinājumi. Kā tika norādīts intervijās šīs iniciatīvas parasti tiek īstenotas ar minimālu atbalstu, galvenokārt tikai sekretariāta funkciju nodrošināšanai. Tas norāda uz lielāku nepieciešamību pēc tiesu sistēmas analītiskās kapacitātes stiprināšanas darba organizācijas jautājumos.

Lietu sadalē tiesnešiem iedalīto lietu skaits desmit gadu laikā no 2014. gada līdz 2024. gadā pēc robustiem aprēķiniem³³⁰ ir samazinājies no 160 – 280 lietām vienam tiesnesim gada laikā uz aptuveni 100 no jauna saņemtajām lietām. Arī tad, ja tiek analizēts nesvērto lietu skaits, redzams, ka darba apjoms tiesās krītas. Iespējams, ka pašreizējā tiesnešu slodze ir atbilstošāka esošajam tiesnešu skaitam, jo stabilizējušies ir arī lietu izskatīšanas termiņi un pamazām mazinās arī uzkrāto lietu īpatsvars.

Novērotājam no malas nav redzams, kurš tiesu sistēmā profesionāli pārvalda lietu plūsmu un ar to saistītās problēmsituācijas. Tiesneši plāno un organizē savu darbu, tiesu priekšsēdētāji, kas vienlaikus ir arī tiesneši, kas rotācijas kārtībā kļūst par tiesas iestādes vadītāju uz laiku, ir tiesnešu pārstāvji, bet šķietami trūkstošs elements ir administratīvi vadītāji, kam ir pietiekošs pilnvaru apjoms, lai pildītu funkcijas, kas atbildības ziņā ir līdzvērtīgas tiesnesim.

Tiesu lietu izskatīšanas principus un kārtību nosaka Satversme, civilprocesuālie, kriminālprocesuālie un administratīvi procesuālie likumi, kā arī likums "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu".³³¹

Pirmās un apelācijas instances tiesu darbu tiesu klienti vērtē ļoti pozitīvi. Visaugstāko vērtējumu saņēma gan tiesnešu darbs, gan tiesu darbinieku palīdzība un atbalsts tiesvedības procesā³³².

Piemēram, civilprocesā procesuālās darbības tiesnesis izpilda likumā noteiktajos termiņos. Ja procesuālie termiņi nav noteikti likumā, tos nosaka tiesa vai tiesnesis. Tiesas vai tiesneša noteiktā termiņa ilgumam jābūt tādām, lai procesuālo darbību varētu izpildīt.³³³ Tātad tiesnesis patstāvīgi organizē savu pienākumu izpildi, vada prāvu un pasludina spriedumu.

³²⁸ Tieslietu padomes komisijas un darba grupas. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/komisijas-un-darba-grupas>.

³²⁹ Tieslietu ministrijas darba grupas un padomes. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/darba-grupas-un-padomes>.

³³⁰ Neieskaitot zemesgrāmatu lietas un bezstrīdus lietas un ņemot vērā.

³³¹ Likuma "Par tiesu varu" 2. panta otrā daļa.

³³² Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS. Tiesu apmeklētāju anketu apkopojums 2022-2023.gads. Pieejams: <https://providus.lv/wp-content/uploads/2023/09/Apkopojums.pdf>.

³³³ Civilprocesa likuma 46. panta pirmā daļa.

Kā tika paskaidrots intervijās parasti tiesneši kārto lietu izskatīšanu tādā veidā, ka prioritāri izskata lietas, kurām ārējos normatīvajos aktos ir noteikti procesuālie termiņi. Kad prioritāri skatāmo lietu vairs nav, tad tiek skatītas lietas, kuru izskatīšanu tiesnesis organizē patstāvīgi.

Tiesu noslodze ar prioritāri izskatāmām lietām var būtiski ietekmēt citu lietu kategoriju, piemēram, prasību par zaudējumu un parādu piedziņu, izskatīšanas ilgumu. Tādas lietas kā pieteikumi par pagaidu aizsardzības pret vardarbību piešķiršanu, pieteikumi par prasības nodrošināšanu izlemjami ne vēlāk kā nākamajā dienā pēc pieteikuma saņemšanas³³⁴. Pieteikumi par pagaidu aizgādības nodibināšanu izlemjami nekavējoties³³⁵. Šo kategoriju lietas 2021.–2024. gadā vidēji izskatītas ievērojami ātrāk kā iepriekš minētās prasības par zaudējumu un parāda piedziņu. Pieteikumu par pagaidu aizsardzības pret vardarbību piešķiršanu vidējais izskatīšanas laiks 78.6 dienas, tipiski (mediāna) 1 diena. Pieteikumi par prasības nodrošinājumu vidēji izskatīti 25.1 dienas laikā, tipiski - tajā pašā dienā. Pieteikumi par pagaidu aizgādības nodibināšanu.– vidēji 52.2 dienu laikā, tipiski 41 dienas laikā. Turpretī prasību par zaudējumu un parādu piedziņu, kas ir izplatītākā no saņemto lietu kategorijām, vidējais izskatīšanas ilgums 169.1 diena, tipiskais - 123 dienas³³⁶. Pieteikumi par pagaidu aizsardzības pret vardarbību piešķiršanu sastāda 5.1% no 2021.–2024. gadā saņemtajām civillietām - otra izplatītākā civillietu. Ņemot vērā salīdzinoši lielo prioritāri izskatāmo lietu skaitu (gada laikā ik dienu tiek saņemti vairāki pieteikumi), tiesnešiem nākas atlikt citu civillietu, piemēram, prasību par zaudējumu un parāda piedziņu, izskatīšanu, kas būtiski paildzina to izskatīšanas ilgumu.

Tieslietu ministrijas budžeta pieprasījumos laika posmā no 2018. -2024. gadam ir uzkrāti vairāki desmiti tiesu sistēmas rezultātīvo rādītāju (skat. **9. pielikumu**), kas aptver dažādus rajonu (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu darbības un tiesvedības aspektus. Budžeta paskaidrojumos uzkrāto rezultātīvo rādītāju sasniegšanas analīze liecina, ka parasti netiek sasniegtas visas plānotās rādītāju vērtības.

Viens no pieņēmumiem, kādēļ izvirzīto rezultātu rādītāju sasniegšana nav tik sekmīga kā plānots varētu būt saistīta ar to, ka sasniedzamās mērķa vērtības tiek noteiktas un uzraudzītas atrauti no tiesvedības pienākuma pildītājiem.

Tiesu priekšsēdētājiem un Tieslietu padomes sekretariātam ir pieejami visi nepieciešamie datu apkopojumi, tomēr nav ziņu, ka mērķu sasniegšana tiktu kaskadēta līdz tiesneša vai tiesas iestādes līmenim. Rezultātā izvirzītie mērķi nav kļuvuši par paša tiesneša darba efektivitātes stimulatoru, bet šķietami kalpo kā kontroles instruments. Lai rezultāti būtu indikators tam, cik efektīvi ir tiesnešu centieni, ieteicams tiesnešiem pašiem vienoties par šaurāku darbības rezultātīvo rādītāju loku vai nu tiesu instances vai tiesas līmenī. Noteikta rezultāta sasniegšanai būtu jāklūst par mērķi, par ko tiesneši uzņemas atbildību, patstāvīgi monitorē, apspriež tā neizpildes cēloņus un meklē risinājumus efektivitātes celšanai.

Jau iepriekš tiesu varā ir apspriests jautājums par *amicus curiae* institūta ieviešanu. Tas ir neitrālu ekspertu loks, no kura tiesa var izraudzīties personu, kas nav iesaistīta tiesas procesā kā puse, bet kuras ir autorizētas parasti *pro bono*, sniegt eksperta palīdzību, viedokli, informāciju, citu atbalstu. Parasti šādus ekspertus cenšas iesaistīt lietās, kas skar plašas sabiedrības intereses

5.4. Cilvēkresursu izmantošanas produktivitāte un efektivitāte

Pašlaik tiesu iestāžu darba vērtēšanai pārsvarā kā efektivitātes rādītājs tiek izmantotas lietu skaita tendences, kas var radīt maldīgu priekšstatu par tiesu sistēmu, kur normatīvā regulējuma pieaugošā sarežģītība vai tiesību aktu izmaiņu biežums var būtiski ietekmēt lietu izskatīšanas ilgumu. Šāda veida rādītāji ir jāinterpretē uzmanīgi, lai kompromiss starp efektivitātes mērķiem un tiesas taisnīgumu nebūtu nepamatots, ignorējot šo izmaiņu ietekmi uz juridisko procesu.

³³⁴ Civilprocesa likuma 250.⁵⁸ panta 1. punkts, 140. panta 1. punkts.

³³⁵ Civilprocesa likuma 270.¹¹ panta 1. punkts.

³³⁶ Balstoties uz Tiesu administrācijas sniegtajiem datiem.

Kopējo visu tiesā saņemto lietu izskatīšanas termiņu salīdzināšana dažādās tiesās nesniedz objektīvu pārskatu par tiesu efektivitāti. Lietu izskatīšanas termiņu ietekmē pārāk daudz mainīgo faktoru, kas ir atšķirīgi dažādās tiesu iestādēs, piemēram, laiks, kas ir jāiegulda vienas lietas izskatīšanā ir atkarīgs no lietas sarežģītības pakāpes, iesaistīto personu un apstrīdēto epizožu skaita, precedentu esamības līdzīgās lietās, iesaistīto pušu sadarbības vai pretdarbības pakāpes un citiem faktoriem.

Ieteicams tiesu iestāžu darbības rezultativitātes vērtēšanai izmantot zemāk atspoguļotos biežāk lietotos statistikas rādītājus, lai pārliecinātos, ka lēmumi tiesas lietās tiek pieņemti saprātīgā termiņā. Tabulas 3.-8. punktā norādītie rādītāji Latvijā netiek atsevišķi analizēti, bet no uzkrātajiem datiem pārsvarā gadījumu būtu iegūstami (skat. 18. tabulu).

18. tabula. Statistikas rādītāju piemēri tiesu lēmumu pieņemšanas efektivitātes novērtēšanai.

Statistikas rādītāji, lai pārliecinātos par lēmumu pieņemšanu saprātīgā termiņā ³³⁷	Rezultāta rādītāju ar mērķi paaugstināt efektivitāti
1. Vidējais tiesas procedūru ilgums pa tiesu iestādēm 2. Vidējais civillietu / krimināllietu / administratīvo lietu / citu lietu / izmeklēšanas darbību izskatīšanas ilgums pa tiesu iestādēm 3. Vidējais uzkrāto lietu vecums pa tiesu iestādēm 4. Vidējais laiks lēmuma pieņemšanai, kurā ir noteikta piespiedu izpilde 5. Vidējais laiks no pirmstiesas procesa pabeigšanas krimināllietā līdz informācijas iekļaušanai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu notiesāto personu reģistrā 6. Pieprasījumu skaits par lēmuma interpretāciju vai kļūdu vai izlaidumu labošanu 7. Lietu skaits, ko izskata tiesnesis (pilna laika ekvivalents, PLE) 8. Lietu skaits, ko izskata civildienesta ierēdnis (PLE)	Uzlabot un dažādot krimināltiesību sistēmas reaģēšanas ātrumu uz noziegumu: • Krimināltiesību sistēmas reakcijas ātrums • Alternatīvu ieslodzījumam (izņemot vienkāršus aizrādījumus) īpatsvars Uzlabot lēmumu izpildi: • Krimināllietās izpildes īpatsvars • Vidējais izpildes laiks Pārvaldīt tiesvedības izmaksu pieaugumu krimināllietās: • Vidējās vienas lietas, kuru izskata krimināltiesību sistēma, tiesvedības izmaksas

Savukārt, lai novērtētu efektivitāti budžeta veidošanas procesā³³⁸, tiek ieteikts izmantot šādus trīs efektivitātes kritērijus sadalījumā pie ieinteresētajām pusēm, kur katrai ir savs mērķis:

47. attēls. Trīs efektivitātes vērtēšanas kritēriji, kas tiek izmantoti valsts budžeta veidošanas procesā.

 Iedzīvotāji Sociālā un ekonomiskā efektivitāte	 Lietotājs Pakalpojumu kvalitāte	 Nodokļu maksātājs Produktivitāte
--	---	--

No piemēriem citās valstīs ir redzams, ka mērķtiecīgai tiesas iestāžu attīstībai tiek izstrādātas tiesas attīstības stratēģijas, kurās noteikto darbības rezultātu rādītājus var apspriest ikgadējās tiesas tiesnešu darba sanāksmēs vai arī individuālās attīstības sarunās starp tiesas priekšsēdētāju un tiesnesi (skatīt iespējamajos izmantojamajos instrumentus un kontroljautājumus zemāk).

³³⁷ David Webber. Good Budgeting, Better Justice: Modern Budget Practices for the Judicial Sector. 24.lpp. Pieejams: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/225991468167380812/pdf/394770LDWP31BudgetPractices01PUBLIC1.pdf>.

³³⁸ David Webber. Good Budgeting, Better Justice: Modern Budget Practices for the Judicial Sector. 22.lpp. Pieejams: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/225991468167380812/pdf/394770LDWP31BudgetPractices01PUBLIC1.pdf>.

Joma	Kontroljautājumi
1. Cilvēkresursu ikdienas noslodzes izsekošana (standartizēta ziņošana un vizualizācija par laiku, kas pavadīts katrā līmenī, noviržu noteikšana)	• Etalona, piemēram, darba rezultātu galveno rādītāju (KPI) un datu vizualizācijas rīku izstrāde, lai izmantotu analīzi un atklātu būtiskākās tendences³⁴⁰ • Resursa veids un izmaksas: aplēšot procesu izmaksas • Darbaspēka segmentu produktivitātes novērtējums atbilstoši pieredzes ilgumam (optimāla vai neoptimāla)
2. Esošo resursu izmantošanas efektivitātes novērtējums	• Vai tiesneši efektīvi pārvalda savu pieejamo laiku — vai darbības izmaiņas varētu samazināt tiesnešu skaitu tiesā vai arī ir pierādījumi, ka tiesai ir nepieciešami papildu tiesneši? • Vai ir atbilstošs atbalsta veids un līmenis, lai tiesneši nebūtu spiesti veikt dažus uzdevumus, kurus varētu deleģēt kvalificētam atbalsta personālam? • Kāda ir atgriezeniskā saite no citām ieinteresētajām pusēm — advokātu kolēģijas locekļiem, speciālistiem, kuri ir informēti par šīs tiesas darbību? • Vai ir citi veidi, kā samazināt izmaksas un atvieglot tiesāšanās vajadzības slogu? • Vai kaut kur ir nepietiekami izmantota kapacitāte un kā tā tiek novirzīta? • Vai pastāv darbinieku mainība un vai tā pārsniedz 10% gadā? • Kas un kā pārbauda produktivitāti un optimizē tiesnešu kapacitāti? • Vai ir iespējama procesu uzlabošana, piemēram, novēršot atkārtotus / manuālus uzdevumus?
3. Lietu izskatīšanas darba laika standarti un esošo tiesnešus un tiesas atbalsta personāla noslodzes pārbaude	Tiesu darbības regulējumā ir jānosaka: • ka tiesām regulāri jāsniedz dati, kas nepieciešami, lai izvērtētu nepieciešamo tiesnešu un tiesas palīgpersonāla skaitu • skaidra definīcija un datu elementi, kas nepieciešami novērtējuma sagatavošanai: ○ Lietas izskatīšanas laiks definēts kā laiks starp lietas iesniegšanu un tās pabeigšanu tiesas iestādē ○ Tiesnešu un tiesu palīgpersonāla resursi tiek vērtēti standarta gadā un pilna laika ekvivalenta stundās dienā. ○ Svērto pieteikumu skaits, kas balstīts uz kvalitatīvu novērtējumu (nav obligāti noteikts kā labākais tiešais tiesnešu un tiesas atbalsta personāla skaita pieprasījuma rādītājs). ○ Kvantitatīvo kritēriju kvalitatīvo pielāgojumu pārbaude uz vietas, ko izmanto, lai novērtētu vajadzību pēc noteikta skaita tiesnešiem un tiesas atbalsta personāla. ○ Ja pēc pārbaudes uz vietas kritēriji ir bieži jāpielāgo, iespējams, ir jāmaina kvantitatīvie kritēriji. ○ Kopējās stundas pa darbību veidiem • Tiesā, kurām šķietami ir nepieciešami papildu tiesneši, ir jāveic neatkarīga pārbaude / audits

³³⁹ Dažādos avotos minēto rādītāju apkopojums.³⁴⁰ Tiesu administrācija nodrošina informācijas apkopojumus un datu vizualizācijas.

Joma	Kontroljautājumi
	Jāiegūst atgriezeniskā saite no citām ieinteresētajām pusēm — advokātu kolēģijas locekļiem, vietējiem pārstāvjiem un zinošiem iedzīvotājiem par šīs tiesas darbību

5.4.1. Mērķtiecīgs lietu plūsmas menedžments

	Lai veicinātu pēc iespējas agrīnāku tiesas izlemšanu lietā, process kļūtu godīgāks pret visām iesaistītajām pusēm un tiktu ievēroti lietas izskatīšanās plānā paredzētie termiņi, darba organizācijā skaidrāk ir izceļami šādi efektīvas lietu plūsmas vadības aspekti: lietas izskatīšanas pēc būtības procesu kavējošo aspektu apzināšana un izslēgšana; lietas skatīšanas termiņu ievērošanas disciplīnas stiprināšana; lietas skatīšanas turpināšanas pārmērīgas izmantošanas mazināšanas politikas tiesā izstrāde; visu pušu sagatavošanās savlaicīguma veicināšana un stingrāki jaunu pieteikumu vai dokumentu iesniegšanas pēc tiesas noteiktā termiņa noteikumi un to ievērošanas uzraudzība; iestrēgušo, neizskatīto lietu īpatsvara uzraudzība. Lai profesionāli pārvaldītu lietu plūsmu un ar to saistītās problēmsituācijas lietderīgākais risinājums ir specializēt tiesas darbiniekus šajā jomā un piešķirt attiecīgās pilnvaras uzraudzīt lietu plūsmu. Ieteicams veicināt, ka tiesneši aktīvāk izmantotu sagatavošanās sēžu institūtu, kura ietvaros tiesnesis varētu izlemt lietas dalībnieku lūgumus un preventīvi ierobežotu jaunu lūgumu iesniegšanu. Ieteicams pārvērtēt procesuālā soda par ļaunprātīgu procesa kavēšanu apmēra iedarbību, vai tas ir pietiekams, lai atturētu no ļaunprātīgas rīcības un, iespējams, lemtu par tā līmeņa paaugstināšanu.
---	---

20. tabula. Efektīvas lietu plūsmas vadības aspekti.³⁴¹

1	Lietas izskatīšanas pēc būtības procesu kavējošo aspektu apzināšana un izslēgšana kā tiesas sastāva vadīts process.
2	Lietas skatīšanas termiņu ievērošanas disciplīnas stiprināšana , tai skaitā tiesas sēdes atlikšanas vai pārceļšanas mazināšanas politika izstrāde (piemēram, lēmumu par turpmāko tiesas sēdes taktiku izstrāde tiesā, izziņojot arī advokātu organizācijām un vietējai prokuratūrai).
3	Lietas skatīšanas turpināšanas pārmērīgas izmantošanas mazināšanas politikas tiesā izstrāde un izziņošana tipiskajām partnerorganizācijām.
4	Visu pušu sagatavošanās savlaicīguma veicināšana un stingrāki jaunu pieteikumu vai dokumentu iesniegšanas pēc tiesas noteiktā termiņa noteikumi un to ievērošanas uzraudzība. Visu pušu apņemšanās ievērot plānoto tiesvedības ilgumu, papildus dokumentu pievienošanas vai uzklaušanas laika plānošana.
5	Iestrēgušo, neizskatīto lietu īpatsvara uzraudzība.

Intervijās vairākkārtīgi norādīts, ka Latvijas tiesās šķietami nepietiekami efektīvi tiek īstenots process, ka tiesnesis ir tiesvedības procesa vadītājs. Par to liecina salīdzinoši augsts atlikto vai nenotikušo tiesas sēžu īpatsvars. Intervētās personas norāda, ka lietu izskatīšanas atlikšanu veicina tiesnešu pārāk pielaidīga attieksme pret lietas pušu lūgumiem. Latvijā pārāk maz tiek izmantots sagatavošanās sēžu institūts, kura ietvaros tiesnesis varētu izlemt lietas dalībnieku lūgumus un preventīvi ierobežot jaunu lūgumu iesniegšanu. Intervijās tika norādīts arī, ka ir

³⁴¹ National Center for State Courts. Delivering Timely Justice in Criminal Cases: A National Picture. Pieejams: https://www.ncsc.org/data/assets/pdf_file/0017/53216/Delivering-Timely-Justice-in-Criminal-Cases-A-National-Picture.pdf.

salīdzinoši vāji attīstīta paziņošanas sistēma gadījumos, ja tiesas sēdi atliek pēc tiesneša iniciatīvas, un zemi procesuālie sodi par procesa ļaunprātīgu kavēšanu.

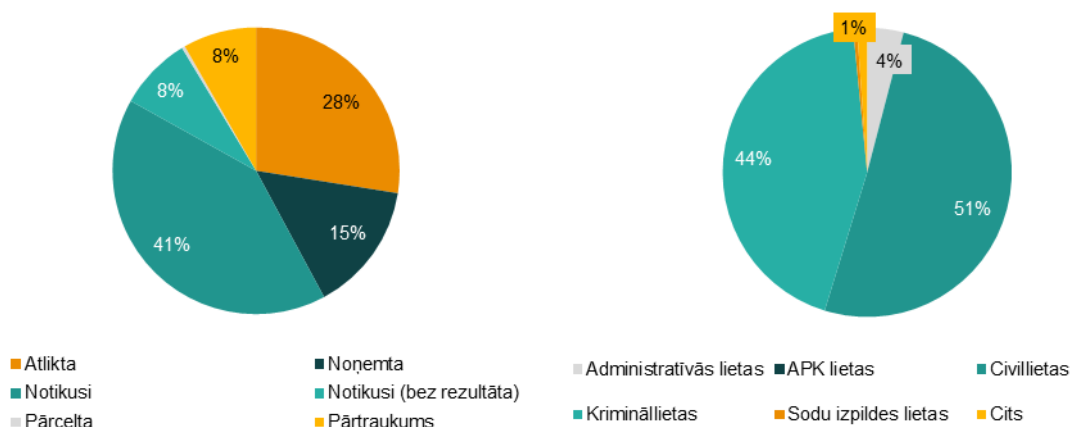
Administratīvo lietu tiesvedības pagarina tas, ka, piemērojot objektīvās izmeklēšanas principu, tiesas mēdz atjaunot lietas izskatīšanu

pēc būtības un lūgt pusēm iesniegt papildus pierādījumus.

Pētījumā ASV tiesās atklāts, ka tiesas sēžu skaits un tiesas sēžu atlikšana ir būtiskākie faktori, kas ietekmē lietas izskatīšanas ilgumu. Katra tiesas sēde vidēji paildzināja lietas izskatīšanas ilgumu par divām nedēļām, katru tiesas sēdes atlikšana – par trīs nedēļām³⁴².

Ierašanās uz tiesas sēdi ir pienākums ikvienai uz to izsauktai personai, lai nodrošinātu taisnīgu un efektīvu tiesas procesu. Tomēr nereti tiesas sēdes tiek atliktas, jo kāda no procesā iesaistītajām personām uz tiesas sēdi nav ieradies. Latvijā no 2023. gadā nozīmētajām tiesas sēdēm 28% tika atliktas. Lielākā daļa no atliktajām tiesas sēdēm ir krimināllietās (44%) un civillietās (51%) (skat. 48. attēlu) Atlikto tiesas sēžu īpatsvars 2023. gadā bijis nedaudz lielāks nekā 2022. gadā (27% atlikto tiesas sēžu) un 2021. gadā (25% atlikto tiesas sēžu).

48. attēls. 2023. gadā nozīmēto tiesas sēžu statusa sadalījums un atlikto tiesas sēžu dalījums pa lietu pamatveidiem.³⁴³

Pastāv noteikti iemesli, kuru dēļ lietas dalībnieks nevar ierasties uz tiesas sēdi, tomēr šādos gadījumos par to savlaicīgi jāpaziņo tiesai, iesniedzot pierādījumus. Ja civilprocesa lietas dalībnieks, kurš tiesas sēdē nav ieradies, par to nav paziņojis tiesai, tiesa var uzlikt naudas sodu līdz 80 eiro. Ja dalībnieks tiesā nav ieradies tādu iemeslu dēļ, kurus tiesa atzīst par neattaisnojošiem, tiesa var uzlikt naudas sodu līdz 150 eiro³⁴⁴. Arī kriminālprocesā apsūdzētajiem tiesa var piespriest naudas sodu³⁴⁵. 2023. gadā personām, kas neieradās uz nozīmētajām tiesas sēdēm, uzlikti naudas sodi par kopējo summu 39 335 euro. No tiem lielākā daļa (36 785 euro) attiecināma uz atliktajām tiesas sēdēm. Sodi par neierašanos uzlikti 238 tiesas sēdēs³⁴⁶.

Latvijas tiesu sistēmas pārstāvji atzīst tiesas sēžu atlikšanas problemātiku, norādot, ka ideālā gadījumā tiesas sēdes tiktu atliktas ļoti reti un visiem procesā iesaistītajiem būtu jāizrāda cieņa pret tiesas procesu. Iespējams risinājums tiesas sēžu atlikšanai varētu būt lielāks naudas sods disciplīnas nodrošināšanai.

Salīdzināmajās valstīs daudz stingrāk, nekā Latvijā nacionālās tiesu administrācijas pārrauga aprakstītos darba organizatoriskos paņēmienus mērķtiecīgas lietu plūsmas nodrošināšanai.

³⁴² National Center for State Courts. Delivering Timely Justice in Criminal Cases: A National Picture. Pieejams:

https://www.ncsc.org/data/assets/pdf_file/0017/53216/Delivering-Timely-Justice-in-Criminal-Cases-A-National-Picture.pdf.

³⁴³ Tiesu administrācija. Tiesas sēdes 2023.gadā. Pieejams: https://data.gov.lv/dati/lv/dataset/nozimetas-sedes/resource/257e94ce-0c52-4126-89c1-0d6d839e7499?view_id=e2adc0e3-950f-4b45-bbca-180556f4b269.

³⁴⁴ Civilprocesa likuma 156. panta 2. un 3. punkts.

³⁴⁵ Kriminālprocesa likuma 463. panta 3. punkts.

³⁴⁶ Tiesu administrācija. Naudas sodi personām, kas neieradās uz tiesas sēdi 2023.gads. Pieejams: <https://data.gov.lv/dati/eng/dataset/naudas-sodi-personam-kas-neieradas-uz-tiesas-sedi/resource/04f7a747-8a2b-457a-94b6-cb82ad4654f0>.

Pirmkārt, šāds uzdevums ir noteikts likumā, otrkārt, arī pašu tiesu administratīvie vadītāji daudz vairāk nekā Latvijā iesaistās šādos procesos un sadarbībā ar tiesu priekšsēdētāju risina tiesas iestādē aktuālās problēmas.

Pieejamā informācija par tiesu darba organizāciju neliecina, ka Latvijā tiesas priekšsēdētājam ir pietiekams atbalsts lietu izskatīšanā esošo lietu kavēšanās diagnosticēšanā un novēršanā tiesas iestādē. Uzraudzības pienākums ir tiesas priekšsēdētājam, bet parasti tiesas priekšsēdētājam varētu pietrūkt kapacitātes izsekot detalizētai informācijai.

Tādēļ no administratīvās vadības viedokļa ir **būtiski, ka tiesu iestādēs ir nozīmēti administratīvie darbinieki** ar skaidri noteiktu atbildību par nepamatotas kavēšanās noteikšanu un novēršanu. **Tā var būt konkrēta amatpersona vai struktūrvienība**, kas ir **atbildīga** par konkrēto procesu **plūsmas** uzraudzību un kavējumu atrašanu, lai tos samazinātu, neatkarīgi no procesa stadijas (pirmā instance, apelācija, kasācija); atbildīgajai personai vai **struktūrvienībai** ir pienākums ziņot tiesai, **tiesnesim** vai **tiesas vadībai** par nepamatotu kavēšanos.

Šādai struktūrvienībai, kas ir atbildīga par atbilstošu tiesvedības ilgumu ir jābūt arī valsts līmenī. Tai ir jābūt noteiktam pilnvaru apjomam, lai **tai būtu** tiesības rīkoties, ja ir novērota kavēšanās.

Intervijās vairākkārtīgi tika norādīts, ka, lai pārsūdzība augstākā tiesu instancē netiktu izmantota kā tiesas sprieduma stāšanās spēkā aizkavēšanas taktika, būtu nepieciešams pārskatīt to lietu kategoriju vai prasību pēc apmēra vai veida loku, kurās nebūtu pieļaujama pārsūdzība.

5.4.2. Tiesu darbinieku kapacitāte, darba slodze un institucionālā veikspēja

Tiesu darbinieki³⁴⁷ ir tiesneša palīgs, tiesas konsultants, kancelejas vadītājs, tiesas sēžu sekretārs, tiesas tulks, tiesas administrators, konsultatīvi analītiskais personāls. Tiesu darbinieki ir pārvaldes amatpersonas Valsts pārvaldes iekārtas likuma izpratnē³⁴⁸, jo viņu darba tiesiskās attiecības ar Tiesu administrāciju tiek nodibinātas, pamatojoties uz profesionāliem kritērijiem. Tiesu darbinieku galvenos pienākumus un viņu amatu aprakstus apstiprina Tiesu administrācija.³⁴⁹

Atbalsta personāls, piemēram, tiesas priekšsēdētāja palīgs un tiesneša palīgs, sniedz būtisku ieguldījumu tiesas darbā, veicot juridisko izpēti, sagatavojot dokumentus un palīdzot organizēt tiesu lietas. Vērts atzīmēt, ka tieši tiesneša palīga amatam ir vislielākais darbinieku skaits tiesas sistēmā (skat. 50. attēlu). Tiesas sēžu sekretāri un tiesas tulki nodrošina operatīvo darbu tiesas sēdēs un rūpējas par procesa organizēšanas kvalitāti.

Administratīvajos amatos, piemēram, kancelejas vadītājs un viņa vietnieks, personāls veic lietvedības funkcijas, rūpējas par tiesas dokumentācijas uzturēšanu un lietu pārvaldību informatīvajās sistēmās. Tiesu sistēmu papildina arī tehniskā personāla amati, piemēram, apkopējs, automobiļa vadītājs un palīgstrādnieks, kas nodrošina tiesas ēku uzturēšanu un tehnisko darbu izpildi. Detalizētu tiesu sistēmas amatu uzskaitījumu un darbinieku skaitu skatīt **6. pielikumā**.

Statistikas datus, kas attiecas uz tiesu darbiniekiem, kas nav tiesneši, ir grūti novērtēt salīdzinājumā ar citām valstīm. Tas saistīts ar to, ka to skaits mainās atkarībā no tā, kādas funkcijas šiem darbiniekiem ir jāpilda, kā arī no tā, vai tiesneši paši veic kādus administratīvus uzdevumus tiesu sistēmā, un vai kādi administratīvie pienākumi tiek deleģēti struktūrvienībām, kas nav tiesu sistēmā (piemēram, Tiesu administrācijas).

Ja nošķiram šos darbiniekus pēc specializācijas – tiešie tiesnešu palīgi, administratīvais personāls un tehniskais personāls – Latvijā un Lietuvā aptuveni puse darbinieku pieder pirmajai kategorijai (īpašie rādītāji svārstās no 40% līdz 65%), bet pārējie tiesu darbinieki, kas nav

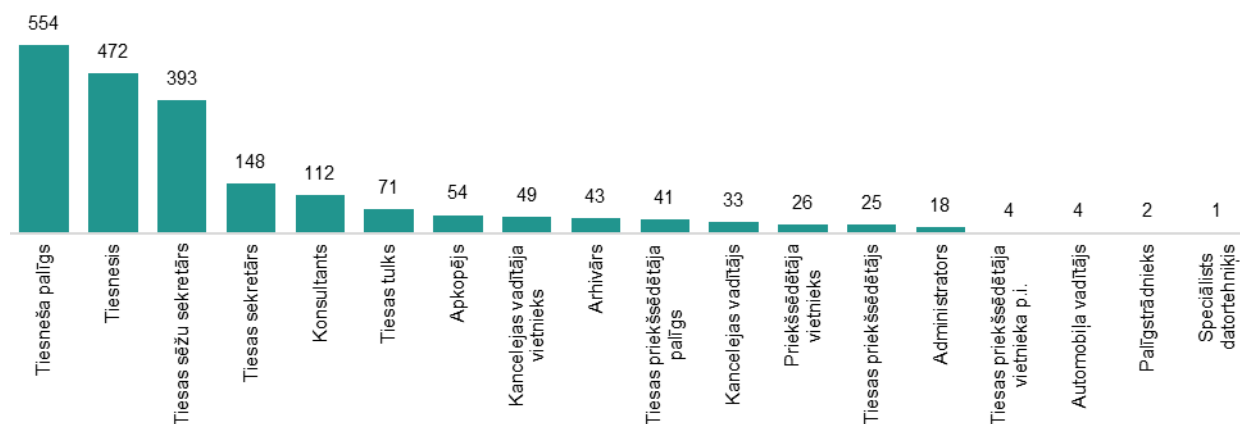
³⁴⁷ Likuma "Par tiesu varu" 16. nodaļa.

³⁴⁸ Valsts pārvaldes iekārtas likuma 1. panta 10. punkts.

³⁴⁹ Likuma "Par tiesu varu" 107.¹ panta otrās daļas 7. punkts.

tiesneši, ietilpst kategorijā administratīvais un tehniskais personāls. Situācija būtiski atšķiras tikai Igaunijā, kur tiešo tiesas juridisko palīgu attiecība pret administratīvo un tehnisko personālu ir pretēja – tikai 23% darbinieku pieder pirmajai kategorijai, savukārt administratīvais un tehniskais personāls veido ¾ no visiem tiesu darbiniekiem.

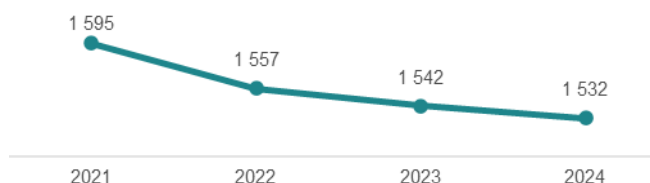
49. attēls. Tiesu sistēmas amati un darbinieku skaits pirmās un apelācijas instances tiesās (20.09.2024.).³⁵⁰

Latvijas Republikas Valsts kontroles ziņojumā “Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās” un intervijās ar tiesu sistēmas dalībniekiem vairākkārtēji izcelts tiesu darbinieku plānošanas jautājums.

Primāri tiesas darbinieki iedalās divās grupās: kancelejas darbinieki un fiziskā darba veicēji.

50. attēls. Vidējais tiesu darbinieku skaits no 2021. līdz 2024. gadam.³⁵¹

Detalizētu visu tiesas darbinieku amatu uzskaitījumu skatīt **6. pielikumā**. Šī pētījuma ietvaros detalizēti apskatīti kancelejas darbinieki, kuru funkciju veikšana tieši ietekmē tiesu sistēmas efektivitāti. Savukārt pārējie tiesas darbinieki, tai skaitā fiziskā darba veicēji, apskatīt augstā līmenī budžeta un finansējuma analīzes ietvaros.

Saskaņā ar Tiesu administrācijas sniegtajiem datiem par tiesu darbiniekiem, kopējais tiesas darbinieku skaits laika posmā no 2021. līdz 2024. gadam ir samazinājies par 3.9%.

Latvijas Republikas Valsts kontroles ziņojumā “Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās”³⁵² norādīts, ka tiesas darbinieku skaita noteikšana nav balstīta uz skaidru izvērtējumu, kas pamatotu katrai tiesai nepieciešamo tiesu darbinieku skaitu.

Intervijās norādīts, ka, pārskatot tiesas sēžu sekretāru skaitu, būtu iespējams izveidot labāk apmaksātu sistēmu tiesnešu palīgiem un tiesas sēžu sekretāriem. Diskusijās ar tiesu sistēmas pārstāvjiem ir norādīts, ka pašlaik tiek veikta tiesas darbinieku amatu un funkciju pārskatīšana ar mērķi optimizēt tiesu darba organizāciju. Tiek apspriesta iespēja, ka nākotnē tiesas sēdes sekretāra amata pienākumi varētu tikt pārveidoti, piešķirot tam tiesneša administratīvā palīga funkcijas, savukārt tiesneša palīgs varētu tikt pārdēvēts un definēts kā tiesneša juridiskais palīgs, tādējādi precīzāk atspoguļojot viņa lomu tiesu procesos. Papildus tiek apsvērta centralizēta zinātniski analītiskā departamenta izveide, kas nodrošinātu vienotu pieeju tiesu prakses analīzei, likumdošanas izmaiņu izvērtēšanai un juridisko pētījumu veikšanai, tādējādi sekmējot tiesu sistēmas efektivitāti un kvalitāti.

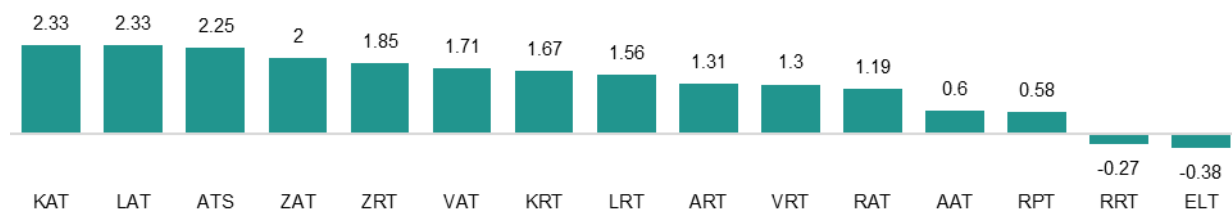
³⁵⁰ Tiesu administrācijas sniegti dati (dati par 2021., 2022. un 2023. gadu sniegti uz 31.12, dati par 2024. gadu sniegti uz 30.09.).

³⁵¹ Tiesu administrācijas sniegtie dati.

Latvijas Republikas Valsts kontrole. (2024). Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās. Pieejams: https://lrkv.gov.lv/lv/getrevisionfile/29740-YyB8Pd_bKqizFid2Q1YedWrpblraPIED.pdf.

Tieslietu padomes sekretariāta veiktās “Tiesnešu aptaujas 2024” rezultāti tiesnešu apmierinātībā ar atbalsta personālu kopumā ir pozitīvi, izņemot Ekonomisko lietu tiesā un Rīgas rajona tiesā, kur tie ir negatīvi. Jāatzīmē, ka arī aptaujas komentāros pausta kritika par nepietiekamu atbalsta personālu un tā biežo mainību.³⁵³

51. attēls. Tiesnešu apmierinātība ar atbalsta personālu.³⁵⁴

5.4.3. Tiesnešu palīgu loma un tās maiņas izmaksu efektivitāte

Lai celtu tiesneša palīga amatalgas grupu no 9. grupas uz 10. grupu, ir nepieciešami grozījumi likumā “Par tiesu varu”, kur noteiktais tiesneša palīga amata apraksts neparedz pietiekami augstu atbildības līmeni, lai varētu attiecīgi paaugstināt viņa atlīdzību.

Vienlaikus ar tiesneša palīga amata atbildības apjoma paaugstināšanu, ir jāparedz tiesneša produktivitātes celšanās. Augstāk kvalificēts tiesnešu palīgs atslogos tiesnesi no mazsvarīgāku uzdevumu veikšanas un līdz ar to ir jāplāno viena tiesneša darba atdeves paaugstināšanās. Rezultātā, pieaugot juridisko palīgu īpatsvaram proporcionāli ir jāsamazinās tiesnešu skaits.

Saskaņā ar Latvijas Republikas Valsts kontroles ziņojumu “Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās” un intervijās sniegto informāciju tiesneša palīga institūta attīstība ir akūta un sistemātiska tiesu sistēmas problēma, kas ietekmē tiesnešu darba efektivitāti un attiecīgi sarežģīt ilgtspējīga un patstāvīga tiesu atbalsta personāla piesaisti.³⁵⁵ Likumā tiesas darbinieku regulējums ir vispārīgs un nav noteiktas prasības uz tiesneša palīga kvalifikāciju.³⁵⁶ Intervijās vairākkārt izcelta būtiskā atšķirība starp dažādiem tiesnešu palīgiem un viņu kompetencēm. Tieslietu padome ir norādījusi uz to, ka tiesas darbinieku atalgojuma palielinājumam jābūt vērstam uz tiesneša palīga mēnešalgas sasaisti ar tiesneša amata atlīdzību un tuvākajā nākotnē būtu jāsasniedz vismaz 50% no tās.³⁵⁷

Likumā³⁵⁸ minētās tiesneša palīgam nepieciešamās kompetences galvenokārt ir tehniska rakstura. Turklāt arī MK noteikumos Nr. 262 “Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtība”³⁵⁹ tiesneša palīga amata saturs un atbildības līmenis, salīdzinājumā ar prokurora palīgu, ir zems un nedod pamatojumu paaugstināt mēnešalgas grupu. Šobrīd uz tiesneša palīga amatu tiek attiecināts jurista palīga standarts, taču tiesneša palīgam noteiktās kompetences prasības ir zemākas nekā jurista palīga standartā un jurista profesijas standartā minētās.³⁶⁰ Vienlaikus jāatzīmē, ka, piemēram, Igaunijā tiesas ierēdņim noteiktas skaidras kompetences prasības, kas, cita starpā, ietver arī punktu par tiesas klerka atalgojumu - tiesas klerka darba alga nedrīkst pārsniegt pirmās instances tiesas

³⁵³ Tieslietu padomes sekretariāta veiktās “Tiesnešu aptaujas 2024” rezultāti.

³⁵⁴ Tieslietu padomes sekretariāta veiktās “Tiesnešu aptaujas 2024” rezultāti.

³⁵⁵ Tieslietu padome. (2024). Tieslietu padomes stratēģijas 2021. - 2025. gadam 3. rīcības virzienā “Efektīva un kvalitatīva tiesu vara” minēto uzdevumu īstenošanai. Par zemesgrāmatu lietu specializāciju tiesās. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/9019/download?attachment>.

³⁵⁶ Likuma “Par tiesu varu” 99. pants.

³⁵⁷ Tieslietu padome. Tieslietu padome: paredzētais mēnešalgu palielinājums tiesu darbiniekiem 6 % apmērā nenodrošinās konkurētspējīgu atlīdzību juridisko profesiju tirgū. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/jaunums/tieslietu-padome-paredzetais-meneshalgu-palielinajums-tiesu-darbiniekiem-6-apmera-nenodrosinas-konkuretspejigu-atlidzibu-juridisko-profesiju-tirgu>.

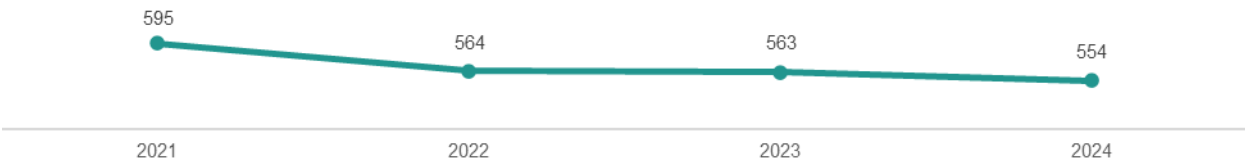
³⁵⁸ Likuma “Par tiesu varu” 99. pants.

³⁵⁹ MK noteikumi Nr. 262 “Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtība”.

³⁶⁰ Tieslietu padomes Darba grupas. Tiesu efektivitātes stiprināšanai ziņojums “Par tiesneša palīga institūta tālāko attīstību”. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8859/download?attachment>.

tiesneša atalgojumu un pēc pārbaudes laika beigām tā nedrīkst būt mazāka par pusi no pirmās instances tiesas tiesneša algas.³⁶¹

52. attēls. Tiesneša palīgu skaits pirmās un otrās instances tiesās (20.09.2024.).³⁶²

Tieslietu padomes darba grupa tiesu efektivitātes stiprināšanai ir izstrādājusi zemāk norādītos priekšlikumus tiesneša palīga institūta attīstībai:

21. tabula. Priekšlikumi tiesneša palīga institūta attīstībai.³⁶³

	Darba organizācijas maiņa tiesās, lai tiesneša palīga amata pienākumos ietilptu dominējoši saturiskie, juridiskie pienākumi		Kritēriju izstrāde par tiesām objektīvi nepieciešamo atbalsta personāla sastāvu, kā arī centralizēta tiesas atbalsta personāla korpusa izveide
	Pārklāšanās novēršana dažādu tiesu darbinieku amata aprakstos		
	Tiesu darbinieku novērtēšanas kārtības pārskatīšana		Tiesneša palīga apmācības kuras ieviešana pirms darba uzsākšana
	Centralizētas tiesneša palīga amata kandidātu atlases kārtības izveide		
	Individuālā atalgojuma noteikšanas kārtības izstrāde		Augstākās juridiskās izglītības kā obligātas prasības izvirzīšana tiesneša palīga amatam

Tieslietu padomes darba grupas ieteikumu, kā celt tiesneša palīga amata atbildības līmeni un atbildību, ieviešanu ierobežo likumā noteiktie tiesneša palīga pienākumi, kas ir administratīvi un tehniski – apmeklētāju pieņemšana, iesniegumu apstrāde un veic pasākumu veikšana sakarā ar lietu sagatavošanu izskatīšanai tiesas sēdē, kā arī citu tiesneša doto uzdevumu izpilde.³⁶⁴ Līdzīgi amata pienākumi ir iekļauti arī amatu katalogā.³⁶⁵ Kā intervijā norādīja Valsts kancelejas pārstāves³⁶⁶, Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogā (turpmāk – amatu katalogs) iekļauto amatpersonu (darbinieku) atbildības noteikšanā tiek izmantota sistēmiska pieeja, kur par līdzīgas vērtības amatiem visā publiskajā sektorā tiek nodrošināta līdzvērtīga atbildība. Tā ir maināma tikai tādā gadījumā, ja mainās gan atbildības līmenis, gan amata pienākumi, kas pieprasa citu profesionālo zināšanu un kompetences līmeni.

Piemēram, salīdzinot tiesneša palīga amata pienākumus, kas ir noteikti amatu katalogā un likumā “Par tiesu varu”, ar amatu kataloga 24. saimes “Juridiskā analīze un pakalpojumi” amatu “jurista palīgs”, ir redzams, ka III A līmeņa (tiesneša palīgs) amata prasības ir zemākas nekā I līmeņa (jurista palīgs) (skat. **15. pielikumu**). Piemēram, jurista palīgam valsts pārvaldē ir jāspēj izvērtēt institūcijas vai citu institūciju speciālistu sagatavoto dokumentu kvalitāti no juridiskā viedokļa un to atbilstību tiesību aktos noteiktajiem uzdevumiem un amatpersonu lēmumiem, bet tiesneša palīgam nav amata pienākumos uzticēts sniegt vērtējumu no juridiskā viedokļa.

³⁶¹ Igaunijas Tiesu likuma 125. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/514022014001/consolide>.

³⁶² Tiesu administrācijas sniegtie dati.

³⁶³ Tieslietu padomes Darba grupas Tiesu efektivitātes stiprināšanai ziņojums “Par tiesneša palīga institūta tālāko attīstību”. Pieejams: <https://www.tieslietupadome.lv/lv/media/8859/download?attachment>.

³⁶⁴ Likuma “Par tiesu varu” 99. pants.

³⁶⁵ Ministru kabineta 26.04.2022. noteikumi Nr. 262 Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtības 115.4. apakšpunkts. III A līmenis (tiesneša palīgs rajona (pilsētas) tiesā, apgabaltiesā).

³⁶⁶ Intervija 28.11.2024. ar Ēriku Gromuli, Valsts kancelejas Valsts pārvaldes politikas departamenta Valsts pārvaldes cilvēkresursu nodaļas vadītāja, un Lailu Ruškuli, Cilvēkresursu politikas departamenta konsultante.

Jau šobrīd tiesneša palīgam ir noteikta augstāka mēnešalgas grupa, nekā jurista palīgam un ir vienāda ar prokurora palīgu, vienlaikus neuzņemoties tik lielu atbildību. Piemēram, Igaunijā tiesas juridiskajam palīgam (igauniski *kohtunikuabi*) ir noteiktas ievērojami augstākas kvalifikācijas prasības, tai skaitā, augstākā izglītība tiesību zinātnēs un nepieciešamība izpildīt tiesneša palīga sagatavošanās dienesta plānu, līdz ar to arī atbildības joma Igaunijas tiesneša palīgiem ir daudz plašāka – viņi pārvalda pieteikumus un veic ierakstus reģistros zemesgrāmatu, reģistrācijas un maksājumu nodaļās. Attiecīgi, Igaunijas tiesas juridiskā palīga amats nav pielīdzināms Latvijas. Pašreizējam Latvijas tiesneša palīga amatam līdzīgāks ir Igaunijas tiesas ierēdņa/vecākā tiesas ierēdņa (igauniski *kohtujurist* ja *vanemkohtujurist*) amats, taču arī viņiem ir noteiktas augstākas kvalifikācijas prasības un atbildības jomas kā pašreizējam Latvijas modelim.

Tiesneša palīga amata izslēgšana no amatu kataloga ir bezjēdzīga, jo, atbildīgi rīkojoties ar publiskajiem resursiem, tik vai tā ir nepieciešams atskaites punkts - etalons un ir jāpierāda, kādēļ tiesneša palīga amatam nepieciešama un atbilstoša konkrētā mēnešalgas grupa.

Šobrīd likumā³⁶⁷ noteiktās tiesneša palīga amata prasības ir zemas un nepamato nepieciešamību celt mēnešalgas grupu. Lai nodrošinātu pietiekamu pamatojumu tiesneša palīga mēnešalgas grupas celšanai, vispirms nepieciešams grozīt likumā noteikto: "Tiesneša palīgs pieņem apmeklētājus, viņu iesniegumus, veic pasākumus sakarā ar lietu sagatavošanu izskatīšanai tiesas sēdē, kā arī pilda citus tiesneša dotus uzdevumus" un jāizstrādā jauns amata apraksts, kas tiesneša palīgam nosaka augstāks pienākums un atbildības līmeni (detalizētu salīdzinošo tabulu skat. **15. pielikumā**). Piemēram, tiesneša palīgam jānosaka pienākums veikt izpēti un analizēt uz lietu attiecināmo tiesisko regulējumu, piedalīties lietas sagatavošanā izskatīšanai un tās izskatīšanas nodrošināšanā, sagatavot citu procesuālo lēmumu un dokumentu projektus, kā arī sprieduma aprakstošās daļas projektu un atbilstoši tiesneša norādījumiem izstrādāt sprieduma motīvu daļas projektu, utt. Piemēram, Nīderlandē un Somijā tiesneša palīga atlīdzības nosacījumi ir saskaņoti ar civildienesta nosacījumiem.

Tiesu administrācijas izstrādātajos amatu aprakstos (piemēram, apgabaltiesas un rajona tiesas tiesneša palīgs, kā arī tiesneša palīgs zemesgrāmatu lietās) norādīts, ka 70% no būtiskākajiem pienākumiem ietver tiesu lietu pārvaldību, piedalīšanās lietas sagatavošanā izskatīšanai un tās izskatīšanas nodrošināšanā, tiesiskā regulējuma izpēti un analīzes veikšana, procesuālo lēmumu un dokumentu sagatavošana, kas prasa zināmas juridiskās kompetences.³⁶⁸

Tiesu administrācija ir aktualizējusi tiesneša palīga amata aprakstu atbilstoši Tieslietu padomes ieteikumiem, iekļaujot augstākās izglītības tiesību zinātnēs prasību, vēlams ar jurista kvalifikāciju³⁶⁹. Tomēr likumā "Par tiesu varu" un Ministru kabineta noteikumos ietvertais tiesneša palīga amata apraksts nav saskaņots ar sludinājumos ietvertajām amata atbildības līmeņa izmaiņām, kas būtu pamats algu grupas paaugstināšanai.³⁷⁰, ierobežojot iespējas lūgt papildu finansējumu un paaugstināt tiesneša palīgu atalgojumu. Tas apgrūtinā kvalificētu darbinieku ar maģistra grādu tiesību zinātnēs piesaisti.³⁷¹

Intervijās ir izcelts tiesnešu palīgu augstais mainības koeficients kā būtisks tiesu efektivitātes samazināšanas faktors. Tas uzliek papildu slogu tiesnešiem, kuriem bieži jāapmāca jauni palīgi. Papildus, tiesnešu palīgiem ir būtiska loma tiesnešu korpusa veidošanā un atjaunošanā, veidojot ap 70% no jaunajiem tiesnešiem. Tas liecina par tiesneša palīgu institūta lielo nozīmi tiesnešu sistēmas attīstībā. Valsts kontroles ziņojumā "Cilvēkresursu pieejamība un attīstība Latvijas tiesās" arī izcelta neskaidri definēta tiesneša palīga karjeras attīstība, norādot uz nepieciešamību stiprināt šīs iespējas.

³⁶⁷ Likuma "Par tiesu varu" 99. pants.

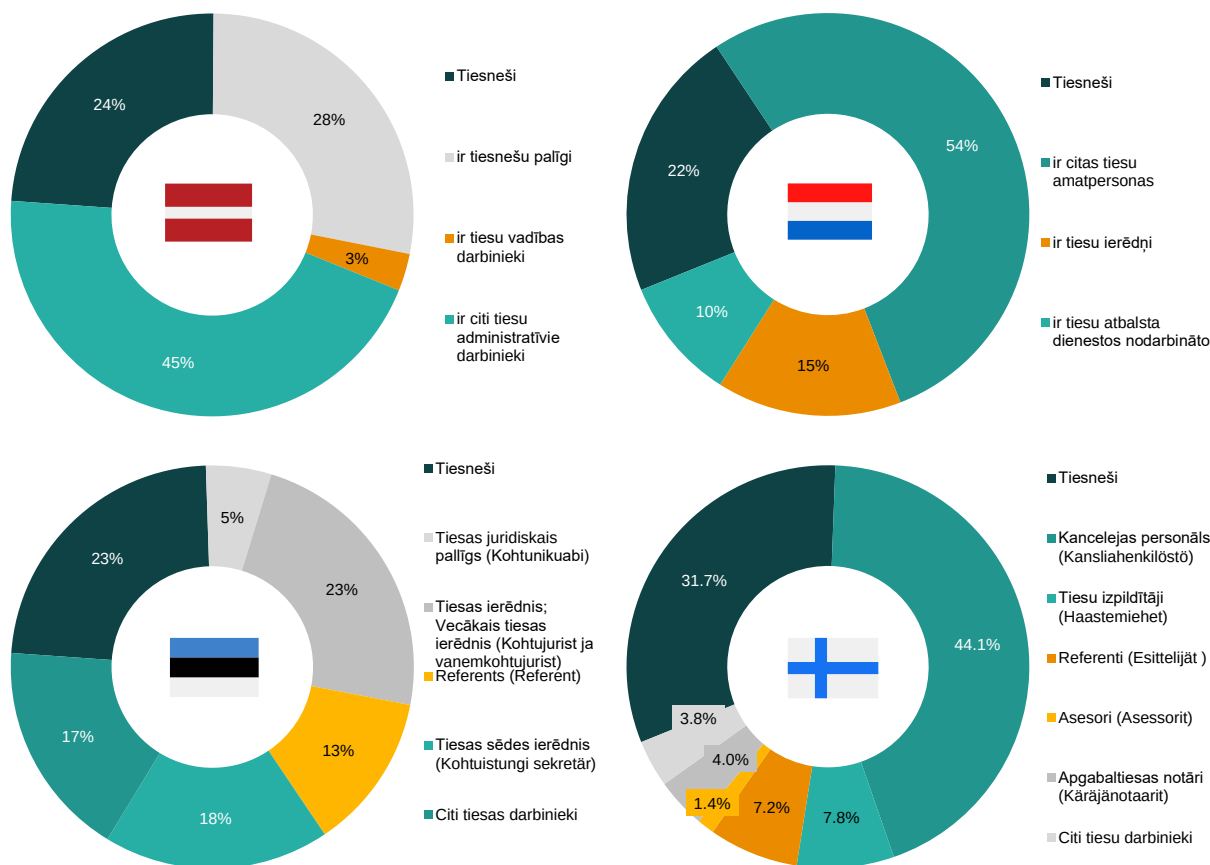
³⁶⁸ Tiesu administrācijas sniegtā informācija – tiesneša palīgu amata apraksti.

³⁶⁹ Tiesu administrācijas sniegtā informācija – tiesneša palīgu amata apraksti.

³⁷⁰ Ministru kabineta 26.04.2022. noteikumi Nr. 262 "Valsts un pašvaldību institūciju amatu katalogs, amatu klasifikācijas un amatu apraksta izstrādāšanas kārtība" 115.4. punkts.

³⁷¹ Likuma "Par tiesu varu" 99.pants.

53. attēls. Tiesnešu skaita proporcija no tiesu sistēmā nodarbināto sastāva Latvijā un ārvalstu prakses valstīs.

Tiesu darbinieku atalgojums³⁷²

Aktuāls ir jautājums par tiesu darbinieku atalgojumu, it īpaši tiesneša palīgu atalgojumu. Latvijā jautājumi, kas saistīti ar tiesu darbiniekiem un viņu atlīdzību ir Tiesu administrācijas pārziņā. Tiesu darbinieku atlīdzība tiek noteikta saskaņā ar Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likumu.

Intervijās norādīts, ka tiesneša palīga atalgojums nav konkurētspējīgs, tādēļ tiesu iestādes saskaras ar sarežģījumiem piesaistīt kompetentus darbiniekus. Tiesneša palīgu atalgojums 2024. gadā bija diapazonā no 1 158 līdz 1 779 euro.³⁷³ Detalizētu tiesu darbinieku amatu sarakstu ar atbilstošo amatu saimi, līmeni, mēnešalgas grupu un mēnešalgu skatīt **6. pielikumā**.

Latvijā tiesneša palīga mēnešalga ir 40% no tiesneša amatalgas. Igaunijā tiesas juridiskais palīgs saņem algu, kas ir 65% no tiesneša algas un patstāvīgi pilda zemesgrāmatu reģistrācijas lietas.

³⁷² MK 12.04.2016. noteikumi Nr. 225 "Informācija par amatpersonu un darbinieku mēnešalgas apmēru sadalījumā pa amatu grupām (bruto, eiro)". Pieejams: <https://www.ta.gov.lv/lv/media/61/download?attachment>.

³⁷³ Tiesu administrācijas sniegtie dati (30.06.2024.).

5.5. Specializētās tiesas

Tiesu varai ir jāplāno pasākumi, lai atbilstoši labākajai praksei, vidējais lietu izskatīšanas ilgums specializētajās tiesās nepārsniedz vidējo lietu izskatīšanas ilgumu attiecīgās instances tiesā par vairāk nekā trim mēnešiem vai citu noteiktu termiņu.

5.5.1. Ekonomisko lietu tiesa

Civilprocesa likumā un Kriminālprocesa likumā noteiktu lietu izskatīšanai pirmajā instancē tika izveidota Ekonomisko lietu tiesa, kura atrodas Rīgā un kuras darbības teritorija ir visa Latvijas Republikas teritorija.³⁷⁴ **Ekonomisko lietu tiesa ir specializētā tiesa, kuras kompetencē ietilpst specifiski komercstrīdi un krimināllietas par sevišķi smagiem un smagiem noziegumiem**³⁷⁵, kas rada būtisku kaitējumu uzņēmējdarbības videi un tautsaimniecības attīstībai. Tās izveides vispārinātais mērķis³⁷⁶ – veicināt investīciju un uzņēmējdarbības vides izaugsmi ilgtermiņā, kompleksi nodrošinot gan ātru un efektīvu komercstrīdu risināšanu civiltiesiskā kārtībā. Izšķirošā ietekme uz lēmumu izveidot Ekonomisko lietu tiesu bija 2018. gadā pieņemtajam Moneyval³⁷⁷ 5. kārtas novērtējuma ziņojumam par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas un apkarošanas sistēmu.³⁷⁸

Konceptuālajā ziņojumā tika prognozēts, ka tiesas noslodzi veidotu 350 lietas, no tām 200 būtu civilprocesa kārtībā izskatāmas lietas un 150 – kriminālprocesa kārtībā. Tāpat secināts, ka provizorisks būtu jābūt ne mazāk kā 5 tiesnešiem, bet ne vairāk kā 10, kuriem būtu jāizskata specializētās lietas³⁷⁹. Pēc Ekonomisko lietu tiesas pirmā darbības gada tika vērtēts, ka tuvāko 3–5 gadu laikā, proti, 2025. – 2027. gadā, būtu īstenojama tās kompetences paplašināšanās, kam papildu būtu nepieciešami vismaz 5 tiesneši³⁸⁰.

Atsauksmes no uzņēmējiem par Ekonomisko lietu tiesas izveidi un darbību bijušas pozitīvas, pie tam ārvalstu investori un uzņēmēji ar tiesu saistījuši lielas cerības. 2024. gadā publicētajā ESAO ekonomikas pārskatā par Latviju atzinīgi vērtēta tiesas ietekme cīņā pret korupciju un naudas atmazgāšanu³⁸¹. Lietu izskatīšanas vidējie termiņi bijuši būtiski ātrāki kā līdzīgām lietām vispārējās jurisdikcijas rajona (pilsētas) tiesās. Arī Ekonomisko lietu tiesas nolēmumu stabilitātes rādītājs bijis augstāks par vidējo līmeni, salīdzinot ar vispārējās jurisdikcijas rajona tiesām³⁸².

Turpmākajos darbības gados Ekonomisko lietu tiesā nedaudz pieaudzis izskatīto lietu skaits, tomēr pieauguši arī lietu izskatīšanas vidējie termiņi, kas 2023. un 2024. gadā bija garāki nekā vairumā pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesās. Salīdzinot 2022. un 2024. gadu, izskatīto lietu izskatīšanas termiņi pieauguši par 54% (skat. 54. attēlu). Lietu izskatīšanas vidējo termiņu pieaugumu varētu saistīt ar lietu sarežģītības palielināšanos – uz ko 2023. gadā norāda tiesas priekšsēdētājs Miķelis Zumbergs, ka, salīdzinot ar pirmo tiesas darbības gadu, lietas kļuvušas sarežģītākas un ir nepieciešama liela tiesnešu kompetence un iedziļināšanās.³⁸³

³⁷⁴ Likuma "Par tiesu varu" 29. panta pirmā daļa.

³⁷⁵ Sk. Kriminālprocesa likuma 442. pantu un Civilprocesa likuma 24., 250.²⁸, 250.⁶⁵ pantu. Pieejami: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums> un <https://likumi.lv/ta/id/50500-civilprocesa-likums>.

³⁷⁶ Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojums Nr. 407 "Par konceptuālo ziņojumu "Par ekonomisko lietu tiesas izveidi". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/308908-par-konceptualo-zinojumu-par-ekonomisko-lietu-tiesas-izveidi>.

³⁷⁷ 23.08.2018. oficiāli publicēts Eiropas Padomes Moneyval komitejas savstarpējās novērtēšanas 5. kārtas ziņojums par Latviju, kurā novērtēti valstī īstenojamie pasākumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanā.

³⁷⁸ Citēts no Ministru kabineta 22.08.2019. rīkojuma Nr. 407 "Par konceptuālo ziņojumu "Par ekonomisko lietu tiesas izveidi". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/308908-par-konceptualo-zinojumu-par-ekonomisko-lietu-tiesas-izveidi>.

³⁷⁹ Tieslietu ministrija. Konceptuālais ziņojums "Par ekonomisko lietu tiesas izveidi".

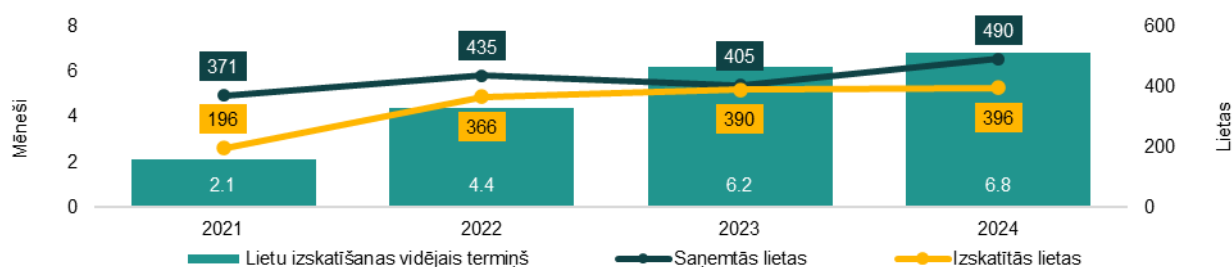
³⁸⁰ Tieslietu ministrija. Informatīvais ziņojums "Par Ekonomisko lietu tiesas darbības pirmā gada rezultātiem un tālāko attīstību".

³⁸¹ OECD. (2024). OECD Economic Surveys: Latvia 2024. Pieejams: https://www.oecd.org/en/publications/oecd-economic-surveys-latvia-2024_dfeae75b-en.html.

³⁸² Tieslietu ministrija. Informatīvais ziņojums "Par Ekonomisko lietu tiesas darbības pirmā gada rezultātiem un tālāko attīstību".

³⁸³ I. Helmane, A. Nulle. (2023). Ekonomisko lietu tiesai virzība uz plašāku kompetenci. Pieejams: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/350213-ekonomisko-lietu-tiesai-virziba-uz-plasaku-kompetenci-2023>.

54. attēls. Lietu izskatīšanas vidējais termiņš un skaits Ekonomisko lietu tiesā 2021.–2024. gadā.³⁸⁴

Ekonomisko lietu tiesas darba rezultāti, gadā pabeigto lietu skaits un tas, ka tiesā lietas kopumā skata divreiz ilgāk nekā vispārējās jurisdikcijas tiesās, bet to pašu lietu kategoriju lietas, ko skata arī citas tiesas, iespējams, pat ievērojami ilgāk, liecina, ka izvirzītie efektivitātes mērķi varētu nebūt sasniegti. Objektīvākai analīzei ir nepieciešams veikt neatkarīgu ex-post situācijas izvērtējumu un izstrādāt priekšlikumus darbības uzlabošanai, jo no pašlaik pieejamajiem datiem nav iespējams iegūt informāciju par indikatoriem, kas liecinātu par Ekonomisko lietu tiesā izskatāmo lietu paaugstinātu sarežģītības pakāpi.

Vienlaikus ir jāuzlabo Ekonomisko lietu tiesas datu uzskaiti, kas ir jāpapildina ar datu kopām, kas identificē lietas izskatīšanas komplikētību, piemēram, Lietu svēršanas modeļa aprakstā minētos faktoros.

Ekonomisko lietu tiesā ir visgarākie krimināllietu izskatīšanas termiņi, salīdzinot ar citām pirmās instances tiesām – it īpaši lietās par noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu, kur 7 lietām, kas ir bijušas tiesas portfelī, vidējais izskatīšanas ilgums ir bijis 627 dienas. Salīdzinoši vispārējās jurisdikcijas tiesās lietu par noziedzīgu nodarījumu pret īpašumu vidējais izskatīšanas ilgums ir bijis 129 diena, kur visvairāk laika bijis nepieciešams Rīgas pilsētas tiesā un Rīgas rajona tiesā (170 vai 166 dienas), bet vismazāk – Vidzemes rajona tiesā (112 dienas). Ekonomisko lietu tiesā visīsākie izskatīšanas termiņi – vidēji 185 dienas, bija tiesā visbiežāk skatītai lietu kategorijai: lietām par noziedzīgiem nodarījumiem tautsaimniecībā (2021. – 2024. gadā šajā tiesā tādas bijušas 288 lietas), bet arī šīs lietu kategorijas lietas pārējās rajona tiesas skata nedaudz ātrāk – vidēji 169 dienas.

Ekonomisko lietu tiesas lietu vidējo izskatīšanas ilgumu pa lietu kategorijām nav iespējams korekti novērtēt, jo statistikas datos 49% no laika periodā no 2021.–2024. gadam Ekonomisko lietu tiesas izskatīto lietu kopskaita (779 lietas) ir neklasificētas, tādējādi padarot vērtējumu pa lietu kategorijām neprecīzu. Ekonomisko lietu tiesai sadarbībā ar Tiesu administrāciju steidzamā kārtā ir jānovērš šādas datu ievades kļūdas rašanās.

Zemāk apkopots ieskats pieejamo Ekonomisko lietu tiesas darbības statistikas datu salīdzinājumā ar citām tiesām.

22. tabula. Ekonomisko lietu tiesas lietu izskatīšanas termiņu salīdzinājums ar citām tiesām laika periodā no 2021.–2024. gadam.

Novērojums	Komentārs
1: Lietu kategorijās, kas tiek izskatītas arī pārējās pirmās instances tiesās, Ekonomisko lietu tiesas lietu izskatīšanas ilgums (lietas ierosināšana –	- Noziedzīgi nodarījumi valsts institūciju dienestā vidēji tiek izskatīti divreiz ilgāk (422 dienās) kā citās pirmās instances tiesās (no 95 – 272 dienām); - Noziedzīgi nodarījumi pret vispārējo drošību un sabiedrisko kārtību vidēji tiek izskatīti divreiz ilgāk (383 dienās, kamēr vispārējās jurisdikcijas tiesās – no 112 – 192 dienām);

³⁸⁴ Tiesu administrācijas tiesu darbu datu portāls. "03.03. Lietu izskatīšanas termiņi", "01. Lietu skaits". Pieejams: <https://dati.ta.gov.lv/MicroStrategy/asp/Main.aspx>.

Novērojums	Komentārs
lietas nodošana kancelejā) ir vismaz 2 – 4 reizes garāks.	Noziedzīgi nodarījumi pret ģipšumu Ekonomisko lietu tiesā vidēji tiek izskatīti vairāk kā četras reizes ilgāk (627 dienas), nekā citās pirmās instances tiesās (no 100 – 170 dienām). Iespējamie iemesli šādai atšķirībai ir vairāki, piemēram, Ekonomisko lietu tiesai šajās kategorijās ir par 18-33% lielāks dalībnieku skaits kā citās pirmās instances tiesās.³⁸⁵
2: Izvērtējot lietās veiktās darbības, Ekonomisko lietu tiesai ir: Augstākais īpatsvars ar lietas izskatīšanas atlikšanu – 17%. Augstāks darbību skaits uz lietu – 8.7 darbības pret 5.7 vidējo visās tiesās.	- Pārējās pirmās instances tiesās tas svārstās 5–8% robežās, apelācijas instances tiesās – 3–6%. - Apskatot atsevišķās lietās veiktās darbības, redzams, ka bieži noliktās tiesas sēdes tiek atliktas, ņemtas no izskatīšanas vai lietā izsludināts pārtraukums, kas būtiski var ietekmēt lietas izskatīšanas ilgumu³⁸⁶.
3: Ekonomisko lietu tiesas ekskluzīvās kompetences lietās civiltiesību jomā: Visīsākie lietu izskatīšanas termiņi ir prasībām, kas izriet no koncernu tiesiskajām attiecībām (vidēji 185 dienas) Visgarākie – prasībām, kas izriet no ieguldījumu pakalpojumu vai ieguldījumu blakus pakalpojumu līgumiem (707 dienas). Pārējo lietu kategoriju izskatīšana vidēji norit 200 – 400 dienu laikā.	- Salīdzinot ar citām pirmās instances vispārējās jurisdikcijas tiesām, Ekonomisko lietu tiesas lietu izskatīšanas termiņi ir šķietami ļoti augsti, bet, salīdzinot ar otru specializēto tiesu – administratīvo rajona tiesu salīdzinoši līdzīgi (ar dažiem izņēmumiem – Administratīvajā rajona tiesā maksimālais lietu izskatīšanas termiņš ir 485 dienas, bet Ekonomisko lietu tiesā – 707 dienas). - Citu analizēto valstu prakse liecina, ka krimināllietu izskatīšanai ar pierādījumu pārbaudi vienmēr ir nepieciešams vairāk laika un vairāk tiesas sēžu, nekā civillietu skatīšanai. - Vienlaikus, analizējot tiesā saņemto lietu skaita un izskatīšanas laika attiecību, uzskatāmi redzams, ka Ekonomisko lietu tiesā ātrāk izskata tās lietas, kas atkārtotas un kurās tiesnešiem, iespējams, jau ir izveidojusies pieredze. Piemēram, lietas, kas piecu gadu laikā ir bijušas ne vairāk kā 7, ir skatītas vairāk kā 600 dienas. Savukārt lietu, kuru skaits Ekonomisko lietu tiesā pārsniedz 190 – tiesneši šajā tiesā ir skatījuši no 185 līdz 220 dienām.

5.5.2. Administratīvā tiesa

25.10.2001. tika pieņemts Administratīvā procesa likums, kas stājās spēkā 01.02.2004. Lai arī sākotnēji nebija paredzēts veidot specializētas administratīvās tiesas, diskusiju rezultātā tika atzīts, ka administratīvā procesa mērķi tiktu sasniegti efektīvāk, ja tiktu izveidotas specializētas administratīvās tiesas – Administratīvā rajona tiesa un Administratīvā apgabaltiesa. 02.02.2004. tās uzsāka darbu³⁸⁷.

Uzsākot darbību, Administratīvajā rajona tiesā bija 10 tiesneši uz 20 amata vietām, Administratīvajā apgabaltiesā – 5 tiesneši uz 10 amata vietām. **Šobrīd amata vietu skaits tiesās ir divkārtots** – 42 amata vietas Administratīvajā rajona tiesā un 22 – Administratīvajā apgabaltiesā. Pretēji iecerētajam administratīvais process tiesās nebija ātrs un efektīvs, jo attiecībā pret tiesnešu skaitu tika saņemts liels lietu skaits un veidojās lietu uzkrājums. Cenšoties

³⁸⁵ Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par tiesās izskatītajām lietām 2021.–2024. gadā.

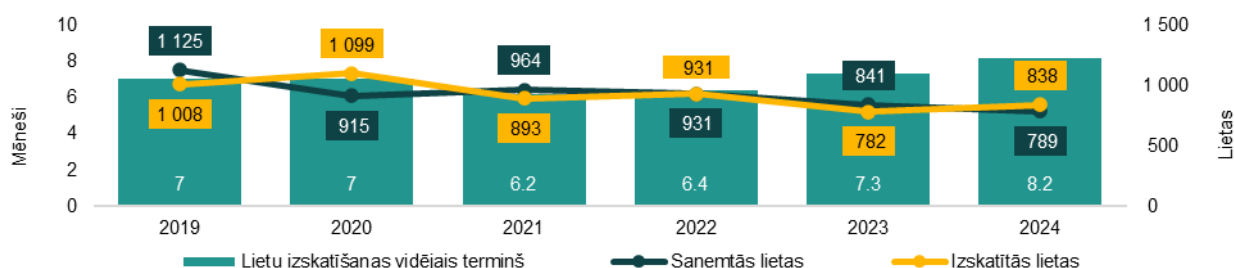
³⁸⁶ Balstoties uz Tiesu administrācijas datiem par izskatītajās lietās veiktajām darbībām 2021.–2024. gadā.

³⁸⁷ Veronika Krūmiņa. (2017). "Administratīvais process – pirmsākumi, attīstība un tendences". Augstākās Tiesas Biļetens Nr. 16. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/augstakas-tiesas-biletens/augstakas-tiesas-biletens-nr-16/administrativais-process-pirmsakumi-attistiba-un-tendences#administrativo-tiesu-iekarta>.

risināt tiesnešu noslodzes jautājumus un padarīt Administratīvo rajona tiesu pieejamāku³⁸⁸, 05.01.2009. sāka darboties tās tiesu nami Jelgavā, Liepājā, Rēzeknē un Valmierā.

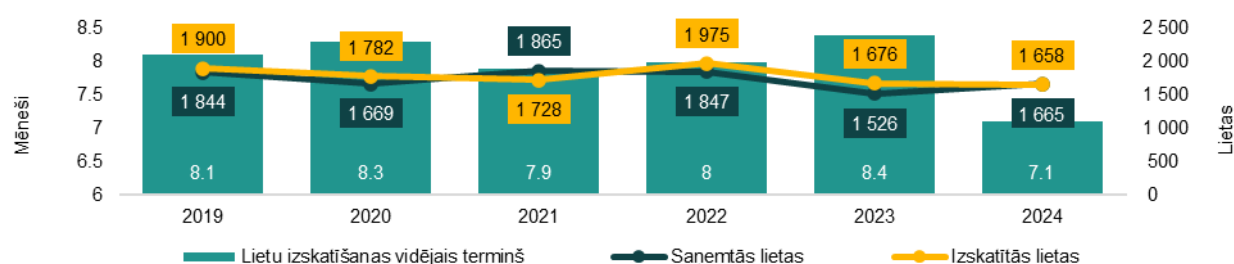
Aplūkojot administratīvo tiesu darbības rādītājus, gan Administratīvās rajona tiesas, gan Administratīvās apgabaltiesas lietu izskatīšanas vidējie termiņi ir krietni augstāki nekā citās tiesās, taču tas varētu būt saistāms ar lietu specifiku un sarežģītību, kas administratīvajās tiesās ir atšķirīga. Salīdzinājumā ar citām ārvalstu prakses valstīm, redzams, ka visur administratīvās lietas skata salīdzinoši ilgāk par citām lietu kategorijām. Piemēram, laika periodā no 2019.–2024. gadam lietu izskatīšanas vidējie termiņi Administratīvajā apgabaltiesā ir pieauguši par spīti tam, ka saņemto un izskatīto lietu skaits ir samazinājies (skat. 55. attēlu).

55. attēls. Administratīvās apgabaltiesas lietu izskatīšanas vidējie termiņi, saņemtās lietas un izskatītās lietas.³⁸⁹

Turpretī Administratīvajā rajona tiesā gan lietu izskatīšanas vidējā termiņa, gan saņemto un izskatīto lietu skaita tendence ir mainīgāka (skat. 56. attēlu).

56. attēls. Lietu izskatīšanas termiņi, saņemtās un izskatītās lietas Administratīvajā rajona tiesā 2019.–2024. gadā.³⁹⁰

6. Efektīvas informācijas komunikācijas tehnoloģijas un tiesvedības procesa digitalizācija

Jebkāda veida automatizācijas risinājumu vai mākslīgā intelekta rīku izmantošana prioritāri būtu jāievieš attiecībā uz zemesgrāmatu lietu, bezstrīdus lietu un pieteikumu par zaudējumu un parādu piedziņu izskatīšanas produktivitātes paaugstināšanu.

Latvijā jau ir ievērojami attīstīts tiesu varas IKT nodrošinājums, uzkrāts liels datu apjoms un laba līmeņa atbalsts sistēmu izmantošanā. Tomēr, ņemot vērā sistēmu jau ilggadīgo darbību un limitētos ieguldījumus, ir nepieciešama tālāka to modernizācija, un Tiesu administrācija jau šobrīd strādā pie sistēmu versiju aktualizēšanas un daudzveidīgas ieceres, kā uzlabot tehnoloģisko atbalstu tiesnešiem. Pašlaik tiek izmantotas divas galvenās informācijas sistēmas (IS): TIS un e-lieta.

³⁸⁸ Latvijas Republikas Saeima. Likumprojekta "Grozījumi Administratīvā procesa likumā" anotācija. Pieejams:

<https://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/9B651997E261A3D7C22574DA00457AEE?OpenDocument>.

³⁸⁹ Tiesu administrācijas tiesu darbu datu portāls. "03.03. Lietu izskatīšanas termiņi", "01. Lietu skaits". Pieejams:

<https://dati.ta.gov.lv/MicroStrategy/asp/Main.aspx>.

³⁹⁰ Tiesu administrācijas tiesu darbu datu portāls. "03.03. Lietu izskatīšanas termiņi", "01. Lietu skaits". Pieejams:

<https://dati.ta.gov.lv/MicroStrategy/asp/Main.aspx>.

6.1. Tiesu informatīvā sistēma

TIS nodrošina datu apkopošanu un apstrādi par tiesvedībā esošajām lietām un lietu materiāliem. Tomēr TIS funkcionalitāte ir ierobežota, veiktspēja – nepietiekama, kā arī – vismaz sākotnēji – trūka pilnīgas savietojamības ar e-lietas platformu. Intervijās vairākkārt norādīts, ka TIS nav lietotājam draudzīga, bieži nedarbojas pilnvērtīgi un nepieciešami būtiski uzlabojumi.

Lietu svēršanas darba grupa uzsvēra, ka pašlaik nav iespējams izmantot jaunās lietu kategorijas vai izstrādāt jaunas, kas atbilstu identificētajām vajadzībām, jo to ierobežo TIS sistēmas funkcionalitāte. Tā rezultātā lietas joprojām tiek klasificētas pēc novecojušām kategorijām, kas vairs neatbilst aktuālajai situācijai, un lietu svēršanas modeļa izstrāde un ieviešana praktiski nav iespējama, tādējādi būtiski aizkavējoties.

Tomēr tiek plānota TIS2 pilnīga ieviešana, kas potenciāli varētu novērst lielāko daļu šobrīd identificēto TIS nepilnību un būtiski uzlabot datu apkopšanas un apstrādes procesus.

6.2. E-lietas platforma un tās komponentes

E-lietas sistēma sastāv no vairākām komponentēm:

57. attēls. E-lietas sistēmas komponentes.³⁹¹

	E-lietas portāls	nodrošina iespēju iesaistītajām personām iesniegt un saņemt e-lietas datus, ja to atļauj normatīvie akti
	Elektronisko lietu katalogs	nodrošina datu apmaiņu starp iesaistīto iestāžu pamatinformācijas sistēmām
	Vienotie kalendāri	informē par personu (tiesneši, prokurori, advokāti u.c.) un resursu (tiesas sēžu zāles, ieslodzījuma vietas) pieejamību
	Kopīgie reģistri un klasifikatori	nepieciešami datu apstrādei elektroniskā vidē
	Koplietošanas atbalsta rīki	piemēram, audio un video rīki, tiesas spriedumu anonimizācijas rīks, dokumentu skenēšanas lietotne

E-lietas ieviešanas pirmajā posmā tika pieņemts lēmums par lietas materiālu paralēlu uzglabāšanu papīra formātā, ņemot vērā TIS un tiesu tehniskā aprīkojuma ierobežoto funkcionalitāti. Pašlaik e-lieta, "Mana tiesa" un papīra formāts sarežģī pušu tiesības saņemt un strādāt ar lietas materiāliem, īpaši lielas apjoma lietās un lietās, kurās iesaistīti ārvalstu dalībnieki svešvalodā. Ir izvirzīts mērķis nodrošināt, lai līdz 2026. gada maijam 100 % lietu tiktu apstrādātas digitālajā vidē.³⁹²

E-lietas ieviešanas pirmajā un otrajā posmā ir konstatēti ievērojami kavējumi, kas saistīti ar sistēmu savietojamību, kā arī citu saistīto sistēmu problēmām.

Tiesnešu un tiesu darbinieku digitālo prasmju un e-lietas lietošanas apmācība nav bijusi sistemātiska un pietiekama. Darba metožu maiņa prasa laiku, un ir nepieciešama domāšanas maiņa par tiesu digitalizāciju un aktīvu iesaisti Informācijas sistēmas (IS) uzlabošanā. Būtiska nozīme ir atbilstošai apmācībai un sistēmu apguvei.

6.3. Biznesa inteliģences rīks *MicroStrategy*³⁹³

Lai pastāvīgi analizētu tiesu darbu, Tiesu administrācijā izmanto biznesa inteliģences platformu *MicroStrategy*. Tās ietvaros tiek apstrādāti dati no Tiesu informatīvās sistēmas, Valsts vienotās datorizētās zemesgrāmatas, resursu vadības sistēmas (finanšu un personāla dati), kā arī citām informācijas sistēmām.

³⁹¹ 24.01.2023. Ministru kabineta sēdē valdība atbalstīja e-lietas otrā posma ieviešanu, kas paredz platformas koplietošanas risinājumu pilnveidošanu un jaunu E-lietas platformas koplietošanas risinājumu izstrādi.

³⁹² Latvijas Republikas Valsts kontrole (2020). E-lietas programmas vadības risku izvērtējums. Pieejams: <https://www.lrv.gov.lv/getrevisionfile/29451-ltgGSFfrX10hQVILE4jizHEC4aWZlvu.pdf>.

³⁹³ Tiesu administrācijas tiesu darbu datu portāls. Pieejams: <https://dati.ta.gov.lv/MicroStrategy/asp/Main.aspx>.

Tiesu darba izvērtēšanai par paraugu tiek ņemtas CEPEJ rekomendācijas un ir pieejami gandrīz visi CEPEJ ieteiktie tiesu darba vērtēšanas svarīgākie rādītāji: lietu caurlaides spēja, lietu apgrozījuma rādītājs, dispozīcijas laiks, efektivitātes indikators, lietu atlikuma rādītāji, atlikuma mazināšanas indikatori. Tiek izmantoti aktuālie dati par: tiesām, tiesnešiem, tiesu darbiniekiem, lietu pamatveidiem, paveidiem un kategorijām, izskatīšanas laikiem, nolēmumu stabilitāti, kā arī pieteikumiem, nolēmumiem un darbībām, kas reģistrētas lietās.

Lai nodrošinātu ātru un precīzu datu atainojumu, Tiesu administrācija ir izveidojusi un konfigurējusi dažādus specifiskus informācijas apkopojumus, kas tiek iekļauti tā saucamajos “tiesnešu atsauksmju vadības paneļos”, “tiesu portretos”, ko patstāvīgi izmanto tiesu priekšsēdētājiem, lai varētu labāk organizēt tiesas darbu. Tāpat regulāri tiek gatavotas automatizētas atskaites par tiesu darbu visdažādākajos griezumos un pieejamas ieinteresētajām personām (tiesu priekšsēdētāji, Tieslietu ministrijas darbinieki u.tml.).

6.4. IKT rīku izmantošana un efektivitātes rādītāji

Intervijās norādīts, ka digitālie risinājumi ir galvenais veids, kā veicināt efektivitāti. Piemēram, e-lieta tiek minēta kā pareizais virziens, taču platformas darbībai pilnā kapacitātē vēl ir nepieciešami ievērojami uzlabojumi. Līdz galam nav izmantots arī e-adreses potenciāls. Lai arī likumā ir noteikts obligāts tās izmantošanas pienākums, ļoti daudzas juridiskās personas nav vēl izveidojušas e-adreses. Tiesām noteikto paziņošanas pienākumu būtu daudz vienkāršāk izpildīt, izmantojot e-adresi.

Lai gan atsevišķas lietas, piemēram, zemesgrāmatas utt. jau kādu laiku ir pilnībā elektroniskas, taču joprojām daudzas lietas tiek skatītas hibrīdi un daļēji papīra formātā.

Lai novērtētu mūsdienu tehnoloģiju izmantošanu tiesās, CEPEJ ir izstrādājusi IKT rīku ieviešanas un izmantošanas pakāpes vērtējuma rādītājus (indeksus). Iepriekš aprakstītā problemātika atspoguļojas arī Latvijas rādītājos. Latvijas IKT ieviešanas indekss ir 7.57 – viens no augstākajiem CEPEJ vērtējumā. Tikmēr IKT izmantošanas rādītājs ir krietni zemāks – 5.12. Salīdzinājumam, Igaunijai ir augsts gan IKT ieviešanas līmenis (7.86), gan augsts IKT izmantošanas indekss (7.60). Somijā IKT rādītāji ir attiecīgi 6.15 ieviešanā un 5.95 izmantošanā. Savukārt Nīderlandē ir vieni no zemākajiem IKT ieviešanas un IKT izmantošanas indeksiem – 4.40 un 2.98³⁹⁴. Šī salīdzinājuma ietvaros redzams, ka Latvijai ir spēcīgas iestrādes IKT rīku ieviešanā, tomēr ir nepieciešams pievērsties rīku trūkumu uzlabošanai, lai celtu to lietojamību un tādējādi arī tiesu efektivitāti.

6.5. Mākslīgā intelekta ieviešanas potenciāls tiesu sistēmā

Mākslīgais intelekts (turpmāk – MI) var būtiski uzlabot tiesu sistēmas darbību, nodrošinot efektīvāku informācijas apstrādi, birokrātisko procesu automatizāciju un atbalstu juridisko lēmumu pieņemšanā. Tas paātrina darbu, mazina administratīvo slogu un uzlabo lēmumu precizitāti.

Viens no būtiskākajiem ieguvumiem ir iespēja automatizēt atkārtotus uzdevumus, piemēram, dokumentu sagatavošanu un datu ievadi. Tādējādi tiek samazināts manuālā darba apjoms un administratīvais slogs, ļaujot koncentrēties uz sarežģītākiem juridiskiem jautājumiem. Tāpat MI spēj analizēt un pārskatīt lielu dokumentu apjomu, izceļot būtiskāko informāciju un identificējot neatbilstības, kas paātrina dokumentu sagatavošanu un mazina kļūdu iespējamību..

Piemēram, Štutgartes Augstākajā reģionālajā tiesā Vācijā ieviests rīks, kas paredzēts līdzīgu masveida prasību izskatīšanai. Tas palīdz analizēt un klasificēt pieteikumus, kā arī ļauj tiesnešiem un tiesas darbiniekiem ātrāk pārlūkot lielu skaitu tiesas dokumentus un no dažādiem dokumentiem atlasīt nepieciešamo informāciju, izmantojot īpašus meklēšanas kritērijus.

³⁹⁴ CEPEJ. (2024). European judicial systems CEPEJ Evaluation Report 2024 Evaluation cycle (2022 data). Pieejams: <https://rm.coe.int/cepej-evaluation-report-2024-general-analyses/1680b1e91d>.

Izmantojot šādu rīku, tiesneši un citi tiesas darbinieki tika atbrīvoti no atkārtotiem uzdevumiem un var pievērsties sarežģītāku jautājumu izskatīšanai.³⁹⁵

Līdzīgi, ASV Palmbeičas apgabala tiesās 2018. gadā ieviests rīks, kas tiek izmantots tiesu kancelejās, pārvēršot nestrukturētus tiesas dokumentus strukturētos datos un automātiski ievadot tos lietu vadības sistēmā. Dažu šādu rīku ieviešana bija ekvivalenta 22 tiesas darbinieku darbam, atbrīvojot tiesas resursus un uzlabojot tiesu efektivitāti un precizitāti.³⁹⁶ Savukārt Apvienotās Karalistes tiesās ieteikts MI risinājumus izmantot arī tādu administratīvu uzdevumu kā e-pastu sagatavošanai, apkopošanai un izsūtīšanai, arī memorandu sastādīšanai.³⁹⁷

Ļoti noderīgs risinājums tiesās ir automatizēta tiesas sēžu protokolu (stenogrammu) sastādīšana. Šāds risinājums ieviests Igaunijā, kur automātiska balss atpazīšanas sistēma ļauj veikt tiesas sēžu stenogrammu sastādīšanu gan reāllaikā, gan arī bezsaistē, būtiski atvieglojot tiesas sēžu sekretāru darbu³⁹⁸.

MI piedāvā arī tādas noderīgas iespējas kā datu organizēšana un centralizēta datu pārvaldība, integrējot informāciju no dažādiem avotiem, piemēram, e-pastiem, juridiskajiem dokumentiem, tērzēšanām un sapulcēm, kas ļauj tiesu darbiniekiem ātri piekļūt nepieciešamajiem materiāliem un efektīvi veikt informācijas meklēšanu. Plašas iespējas paver prognozējošā analītika, kas ļauj novērtēt tiesvedības iznākumu un recidīvisma risku, sniedzot tiesnešiem papildu rīkus soda mēru noteikšanai.

Ieviešot MI rīkus tiesās, jānodrošina uz pierādījumiem balstīti principi, kas iekļauj taisnīgumu, objektivitāti un novērš aizspriedumus datos un algoritmos. MI risinājumiem ir jābūt pārredzamiem un izsekojamiem. Būtiski ir ievērot datu aizsardzību un privātumu, nodrošinot personas datu apstrādi drošā un ētiskā veidā³⁹⁹.

Informācijas sistēmas padara darbu efektīvāku - tiesu sistēmas informācijas sistēmu attīstībai jābūt sistemātiskai un plānveidīgai.

7. Tiesu sistēmas resursu pārvaldības nākotnes attīstības scenāriji

7.1. Organizācija un budžets

7.1.1. Ieteicamā nākotnes normatīvā regulējuma apraksts un tā pamatojums

2025. gada sākumā Tieslietu padome un Tieslietu ministrs ir panākuši konceptuālu vienošanos, ka tiesu sistēmas budžeta pārvaldība un finanšu vadības jautājumi tiks nodoti Tieslietu padomei. Lai šāda pāreja notiktu, ievērojot tiesu sistēmas neatkarības principus un nodrošinot vienlaikus gan tiesu varas autonomiju administratīvajos jautājumos, gan novērstu absolūtas pašnoteikšanās risku, izolējoties no valsts ekonomiskiem un sociāliem procesiem, ir nepieciešamas vairākas organizatoriskas pārmaiņas, tai skaitā attiecībā uz Tieslietu padomes atbildības apjomu un pienākumiem. Tās ir iekļautas 24. tabulā.

³⁹⁵ IBM (2025). Judicial systems are turning to AI to help manage vast quantities of data and expedite case resolution. Pieejams:

<https://www.ibm.com/case-studies/blog/judicial-systems-are-turning-to-ai-to-help-manage-its-vast-quantities-of-data-and-expedite-case-resolution>.

³⁹⁶ Joint Technology Committee (2020). Introduction to AI for Courts. Pieejams: https://www.ncsc.org/_data/assets/pdf_file/0013/20830/2020-04-02-intro-to-ai-for-courts_final.pdf.

³⁹⁷ Courts and Tribunals Judiciary (2025). Artificial Intelligence (AI). Guidance for Judicial Office Holders. Pieejams: <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2025/04/Refreshed-AI-Guidance-published-version-website-version.pdf>.

³⁹⁸ Tilde (2024). Estonian Courts shift to automated transcription with Salme. Pieejams: <https://tilde.ai/asr-solution-for-estonian-courts/>.

³⁹⁹ Pēteris Zilgalvis (2024). Mākslīgā intelekta izmantošana tiesas spriešanā. Jurista Vārds. Pieejams: <https://www.rgsi.edu.lv/data/pdf-files/zurnals-maksliga-intelekta-izmantosana-tiesas-spriesana-jurista-vards.pdf>

Ieteicamā nākotnes normatīvā regulējuma apraksts	Skaidrojums vai pamatojums
Tieslietu padomes sastāvs un darba organizācija (1) Tieslietu padome ir koleģiāla tiesu varas administratīvās pārvaldes lēmēj institūcija, kas nodrošina tiesu neatkarību un labas pārvaldības principa īstenošanu tiesu varā un ir atbildīga par rajona (pilsētas) tiesu un apgabaltiesu stratēģisko, administratīvo, saimniecisko un finanšu vadību atbilstoši likumā noteiktajiem mērķiem. (2) Tieslietu padomi veido 11 locekļi ar nosacījumu, ka tiesu sistēmas amatpersonas veido vairāku no Tieslietu padomes locekļu kopējā skaita. 1) Tieslietu padomes sastāvā iekļauj Augstākās tiesas priekšsēdētāju, Satversmes tiesas priekšsēdētāju, sešus tiesnešu konferences vēlētus tiesnešus, vienu Augstākās tiesas plēnuma ievēlētu tiesnesi un divus Saeimas deleģētus pārstāvjus. 2) Tieslietu padomes locekļi ir valsts amatpersonas. Padomes locekļa pilnvaru laiks ir četri gadi un ne vairāk kā divas reizes. (3) Tieslietu padomes priekšsēdētāja darbs ir atalgots. (4) Tieslietu padome darbojas, pamatojoties uz tās nolikumu. (5) Tieslietu padomes darbība tiek finansēta no valsts budžeta līdzekļiem.	- Nosakot, ka Tieslietu padome atbild par rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma uzraudzības funkcijas izpildi, ir jāpārskata Tieslietu padomes sastāvs. - Pēc sastāva pašlaik Tieslietu padome pilda tiesu un tiesu sistēmai piederīgo personu pārstāvju un politisko amatpersonu konsultatīva orgāna lomu. Turpretī pēc atbildības jomām – Tieslietu padomes funkcijas ir lielākoties saistītas ar rajona (pilsētas) un apgabaltiesu tiesnešu amata izpildes vietas noteikšanu, tiesnešu skaita noteikšanu, karjeras organizēšanu, ar rajona (pilsētas) un apgabaltiesu darba organizācijas jautājumiem. - Tieslietu padomes locekļu daudzprofilu sastāvs nenodrošina iespējas rajona (pilsētas) un apgabaltiesām vismaz daļēji autonomi no tiesu pakalpojuma saņēmējiem – advokātiem, tiesu izpildītājiem un prokuroriem, no vienas puses, un politiskām amatpersonām, no otras puses, risināt tiesu iekšējos administratīvos jautājumus. - Tieslietu padomes locekļiem uzticētā atbildība šobrīd nav līdzsvarota. Piemēram, ģenerālprokurors kā Tieslietu padomes loceklis ir tiesīgs lemt par tiesnešu karjeras jautājumiem, bet Tieslietu padomei nav pilnvarojuma lemt par prokuroru karjeras jautājumiem vai prokuratūras darba organizāciju vai budžeta pieprasījumu. Vienīgais Tieslietu padomes pienākums, kas attiecas uz prokuratūru, ir izvērtēt ģenerālprokurora amata kandidātus, izvēlēties piemērotāko un virzīt to Saeimai iecelšanai ģenerālprokurora amatā.⁴⁰⁰ - Tieslietu padomei nav pilnvarojuma lemt arī par advokātu, notāru, tiesu izpildītāju amata pienākumu izpildes vietu, karjeras jautājumiem vai advokatūras, notariāta, tiesu izpildītāju darba organizāciju, tomēr šo organizāciju pārstāvji kā Tieslietu padomes locekļi lemj par tiesnešu karjeras jautājumiem. - Politisko amatpersonu līdzdalība tiesu varas darbības pārraudzībā ir mazināma prioritārā kārtā, jo tieši politiskās ietekmes uz tiesu varas

⁴⁰⁰ Likums "Par tiesu varu" 89.¹¹ panta ceturtā *prim* daļa.

darbību novēršana ir primārais Tieslietu padomes izveides mērķis. Tādēļ Tieslietu padomes sastāvā ar balss tiesībām nevajadzētu būt ne Saeimas deputātiem, ne arī ministriem. Šāda prakse ir Lgaunijā. Citās salīdzināmajās valstīs Tiesu administrācijas padomes sastāvā nav politisku amatpersonu, bet, lai nepieļautu tiesu varas pašizolāciju un norobežošanos no sabiedrības vai demokrātiskiem procesiem, padomju sastāvā iekļauj vai nu izpildvaras ierēdņus vai arī autoritatīvus ekspertus.

- Padomei, kura sastāv no 15 augstām amatpersonām, trūkst administratīvās operativitātes, tādēļ ieteicams samazināt balsstiesīgo Tieslietu padomes locekļu skaitu.
- Pārņemot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, Tieslietu padomei, bet it īpaši Tieslietu padomes priekšsēdētājam palielināsies darba apjoms, tādēļ ir nepieciešams, lai attiecīgais amats ir pilna laika darbs un par tā veikšanu ir paredzēta atlīdzība.
- Pildot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, visiem Tieslietu padomes locekļiem atbilstoši likumam "Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā" pēc reformas ir jābūt valsts amatpersonas statusam.

Tieslietu padomes kompetence

(1) Tieslietu padome:

1) apstiprina apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu administratīvās darbības principus, attīstības stratēģiju un veic tās ieviešanas progressa un kvalitātes monitoringu;

2) apstiprina apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu ikgadējo un vidēja termiņa budžeta pieprasījumu, budžeta izpildes plānu (investīciju un iepirkumu plānu) un uzrauga, ka valsts budžeta līdzekļu izlietojums ir efektīvs un racionāls atbilstoši paredzētajiem mērķiem un sasniedzamajiem rezultātiem;

3) nodrošina informācijas par budžetu pieejamību;

4) apstiprina un pārrauga tiesu cilvēkresursu vadības personāla atalgojuma un motivācijas politiku;

5) apstiprina Tieslietu padomes nolikumu un Tiesu administrācijas nolikumu;

- Lai varētu pildīt rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma uzraudzības funkcijas, Tieslietu padomes kompetence ir jāpaplašina.
- Tieslietu padomes pilnīgā atbildībā ir jānodod apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu ikgadējā un vidēja termiņa budžeta pieprasījuma, tai skaitā finansējuma prioritārajiem pasākumiem, apstiprināšana, budžeta izpildes plānu (investīciju un iepirkumu plānu) saskaņošana, valsts budžeta līdzekļu izlietojuma efektīvas un racionālas atbilstoši paredzētajiem mērķiem un sasniedzamajiem rezultātiem izlietošanas uzraudzība.
- Tieslietu padomei ir jāpārņem arī citi resursu vadības jautājumi – personāla, IKT un, iespējams, arī tiesu nekustamo īpašumu pārvaldības politika, lai varētu celt tiesu sistēmas darbības efektivitāti. Pašlaik izpildvaras vadītā tiesu pārvaldības modelī tiek nošķirta tiesu administratīvo funkciju vadība no tiesvedības funkcijas vadības, tiesneši netiek pietiekami

Ieteicamā nākotnes normatīvā regulējuma apraksts	Skaidrojums vai pamatojums
6) izstrādā Tiesu administrācijas direktora atlases kārtību, organizē atlasī, iecel amatā un atceļ no amata Tiesu administrācijas direktoru, nosaka direktora darba pienākumus, atalgojumu un slēdz ar direktoru darba līgumu, novērtē direktora darbību; 7) pārrauga direktora un administratīvās vadības komandas (vietnieki, atbildīgās amatpersonas) darbu; 8) pārrauga Tiesu administrācijas darbības atbilstību normatīvajiem aktiem, iekšējās kontroles un risku pārvaldības sistēmas darbību, izskata Tiesu administrācijas ziņojumus, apstiprina apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu gada pārskatu; 9) apstiprina darījuma slēgšanu vai dod piekrišanu darījuma slēgšanai, kura summa pārsniedz 100 000 euro (bez pievienotās vērtības nodokļa). 10) Tieslietu padome nosaka kārtību un termiņus, kādā Tiesu administrācija iesniedz Tieslietu padomei informāciju par Tiesu administrācijas un tiesu personāla skaitu un sastāvu, valsts budžeta līdzekļu sadalījumu pa tiesu iestādēm un saņem pārskatu par valsts budžeta līdzekļu izlietojumu. 11) Reizi gadā Tieslietu padome sniedz pārskatu par savu darbību.	iesaistīti tiesu administrācijas plānošanā, jo trūkst piekļuves analītiskajai un biznesa infrastruktūrai, kas ļautu veikt datu vākšanu, izpēti, analīzi, kas nepieciešama, lai jēgpilni varētu piedalīties lēmumu pieņemšanā. Rezultātā tiesu administrācijas, budžeta, cilvēkresursu, tiesu vadības un lietu pārvaldības jomās pastāv "neatbilstība" starp izpildvaras politikas un tiesas darbības vajadzībām. - Tieslietu padomei ir jābūt atbildīgai arī par Tiesu administrācijas vadības atlasī un darba rezultātu novērtējumu, pārskatu izskatīšanu. Konsultācijās ar tiesu priekšsēdētājiem, tika noraidīta iespēja, ka katra tiesa patstāvīgi administrē savu budžetu analogiski citu valsts pieredzei, bet pastāvēja vienota pārlicība, ka ir jāsiglabā centralizēts tiesu sistēmas resursu pārvaldības modelis, par ko atbild Tiesu administrācijas direktors. Līdz ar to Tieslietu padomei ir jāpiešķir līdzīgi kā citu organizāciju padomēm vai ministram attiecībā uz padotības iestāžu vadību ciešas pārraudzības funkcija par visu lielo tiesu sistēmas budžeta izlietojumu. - Nodrošinot informācijas par budžeta pieejamību un to, ka visi galvenie ziņojumi par budžetu ir jāpublicē sabiedrībai viegli saprotamā veidā, likumā ir jānosaka, ka ir jāsniedz rajonu (pilsētu) tiesu budžeta izpildes un darba rezultātu pārskats, kura pielikumā ir arī Tieslietu padomes darba rezultātu ziņojums.
Pārejas noteikumi: 1. Izveidot Tieslietu padomes budžeta programmu "Tiesu sistēma", kuras budžeta izpildītājs ir Tiesu administrācija. 2. Tieslietu ministrijas budžetā plānoto finansējumu budžeta programmā 03.00.00 "Tiesu sistēma" pārdalīt no budžeta apakšprogrammām – 03.01.00 "Tiesu administrēšana" un 03.02.00 "Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas" uz Tieslietu padomes budžeta programmu "Tiesu sistēma".	- No budžeta vadības viedokļa ir jāizveido vai nu atsevišķs budžeta resurs, piemēram, "Tieslietu padome" vai "Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas" un tāda paša nosaukuma budžeta programma, kurā saskaņā ar valsts budžeta likumā noteikto apropriāciju tiktu piešķirti asignējumi izdevumiem apgabaltiesu un rajonu (pilsētu) tiesu darbības finansēšanai un tiesu administrēšanai. - No jauna izveidotajai budžeta programmai, lai nodrošinātu uzskatāmāku informāciju par tiesu sistēmas darbības mērķiem un sasniegtajiem rezultātiem atbilstoši izlietotajiem resursiem un ieguvumu sabiedrībai, vēlams veidot detalizētāku iedalījumu budžeta apakšprogrammās. Piemēram, 1. apakšprogramma "Apgabaltiesas", 2. apakšprogramma "Rajonu (pilsētu) tiesas", 3. apakšprogramma "Tieslietu padome", 4. apakšprogramma "Tiesu administrācija".

7.1.2. Budžeta līdzekļu pārvaldības organizācijas izmaiņas

Tieslietu padomei pārņemot rajona (pilsētas) un apgabaltiesu budžeta pieprasījuma izstrādes un finanšu izlietojuma pārraudzības funkcijas, ir jānotiek arī budžeta līdzekļu pārvaldības organizācijas reorganizācijai. Potenciāli optimālākais nākotnes scenārijs ir iekļauts 25. tabulā.

24. tabula. Budžeta līdzekļu pārvaldības organizācijas esošā situācija un nākotnes scenārijs.

	Esošā situācija	Nākotnes scenārijs (optimālais variants)	
Budžeta resors ⁴⁰¹	19. Tieslietu ministrija	Jauns resors "Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas" vai "Tieslietu padome"	19. Tieslietu ministrija
Budžeta izpildītājs ⁴⁰²	Tiesu administrācijas direktors	Tiesu administrācijas direktors	-
Budžeta programma ⁴⁰³	03.00.00 Tiesu sistēma	Jauna programma "Tiesu sistēma"	-
Apakšprogramma ⁴⁰⁴	03.01.00 Tiesu administrēšana	03.01.00 Tiesu administrēšana	-
Izpildītājs	Tiesu administrācija	Tiesu administrācija	-
Apakšprogramma	03.02.00 Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas	03.02.00 Apgabaltiesas un rajonu (pilsētu) tiesas	-
Izpildītājs	Tiesu administrācija un tiesas.	Tiesu administrācija	-
Apakšprogramma	03.03.00. Juridiskās palīdzības nodrošināšana	-	03.03.00. Juridiskās palīdzības nodrošināšana
Izpildītājs	Tiesu administrācija	-	Tieslietu ministrija
Apakšprogramma	03.04.00. Tiesu ekspertīžu veikšana	-	03.04.00. Tiesu ekspertīžu veikšana
Izpildītājs	Valsts tiesu ekspertīžu birojs	-	Valsts tiesu ekspertīžu birojs
Apakšprogramma	10.00.00. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas fonds	-	10.00.00. Noziedzīgi iegūtu līdzekļu konfiskācijas fonds
Izpildītājs	Tieslietu ministrija	-	Tieslietu ministrija
Jauna apakšprogramma		Tieslietu padome	-
Izpildītājs		Tiesu administrācija	-

⁴⁰¹ Ministrija, cita centrālā valsts iestāde vai atsevišķi no ministriju vai citu centrālo valsts iestāžu budžetiem nodalīts resursu un izdevumu kopums, kam valsts budžeta likumā budžeta līdzekļus paredz tieši apropriācijas kārtībā. Likuma par budžetu un finanšu vadību I.daļa.

⁴⁰² No budžeta finansētu institūciju vadītāji, kuri ar asinājumu pilnvaroti izdarīt budžeta izdevumus vai uzņemties īstermiņa saistības, vai arī tiesīgi uzņemties ilgtermiņa saistības attiecībā uz budžetu. Likuma par budžetu un finanšu vadību I.daļa.

⁴⁰³ Savstarpēji saistītu, uz kopēju mērķi orientētu pasākumu vai pakalpojumu kopums, kurš tiek plānots, izpildīts, uzskaitīts un kontrolēts no budžeta finansētās institūcijās saskaņā ar šo likumu un par kura izpildi atbild budžeta izpildītāji. Likuma par budžetu un finanšu vadību I.daļa.

⁴⁰⁴ Budžeta programma var būt sadalīta apakšprogrammās. Likuma par budžetu un finanšu vadību I.daļa.

7.2. Procesi

7.2.1. Ieteikumi statistiskā modeļa izstrādei

Statistikās modelēšanas integrācija tiesās sniedz iespēju nodrošināt objektīvu un datus balstītu lēmumu pieņemšanu attiecībā uz tiesnešu skaita noteikšanu un optimālu lietu sadali. Lai izmantotu statistiskās modelēšanas priekšrocības un nodrošinātu pilnvērtīgu statistiskā modeļa darbību, esam apkopojuši ieteikumus, kas aprakstīti zemāk esošajā tabulā.

25. tabula. Ieteikumi statistiskā modeļa izstrādei.

1	Lietu skaita prognozēšana, izmantojot vēsturiskos datus (vismaz par pēdējiem pieciem gadiem), ņemot vērā izmaiņas normatīvajos aktos un tiesu sadarbības iestāžu, piemēram, Latvijas Republikas prokuratūras, rekomendācijas.
2	Datu kvalitātes nodrošināšana, lai izveidotu pēc iespējas precīzu un uzticamu statistisko modeli: • Uzkrātie dati tiek "tīrīti", likvidējot dublikātus, neprecizitātes un kļūdas. • Tiek izstrādāti un ieviesti noteikti datu ievades standarti un formāti, lai novērstu turpmākas neprecizitātes un kļūdas.
3	Noslodzes uzskaites laika aptaujas veikšana tiesnešiem un tiesu darbiniekiem ar mērķi identificēt darba slodzi dažādām funkcijām, lietu kategorijām un procesiem lietās: • Tiek veikta tiesnešu palīgu un tiesas juridisko palīgu laika ieguldījuma ietekmes un lomas analīze tiesneša slodzes veidošanā. Statistiskā modeļa noslodzes sadales algoritmā tiesnešu un tiesnešu palīgu pienesums tiek vērtēts un iekļauts kā atsevišķa komponente. • Laika aptauja tiek periodiski atkārtota un normatīvajos aktos tiek regulēta tās veikšana. Nepieciešamības gadījumā tiek veikti normatīvo aktu precizējumi saistībā ar laika aptaujas veikšanu, lai nodrošinātu tās atbilstību faktiskajai situācijai. • Saskaņā ar laika aptaujas rezultātiem, tiek identificētas un izskaustas tiesnešu un citu tiesas darbinieku nelietderīgās darbības lietu izskatīšanas procesā. Vienlaikus tiek izvērtēti iespējamie efektivitātes uzlabojumi. • Tiek noteikts konkrēts tiesneša darba laiks (darba stundas), nodrošinot iespēju veikt kvalitatīvu noslodzes analīzi un identificēt reālo noslodzi.
4	Lietu kategoriju svēršanas modeļa precizēšana, balstoties uz laika mērījuma aptaujas rezultātiem: Neprecīzi novērtētu lietu kategoriju pārvērtēšana: • Lietu svēršanas kategorijas ar nepamatoti lielu vai mazu punktu skaitu tiek identificētas un pārvērtētas. • Tiek izvērtēti apelācijas instances tiesām piešķirtie punkti, ņemot vērā, ka citu valstu prakse neliecina, ka izskatīšana augstākā instancē būtu laikietilpīgāka kā zemākā instancē. Jaunu lietu svēršanas kategoriju ieviešana: • Lietu svēršanas modelī tiek ietvertas arī administratīvās lietas, piemērojot tām ar citiem lietu pamatveidiem salīdzināmus lietas svarus/punktus. • Tiek ieviests detalizētāks krimināllietu dalījums, lai varētu korektāk novērtēt dažādu veidu krimināllietu sarežģītību un laikietilpību. • Lietu svēršanas modelī tiek iekļautas izplatītākās lietu kategorijas, kas veido vismaz 80% no visām saņemtajām lietām līdz 01.01.2026. • Lietu svēršanas modelīt tiek precizēti un papildināti lietas sarežģījušie faktori, ņemot vērā citu valstu labo praksi.

Citi faktori:

- Statistiskajā modelī tiek ietvertas dažādas tiesneša komandu veidošanas stratēģijas, pielāgojot sadarbības modeli starp tiesnesi un tiesneša palīgu vai tiesas juridisko palīgu atkarībā no lietas sarežģītības un procesa specifikas. Piemēram, nodrošināt elastīgu sadarbības struktūru, kur tiesnesis strādā nevis pēc fiksēta 1:1 (katram tiesnesim savs tiesneša palīgs) modeļa, bet viens palīgs var strādāt vienlaikus ar vairākiem tiesnešiem (piemēram, 1:5 modelis). Dažādu komandu konfigurāciju pielietošana ļauj efektīvāk plānot resursus un uzlabot tiesas procesu efektivitāti.
- Ņemot vērā, ka saņemto lietu skaits ir galvenais noslodzes rādītājs, svērtais lietu skaits nodrošina precīzāku slodzes aprēķinu, ļaujot optimāli prognozēt nepieciešamo tiesnešu skaitu, balstoties uz šo datu salīdzinājumu.

5 Izmantoto IT sistēmu pilnveide:

- Tiek salāgotas lietu svēršanas modelī definētās kategorijas un TIS izmantotās lietu kategorijas.
- Tiek nodrošināts IT sistēmu elastīgums attiecībā uz izmaiņām likumdošanā, tiesu praksē vai procesuālajās darbībās, piemēram, iekļaujot jaunas kategorijas.

6 Lietu svēršanas modeļa integrēšana lietu sadales procesā:

- Tiek ieviesta iespēja precizēt lietas svaru pēc pilnvērtīgas iepazīšanās ar lietu un tās izskatīšanas laikā.

7 Statistiskā modeļa iegūto rezultātu pārvērtēšana un verifikācija, lai izvairītos no kļūdainiem pieņēmumiem:

- Tiek ieviesti un identificēti pretpārbaudes elementi, piemēram, faktiskā lietu izskatīšanas laika un lietu svēršanas modeļa prognozētā lietu izskatīšanas laika salīdzinājums.

7.3. Cilvēki

7.3.1. Tiesneša palīga amata prasību izmaiņu finansēšanas modeļu izmaksu efektivitātes novērtējums

Tieslietu padomes rīcības virziens "Optimāls un efektīvs tiesu sistēmas personāla modelis" īpaši vērš uzmanību uz tiesneša palīga amata stiprināšanu nākotnē. Saskaņā ar Tiesu efektivitātes stiprināšanas darba grupas novērojumiem, intervijās pausto informāciju un [5.4.3. sadaļā](#) izdarītajiem secinājumiem, tiesneša palīga institūta turpmākai attīstībai pastāv trīs iespējamie scenāriji: 1) saglabāt esošo situāciju; 2) paaugstināt atlīdzību visiem tiesnešu palīgiem; 3) veikt tiesneša palīga amata diferenciaciju.

Diskusijās ar tiesu varas pārstāvjiem kā optimālākais risinājums ir norādīta dažādu līmeņu tiesas juristu amatu izveide.

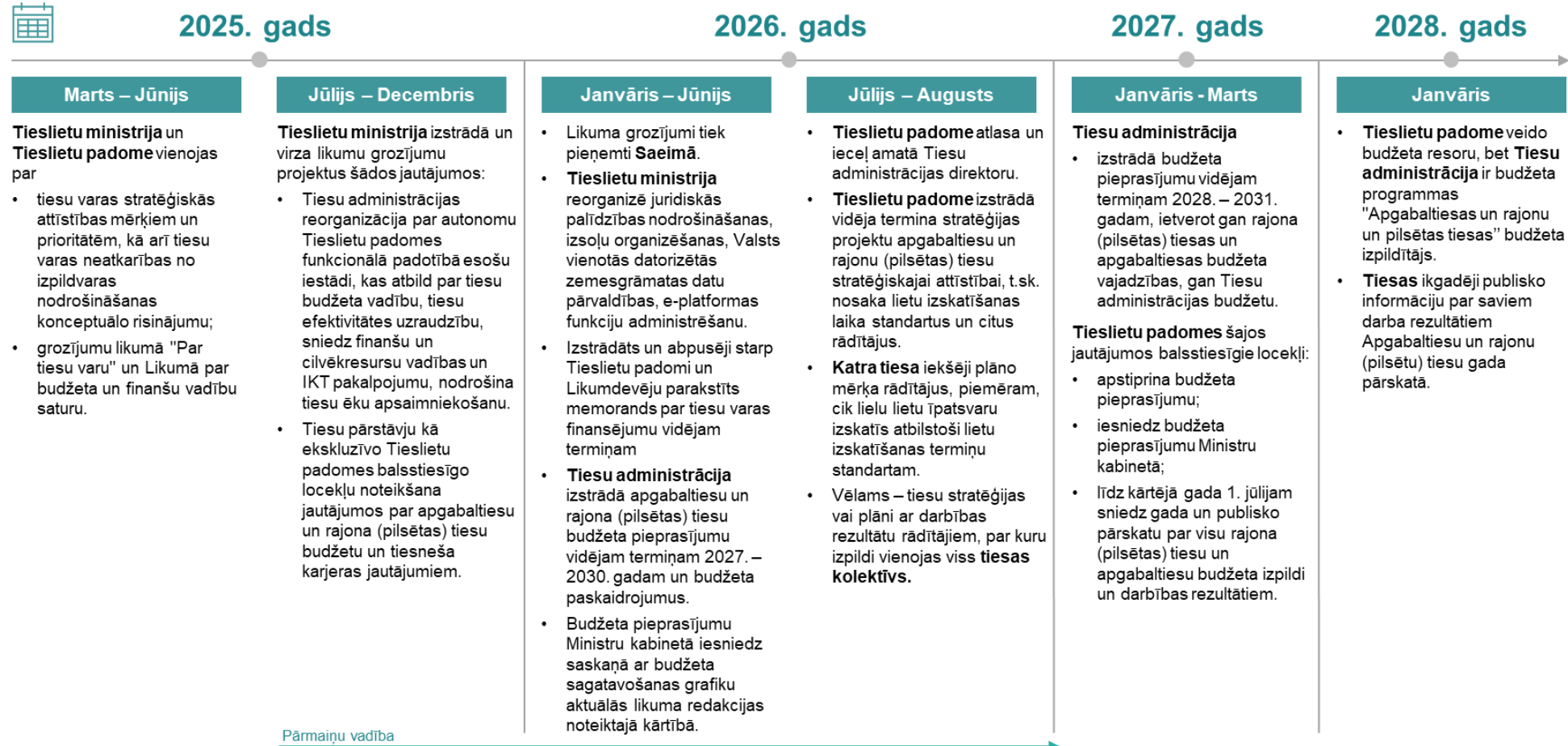
26. tabula. Tiesneša palīga institūta attīstības scenāriji.

		1.scenārijs	2. scenārijs	3. scenārijs
Ietekme	Izmaiņas	Esošās situācijas saglabāšana Tiek saglabāti tiesneša palīga pašreiz likumā noteiktie pienākumi un atbildības līmenis. Pastāv risks, ka tiesneša palīga amatam nav pretendentu vai tie ir ar nepietiekamu kvalifikācijas līmeni.	Atbildības paaugstināšana visiem tiesnešu palīgiem - Tiek grozīti tiesneša palīga amata pienākumi un noteikts augstāks atbildības līmenis atbilstoši 10. mēnešalgas grupai. - Tiek noteikts, ka tiesneša palīga amatam nepieciešams maģistra grāds tiesību zinātnē. Tiesnešu palīgu mēnešalga tiek noteikta 50% apmērā no rajona (pilsētas) tiesneša mēnešalgas.	Tiesneša palīga amata diferenciācija , izveidojot divu atšķirīgu līmeņu tiesas jurista amatus ar algu 50% vai 60% no rajona (pilsētas) tiesneša mēnešalgas un, daļai palīgu saglabājot esošo statusu un amata grupu. Tiesneša palīga amatam tiek noteikta nepieciešamība pēc bakalaura grāda tiesību zinātnēs. Tiek izveidots tiesas jurista amats, kuram noteikta prasība pēc maģistra grāda tiesību zinātnēs un kurš veic tiesneša ar specializāciju Zemesgrāmatu un bezstrīdus lietās pienākumus, kā arī sniedz atbalstu tiesnešiem sarežģītās lietās (ar algu 60% no rajona (pilsētas) tiesneša algas atbilstoši 11. mēnešalgas grupai).
	Tiesneša palīgu amatu skaits	554	554	485
	Vidējā mēnešalga	1638.43 euro	1 929 euro (50% no 3 858 euro)	1 929 (50% no 3 858 euro)
Izmaksas / efektivitāte	Kopējās izmaksas gadā (t.sk., VSAOI darba devēja daļu)	13 506 430 euro / gadā	15 901 750 euro / gadā	14 782 387 euro / gadā (ja 25 tiesas jurista amata vietas) 14 954 623 euro / gadā (ja 30 tiesas jurista amata vietas)
	Izmaksu izmaiņas		Nepieciešami papildus 2 395 320 euro / gadā	Finansējums tiesas jurista amatam panākts, samazinot ilgstoši neizpildīto tiesnešu amata vietu (vakanču) skaitu un tām piekritīgās tiesneša palīga un tiesas sēžu sekretāra amata vietas. ⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ Scenārijā tiek pieņemts, ka tiek samazināts tiesnešu amata vietu skaits par 69. Pieņemot, ka rajona (pilsētas) tiesnesim atbildība ir 3858 euro mēnesī, savukārt apelācijas tiesnesim 4330 euro, kā arī piemērojot darba devēja VSAOI 23.59 % apmērā.. Tā kā katram tiesnesim ir palīgs un tiesas sēžu sekretārs, tiek samazināts arī šo amatu skaits. Ietaupījums no 69 tiesnešu palīgu amata vietām (atalgojums 1638.43 euro / mēnesī + darba devēja VSAOI), bet no 70 tiesas sēžu sekretāru amata vietām (atalgojums 1240.76 euro / mēnesī + darba devēja VSAOI) – 1 288 102.44 euro / gadā. Kopējais ietaupījums par visām vakancēm ir 6 994 254.22 euro / gadā.

8. Īstenošanas/pārmaiņu plāns

58. attēls. Budžeta pārvaldības procesa izmaiņu ceļa karte - ieviešanas plāns.

9. Ārvalstu prakses analīze

Lai nodrošinātu pētījuma efektivitāti un aktualitāti, tika sastādīts analīzei izmantojamo valstu saraksts, pamatojoties uz pakalpojuma pieprasījumu un atlases kritērijiem, kas tika salīdzināti pēc to nozīmīguma, izvērtējot to salīdzināmību ar Latviju.

59. attēls. Starptautiskās labās prakses atlases valstu kritēriji.

Atlases kritēriji		Provizoriski izraudzītās valstis
	Strukturālās un institucionālās līdzības Valstis ar Latvijai pielīdzināmu tiesu struktūru , nodrošinot līdzīgas prakses ieviešanas iespējamību	 Igaunija Lietuva Vācija Somija Nīderlande
	Tiesu procesu efektivitāte Valstis ar augstu efektivitāti tiesas lietu izskatīšanā , par ko liecina īss lietu izskatīšanas ilgums un efektīva resursu izmantošana	
	Datu vākšana un analīze Valstis, kas pielieto stabilas statistikas metodoloģijas, lai izvērtētu tiesu noslodzi un sniegumu	

Sākotnējās izpētes rezultātā un pēc saskaņošanas ar iesaistītajām pusēm, padziļinātai analīzei tika atlasītas 3 valstis: **Igaunija, Somija un Nīderlande**. Starptautiskās labās prakses valstis tika izvēlētas, balstoties uz to strukturālo un institucionālo līdzību Latvijai, kā arī ņemot vērā tiesu procesu efektivitāti, datu vākšanas praksi un Tieslietu padomes kompetenci. Atlases pamatā bija levada ziņojumā veiktās analīzes kopsavilkums. Ņemot vērā minēto analīzi, kas atspoguļoja levada ziņojuma 3. pielikumā, trīs visatbilstošākās valstis tika identificētas un apstiprinātas sanāksmē ar Tieslietu padomi. Lai novērtētu **strukturālās un institucionālās līdzības** atlasītajām valstīm, izmantotas PwC starptautisko ekspertu zināšanas, veicot sākotnēju augsta līmeņa analīzi, pamatojoties uz PwC pieredzi un Eiropas Padomes datiem, lai sniegtu īsu pārskatu par ierosinātajām valstīm. Strukturālais salīdzinājums tika veikts, izmantojot gan kvalitatīvos, gan kvantitatīvos datus.

Lai objektīvi salīdzinātu **tiesu procesu efektivitāti** dažādās valstīs, tika veikta plaša izpēte, atsevišķi aplūkojot dažādus tiesu sistēmas līmeņus un dažādus lietu veidus, izmantojot pielāgotus rādītājus funkciju mērīšanai.

9.1. Ārvalstu pieredzes Latvijai raksturīgajos problēmjautājumos kopsavilkums

Ievērojami atšķiras analizēto valstu un Latvijas Tieslietu padomes sastāvs, kaut gan funkcijas ir diezgan līdzīgas. Latvijas Tieslietu padomē vairāk kā puse ir *ex officio* locekļi, kas nav nodarbināti pirmās un apelācijas instances tiesās.

27. tabula. Tieslietu padomes dalībnieku sastāva Latvijā un ārvalstīs salīdzinājums.

Tieslietu padomes dalībnieku sastāva Latvijā un ārvalstīs salīdzinājums			
Latvija 	Tieslietu padome - Tieslietu padomē kopumā darbojas 15 locekļi: 8 pastāvīgie locekļi: Augstākās tiesas priekšsēdētājs; Satversmes tiesas priekšsēdētājs; tieslietu ministrs; Saeimas Juridiskās komisijas priekšsēdētājs; ģenerālprokurors; Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs; Zvērinātu notāru padomes priekšsēdētājs; Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes priekšsēdētājs. 7 vēlētie locekļi: Augstākās tiesas senators, kuru ievēlē Augstākās tiesas plēnums; 2 apgabaltiesas tiesneši un 4 rajonu (pilsētu) tiesu tiesneši, kurus ievēlē Tiesnešu konference.	Nīderlande 	Tieslietu padome - Tieslietu padome ir 3–5 locekļu sastāvā, kur vairāk kā puse ir tiesneši. Visi ir algoti darbinieki. Tieslietu padomei ir sekretariāts. - Tieslietu padomes darbu uzrauga Deleģātu padome. Deleģātu padomē ir tiesu, Centrālās apelācijas tiesas un Tirdzniecības un rūpniecības apelācijas tribunāla pārstāvji.
Igaunija 	Tiesu administrācijas padome - TAP darbojas 11 locekļi: Augstākās tiesas priekšsēdētājs, pieci tiesneši, kuras tiesu plēnums ievēl pilnā sastāvā uz trim gadiem, divi Parlamenta deputāti, Ģenerālprokurors vai viņa iecelts prokurors, zvērināts advokāts, kuru ieceļ Advokātu kolēģijas padome un tiesībsargs vai viņa iecelts pārstāvis. Padomes darbā ar vārda tiesībām (bez tiesībām balsot) piedalās tieslietu ministrs vai viņa pārstāvis. - TAP vada Augstākās tiesas priekšsēdētājs.	Somija 	Nacionālās tiesu administrācijas direktoru padome - NTA augstākā lēmējinstācija ir direktoru padome, kuras sastāvā ir 8 locekļi: seši tiesneši vai tiesu priekšsēdētāji, viens citu tiesas darbinieku pārstāvis, viens valsts pārvaldes iestādes pārstāvis, kuru ieceļ Tieslietu ministrija. - Direktoru padome ieceļ NTA ģenerāldirektoru, kurš lemj par jautājumiem, kas nav tieši padomes kompetencē. NTA kopumā nodarbināti aptuveni 60 darbinieki.

Ārvalstu prakses valstīs izskatīto lietu skaits pirmās un otrās instances tiesās uz vienu tiesnesi ir augstāks par Latvijas rādītāju.

Tiesas darbinieki

Veicot izvēlēto ārvalstu labās prakses salīdzinošo izvērtējumu ar Latviju, novērojams, ka tiesu sistēmu uzbūvei un tajās nodarbināto struktūrai ir gan kopīgas, gan atšķirīgas iezīmes. Kopīgās struktūras un amatu nosaukumi liecina par vienotu tiesu sistēmas pamatstruktūru Eiropā, bet atšķirības liecina par unikālu pieeju tiesiskajai organizācijai katrā valstī:

Kopīgās iezīmes	Katras tiesas darbību atbalsta administratīvs personāls, t.sk. tiesas sekretāri, tiesas sēžu sekretāri, tiesas tulkī, arhivāri un administrācijas vadītāji. Šie amati ir sastopami visās analizētajās valstīs, un to galvenais mērķis ir nodrošināt operatīvu tiesas darba organizāciju.
Atšķirīgās iezīmes	Latvijā tiesneša palīgam ir ievērojami zemākas kvalifikācijas prasības un kompetences, nekā, piemēram, tiesas juridiskajam palīgam vai tiesas ierēdnim Igaunijā. Latvijā pastāv Zemesgrāmatas nodaļas amats - tiesnesis ar specializāciju zemesgrāmatu lietās. Savukārt, piemēram, Igaunijā zemesgrāmatas departamentā pamatā strādā tiesas juridiskais palīgs, zemesgrāmatas departamenta direktors un zemesgrāmatas sekretārs.

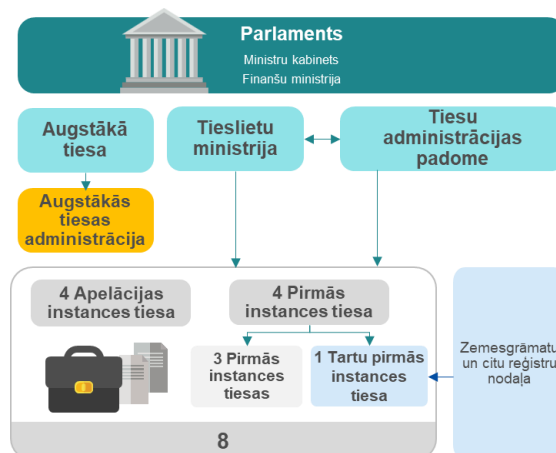
Detalizētu ārvalstu labās prakses valstu un Latvijas tiesu darbinieku salīdzinājuma tabulu skatīt **8. pielikumā**.

Ārvalstu prakses valstīs vērojama lielāka tiesnešu un tiesas ierēdņu amatu dažādība nekā Latvijā. Ārvalstu prakses valstīs ir lielāka tiesnešu amatu dažādība nekā Latvijā - piemēram, tiesnesis māceklis, tiesnesis uz laiku, tiesas juridiskais palīgs. Tādējādi tiek risināta tiesnešu īslaicīgas pārslodzes problēma un mazināts tiesu sistēmas risks, ka kādā brīdī var izveidoties uz mūžu apstiprināto tiesnešu skaita pārpalikums. Nīderlandē šo amatu ieņēmējus Ministru kabinets ieceļ amatā tādā pašā veidā kā tiesnešus. Somijā pastāvīgos pirmās un apelācijas instances tiesnešus amatā ieceļ republikas prezidents pēc valdības priekšlikuma, pamatojoties uz Tiesnešu iecelšanas padomes sniegtu novērtējumu.

9.2. Igaunija

Lgaunijas tiesu sistēmu veido četras rajona tiesas (ang. *county courts*), divas administratīvās tiesas, divas apgabaltiesas (ang. *circuit courts*) un Augstākā tiesa, kura vienlaikus pilda vispārējās jurisdikcijas augstākās tiesas, augstākās administratīvās tiesas un konstitucionālās tiesas funkcijas. Lgaunijas tiesu sistēmā nav atsevišķa Konstitucionālā tiesa.⁴⁰⁶ Papildus, Lgaunijā darbojas piecas Tiesnešu pašpārvaldes institūcijas: Tiesu *en banc*, Tiesu administrācijas padome, Disciplinārā kolēģija, Tiesnešu eksaminācijas komisija un Tiesnešu apmācības padome.

60. attēls. Igaunijas tiesu sistēmas uzbūve.⁴⁰⁷

Tartu apgabaltiesas struktūrā darbojas⁴⁰⁸ arī (1) **Zemesgrāmatu departaments**, kas uztur Zemesgrāmatu, Lauļāto mantisko attiecību reģistru un Kuģu reģistru; un (2) **Reģistru departaments**, kas uztur Komercreģistru, Biedrību un nodibinājumu reģistru, kā arī Komerčģilu reģistru. Savukārt Pērnavas apgabaltiesā darbojas **Maksājumu rīkojumu departaments**, kas izskata maksājumu saistību piespiedu izpildes procedūras.

Tiesu darba organizācija

Tiesu administrācijas jautājumi ir parlamenta, Augstākās tiesas un Tieslietu ministrijas kompetencē. Tiesu administrācijas jautājumi nav pilnībā neatkarīgi un nošķirti no izpildvaras - pirmās un otrās instances tiesas tiek pārvaldītas Tieslietu ministrijas un Tiesu administrācijas padomes sadarbībā. Visi nozīmīgākie lēmumi par tiesu sistēmu un tiesu administrāciju vispirms tiek apspriesti un apstiprināti Tiesu administrācijas padomē. **Līdz šim lgaunijā nav izveidota īpaša valsts iestāde vai administratīvā iestāde, kas būtu atbildīga par tiesu administrāciju kopumā.** ⁴⁰⁹

Tieslietu ministrs nosaka pirmās instances un apelācijas instances tiesu teritoriālo piekritību un atrašanās vietu, kā arī nosaka kopējo tiesnešu skaitu katrā no minētajām tiesām, kā arī iecel rajona un apgabaltiesu priekšsēdētājus, saņemot Tiesu administrācijas padomes apstiprinājumu. Tieslietu ministrijai ir tiesības veikt pirmās un apelācijas instances tiesu organizatoriskās un finanšu darbības auditu.⁴¹⁰

Augstākā tiesa veic šādas funkcijas zemāko instanču tiesu administrācijā:

1	2	3
Izskata tiesneša amata kandidātu pieteikumus un sniedz rekomendācijas par kandidatūras virzīšanu	Izskata apelācijas, kas iesniegtas pret tiesnešu eksaminācijas komisijas un Disciplinārās kolēģijas lēmumiem	Lemj par disciplinārlietas ierosināšanu pret Augstākās tiesas priekšsēdētāju

⁴⁰⁶ Igaunijas tiesas. Igaunijas tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.kohus.ee/en/estonian-courts/estonian-court-system/~:~:text=The%20Estonian%20court%20system%20has%20three%20instances,-The%20Estonian%20court&text=District%20courts%20and%20administrative%20courts,the%20court%20of%20constitutional%20review.>

⁴⁰⁷ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.riiqikohus.ee/en/estonian-court-system>.

408 Turpat.

⁴⁰⁹ Igaunijas tiesas. Igaunijas tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.kohus.ee/en/estonian-courts/estonian-court-system/#:~:text=The%20Estonian%20court%20system%20has%20three%20instances,-The%20Estonian%20court&text=District%20courts%20and%20administrative%20courts,the%20court%20of%20constitutional%20review.>

⁴¹⁰ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesu administrēšana. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system/administration-courts>.

Augstākā tiesa ir atbildīga par tiesu sistēmas tiesas spriešanas procesa pienācīgu nodrošināšanu, īpaši organizējot tiesnešu pašpārvaldes institūciju darbu, kurām ir būtiska loma tiesu sistēmas attīstībā, pieņemot lēmumus, kas skar tiesu varas attīstību. Igaunijā lielākā daļa pašpārvaldes institūciju darbojas ar Augstākās tiesas administratīvo atbalstu.⁴¹¹

Tiesu administrācijas padome ir padomdevēja institūcija, kas sadarbībā ar Tieslietu ministriju pārvalda pirmās un otrās instances tiesas. Tiesu administrācijas padome dod piekrišanu un atzinumus, kā arī izsaka viedokli par dažādiem ar tiesām saistītiem vai aktuāliem tiesību jautājumiem. Papildus Tiesu administrācijas padome sagatavo vadlīnijas un ieteikumus, kas palīdz nodrošināt sakārtotu tiesvedības darbību vai vienotu tiesu pieeju, organizējot savu darbu likumā nereglementētās situācijās. Tiesu administrācijas padome arī:

- Sniedz sākotnējo atzinumu par tiesu gada budžetu izveides un grozīšanas principiem, kandidātiem uz vakanto Augstākās tiesas tiesneša amatu, tiesneša atbrīvošanu, kā arī apspriež pārskatu, kuru Augstākās tiesas priekšsēdētājs iesniegs Saeimai par tiesu administrēšanu, tiesiskās aizsardzības nodrošināšanu un tiesību normu vienotu piemērošanu, un citus jautājumus pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja vai attiecīgā politikas sektora ministra iniciatīvas un nosaka tiesnešu uzdevumu sadales plāna sagatavošanas pamatus.
- Piešķir apstiprinājumu tiesu apgabala, tiesu un tiesu namu atrašanās vietas, tiesnešu skaita noteikšanai, kā arī tiesu priekšsēdētāju iecelšanai amatā un priekšlaicīgai atbrīvošanai, tiesneša maksimālās vecuma robežas paaugstināšanai, tiesas piesēdētāju skaita noteikšanai, tiesu IS reģistra datu sastāva un iesniegšanas kārtības noteikšanai, tiesas piesēdētāju izmaksājamās atlīdzības apmēra un maksāšanas kārtības noteikšanai, tiesnešu papildu atlīdzības noteikšanai par dežūrām un tiesnešu skaita noteikšanai, kuriem ir tiesības saņemt šo papildu atlīdzību.

Tiesu administrācijas padome vada Augstākās tiesas priekšsēdētājs un tajā darbojas 11 locekļi: Augstākās tiesas priekšsēdētājs, pieci tiesneši, kurus tiesu plēnums ievēl pilnā sastāvā uz trim gadiem, divi parlamenta deputāti, ģenerālprokurors vai viņa iecelts prokurors, zvērināts advokāts, kuru ieceļ Advokātu kolēģijas padome un tiesībsargs vai viņa iecelts pārstāvis. Padomes darbā ar vārda tiesībām (bez tiesībām balsot) piedalās tieslietu ministrs vai viņa pārstāvis.⁴¹²

Tiesu en banc jeb tiesnešu konference ir visaptveroša tiesu pašpārvaldes institūcija, kas sastāv no visiem Igaunijas tiesnešiem. Tiesu *en banc* vada Augstākās tiesas priekšsēdētājs. Tiesu *en banc*⁴¹³ uzklausa ziņojumus par tiesību un tiesu sistēmas attīstību, apspriež tiesvedības problēmas un citus jautājumus, kas skar tiesu un tiesnešu darbu, apstiprina ētikas kodeksu, ievēl Tiesu administrācijas padomes locekļus un locekļu aizstājējus, Disciplinārlietu kolēģijas locekļus, tiesnešu eksaminācijas komisijas locekļus, apmācības komisijas locekļus un aizstājējus, kā arī citu tiesu sistēmas komiteju locekļus no tiesnešu vidus.

Pēdējos gadu reformas, kuras īstenojusi Igaunija ar mērķi uzlabot pārvaldību:

- **Tulkošanas centrs un programmatūra:** 2022. gadā Igaunijas tiesu tulki un citas iesaistītās puses sāka izmantot tulkošanas programmatūru, kas ievērojami paātrina tulkošanas procesu. Tulkošanas funkcijas centralizēšana ļāva samazināt nepieciešamo tiesas tulku skaitu un optimizēt viņu funkciju nodrošināšanu. Attiecīgi tika rasts finansējums tiesas tulku atalgojumu palielināšanai uz teju pusi.⁴¹⁴ Intervijā norādīts, ka ar centralizētu funkciju iespējams nodrošināt plašāku tulkotāju un pārvaldāmo valodu spektru.
- **Tiesu administrēšana:** Igaunijā tiek diskutēts pašreizējā modeļa, kura centrā ir izpildvara, maiņu. Tiesu administrācijas nodalīšana no izpildvaras bija paredzēta 2009. gadā pabeigtajā Tiesu likuma projektā, taču tas nenotika, līdz ar to jautājums ir atkārtoti aktualizēts, ar mērķi

⁴¹¹ Turpat.

⁴¹² Igaunijas Valsts portāls. Tiesas. Pieejams: <https://www.eesti.ee/eraisik/en/artikkel/republic-of-estonia/court>.

⁴¹³ Igaunijas Tiesu likuma 38. pants. Pieejams: <https://www.rigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

⁴¹⁴ Tiesu gadagrāmata. Tulkošanas pakalpojums. Pieejams: <https://aastaraamat.rigikohus.ee/en/translation-service/>.

stiprināt tiesu varas neatkarību un palielināt tās atbildību, kā arī nodrošināt vienotu un kvalitatīvu tiesu administrācijas pakalpojumu.⁴¹⁵

Tiesu iestādi vada paralēli tiesas priekšsēdētājs un tiesas direktors, kurus amatā ieceļ tieslietu ministrs, taču pirms tiesas priekšsēdētāja iecelšanas ir jāuzklausā Augstākās tiesas *en banc* viedoklis un jāsaņem Tiesu administrācijas padomes piekrišana.

Tiesas priekšsēdētājs

Tiek iecelts no pirmās un otrās instances tiesnešu vidus uz septiņiem gadiem un ir atbildīgs par tiesas spriešanas procesa pienācīgu darbību.⁴¹⁶ Tiesas priekšsēdētājs organizē darbību tiesas spriešanas jomā, apstiprina tiesas direktora sagatavoto tiesas budžeta projektu, veic tiesas spriešanas procesa pienācīgas darbības uzraudzību, pieņem lēmumus par tiesneša pārcelšanu, sagatavo tiesnešu apmācību plāna projektu un iesniedz to apstiprināšanai pilnsapulcē, organizē un uzrauga tā izpildi, kā arī vismaz reizi gadā sniedz pilnsapulcei pārskatu par plāna izpildi, un apstiprina tiesnešu dežūru grafiku.

Tiesas priekšsēdētājs var⁴¹⁷ noteikt tiesnesim saprātīgu termiņu procesuālās darbības veikšanai vai tiesvedības pabeigšanai, ņemot vērā apstākļus; sniegt tiesnesim citus organizatoriskus norādījumus par tiesvedības norisi, darba organizāciju un darba laiku; pārdalīt tiesvedības lietas starp tiesnešiem, ievērojot darba sadales plānu; izņēmuma gadījumā atkāpties no lietu sadales plāna, ņemot vērā lietas īpatnības, tiesneša specializāciju un atšķirīgo darba slodzi.

Apelācijas instances tiesu priekšsēdētāji veic arī pirmās instances tiesu tiesnešu uzraudzību.

Tieslietu ministrs veic pirmās un otrās instances tiesu priekšsēdētāju pienākumu izpildes uzraudzību un var pieprasīt paskaidrojumus par tiesvedības organizēšanu tiesā.

Tiesas direktors

Tiesu iestādes administratīvais vadītājs, kurš organizē tiesas iestādes darbību, pārvalda tās īpašumu, sagatavo tiesas budžeta pieprasījumus, pārvalda budžeta līdzekļus un nodrošina grāmatvedības kārtošānu. Tiesu direktori veic zemesgrāmatu nodaļu, reģistrācijas nodaļu un maksājumu rīkojumu nodaļu darbības uzraudzību.

Rajona tiesu struktūru un tiesu amatpersonu sastāvu nosaka tiesas direktors, izņemot funkcijas, kuras saistītas ar tiesvedību, kur tiesas struktūru un tiesas amatpersonu sastāvu nosaka tiesas priekšsēdētājs.⁴¹⁸ Saskaņā ar 2023. gada grozījumiem Tiesu likumā vairs nepastāv tiesu nama vadītāja amats (ang. *manager of courthouse*) un darbu vada tiesas priekšsēdētājs vai direktors.

Pilns tiesas sastāvs⁴¹⁹

Pieņem lēmumus, kas saistīti ar tiesas spriešanu, apstiprina lietu sadales plānu; sniedz atzinumu par tiesas priekšsēdētāja iecelšanu amatā un atbrīvošanu no amata, kā arī sniedz ieteikumus par darba organizācijas jautājumiem.

Departamenti

2023. gadā rajona tiesās tika izveidoti specializētas struktūrvienības – departamenti (civillietu un likumpārkāpumu (ang. *offences*), kā arī Tartu rajona tiesā - maksātnespējas un komercreģistra lietu apstrādes departaments, un Pērnavas rajona tiesā - aizgādības uzraudzības departaments), kas balstās uz tiesnešu specializēšanos.⁴²⁰ Apgabaltiesās ir civillietu, krimināllietu un administratīvo lietu palātas.⁴²¹

Departamenta vadītāju no departamenta tiesnešu vidus ieceļ tiesas priekšsēdētājs uz četriem gadiem pēc tiesnešu viedokļa uzklaušanas. Departamenta vadītājs atbalsta tiesvedības nodrošināšanu atbilstoši prasībām un organizē departamenta amatpersonu darbu, kā arī organizē

⁴¹⁵ Tiesu gadagrāmata. 15 gadus vēlāk: kārtējais mēģinājums mainīt tiesu administrāciju. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/en/15-years-later-another-attempt-to-change-the-administration-of-courts/>.

⁴¹⁶ Igaunijas Tiesu likuma 12. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

⁴¹⁷ Igaunijas Tiesu likuma 45. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

⁴¹⁸ Igaunijas Tiesu likuma 9. panta 4. punkts.

⁴¹⁹ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>.

⁴²⁰ Igaunijas Tiesu likuma 9¹. pants.

⁴²¹ Tiesu likuma 24¹. pants.

Tiesas priekšsēdētājs

sadarbību ar citu tiesu departamentiem un palātām. Departamenta vadītājs var pieprasīt paskaidrojumus no tiesnešiem un citiem departamenta darbiniekiem.

Igaunijā ir izveidota arī kvalitātes vadības sistēma, kas palīdz tiesnešiem, tiesu priekšsēdētājiem, kā arī citiem tiesu darbiniekiem nodrošināt tiesvedības savlaicīgumu un procesa dalībnieku apmierinātību. Lai gan tiesneši ir neatkarīgi savā tiesvedības darbā, tiesas priekšsēdētājs un Tiesu administrācijas padome var izmantot savas pārvaldības pilnvaras, lai nodrošinātu tiesvedības kvalitāti un konsekveni.⁴²² Tiesu likums nosaka tiesas priekšsēdētāja atbildību nodrošināt tiesvedības procesu atbilstību kvalitātes prasībām, lai to nodrošinātu ir noteikti kopēji kvalitātes standarti dažādās atbildības jomās.⁴²³

Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma

Igaunijā katrai tiesu iestādei ir savs budžets.⁴²⁴ Pirmās un otrās instances tiesas finansējums ir Tieslietu ministrijas budžeta daļa.⁴²⁵ Tieslietu ministrs ir atbildīgs par budžeta sagatavošanu, tā aizstāvēšanu un papildus budžeta pieprasījumu iesniegšanu. Ministrs apstiprina pirmās un otrās instances tiesu budžetus divu mēnešu laikā pēc valsts budžeta stāšanās spēkā, ņemot vērā Tiesu administrācijas padomes sniegto atzinumu par budžeta izstrādi un pietiekamību.⁴²⁶

Nākamā gada budžeta projektu sagatavo Tieslietu ministrija sadarbībā ar tiesu priekšsēdētājiem un iesniedz to Tiesu administrācijas padomei. Tiesu budžeta izdevumus tiesvedības funkcijas nodrošināšanai nosaka atsevišķi no zemesgrāmatu nodaļas, dzimtsarakstu nodaļas, maksājuma rīkojumu nodaļas, aizbildnības uzraudzības nodaļas un centralizēto atbalsta funkciju izdevumiem, kuru pārvaldība ir Tieslietu ministrijas kompetencē. Šie izdevumi ietver finansējumu informācijas tehnoloģiju sistēmām, apmācībām, Tiesu administrācijas padomes un citu sanāksmju/konferenču darbības izdevumiem.

Augstākā tiesa kā neatkarīga konstitucionāla iestāde pati nodrošina savu administrāciju.⁴²⁷ Augstākās tiesai ir neatkarīgs budžets, kas ir atsevišķa budžeta pozīcija un kas tiek pieņemts saskaņā ar Valsts budžeta likumā noteikto kārtību.⁴²⁸ Augstākā tiesa tiek finansēta tieši no valsts budžeta un tieši veic sarunas ar Finanšu ministriju.⁴²⁹

Tiesnešu un tiesu priekšsēdētāju algas, kā arī tiesu darbinieku minimālais atalgojums ir noteikts likumā, kamēr tiesu ierēdņu algas nosaka un apstiprina katra tiesa individuāli.

Katru gadu tiesu vara sagatavo digitālu konsolidēto gada pārskatu, kurā apkopota informācija par kārtējā gada tiesu sistēmas darbības rādītājiem un aktuālajām juridiskajām problēmām, kā arī pašpārvalžu darbību. **Pirmās un otrās instances tiesas iesniedz statistikas ziņojumu** par tiesas lietām tieslietu ministram.

⁴²² Kvalitātes kritēriju pārvaldība Igaunijas tiesu sistēmā. Pieejams:

https://www.kohus.ee/sites/default/files/tekstidokumendid/quality_management_in_the_estonian_court_system.pdf.

⁴²³ Turpat.

⁴²⁴ Igaunijas Tiesu likuma 7.panta 2. daļa. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

⁴²⁵ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesu administrēšana. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system/administration-courts>.

⁴²⁶ Igaunijas Tiesu likuma 43. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/517032023014/consolide/current>.

⁴²⁷ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>.

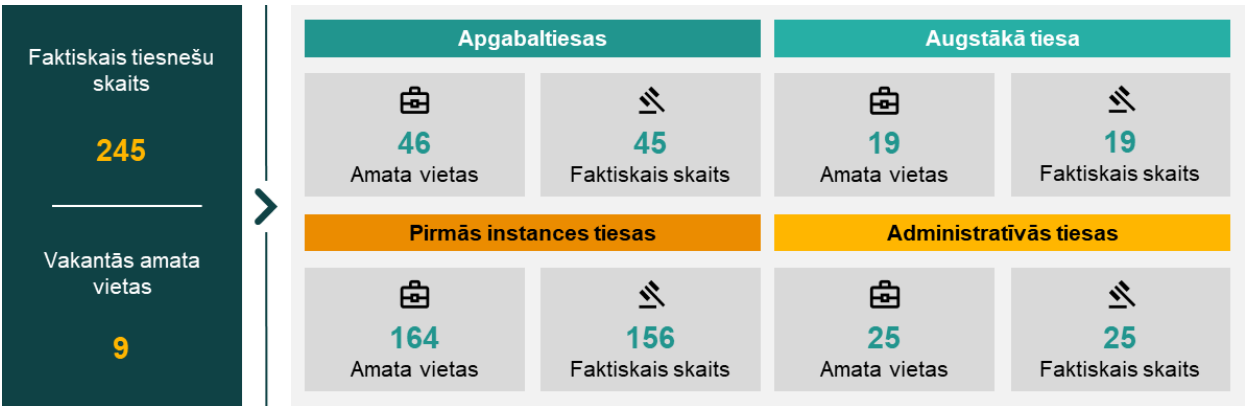
⁴²⁸ Igaunijas Valsts budžeta likuma 35. panta 3. punkts. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/516012019011/consolide>.

⁴²⁹ Eiropas tiesiskuma mehānisms: dalībvalstu ieguldījums – Igaunija. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2020-09/2020_rule_of_law_report_-_input_from_member_states_-_estonia.pdf.

Tiesneši un tiesu darbinieki

2024. gada sākumā Igaunijā bija 256 tiesnešu amati, no kuriem 246 bija aizpildīti.⁴³⁰

61. attēls. Tiesnešu amata vietu un aizpildīto amatu sadalījums starp tiesu iestādēm.⁴³¹

Augstākās tiesas priekšsēdētāju amatā ieceļ parlaments (igauņiski *Riigikogu*) pēc Valsts prezidenta priekšlikuma. Augstākās tiesas tiesnešus amatā ieceļ parlaments pēc Augstākās tiesas priekšsēdētāja priekšlikuma.⁴³² Pirmās un otrās instances tiesnešus amatā ieceļ Valsts prezidents pēc Augstākās tiesas *en banc* priekšlikuma.⁴³³ Tiesnešu skaitu katrā rajona tiesā un to sadalījumu nosaka ministrs, uzklusot tiesas priekšsēdētāju viedokļus.⁴³⁴ Tiesnešu amatu sadalījums nodaļās un specializācija ir aprakstīta [tiesu lietu sadales plānos](#).

28. tabula. Būtiskākie personālvadības procesi.

Joma	Raksturojums		
Tiesnešu iecelšana amatā	Igaunijā visi tiesneši amatā tiek iecelti publiska konkursa kārtībā un pirms iecelšanas amatā tiesnešiem ir jākārtos Tiesnešu eksaminācijas komisijas tiesneša eksāmens. Tiesnešu eksaminācijas komisijas sastāvā ir četri pirmās instances tiesas tiesneši un četri otrās instances tiesas tiesneši, četri Augstākās tiesas tiesneši, Tartu Universitātes Juridiskās fakultātes padomes nozīmēts jurists, par politikas nozari atbildīgā ministra norīkots Tieslietu ministrijas pārstāvis, Advokātu kolēģijas valdes nozīmēts advokāts un vīrsprokurora nozīmēts valsts prokurors.		
Darba laiks	Likums ⁴³⁵ nosaka, ka tiesneši patstāvīgi organizē savu darba laiku, izpildot pienākumus saprātīgā termiņā un likumā noteiktajos procesuālajos termiņos. Tiesas sēdes pamatā notiek darba dienās no plkst. 9:00 līdz 18:00, izņemot atsevišķus gadījumus, kur tiesvedības interesēs nepieciešams cits laikposms. Tiesneša ikgadējais atvaļinājums ir 35 kalendārās dienas, taču par tiesneša dienesta laiku tiek piešķirtas papildus brīvdienas ⁴³⁶ :		
	Divas kalendārās dienas, ja stāžs ir pieci gadi	Četras kalendārās dienas, kad stāžs ir 10 gadi	Septiņas kalendārās dienas, kad stāžs ir 15 gadi
Apmācības	Tiesnesim ir pienākums regulāri pilnveidot savas zināšanas un prasmes attiecīgajā specializācijā, kā arī piedalīties apmācībās. ⁴³⁷ Par tiesnešu apmācību ir atbildīga Tiesu administrācijas padome, kura sastāv no tiesnešiem, kā arī Prokuratūras, Tieslietu		

⁴³⁰ Tiesu gadagrāmātā 2023. gadam. Tiesu sistēma 2024. gada sākumā. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kohtunikond-2024-aasta-alguses/>.

⁴³¹ Tiesu gadagrāmātā 2023. gadam. Tiesu sistēma 2024. gada sākumā. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/kohtunikond-2024-aasta-alguses/>.

⁴³² Igaunijas Augstākā tiesa, Tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/estonian-court-system>.

⁴³³ Igaunijas tiesas. Igaunijas tiesu sistēma. Pieejams: <https://www.kohus.ee/en/estonian-courts/estonian-court-system>.

⁴³⁴ Igaunijas Tiesu likuma 11. pants.

⁴³⁵ Igaunijas Tiesu likuma 6. pants.

⁴³⁶ Igaunijas Tiesu likuma 84. pants.

⁴³⁷ Igaunijas Tiesu likuma 74. pants. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/513122021001/consolide>.

Joma	Raksturojums
	ministrijas un Tartu Universitātes pārstāvjiem.⁴³⁸ Ikgadēji tiek izstrādāts ziņojums par tiesnešu apmācības programmu.⁴³⁹ Apmācībām ir izveidota tiesnešu apmācību tīmekļa vietne. Tiesnešu apmācība galvenokārt ietver juridisko apmācību un prasmju attīstīšanas apmācību. Juridiskā apmācība tiek dalīta pēc specializācijas – civiltiesību, krimināltiesību un administratīvo tiesību tiesnešiem. Lai gan primāri tiek apmācīti tiesneši, taču apmācībās var piedalīties arī tiesneša amata kandidāti, juridiskie palīgi un tiesu konsultanti.

Kopumā **tiesās strādā vairāk nekā 900 darbinieku**.⁴⁴⁰ Tiesneši pirmās un otrās instances tiesās aizņem 235 amata vietas, no kurām aizpildītas ir 226 savukārt pārējās amata vietas veido citi tiesas darbinieki. No amatu vietu pārskata ir redzams, ka tiesneši veido aptuveni 23% no kopējā tiesu sistēmā nodarbināto sastāva⁴⁴¹. Piemēram, balstoties uz 2021. gada datiem^{442,443}, no pārējiem 744 tiesu sistēmā nodarbinātajiem darbiniekiem, kā lielākās nodarbināto amata vietas bija: 226 tiesas un vecākie tiesas ierēdņi (igauniski *Kohtujurist ja vanemkohtujurist*), 176 tiesas sēdes ierēdņi (igauniski *Kohtuistung sekretär*), 122 referenti (igauniski *Referent*), 51 tiesas juridiskais palīgs (igauniski *Kohtunikuabi*), 43 tiesas apsargi un 34 tulki.

Tiesas juridiskais palīgs (igauniski <i>kohtunikuabi</i>)
Tiesas ierēdnis, ar augstāko izglītību tiesību zinātnēs (maģistra grāds), kuram pirms iecelšanas amatā jāizpilda tiesas juridiskā palīga sagatavošanās dienesta plāns. Galvenās atbildības, pienākumi un uzdevumi ietver konkrētas kompetences tiesu lēmumu pieņemšanā, procedūras, pieteikumu pārvaldīšana, ierakstu veikšana komercreģistrā, bezpeļņas biedrību un nodibinājumu reģistrā, komercrītu reģistrā (Reģistrācijas nodaļa), Zemesgrāmatā un Kuģu reģistrā (Zemesgrāmatu nodaļa), pieteikumu izskatīšana paātrinātā kārtībā saistībā ar maksājuma rīkojumu un paātrinātu kārtību uzturlīdzekļu atlīdzības prasību maksājumu rīkojumiem, pārrobežu izpildes dokumentu izstrāde, Eiropas maksājuma rīkojuma procedūra (Maksājumu departaments).
Tiesas ierēdnis / vecākais tiesas ierēdnis (igauniski <i>kohtujurist ja vanemkohtujurist</i>)
Valsts amatpersona, ar augstāko izglītību tiesību zinātnēs (maģistra grāds). Galvenās atbildības, pienākumi un uzdevumi ietver daļu lietu sagatavošanā izskatīšanai un izskatīšanā, veikt tiesas juridisko palīgu kompetencē esošas darbības un pieņemt lēmumus, sagatavot juridisko analīzi, izstrādāt tiesas lēmumu projektus, izdot organizatoriskas dabas rīkojumu, sniegt viedokli par juridiskas problēmas novēršanu, sagatavot lietas un pušu argumentu kopsavilkumu, veikt tiesu prakses izpēti. Par vecāko tiesas ierēdni tiek iecelta persona, kura vismaz trīs gadus strādājusi par tiesas ierēdni un nokārtojusi tiesneša eksāmenu.

Tiesvedības ilguma laika standarti, lietu sadale un tiesu noslodze

Tiesu administrācijas padome ir apstiprinājusi pirmās un otrās instances tiesu procesuālos mērķus. Saskaņā ar šiem mērķiem ir būtiski, lai tiesu darbības rezultāti kopumā trīs gadu periodā būtu pozitīvi, proti, tiesai šajā periodā jāizskata vismaz tikpat daudz lietu, cik tā saņem. Tāpat ir svarīgi, lai jaunas lietas tiktu izskatītas ne ilgāk kā 365 dienās un lai ne vairāk kā 5–10% lietu izskatīšana tiesā pārsniegtu 365 dienas.

Katra tiesa reizi mēnesī iesniedz Tieslietu ministrijai atskaiti. Reizi gadā katras pirmās un otrās instances tiesas priekšsēdētājs sniedz pārskatu Tiesu administrācijas padomei par tiesas

⁴³⁸ Igaunijas Augstākā tiesa. Tiesnešu apmācības. Pieejams: <https://www.riigikohus.ee/en/training-judges>.

⁴³⁹ Ziņojums par tiesnešu apmācības programmu. Pieejams:

<https://www.riigikohus.ee/sites/default/files/distiplinaarasjad/Kohtunike%20kooolitusprogrammi%20aruanne2023.pdf>.

⁴⁴⁰ Igaunijas tiesas. Interesanti fakti par tiesām. Pieejams: <https://www.kohus.ee/eesti-kohtud/huvitavat-kohtutest>.

⁴⁴¹ Eiropas Komisija. Tiesu sistēma īsumā Igaunijā. Pieejams: <https://rm.coe.int/estonia-2021-data/-1680ab89b5>.

⁴⁴² Eiropas Komisija. Pētījums par tiesu darbinieku apmācības vajadzībām par ES tiesību aktiem ES. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/2021-06-14_just2018jaccprcrim0131_study_annexes_final.pdf.

⁴⁴³ Apgabala, administratīvo un rajona tiesu reglaments. Pieejams: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122012020007>.

darbības atbilstību tiesiskās kārtības nodrošināšanas prasībām. Papildus šim pārskatam tiesu administrācija uzrauga to lietu izskatīšanu, kas ir aktīvas ilgāk par diviem gadiem. Šī pārskata mērķis ir nodrošināt, lai lietas netiktu nepamatoti kavētas tiesvedībā. Lietās, kurās tiesvedība uz grāmatvedības gada sākumu ir ilgušas vismaz divus gadus, tiesas priekšsēdētājs detalizētāk uzrauga procesu, pieprasot, lai tiesnesis iesniedz rīcības plānu tiesvedības norisei. Šī pārskata kopsavilkums tiek apspriests Tiesu administrācijas padomē.⁴⁴⁴

Lietas tiek sadalītas starp tiesnešiem nejaušā veidā starp pirmās un otrās instances tiesu tiesnešiem saskaņā ar lietu sadales plānu, ievērojot tiesnešu specializāciju un nodrošinot vienlīdzīgu darba slodzi.⁴⁴⁵ Piemēram, 2023. gadā Igaunijas tiesās, saskaņā ar statistikas datiem tika saņemtas⁴⁴⁶:

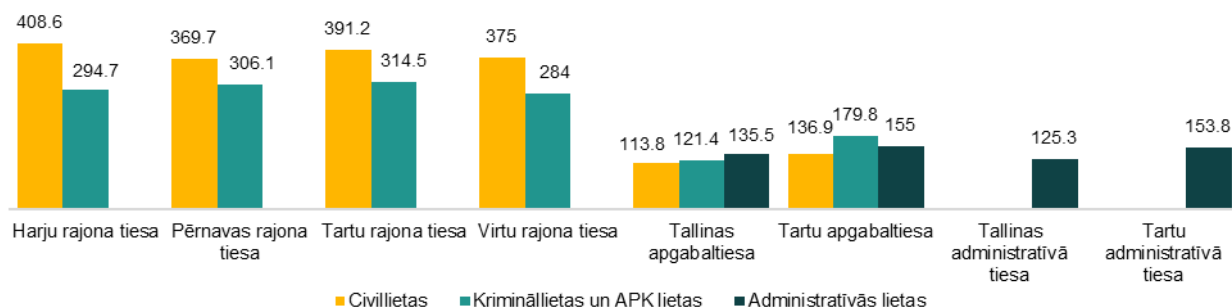
Rajona tiesas
35 116 civillietas un 51 072 paātrinātās maksājuma rīkojuma lietas, kurās vērojams pieaugums salīdzinājumā ar 2022. gadu. Civillietu prasības tiesvedībā visbiežāk bijušas lietas par aizdevuma un kredītīgumiem (39.4% no lietu kopskaita) un alimentu lietas (10.4%), kamēr procesā pēc prasības pieteikuma lielākais lietu skaits bija par personas hospitalizāciju (18.5%). Civillietu vidējais izskatīšanas laiks bija 106 dienas. Pēc būtības (ang. <i>action-by-claim</i>) tika atrisinātas 2649 civillietas ar vidējo izskatīšanas laiku 344 dienas, savukārt vidējais izskatīšanas laiks lietu izskatīšanai atsevišķi (ang. <i>action-by-petition</i>) bija 70 dienas. 11 413 kriminālprocesa lietas, tajā skaitā 3 369 krimināllietas, kas ir mazāk nekā iepriekšēja gadā. Vislielākā daļa bija noziedzīgo nodarījumu lietas, izpildu lietas un pirmstiesas izmeklēšanas tiesnešu lietas. Rajona tiesas izskatīja 270 vispārīgās procedūras krimināllietas ar vidējo izskatīšanas laiku 310 dienas. Vienkāršotā kārtībā tika izskatītas 3 206 krimināllietas ar vidējo izskatīšanas laiku - 33 dienas.
Administratīvās tiesas
3 088 lietas (par 11.5% vairāk nekā 2022. gadā). Vidējais lietu izskatīšanas laiks bija 162 dienas.
Apgabaltiesas
2 580 civillietas un izskatītas tika 2 656 lietas. Apelācijas tiesvedībā civillietas tika izskatītas vidēji 239 dienās, bet tiesvedībā par tiesas nolēmumu apelāciju – vidēji 90 dienās. 1 700 krimināllietas un AP lietas, no kurām 1 532 bija krimināllietas. Apgabaltiesas izskatīja 268 krimināllietas ar vidējo izskatīšanas laiku 85 dienas. 1 487 administratīvās lietas, kuru vidējais izskatīšanas laiks apelācijas tiesvedībā bija 296 dienās, bet tiesvedībā par tiesas nolēmumu pārsūdzību – 47 dienās. 2023.gadā apelācijas tiesās bija par 7.6% mazāk civillietu un par 6.3% mazāk kriminālprocesa lietu, savukārt administratīvo lietu un AP lietu skaits bija attiecīgi par 8.9% un 14.3% lielāks.

⁴⁴⁴ Eiropas tiesiskuma mehānisms: dalībvalstu ieguldījums – Igaunija. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2020-09/2020_rule_of_law_report_-_input_from_member_states_-_estonia.pdf.

⁴⁴⁵ Igaunijas Tiesu likums.

⁴⁴⁶ Tiesu gadagrāmatā 2023. gadam. Apgabaltiesu, administratīvo un rajona tiesu procesuālās statistikas apkopojums 2023.gadam. Pieejams: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/maa-haldus-ja-ringkonnakohtute-2023-aasta-menetusstatistika-kokkuvote/>.

62. attēls. Apgabaltiesu, administratīvo tiesu un rajonu tiesu tiesnešu vidējā statistiskā darba slodze 2023. gadā saņemtajās lietās.⁴⁴⁷

Tiesas noslodzes novērtēšanas metodika un modelis

Vienota tiesas darba slodzes metodika tika izstrādāta 2007. gadā, un kopš 2017. gada metodikas izstrādi koordinē Tieslietu ministrija, iesaistot tiesas priekšsēdētājus un departamentu vadītājus. Metodika ņem vērā, ka tiesnesi lietas izskatīšanas laikā atbalsta tiesas darbinieki, taču nemēra kopējo laiku, kas nepieciešams katras lietas izskatīšanai, bet tikai tiesneša laiku. Visos tiesvedības veidos tiek pieņemts, ka gadā ir 1 600 stundas lietu izskatīšanai, pieņemot, ka tiesnesim ir 35–42 kalendārās dienas atvaļinājuma gadā un vidēji 10–14 darba dienas pašizausmei.⁴⁴⁸ Projekta ietvaros tika veikts laika uzskaites mērījums, kura ietvaros tiesneši brīvprātīgi reģistrēja informāciju par katrā izskatītajā lietā pavadīto darba laiku 1.5 gadu garumā.

Krimināllietām, civillietām un administratīvajām lietām ir dažādas formulas darba slodzes mērīšanai. Faktori, kas nosaka tiesneša darba laiku lietu izskatīšanā, atšķiras atkarībā no procedūru veida.

9.3. Nīderlande

Nīderlandes tiesu sistēmu veido 11 pirmās instances (kantonu) tiesas⁴⁴⁹, četras apelācijas tiesas⁴⁵⁰, divas speciālās kolēģijas⁴⁵¹ un četri valsts dienesti.

Tiesu varas darbību palīdz nodrošināt nacionālie dienesti: Tieslietu padome, Tieslietu studiju centrs, Tiesu varas informācijas pakalpojumu organizāciju un Nacionālais tiesu dienestu centrs.

63. attēls. Nīderlandes tiesu sistēmas uzbūve.

Tiesu darba organizācija

Saskaņā ar varas dalīšanas principu tiesu sistēma jau ilgu laiku ir neatkarīga no Drošības un tieslietu ministrijas (turpmāk – Tieslietu ministrija). Tomēr līdz 2002. gadam drošības un tieslietu

⁴⁴⁷ Pirmajā un otrajā instancē tiesneša "statistikajā" slodzē ir ņemta vērā nozares specializācija, neizpildītas amatu vietas un ilgāki prombūtnes periodi. Apgabaltiesneša darba apjomā nav iekļauta dalība sastāvā.

⁴⁴⁸ Tieslietu ministrija, Tiesas noslodzes metodika. Igaunijas Tiesu administrācijas padomes sniegtā informācija.

⁴⁴⁹ Amsterdamas tiesa, Hāgas tiesa, Gelderlandes tiesa, Limburgas tiesa, Vidus-Nīderlandes tiesa, Ziemeļholandes tiesa, Ziemeļ-Nīderlandes tiesa, Austrum-Brabantas tiesa, Overeiselas tiesa, Roterdamas tiesa, Zēlandes Rietumbrabantas tiesa.

⁴⁵⁰ Amsterdamas Apelācijas tiesa, Ārmehmas-Livardenas apelācijas tiesa, Apelācijas tiesa Hāgā, Hertogenbošas Apelācijas tiesa.

⁴⁵¹ Valsts padome ir augstākā vispārējā administratīvā tiesa. Piemēram, tā lemj par zonējuma plāniem, gāzes uzglabāšanu zemē un lieliem vēja parkiem. Turklāt Valsts padome izskata imigrācijas lietas apelācijas kārtībā.

ministrs (turpmāk – ministrs) bija tieši atbildīgs par tiesu darbības aspektiem. Tieslietu ministrija un tiesas apsprieda nepieciešamo personāla, IT un finansējuma līmeni. Tas mainījās 2002. gadā, kad tika izveidota **Tieslietu padome**.

Kopš tā laika Tieslietu padome pārrauga tiesu darbību, un vairs nepastāv tieša saikne starp ministru un 16 neatkarīgajām tiesām. Kad runa ir par tiesu iestāžu darbības jautājumiem, ministrs sadarbojas tikai ar padomi. Tiesu sistēmas īpašo stāvokli atspoguļo arī tas, ka kopš 2002. gada tai ir atsevišķa pozīcija tieslietu budžetā līdzās centrālajai ministrijai un pārvaldes iestādēm.

Tieslietu padomes darbu uzrauga Delegātu padome⁴⁵². Delegātu padomē ir tiesu, Centrālās apelācijas tiesas un Tirdzniecības un rūpniecības apelācijas tribunāla pārstāvji. Sīkāki noteikumi par Delegātu padomes sastāvu un struktūru un locekļu deleģēšanu tiek noteikti ar Tieslietu padomes rīkojumu. Delegātu padomes uzdevums ir sniegt ieteikumus un konsultēt Tieslietu padomi par Tieslietu padomes funkciju izpildi. Tieslietu padomei pēc Delegātu padomes pieprasījuma jāsniedz informācija, kas tai nepieciešama tās pienākumu veikšanai.

29. tabula. Tieslietu padomes atbildības jomas.

Tieslietu padomes atbildības jomas	Prioritārie aspekti
- Sadarbībā ar tiesām sagatavot budžetu Tieslietu padomei un tiesām; - Piešķirt tiesām budžeta līdzekļus no valsts budžeta; - Atbalstīt tiesu operacionālo darbību; - Nodrošināt tiesu budžeta izpildes uzraudzību; - Veikt tiesu operacionālās darbības uzraudzību; - Nodrošināt valsts mēroga darbības saistībā ar tiesu darbinieku pieņemšanu darbā, atlasī, iecelšanu amatā un apmācību.	Pildot minētos pienākumus, Tieslietu padomei īpaši koncentrējas uz: - informācijas sistēmu darbību un administratīvās informācijas uzkrāšanas nodrošināšanu; - tiesu ēku apsaimniekošanu un drošību; - tiesu administratīvo un organizatorisko procesu kvalitāti; - personāla jautājumiem; - citiem administratīvajiem jautājumiem. Pildot pienākumus, Tieslietu padome var izdot vispārīgus norādījumus tiesu valdēm, ja tas nepieciešams tiesu pareizai darbībai. Pirms norādījumu došanas Tieslietu padomei ir jādod iespēja Delegātu padomei paust savu viedokli. Sniedzot norādījumu pamatojumu, Tieslietu padomei jānorāda, kā tā savā novērtējumā ir ņēmusi vērā Delegātu padomes viedokli. Norādes ir jāpublicē Valdības Vēstnesī.⁴⁵³

Katrai tiesai ir izveidota tiesas valde (ang. *management board*) trīs cilvēku sastāvā, tai skaitā valdes priekšsēdētājs, kuram ir piešķirts tiesas prezidenta tituls⁴⁵⁴. Divi valdes locekļi ir no tiesnešu vidus, viens no tiesu administrācijas. Tiesas valdi pēc ministra priekšlikuma un Tieslietu padomes rekomendācijas uz sešiem gadiem ieceļ ar Ministru kabineta rīkojumu.

Likumā⁴⁵⁵ ir skaidri noteikts, kas šajā likumā un uz to balstītajos noteikumos nozīmē jēdziens “augstākais vadītājs”:

Pirmās instances tiesā strādājošo darbinieku “augstākais vadītājs”	Apelācijas tiesā strādājošo darbinieku “augstākais vadītājs”	Augstākajā tiesā strādājošo viceprezidentu, tiesnešu, ārkārtējo tiesnešu, sekretāru un to vietnieku, tiesas juristu palīgu “augstākais vadītājs”
Šīs instances tiesas valde	Šīs apelācijas tiesas valde	Augstākās tiesas priekšsēdētājs

⁴⁵² Nīderlandes tiesu sistēmas organizācijas likuma 90.-92. pants.

⁴⁵³ Nīderlandes tiesu sistēmas organizācijas likuma 92. pants.

⁴⁵⁴ Judiciary (Organisation) Act Valid from 1 January 2020 to the present 15. panta 1., 2. un 3. punkts.

⁴⁵⁵ Judicial Officers (Legal Status) Act Applicable from 01.01.2020 to the present 1. panta otrā daļa. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/judicial-officers-legal-status.pdf>.

Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma⁴⁵⁶

Nīderlandes tiesu sistēmas finansēšanas procesā vadošā institūcija ir Tieslietu padome. Minēto procesu raksturo šādi elementi:

30. tabula. Nīderlandes finansēšanas sistēmas iezīmes.

	Raksturojums
Gada dokumentu plānošana	Budžets tiek sastādīts divus gadus pirms gada, kuram ir paredzēts finansējums. Tas ir pamats Tieslietu padomes sarunām ar drošības un tieslietu ministru par budžetu vienu gadu pirms gada sākuma. Tieslietu padome pēc gada beigām publicē gada pārskatu ⁴⁵⁷ . Katru gadu tiek publicēts arī gada plāns. Piemēram, 2025.gadā Tieslietu padome iestājas par to, ka ir jāatceļ ministra loma Tieslietu padomes locekļu iecelšanā. Turklāt būtu nepieciešams Tieslietu padomes statusu nostiprināt valsts konstitūcijā.
Tiesību aktos reglamentēts finansējums	Tiesu sistēmas darbības pamatprincipi ir nostiprināti Nīderlandes karalistes konstitūcijā. ⁴⁵⁸ Tiesu sistēmas finansējums ir reglamentēts Likumā par tiesu sistēmas sastāvu un tiesu sistēmas organizāciju ⁴⁵⁹ un sīkāk izklāstīts 2005. gada Dekrētā par tiesu sektoru (finansējums) ⁴⁶⁰ . Ar dekrētu tiesu sistēmā ieviesa uz rezultātiem balstītas finansēšanas koncepciju un pārorientējās no naudas saistību sistēmas ⁴⁶¹ uz izmaksu un ieguvumu sistēmu. Tiesu iestādēs nodarbināto atlīdzības jautājumi ir reglamentēti likumā: Tieslietu sistēmas amatpersonu tiesiskā statusa likums ⁴⁶² .
Divpakāpju finansēšanas sistēma	Nīderlandes tiesu iestāžu finansēšanā ir ieviesta divpakāpju sistēma. Ministrs finansē tiesu sistēmu kopumā, veicot finansiālu iemaksu Tieslietu padomei. Pēc tam Tieslietu padome nodrošina finansējuma piešķiršanu katrai no 16 tiesām. Lai gan tiesu sistēmas finansējums kopumā un tiesu finansējums daudzos aspektos ir līdzīgi, abas finansēšanas sistēmas atšķiras vairākos svarīgos aspektos. Pašlaik ir spēkā finansējums 2023.-2025. gadam.

Nīderlandes finansēšanas sistēmā naudas plūsma notiek no Drošības un tieslietu ministrijas uz Tieslietu padomi.

Uz rezultātiem balstīts finansējums

Ministrs nodrošina Tieslietu padomei ikgadēju ieguldījumu aptuveni 950 miljonu euro apmērā. Lielākā daļa (95 %) no šīs summas ir attiecināma uz darbības rezultātu finansējumu (finansiālā vērtība x (reizināta ar) lietu skaitu), un to apzīmē ar terminu "ar darbības rezultātu saistītais ieguldījums". Šo ar darbības rezultātu saistīto ieguldījumu aprēķina, reizinot lietu izskatīšanas gadījumu (spriedumu) skaitu ar tām piemērojamām finansiālajai vērtībai. Jo vairāk lietu izskata tiesu sistēma, jo vairāk naudas tā saņem. Un jo mazāks ir tiesu sistēmas ieguldījums, jo mazāk lietu var atrisināt.

Noteikumus par tiesu nozares finansēšanu nosaka ar Tieslietu padomes rīkojumu. Pirms budžeta projekts tiek sastādīts ir jākonsultējas ar tiesu iestādēm. Budžets tiek izstrādāts, balstoties uz:

- objektīvu tiesu noslodzes mērīšanu;
- tiesai radušos izdevumu atlīdzināšanu;
- nosacījumus, kas attiecas uz tiesu darbību un ar to saistīto darba slodzi nākamajā budžeta periodā un iztrūkumu, kas radies par darba rezultātiem iepriekšējā periodā;
- budžeta vadības sistēma, kas jāpiemēro Tieslietu padomei un tiesām.

⁴⁵⁶ The Financing System of the Netherlands Judiciary. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/The-Financing-System-of-the-Netherlands-Judiciary.pdf>

⁴⁵⁷ Annual documents of the Judicial Council. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/Organisatie-en-contact/Organisatie/Raad-voor-de-rechtspraak/Jaardocumenten>.

⁴⁵⁸ The Constitution of the Kingdom of the Netherlands 2002. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Constitution-NL.pdf>.

⁴⁵⁹ Judicial Organisation Act. (2020). Pieejams: https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Wet-op-de-Rechterlijke-Organisatie_EN.pdf.

⁴⁶⁰ Court Sector (Funding) Decree 2005. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Besluit-Financiering-Rechtspraak.pdf>.

⁴⁶¹ Ang. cash commitment system.

⁴⁶² Judicial Officers (Legal Status) Act Applicable from 01.01.2020 to the present. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/Judicial-officers-legal-status.pdf>.

Izskatāmo lietu skaits

Pirms kalendārā gada sākuma tiek aprēķināts, cik lietas izskatīs tiesu vara. Šie aprēķini tiek ierakstīti līgumos ar ministru. Šis skaits nosaka tiesu varai paredzētā budžeta lielumu. Prognozes tiek veidotas kopā ar Zinātniskās pētniecības datu centru (WODC) un aprēķināti prognožu modeļi. Kā redzams 40. tabulā, prognozes ir diezgan precīzas.

31. tabula. Budžetā plānoto tiesā izskatāmo lietu skaits salīdzinājumā ar faktiski izskatīto lietu skaitu (Avots: Tiesu iestāžu 2023. gada pārskata ziņojums⁴⁶³ Mašīntulkots.)

	Budžeta līgumi (skaits)	Faktiskā izpilde (skaits)	Izpilde pret līgumiem (%)
Pirmās instances tiesa			
Kantona tiesas lietas	883 878	875 250	99%
Civillietas, komercstrīdi	49 314	54 300	110%
Civillietas, ģimenes lietas	175 084	147 860	84%
Krimināllietas un sodi	174 604	161 460	92%
Administratīvās lietas	32 717	37 630	115%
Imigrācijas lietas	39 530	39 660	100%
Nodokļu lietas	28 733	29 510	103%
Apelācijas instances tiesas			
Civillietas, komercstrīdi	6 125	5 910	96%
Civillietas, ģimenes lietas	4 683	4 470	95%
Krimināllietas un sodi	34 144	26 290	77%
Nodokļu lietas	8 930	8 070	90%
Speciālā kolēģija			
Centrālā apelācijas padome	4 523	4 380	97%
Kopā	1 442 263	1 394 790	97%

Katra gada janvārī Tieslietu padome iesniedz ministram priekšlikumu par nākamajā gadā izskatāmo lietu skaitu. Šis priekšlikums ir balstīts uz ienākošo un izejošo lietu skaita prognozēm, ko Tieslietu padome sagatavo kopā ar ministru un partneriem dažādās administratīvajās iestādēs, kas ir ministrijas pārziņā (piemēram, sadarbībā ar Prokuratūru un Imigrācijas un naturalizācijas dienestu). Septembrī ministrs iesniedz ministrijas budžetu Parlamentam. Tajā viņš norāda, cik daudz tiesas lietu viņš ierosina finansēt. Šis skaits var atšķirties no Tieslietu padomes budžeta priekšlikumā norādītā skaita. Jebkuras šādas atšķirības ir jāpaskaidro ministrijas budžetā. Pēc tam Parlaments var sniegt atzinumu par ministra lēmumu.

Nokavētie maksājumi

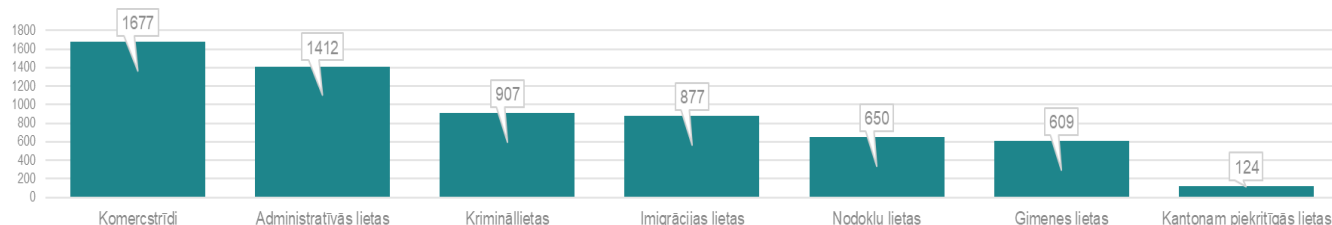
Pēc kalendārā gada beigām tiek apzināts, cik daudz lietu tiesas ir faktiski izskatījušas. Skaits var būt lielāks vai mazāks par ministrijas budžetā noteikto skaitu. Šo pārsniegumu vai iztrūkumu sedz pēc likmes 70 % apmērā no lietai piemērojamās finansiālā vērtības. Faktiski izskatīto lietu skaits ir norādīts Tieslietu padomes gada pārskatā, un tas ir viens no ārējā revidenta veiktās revīzijas tematiem. Tieslietu padome nosūta gada pārskatu ministram, kurš to iesniedz Parlamentam.

Lietas iztiesāšanas finansiālā vērtība

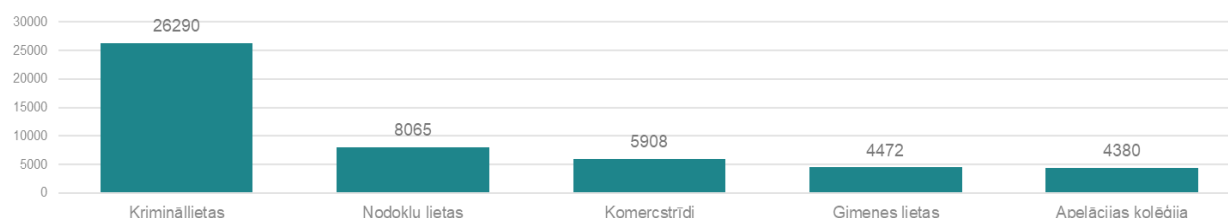
⁴⁶³ Nīderlandes Tiesu vara. (2024). "Tiesu iestāžu gada plāns 2024. gadam padara iespējamu līdzaspastāvēšanu". Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/jaarplan-van-de-Rechtspraak-2024.pdf>.

Tiesu sistēmas finansēšanā ministrs nosaka desmit veidu lietu finansiālās vērtības: sešas – rajona tiesās, trīs – apelācijas tiesās un vienu – Centrālajā apelācijas tiesā. Tās ir norādītas šajā tabulā. Klasifikācija ir balstīta uz dažādām tiesību jomām (civiltiesības, krimināltiesības, administratīvās tiesības utt.). Finansiālā vērtība svārstās no 140 euro par lietu apakšrajona tiesā (kantona tiesā) līdz 6 123 euro par civiltiesiska komercstrīda izskatīšanu apelācijas tiesā. Finansiālās vērtības atšķirības ir saistītas ar laiku, kas nepieciešams lietas izskatīšanai. Tas cita starpā ir atkarīgs no tā, vai lietu izskata tiesnesis, kas lietu izskata viens pats, vai trīs tiesnešu sastāvs vai apelācijas tiesas tiesnešu kolēģija.

64. attēls. Vienas lietas izskatīšanas tarifa atšķirības pirmās instances tiesās 2025. gadā (euro).

65. attēls. Vienas lietas izskatīšanas tarifa atšķirības apelācijas tiesās 2025. gadā (euro).

Ar Tieslietu ministru noslēgtais līgums paredz, ka tiesu sistēmas budžets tiek aplēsts, ņemot vērā attēlā 68. un 69. uzskaitītās 7 lietu kategorijas pirmajā instancē izskatāmajām lietām un piecas lietu kategorijas apelācijas instancē izskatāmajām lietām. Savukārt, sadalot valsts budžeta finanšu līdzekļus šo tiesu.

Nīderlande ir arī noteikusi vienas lietas iztiesāšanas tarifus 2025. gadā (euro) pirmās instances tiesās un apelācijas tiesās⁴⁶⁴.

32. tabula. Vienas lietas iztiesāšanas tarifi 2025. gadā (euro) pirmās instances tiesās un apelācijas tiesās (mašīntulkots).

Lietas veids	Tarifs par 1 lietu, 2025 (intervāls no līdz), euro		
	Apelācijas tiesa / Kolēģijas	Pirmās instances tiesa	Kantona ⁴⁶⁵ tiesa
CIVILLIETAS			
Komerctrīdi	356.90 – 7 656.31	6.89 – 7 662.24	13.33 – 3 266.43
Ģimenes lietas	222.72 – 4 840.08	20.72 – 1 350.16	67.11 - 213.01
Prezidenta lēmumi/ civiltiesības kopumā	-	50.92 – 1 425.51	303.91 – 2 011.42
ADMINISTRATĪVĀS LIETAS			
Administratīvās lietas	-	323.47 – 7 829.37	-

⁴⁶⁴ Nīderlandes Tieslietu padomes pārstāvja izsniegta informācija.

⁴⁶⁵ Apakšapgabala (ang. *subdistrict*) apakštases tiesnesis civiltiesību ietvaros – Latvijas tiesu sistēmā būtu rajona (pilsētas) apakštase. Tiesnesis izskata lietas civiltiesību ietvaros: lietas līdz 25 000 eiro ieskaitot, darba lietas, īres lietas, patērētāju pirkuma lietas un patērēja kredīta lietas. Apgabaltiesa izskata arī tādus jautājumus kā aizbildnība, aizgādība, mentorēšana un mantojuma noraidīšana vai (labvēlīga) pieņemšana.

Lietas veids	Tarifs par 1 lietu, 2025 (intervāls no līdz), euro		
Imigrācijas lietas	-	624.16 – 2 405.24	-
NODOKĻU JAUTĀJUMI			
NODOKĻU JAUTĀJUMI	60.30 – 3 579.48	179.72 – 2 986.72	-
KRIMINĀLLIETAS			
Krimināllietas	74.87 – 3 567.77	272.06 – 9 504.26	25.76 - 293.24
CENTRĀLĀ APELĀCIJAS PADOME			
Centrālā apelācijas padome	134.38 – 4 597.83	46.34 – 3 602.33	

Tiesu sistēmas gada pārskatā par 2023. gadu ir uzsvērts, ka Nīderlandes tiesām ir nepietiekama kapacitāte. Pamazām tā tiek palielināta un pēdējo četru gadu laikā tiesnešu un tiesu juristu amata vietu skaits ir palielināts par 400. Tomēr palielinās arī lietu uzkrājums, palielinās spiediens uz darba procesu, jo arvien grūtāk ir sasniegt kvalitātes standartus. Tiek pieņemts darbā vairāk tiesnešu apmācībā, bet grūti piesaistīt pietiekami daudz piemērotu darbinieku.

Tiesās kopumā ir salīdzinoši augsts darba kavējumu slimības dēļ īpatsvars, kopā 2023. gadā sastādot 6.3% no kopējā darba laika īpatsvara. Pieaugošā darba kavējumu apjoma dēļ samazinās tiesas kopējā jauda, kā arī ir lielāka slodze starp citiem kolēģiem.

Nīderlandes tiesneši norāda, ka ir situācijas, kad tiesnešiem ir jāstrādā virsstundas, bet vēl arvien iesaistītās puses nav spējušas panākt vienošanos par strukturālu risinājumu ne laika, ne naudas veidā, lai kompensētu virsstundas, ar kurām jātiek galā tiesnešiem⁴⁶⁶.

Kvalitātes standarti

Lai izvairītos no tā, ka tiesu iestādes liek pārmērīgu uzsvaru uz izskatīto lietu skaitu, Tieslietu padome ir formulējusi dažādus kvalitātes standartus. Šo standartu piemēri ir katram tiesnesim noteiktais pastāvīgās izglītības stundu skaits, kriminālsodu skaits (īpatsvars), par kuriem saskaņā ar jauno metodi, ko sauc par *Promis*, jāsniedz motivēts spriedums, un lietu skaits, kurās sprieduma projekts jāizlasa otram tiesnesim. Plašāka informācija ir atrodamā brošūrā "Tiesu sistēmas kvalitāte Nīderlandē", ar kuru var iepazīties tīmekļa vietnes angļu valodas daļā www.rechtspraak.nl.

Sarunas par finansiālās vērtības noteikšanu

Ministrs nosaka desmit finansiālās vērtības pēc sarunām ar Tieslietu padomi. Rezultātu (minētās vērtības) iekļauj centrālās valdības budžetā. Ja Tieslietu padomei un ministram neizdodas panākt vienošanos, tas tiek darīts zināms. Iepriekšējo gadu izmaksas par katru produktu grupu veido sarunu sākumpunktu. Iepriekšējās sarunās par finansiālo vērtību Tieslietu padome apgalvoja, ka ir nepieciešamas augstākas finansiālās vērtības, lai panāktu turpmākus kvalitātes uzlabojumus. Tas pats arguments attiecas uz jauno tiesību aktu sekām, kas var palielināt darba slodzi katrā gadījumā. Iepriekšējās sarunās par finansiālajai vērtībai Tieslietu ministrija argumentēja, ka finansiālā vērtības varētu pazemināt, ja tiesas maksimāli palielinātu efektivitāti.

Finansiālās vērtības likmi piemēro trim gadiem

Atšķirībā no lietu nodošanas skaita, par kuru katru gadu notiek sarunas starp Tieslietu padomi un ministru, finansiālā vērtības par lietu ir noteiktas uz trim gadiem. Izņemot ārkārtas apstākļus, šajā termiņā finansiālās vērtības netiek koriģētas, pat ja izrādās, ka faktiskās izmaksas ir lielākas vai mazākas. No tā izriet, ka tiesu sistēma zaudē, ja finansiālās vērtības ir augstākas, bet iegūst, ja finansiālās vērtības ir zemākas.

Ar darbības rezultātu nesaistīti ienākumi

⁴⁶⁶ Līgums par nodarbinātības nosacījumiem tiesu sektorā 2022.–2024. Pieejams: <https://www.nvvr.org/wp-content/uploads/Arbeidsvoorwaardenovereenkomst-RM-2022-2024-def.pdf>.

Neliela daļa tiesu iestāžu budžeta (5 % jeb 42 miljoni euro) (vēl) nav balstīta uz rezultātiem. Tas attiecas uz lietām, ko izskata tikai viena tiesa vai dažas tiesas (piemēram, lietas, ko izskata ģimenes palātas un Tirdzniecības un rūpniecības apelācijas tribunāls), vai uz lietām, attiecībā uz kurām finansēšanas sistēmas noteikumi vēl nav pilnībā izkristalizējušies (mega lietas krimināltiesību jomā).

Lai varētu pareizi pārvaldīt lietu izskatīšanas laiku un varētu izsekot tiesvedību statusam, identificējot kavēšanas posmus, periodiski – reizi trijos gados, tiek izmantoti laika mērījumi, kuros tiek aicināti iesaistīties visi tiesneši. Paralēli tiek veidoti arī tiesu statistiku apkopojoši informācijas paneļi. Tajos tiek atspoguļota informācija par lietas apjomu, procesuālo statusu, atbilstību laika standartam, uzkrāto lietu vecumu pa tiesu iestādēm.

Tieslietu padome un tiesas pastāvīgi monitorē tiesu darba rezultātus. Tiek sekots līdz šādiem

66. attēls. Svērtās darba slodzes un izskatīto lietu skaita salīdzinājums Nīderlandes tiesās 2023. gadā.

rādītājiem – saņemto un pabeigto lietu skaits; izskatīto lietu svērtā slodze, produktivitāte un izmaksas, lietu caurlaidspēja. Ir izstrādāti arī darbības kvalitātes rādītāji. Tiesu sistēma katrai lietu kategorijai ir izstrādājusi (maksimālos) izskatīšanas laika standartus. Regulāri tiek sekots, cik liels ir to lietu īpatsvars, kas tiek izskatīti standartizētajā izskatīšanas laikā. Kopumā tiesas 2023. gadā spēja sasniegt standartu, izskatot aptuveni 51% lietu. Vissekmīgāk izdodas ievērot standartu komercietišas izskatīšanā – 76% gadījumos, arī ģimenes strīdos un lietās, kurās ir iesaistīts nepilngadīgais – 66%. Standarta sasniegšana tikpat kā nav bijusi iespējama nodokļu strīdos, apelācijā izskatāmajos komercstrīdos, strīdos sociālo lietu (t.sk. sociālā apdrošināšana) jomā, ekonomiskās administratīvās tiesības, strīdos civildienestā un konkurences

jautājumos. Tieslietu padome atzīst, ka noteikt standartus tik komplicētās jomās nav lietderīgi lietu sarežģītības un neprognozējamības dēļ, jo lieta var skart fundamentālus juridiskus jautājumus. Papildus faktors ir koleģiāla lietas izskatīšana, kas nozīmē, ka ir procesa posmi, kas tiek ir izpildīti vairākas reizes.

Konsolidētais gada pārskats

Katru gadu tiesu vara sagatavo gada pārskatu, kurā ir iekļauts konsolidētās bilances un ienākumu un izdevumu pārskats, kā arī detalizēts pārskats par tiesu darbības rezultātiem. Pārskatā ir iekļautas 17 tiesu iestādes – 11 pirmās instances tiesu iestādes, sešas apelācijas instances tiesu iestādes, Tieslietu padome, Tiesu sistēmas informācijas sniegšanas organizācija, Tieslietu studiju centrs, Nacionālais tiesu dienesta centrs.

Konsolidēto gada pārskatu izstrādā Tieslietu padome, to paraksta visi pieci Tieslietu padomes locekļi, to auditē ārējs zvērināts revidents un tas ir jāpublicē līdz kārtējā gada 1.maijam.

Tiesneši un tiesas darbinieki

Kopumā Nīderlandē 2024. gadā bija 2 700 tiesneši un 2023.gadā tiesneši pieņēma lēmumus 1.394 miljonos lietu.

Tiesnešu atlasī nodrošina Nacionālās tiesnešu atlasē komiteja. Tās locekļus ieceļ Tieslietu padome, pamatojoties uz pašas komitejas veiktu kandidātu atlasī. Nacionālās tiesnešu atlasē komitejas sastāvā ir seši tiesneši un seši locekļi, kas nav tiesneši, starp kuriem ir vismaz viens prokurors un viens advokāts. Tiesneši tiek atlasīti, pamatojoties uz objektīviem kritērijiem, kas

izstrādāti pēc tiesas, kurā ir vakantais tiesneša amats, ieteikuma⁴⁶⁷. Lēmums par tiesneša iecelšanu amatā uz mūžu tiek pieņemts ar Karalisko rīkojumu (pielīdzināms Ministru kabineta rīkojumam), ko paraksta Karalis un apstiprina Tieslietu un drošības ministrs. Ministrs pārbauda tikai to, vai pretendents atbilst iecelšanai amatā noteiktajām juridiskajām prasībām, un līdz šim ministrs visos gadījumos ir ievērojis Tieslietu padomes ieteikumu (Tā kā Tieslietu padome tiesnešu atlases uzdevumu ir deleģējusi Nacionālajai tiesnešu atlases komitejai, tad komiteja ziņo padomei par atlases rezultātu).⁴⁶⁸ Šī procedūra attiecas uz tiesnešu kandidātiem vienpadsmit apgabaltiesās, četrās vispārējās apelācijas tiesās un divās specializētajās tiesās, izņemot Augstāko tiesu un Administratīvo palātu.

No amatu vietu pārskata (skat. 67. attēlu) ir redzams, ka tiesneši Nīderlandē veido 21% no tiesu sistēmā nodarbināto sastāva, kas ir par 1% mazāk, nekā tas bija 2019. gadā. 54% ir citas tiesu amatpersonas, 15% ir tiesu ierēdņi, 10% ir tiesu atbalsta dienestos nodarbināto.

67. attēls. Amata vietu skaits Nīderlandes tiesu iestādēs salīdzinājumā ar nodarbināto skaitu pilna laika ekvivalentā (Avots: Tiesu iestāžu 2023. gada pārskata ziņojums, mašīntulkots).⁴⁶⁹

	2019. gads		2020. gads		2021. gads		2022. gads		2023. gads	
	Skaits	PLE	Skaits	PLE	Skaits	PLE	Skaits	PLE	Skaits	PLE
Tiesu amatpersonas - tiesneši	2.488	2.305	2.562	2.372	2.609	2.416	2.636	2.451	2.661	2.477
% kopā	23%	23%	22%	23%	22%	22%	22%	22%	21%	22%
Tiesas amatpersonas, kas nav tiesneši	5.831	5.188	6.268	5.485	6.496	5.711	6.525	5.745	6.802	5.961
% kopā	53%	52%	54%	52%	54%	53%	53%	52%	54%	52%
Citi tiesas darbinieki	1.853	1.701	1.899	1.743	1.835	1.684	1.899	1.732	1.967	1.801
% kopā	17%	17%	16%	17%	15%	16%	16%	16%	15%	16%
Nacionālie dienesti*	870	816	934	876	1.107	1.045	1.170	1.107	1.278	1.210
% kopa	8%	8%	8%	8%	9%	10%	10%	10%	10%	11%
Valsts kopsumma	11.042	10.010	11.663	10.476	12.047	10.856	12.230	11.035	12.708	11.449

*Nacionālie dienesti ir Tieslietu padome, Tiesu administrēšanas studiju centrs, Tiesu varas informācijas pakalpojumu organizācija un Nacionālais tiesu dienestu centrs.

Apelācijas instances tiesās tiesnešu īpatsvars ir augstāks, nekā pirmās instances tiesās – 36 - 48% no visa personāla sastāva.

Salīdzinājumam piemēram, prokuratūrā 2023. gadā^{470, 471} bija 5 961 tiesas ierēdņi (nīderlandiski *Juridisch mederwerker*), 1 801 juridiskie palīgi (nīderlandiski *Stafjurist*) un 1 967 administratīvās tiesas ierēdņi.

⁴⁶⁷ Pieejams: <https://judiciaryhub.eu/country/netherlands/>

⁴⁶⁸ Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2022-07/44_1_193999_coun_chap_netherlands_en.pdf

⁴⁶⁹ Nīderlandes Tiesu vara. (2024). "Tiesu iestāžu gada plāns 2024. gadam padara iespējamu līdzaspastāvēšanu". Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/jaarplan-van-de-Rechtspraak-2024.pdf>.

⁴⁷⁰ Eiropas Komisija. Pētījums par tiesu darbinieku apmācības vajadzībām par ES tiesību aktiem ES. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/2021-06-14_just2018jaccprcrim0131_study_annexes_final.pdf.

⁴⁷¹ Tiesu organizācijas likums. Pieejams: http://wetten.overheid.nl/BWBR0001830/Hoofdstuk2/Afdeling2/Paragraaf1/Artikel14/geldigheidsdatum_05-12-2013

Tiesas ierēdnis
- Nodrošina juridisko palīdzību lietu sagatavošanā (iepazīstas ar lietām, pārbauda likumus, direktīvas, judikatūru, iespējams, sazinās ar pusēm papildu informācijas, lietu vai dokumentu iegūšanai, sagatavo ziņojumu, kas ietver attiecīgos faktus vai pierādījumus, lietas kopsavilkumu un argumentus) - Sniedz palīdzību tiesas sēdes laikā (piemēroiet visas nepieciešamās procedūras, lai nodrošinātu tiesas pakalpojumu netraucētu norisi; uzrauga lietas un dokumentu nosūtīšanu, ziņojiet par sēdi utt.) - Sniedz palīdzību tiesnešiem lēmumu projektu sagatavošanā - Konkrētas kompetences saistībā ar tiesu lēmumiem - Procedūras
Juridiskais palīgs
- Sniedz juridisko palīdzību ļoti sarežģītu/specializētu lietu sagatavošanā un konsultē tiesas sastāvu - Nodrošina specializētu juridisko palīdzību tiesas sēdes laikā - Sagatavo lēmumu projektus - Sniedz apmācību un mentoringu tiesas sekretāriem, tiesnešiem praktikantiem

Atlīdzība

Tiesas priekšsēdētāja atlīdzību nosaka ar Tieslietu padomes rīkojumu, ņemot vērā nosacījumus, kas ir paredzēti likumā⁴⁷², atlīdzību tiesnešiem nosaka ministrs, savukārt atlīdzību tiesu darbiniekiem nosaka Tieslietu padome.

1. kategorija: Augstākās tiesas priekšsēdētājs un ģenerālprokurors;
2. kategorija: Augstākās tiesas viceprezidents un ģenerālprokurora vietnieks;
3. kategorija: tiesnesis un ģenerāladvokāts Augstākajā tiesā;
4. kategorija: valsts galvenais ģenerāladvokāts;
5. kategorija: galvenā prokurora vietnieks apgabaltiesas valsts prokuratūrās Amsterdamā, Hāgā un Roterdamā un apgabaltiesas prokuratūrā Gelderlandes un Overeiselas apgabalos kopā;
6. kategorija: galvenais ģenerāladvokāts;
7. kategorija: augstākā līmeņa tiesneši apelācijas tiesā; vecākais tiesnesis A rajona tiesā; vecākais ģenerāladvokāts; vecākais prokurors A;
8. kategorija: tiesnesis apelācijas tiesā; vecākais tiesnesis apgabaltiesā;
9. kategorija: tiesnesis apgabala (pirmās instances) tiesā (9.a kategorija: tiesnesis-stažieris);
10. kategorija: Augstākās tiesas sekretārs; tiesneša vietnieks pirmās instances tiesā un apelācijas tiesā, kurā viņš iecelts; tiesas juridiskais palīgs; darbinieks viena tiesneša lietās; vecākais tiesas juridiskais palīgs;
11. kategorija: tiesas juridiskais palīgs; Augstākās tiesas sekretāra vietnieks

Tiesu amatpersonu algu skalas nosaka ar Tieslietu padomes rīkojumu vai saskaņā ar rīkojumu saskaņā ar 2.apakšnodaļā noteikto klasifikāciju.

⁴⁷² Judicial Officers (Legal Status) Act Applicable from 01.01.2020 to the present. Pieejams: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/judicial-officers-legal-status.pdf>.

Tiesvedības ilguma laika standarti

(skat. [18.pielikumu](#))

Tiesu lietu izskatīšanas ilgumam ir formulēti lietu darbības laika standarti. Šim nolūkam lietas ir sadalītas 38 dažādos procesuālos veidos, katram ir viens vai divi savi izskatīšanas laika standarti; 32 standarti pirmās instances tiesām un 15 apelācijas tiesām.

68. attēls. Standarta formula.

x procenti (standarta procenti), kas jāpabeidz y laikā, kas sastāv no:

(a) perioda (piemēram, viens gads), kurā lieta ir jāatrisina,

(b) gadījumu procentuālo daļu (piemēram, 90 procenti), uz kuriem tas ir jāattiecinā.

Pašreizējie standarti tika noteikti, izmantojot tiesu amatpersonu iesniegtos datus par tiesu lietu apstrādes laikiem (laika pētījums). Standarta atskaites punktu veidoja pēc snieguma trešās un ceturtās labākās tiesas rādītājiem, ko ieguva, sarindojot labākos rezultātus dilstošā secībā. Papildus tika ņemts vērā normatīvais un procesuālais regulējums⁴⁷³, paredzamā standarta piemērošanas iespējamība⁴⁷⁴ un/vai plānots patērētā laika samazinājums vai tiesvedības efektivitātes paaugstināšanās. Standartu piemērošanas pamatprincips nosaka, ka lielākā daļa lietu ir jāpabeidz noteiktā laikā, taču tiek ņemts vērā, ka pastāv procedūru grupa, kas ilgst īpaši ilgu laiku nenovēršamu sarežģītību dēļ. Ar standartu tiek sagaidīts, ka 6 mēnešu laikā standartu piemēros 90 procenti attiecīgās grupas lietu, bet 10 procentiem lietu ir paredzēta procedūras ievilkšanās. Šādi formulējot standartu, pastāv priekšrocība, ka nejaušos gadījumos ir iespēja apzināti veltīt vairāk laika lietas izskatīšanai. Vidējo izpildes laiku uzraudzīšana un standartizēšana sniedz mazāku ieskatu procesa ilgumā nekā izvēlēta sistēma.

Pašiem tiesas lietas ilguma mērījumiem tika izvēlēta pilsoņa un sabiedrības perspektīva: iedzīvotāji, sabiedrība un politiķi primāri vēlas būt informēti par kopējo procedūru ilgumu. Tādējādi rezultāti attiecas uz kopējo tiesvedības ilgumu vienā tiesā no procedūras sākuma. Netiek izšķirts, ko var un ko nevar ietekmēt tiesu vara. Izmērītais laiks ietver, piemēram, laiku, kad procedūra ir apstājusies, jo puses to vēlas, lai varētu vienoties vai tāpēc, ka tām jāgaida mediācijas iznākums vai cits tiesas nolēmums. Tas attiecas tikai uz "īstām" procedūrām; analizē netiek iekļautas lietas, kas jau ir atsauktas pirms tiesas sēdes.

Ilgums, kas tiek mērīts, sākas no pieteikuma vai pavēstes saņemšanas tiesā un turpinās līdz brīdim, kad tiesnesis ir apstiprinājis spriedumu vai nolēmums ir nosūtīts pusēm. Civilās pavēstes procedūras sākumpunkts ir pirmā tiesas sēde, pieteikšanās procedūrā – lūguma saņemšana. Izpildes brīdis ir datums, kurā nosūtīts nolēmums/lēmums. Administratīvo tiesību lietās ilguma mērīšana sākas ar pārsūdzības/pieprasījuma saņemšanu un turpinās līdz lēmuma nosūtīšanas dienai. Krimināllietā pirmajā instancē mērīšana sākas pirmajā sēdē un krimināllietā apelācijas kārtībā, kad lieta ir saņemta tiesā. Pabeigšanas brīdis ir nolēmuma/lēmuma/rīkojuma datums. Tirdzniecības un rūpniecības apelācijas padomei (CBb) un Centrālajai apelācijas padomei (CRvB) nav noteikti lietu izskatīšanas laiku standarti, taču tiek uzraudzīti vidējie iztiesāšanas laiki.

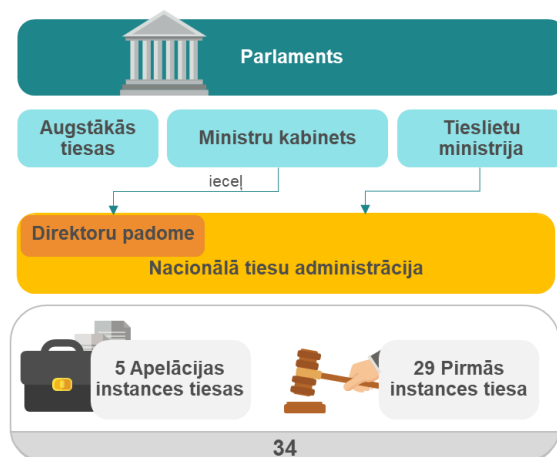
⁴⁷³ Piemēram, Vispārējo administratīvo tiesību aktā (AWB) ir noteikti termiņi nepilnību labošanai, dokumentu apmaiņai un uzaicinājumam uz sēdi.

⁴⁷⁴ Standarta piemērošanas iespējamību daļēji nosaka faktori, kurus tiesnesis/tiesa nevar ietekmēt, piemēram, iesaistīto partneru darbības ātrums, turpmāki pētījumi un ekspertu ziņojumi, orientējoša nolēmuma gaidīšana apelācijas sūdzībā, atbildes uz iepriekš uzdotajiem jautājumiem un pušu uzvedība.

9.4. Somija

Somijas tiesu sistēma sastāv no 20 rajona tiesām (somiski *käräjäoikeudet/tingsrätterna*), piecām apelācijas tiesām (somiski *hovioikeudet/hovrätterna*), Augstākās tiesas, kā arī administratīvām tiesām, kas ietver sešas reģionālās administratīvās tiesas un Augstāko administratīvo tiesu. Papildus darbojas trīs specializētās tiesas: komercietis, darba strīdu tiesa un apdrošināšanas tiesa, kā arī Augstākā impēčmenta tiesa. Kopumā Somijā tiesas darbojas 52 ģeogrāfiskajās vietās. Somijas tiesu sistēmā nav izveidota atsevišķa Konstitucionālā tiesa.⁴⁷⁵ Papildus Somijas tiesu sistēmā ietilpst Nacionālā tiesu administrācija (somiski *Tuomioistuinvirasto*), Tiesnešu iecelšanas padome un Tiesnešu mācību padome.

69. attēls. Somijas tiesu sistēmas struktūra.⁴⁷⁶

Somijas tiesu sistēmas galvenie mērķi 2023.-2033. gadu stratēģijas periodā ir saistīti ar tās darbības attīstību, darbinieku kompetences un labklājības veicināšanu, kā arī aktīvu ietekmi uz tiesu varas darbības pamatnosacījumu nodrošināšanu. Tiesu aktivitāšu un pakalpojumu mērķis ir apmierināt sabiedrības un indivīdu vajadzības, nodrošinot operatīvu lietu izskatīšanu, vienlīdzīgu pieeju tiesai visā valsts teritorijā un kvalitatīvu un vienveidīgu tiesvedības pieredzi.⁴⁷⁷

Tiesu darba organizācija

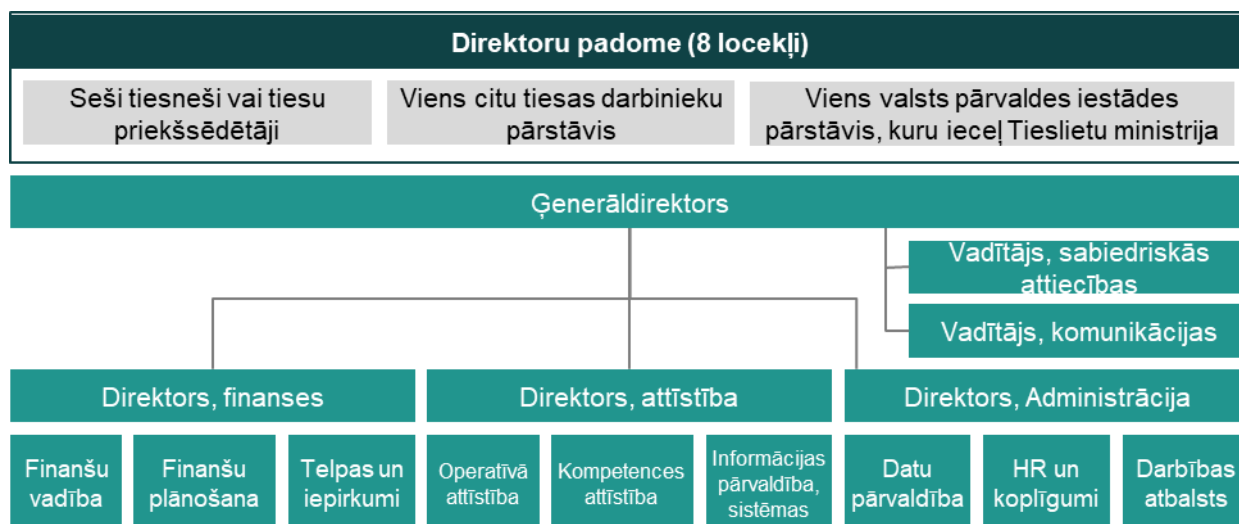
Somijā visi tiesu administrācijas jautājumi ir Nacionālās tiesu administrācijas kompetencē, kas ir Tieslietu ministrijas padotības iestāde. Nacionālā tiesu administrācija ir neatkarīga valsts iestāde, kas uzsāka savu darbību 2020. gadā un nodrošina visu trīs instanču tiesu, kā arī tieslietu sistēmas kopumā administratīvo atbalstu. Nacionālā tiesu administrācija ir atbildīga par tiesu varas kvalitātes uzturēšanu un attīstību, kā arī par efektīvu un tiesiskajām prasībām atbilstošu tiesu administratīvā darba organizāciju.⁴⁷⁸

⁴⁷⁵ Eiropas Komisija. Tiesu sistēma Īsumā Somijā. Pieejams: <https://rm.coe.int/finland-country-fiche/1680a77892>.

⁴⁷⁶ NTA. Tiesu sistēma. Pieejams: <https://tuomioituste.fi/en/index/tuomioitusteinlaitos.html>.

⁴⁷⁷ NTA. Tiesu varas stratēģija 2023. - 2033. gadam. Pieejams: https://tuomioistuimet.fi/material/sites/oikeus_tuomioistuimet/liitteet/8vwdw9qri/Tuomioistuinelaitoksen_strategia_2023_2033_lehti_eng.pdf.

⁴⁷⁸ Somijas Tiesu likuma 19. nodaļas 2. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

Nacionālās tiesu administrācijas direktoru padomi izveido Ministru kabinets uz pieciem gadiem, ieceļot tās locekļus no kandidātiem, kas izvirzīti atbilstoši likumā noteiktajai izvirzīšanas procedūrai.⁴⁸⁰ Nacionālās tiesu administrācijas augstākā lēmējinstītūcija ir **direktoru padome** (skatīt 74. attēlu), kurai ir šādas funkcijas⁴⁸¹:

- Nacionālās tiesu administrācijas galveno darbības, stratēģijas, finanšu plānošanas un pārvaldības principu noteikšana.
- Lēmumu pieņemšana par tiesu un Nacionālās tiesu administrācijas budžeta pieprasījumiem, kas tiek sniegti Tieslietu ministrijai.
- Lēmumu pieņemšana par budžeta apropriācijas sadalījumu starp tiesām saskaņā ar apstiprināto budžetu, ciktāl apropriācijas nav tieši piešķirtas konkrētai tiesai.
- Lēmumu pieņemšana par tiesnešu (izņemot augstāko tiesu tiesnešu) amatu izveidi, likvidēšanu un pārcelšanu, kā arī par citām ar administrācijas darbībām saistītiem jautājumiem.

Direktoru padome ieceļ Nacionālās tiesu administrācijas ģenerāldirektoru uz piecu gadu pilnvaru termiņu. Ģenerāldirektors lemj par citiem jautājumiem, kas nav tieši padomes kompetencē. Nacionālās tiesu administrācijas struktūrā nodarbināti aptuveni 60 darbinieki.

Likums⁴⁸² nosaka, ka tiesas pašas ir atbildīgas par sava darba organizāciju – to vada un par tās efektivitāti atbild tiesas priekšsēdētājs.

Tiesas priekšsēdētājs
Nodrošina tiesas iestādes darbības spēju un attīstību, nosaka darbības mērķus un rūpējas par to izpildi. Priekšsēdētājam jāuzrauga tiesību principu piemērošanas un tiesību normu interpretācijas vienveidība tiesas nolēumos. Tiesas priekšsēdētājs piedalās tiesas spriešanā tiktāl, ciktāl to ļauj viņa pārējie pienākumi.⁴⁸³ Tiesas priekšsēdētājs izlemj administratīvos un finanšu jautājumus, kas ietilpst tiesas kompetencē un nav nodoti cita amatpersonas izlemšanai. Tiesas reglaments nosaka priekšsēdētāja tiesības nodot jautājuma izskatīšanu citai amatpersonai. Tiesas priekšsēdētājs var pārņemt izskatīšanai sev nodotu vai citai amatpersonai izskatīšanai piekritīgu lietu.
Tiesas iestāžu vadības komanda (valde)

⁴⁷⁹ NTA. Organizācija. Pieejams: <https://tuomioistuinvirasto.fi/en/index/nbortgcbe/organisaatio.html>.

⁴⁸⁰ Somijas Tiesu likuma 19. nodaļas 8. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

⁴⁸¹ Somijas Tiesu likuma 19. nodaļas 6. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

⁴⁸² Somijas Tiesu likuma 1. nodaļas 4. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

⁴⁸³ Somijas Tiesu likuma 8. nodaļas 1. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

Tiesas iestādē var darboties **vadības komanda (valde)**, kas atbalsta tiesas priekšsēdētāju tiesas darbības vadībā un attīstībā. Vadības komandā ietilpst tiesas priekšsēdētājs, departamentu vadītāji, kancelejas vai administrācijas vadītājs, kā arī nepieciešamības gadījumā citi darbinieki. Vadības komandas sēdēs tiek apspriesti priekšlikumi par tiesas reglamentu, kā arī citi nozīmīgi jautājumi, kas saistīti ar tiesas vadību, pārvaldību, finansēm un darbību, kā arī ar personālu vai to attīstību.

Departamenta vadītājs

Tiesa var darboties, daloties departamentos, par kuru vadītāju priekšsēdētājs var iecelt tiesnesi uz termiņu līdz trim gadiem. **Departamenta vadītājs** vada departamenta darbu, īpaši atbildot par darba vispārējo plānošanu un organizēšanu departamentā, kā arī par darba efektivitāti. Viņa pienākums ir nodrošināt tiesību principu piemērošanas un tiesību normu interpretācijas vienveidību departamenta nolēmumos.

Saskaņā ar likumu tiesas sniedz ikgadēju ziņojumu/pārskatu par savu darbību.⁴⁸⁴

Nacionālā tiesu administrācija savā mājaslapā publicē katras tiesas informāciju, tostarp gada pārskatus. Attiecīgi gadskārtējās darbības sarunās tiesu darbība tiek vērtēta, pamatojoties uz statistikas datiem un darbības pārskatiem. No 2024. gada Nacionālā tiesu administrācija ievieša arī tiesu pusgada pārskatus, kuros tiesas atspoguļo to progresu saskaņā ar darbības vienošanos.

Tiesnešu mācību padome

Tiesnešu mācību padome ir neatkarīga iestāde, kas ciešā sadarbībā ar Nacionālo tiesu administrāciju plāno un koordinē tiesu sistēmā iesaistīto personu apmācību. Tiesnešu mācību padomes kompetencē, cita starpā, ietilpst:

Pieteikšanās procedūras un priekšatlases organizēšana jaunāko tiesnešu amatam	Priekšatlases eksāmena apstiprināšana un organizēšana	Apmācību programmas sekmīgi pabeigušo kandidātu iecelšana jaunākā tiesneša amatā	Tiesu praksē iesaistīto praktikantu atlase un iecelšana apgabaltiesās, administratīvajās tiesās un apelācijas tiesās	Tiesneša kvalifikācijas "tiesneša apmācība" piešķiršana sekmīgi praksē aprobētajiem kandidātiem
---	---	--	--	---

Tiesu iestāžu finansēšanas sistēma

Somijā katrai tiesai ir savs budžets. Budžeta plānošanas process sākas vēlā rudenī, kad tiesas, izņemot Augstāko tiesu, iesniedz Nacionālajai tiesu administrācijai savus budžeta pieprasījumus. Pēc tam noris darbības sarunas ar katru tiesu, lai novērtētu resursu vajadzības un vienotos par nākamā gada darbības mērķiem. Nacionālā tiesu administrācija apkopo informāciju par nepieciešamajiem budžeta līdzekļiem, kas ietver finansējumu personālam (tiesnešiem un administratīvajam personālam), tiesu telpu nomai, IKT un citiem izdevumiem. Kad panākta vienošanās starp Nacionālo tiesu administrāciju un tiesām, Nacionālā tiesu administrācija budžeta pieprasījumu tiesu darbības nodrošināšanai iesniedz Tieslietu ministrijai un pieņem lēmumus par piešķirtās budžeta apropriācijas sadalījumu tiesām saskaņā ar apstiprināto budžetu, ciktāl apropriācijas nav tieši piešķirtas konkrētai tiesai.⁴⁸⁵

Saskaņā ar Nacionālās tiesu administrācijas reglamentu⁴⁸⁶ finanšu departaments ir atbildīgs par (1) Tiesu sistēmas darbības un finanšu plāna, izdevumu ierobežojumu, budžeta un papildbudžeta priekšlikumu sagatavošanu; (2) Tiesu sistēmas darbības vadlīniju sagatavošanu, ņemot vērā tiesu ierosinājumus.

⁴⁸⁴ Somijas Tiesu likuma 8. nodaļas 10. pants. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

⁴⁸⁵ Somijas Tiesu likums. Pieejams: <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190209>.

⁴⁸⁶ NTA reglamenta 19. pants.

Īss pārskats par Somijas tiesu sistēmas budžetu 2024.–2027. gadam

Tiesu sistēmas budžeta ietvaros tiek vērtēts budžeta pieprasījumu kopējais sadalījums 2024.–2027. gadam. Plānotais budžets 2024. gadam bija aptuveni 333 miljoni euro, no kuriem:

71% paredzēts darbinieku atlīdzībai

12% telpu uzturēšanas izdevumiem

11% IT sistēmu uzturēšanai un attīstībai

Tiesu sistēmas darbības izdevumiem paredzētie līdzekļi tiek budžetēti kā pārnesamie līdzekļi un var tikt pilnībā vai daļēji pārcelti uz nākamajiem trim budžeta gadiem. Tiesu sistēmas 2024. gada budžeta priekšlikumā darbības izdevumi bija paredzēti šādi⁴⁸⁷:

Augstākās tiesas darbības izdevumi: 9 789 000 euro	Augstākās administratīvās tiesas darbības izdevumi: 15 320 000 euro	Citu tiesu darbības izdevumi: 328 414 000 euro.
--	---	---

Valsts budžeta ietvaros 2024.–2027. gadam tiesu sistēmai tika piešķirti ievērojami papildu līdzekļi, lai stiprinātu resursus un samazinātu lietu izskatīšanas ilgumu. Pastāvīgais ikgadējais papildu finansējums ir 200 000 euro Augstākajai tiesai un 19.2 miljoni euro citām tiesām.

2024. gada rezultātu apspriedē tiesu sistēmas personāls tika palielināts par 121 amata vietu, turklāt 35 pagaidu amati tika pārveidoti par pastāvīgiem (salīdzinājumā ar 2023. gada rezultātu apspriedi). Papildus tam Tieslietu ministrijas budžeta pozīcijā tika piešķirti 25 miljoni euro tiesu resursu stiprināšanai tiesu pārskatu 2025.–2028. gada ietvaros, kas tiks sadalīti 2024. gada pavasarī. Līdzekļu sadalē tika ņemti vērā arī algu pielāgojumi.⁴⁸⁸ Turpmākajos gados ir plānots tālāk palielināt resursus.⁴⁸⁹

Valdības ziņojumā par tiesu varas administrēšanu⁴⁹⁰ ir paustas bažas par nepietiekamu budžeta finansējumu un sarežģītajiem darba apstākļiem tieslietu sektorā. Neskatoties uz būtisku finansējuma palielinājumu pašreizējā parlamentārā sasaukuma laikā, situācija joprojām ir neapmierinoša. Galvenās problēmas tiesiskās aizsardzības jomā ir pārmērīgs tiesvedību ilgums un augstās tiesas procesu izmaksas. Turklāt tiesu sistēmas personāls ir pārslogots. Lai gan tieslietu sistēmas resursi ir palielināti, joprojām pastāv strukturāli trūkumi.

Ziņojumā ietverti priekšlikumi pasākumiem, kas vērsti uz pietiekama finansējuma nodrošināšanu tiesu varas administrēšanai, iekšējo struktūru un procesu uzlabošanu, kā arī juridisko pakalpojumu un klientu apkalpošanas pieejamības pilnveidi. Lai sasniegtu izvirzītos mērķus un nodrošinātu atbilstošus darbības apstākļus tiesu varai, nepieciešams aptuveni 90 miljonu euro liels pastāvīgs ikgadējs papildu finansējums, no kura aptuveni trešdaļa būtu jāpiešķir tiesām. Vienlaikus saglabājas problēmas, īpaši attiecībā uz pastāvīgu tiesnešu amata vietu nodrošināšanu, pieaugošajām digitālo tehnoloģiju izmaksām un tiesu telpu nomas izdevumiem. Tāpat tiek norādīts, ka tiesu atbalsta personāla finansējums joprojām ir nepietiekams.⁴⁹¹

Tiesnešu asociācija uzsver, ka tiesu sistēmas budžeta veidošana joprojām ir atkarīga no parlamenta un valdības lēmumiem, jo budžets tiek apstiprināts ik gadu. Valdības budžeta norādījumi *de facto* ietekmē gan tiesu darba organizāciju, gan lietu izskatīšanas termiņus.⁴⁹²

Somijā puses var pieprasīt kompensāciju par lietas izskatīšanas kavēšanos. Valsts kase 2023. gadā šādas kompensācijas izmaksāja 275 000 euro apmērā 85 lietās. Pēdējos gados kompensāciju apjoms ir palielinājies, lai gan mērķis ir novērst kavējumus vispār.

Izdevumu ierobežojumi nosaka tiesu darbības budžeta ietvaru. Resursi tiek piešķirti, pamatojoties uz šiem finanšu ietvariem, kā arī ņemot vērā esošā gada resursus, tiesu darba slodzi, iespējamās parādes un izskatīšanas laikus katrai tiesu instancei. 2023. gadā Valsts budžeta klasifikācijā "Citi tiesu darbības izdevumi, cita starpā ietilpa:⁴⁹³

Rajona tiesu izdevumi

Apelācijas tiesu izdevumi

Administratīvo tiesu izdevumi

⁴⁸⁷ NTA. Tiesu administrācijas darbības un finanšu plāns 2024.–2027. gadam. Pieejams:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/aejgkzpe7/TIL_toiminta-ja_taloussuunnitelma_2024-2027_liitteinen.pdf.

⁴⁸⁸ Turpat.

⁴⁸⁹ Eiropas Komisija. 2024. gada tiesiskuma ziņojums - tiesiskuma situācija Somijā. Pieejams:

https://commission.europa.eu/document/download/493fecf2-d834-4f41-9edb-5f1cc6d5cc47_en?filename=58_1_58084_coun_chap_finland_en_0.pdf.

⁴⁹⁰ Valdības ziņojums par tiesu varas administrēšanu. Pieejams:

https://ulkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164658/VN_2023_9.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

⁴⁹¹ Eiropas Komisija. 2024. gada tiesiskuma ziņojums - tiesiskuma situācija Somijā. Pieejams:

https://commission.europa.eu/document/download/493fecf2-d834-4f41-9edb-5f1cc6d5cc47_en?filename=58_1_58084_coun_chap_finland_en_0.pdf.

⁴⁹² Somija – Tiesiskuma ziņojums par Eiropas Savienības Komisijas 2024. gada konsultāciju ar ieinteresētajām pusēm. Pieejams:

<https://www.tuomariliitto.fi/wp-content/uploads/2025/01/Rule-of-law-report-Finland-2024-1.pdf>.

⁴⁹³ NTA. Tiesu administrācijas grāmatvedības departamnta (KPY 155) 2023. gada finanšu pārskats. Pieejams:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/bt8mh2chn/Tuomioistuinaikoksen_tilinpaaos_vuodelta_2023_KPY_155.pdf.

163.6 milj. euro (2022: 153 milj. euro) pret budžeta sarunās panākto vienošanos 131.6 milj. euro apmērā (sarunātajā līmenī netiek iekļautas telpu īres maksas, kuru daļa 2023. gadā bija 24.5 milj. euro)

43.4 milj. euro (2022. gadā – 40.6 milj. euro), kas nozīmē pieaugumu par 2.7 milj. euro (2022. gadā pieaugums bija 1.4 milj. euro)

Aptuveni 49.7 miljonus euro, kas ir par gandrīz 5.2 miljoniem euro vairāk nekā iepriekšējā gadā, un, lai gan administratīvās tiesas kopumā sasniedza produktivitātes mērķus, tās nespēja izpildīt finanšu efektivitātes mērķus

Valdības ziņojums par tiesu varas administrēšanu⁴⁹⁴ ietver vidēja termiņa mērķus tiesu varas administrēšanas saprātīgas kvalitātes nodrošināšanai. [Tiesu administrācijas darbības un finanšu plānā 2024.–2027. gadam](#)⁴⁹⁵ ir izstrādāti vairāki tiesu sistēmas darba novērtējuma kritēriji/rādītāji, kas ietver:

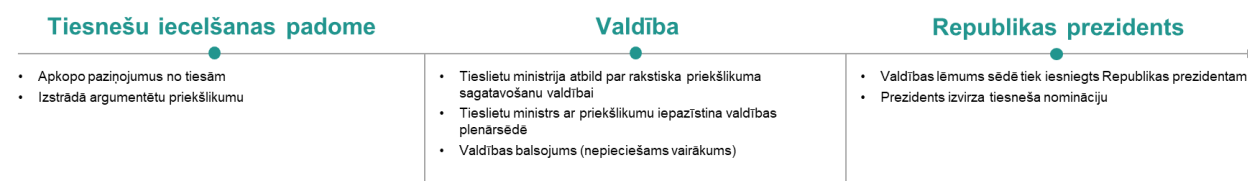
Vidējos lietu izskatīšanas laikus	Klientu pieredzes novērtējumu (aptaujas un to īstenošana)	Elektronisko pakalpojumu ieviešanu un pieejamību	Sabiedrības uzticību tiesu varai	Standartizētas darbības un sistemātiskas personāla atlases procedūras	Informācijas sistēmu ieviešanu un efektivitāti	Un citus rādītājus
-----------------------------------	---	--	----------------------------------	---	--	--------------------

Tiesneši un tiesas darbinieki

Somijas tiesu sistēmā, tostarp Nacionālajā tiesu administrācijā, Tiesnešu iecelšanas padomē un Tiesnešu mācību padomē, kopumā nodarbināti aptuveni 3 500 cilvēku. Lielākā daļa no tiem ir juridisko profesiju pārstāvji, taču nozīmīgu tiesas personāla daļu veido arī administratīvie un lietvedības darbinieki, kas nodrošina tiesu administrācijas, finanšu vadības, personāla pārvaldības, sakaru un informācijas pakalpojumu funkcijas.⁴⁹⁶ Tiesas ievērojami atšķiras pēc darba noslodzes un personāla skaita. Kopējais darbinieku skaits rajona tiesās sasniedz aptuveni 1 900 cilvēku.⁴⁹⁷

Tiesnešu iecelšanas kārtību nosaka Likums par tiesnešu iecelšanu amatā.⁴⁹⁸ Tas attiecas uz pastāvīgajiem tiesnešiem, tiesu priekšsēdētājiem, vecākajiem tiesnešiem un tiesnešiem-inženieriem. Saskaņā ar Somijas Konstitūciju pastāvīgos tiesnešus amatā ieceļ Republikas prezidents pēc valdības priekšlikuma, pamatojoties uz TIP sniegto novērtējumu. Īpašs regulējums tiek piemērots Augstā impīčmenta tiesai un Ālandu salu administratīvajai tiesai.

71. attēls. Tiesnešu iecelšanas procedūra Somijā.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Valdības ziņojums par tiesu varas administrēšanu. Pieejams: https://ulkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164658/VN_2023_9.pdf?sequence=4&isAllowed=y.

⁴⁹⁵ NTA. Tiesu administrācijas darbības un finanšu plāns 2024.–2027. gadam. Pieejams: https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/aeigkzpe7/TIL_toiminta- ja taloussuunnitelma_2024-2027_liitteineen.pdf.

496 NTA. Tiesu sistēma kā darba devējs. Pieejams: https://tuomioitusteste.fi/fi/index/tuomioitustestiloato/tuomioitustestevonantajana.html?utm_source=chatgpt.com.

⁴⁹⁷ E-justice. Jäsenvaltioiden yleiset tuomioistuimet - Somija. Pleejans: https://e-justice.europa.eu/content_ordinary_courts-18-fi-maximizeMS-fi.do?member=1#...text=Suomessa%20on%202020k%C3%A4rC3%A4C3%AC3%A4koikeutta..Henkil%C3%B6kunnan%20kokonaism%C3%A4C3%A4A4C3%C3%A4A4C3%A4C3%A4A4C3%A4I%C3%A4koikeuksissa%20on%20n.

⁴⁹⁸ Likums par tiesnešu iecelšanu amatā. Pieejams: https://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2000/en20000205_20010442.pdf

⁴⁹⁹ Tiesnešu izvēle un iecelšana - Pārdomas par objektivitāti un neatkarību. Pieejams: <https://portal.ejtb.eu/PageFiles/19763/TH-2021-04%20EI.pdf>.

Tiesu darbinieki

Somijā 2023. gadā tiesu sistēmā bija nodarbinātas 3 505 personas, ar kopējām izmaksām 242 milj. euro, no kuriem lielāko daļu veidoja 1 169 tiesu ierēdņi/ sekretāri un 274 tiesu izpildītāji^{500,501}. Rajona tiesās bija nodarbināti 2 006.6 pilna darba laika darbinieki.

Administratīvais direktors vai administrācijas direktors; galvenais sekretārs;

Veic administratīvās vadības funkcijas un viņu pienākumos ietilpst:

- Atbalsta tiesas priekšsēdētāju administratīvajos uzdevumos, lai nodrošinātu tiesas pareizu darbību;
- Administratīvo un finansiālo jautājumu sagatavošana un iepazīstināšana tiesas priekšsēdētāju;
- Tiesu administrēšana, budžeta plānošana un kontrole;
- Normatīvo aktu izsekošana un to attīstības uzraudzība;
- Tiesas personāla vadība, darba slodzes uzraudzība, atvaļinājumu un aizstājēju plānošana, darbā pieņemšana un personāla attīstības diskusijas;
- Iepirkumu organizēšana (piemēram, tīrīšanas, drošības, veselības pakalpojumi);
- Citi pienākumi saskaņā ar tiesas priekšsēdētāja rīkojumiem.

Tiesu ierēdņi/sekretāri

Nodrošina atbalstu tiesnešiem tiesu procesos, tai skaitā lietu rakstiska sagatavošana, jurisdikcijas atbalsts (rakstveida pieprasījumi, paziņojumi, tiesas sēdes darba kārtības sagatavošana), termiņu uzraudzība un pagarināšana, praktisko aspektu organizēšana tiesas sēdēm, tiesas sēžu protokolu saglabāšana, klientu apkalpošana un tulkošanas pakalpojumu organizēšana, maksājumu un izdevumu uzskaitē.

Rajona tiesas priekšsēdētājs no tiesas darbinieku vidus var iecelt amatā apmācītu rajona tiesas ierēdņi/sekretāru, kurš pieņem spriedumus pēc noklusējuma un lēmumus par tiesas izdevumiem, ja atbildētājs piekrīt prasībai, izlemj prasības izbeigšanu, ja prasītājs atsauc prasību, izlemj laulības šķiršanas pieteikumus, ja abi laulātie ir Somijas pastāvīgie iedzīvotāji. Savukārt, ja lieta ir sarežģīta, tā tiek nosūtīta rajona tiesas notāram vai juridiski izglītotam tiesnesim.

Somijā tiesnešiem nav juridiskās palīdzības personāla, piemēram, tiesnešu palīgu, un lielākajai daļai tiesnešu nav sava sekretāra. Sekretāri ir tikai tiem tiesnešiem vispārējās jurisdikcijas tiesās, kuri izskata krimināllietas. Līdz ar to Somijā visu juridisko darbu veic paši tiesneši.

Ikgadēji tiek izveidots detalizēts tiesnešu mācību plāns [Tiesu administrācijas darbības un finanšu plāns 2024.–2027. gadam](#) ietvaros⁵⁰², kas ietver apmācību tēmas, pasākumus, apmācību dienu un dalībnieku skaitu. Taču Eiropas Komisijas ziņojumā norādīts, ka Somijas tiesu sistēmas profesionāļu apmācība ir nepietiekama. Tiesnešiem trūkst laika piedalīties apmācībās, turklāt apmācību apjoms un kvalitāte ir nepietiekama, kas saistīts ar tiesnešu lielo darba slodzi, kā arī tiesu un Nacionālās tiesu administrācijas nepietiekamajiem resursiem. Pieejamo apmācību apjoms tiesnešiem ir pat samazinājies, jo Nacionālajai tiesu administrācijai trūkst nepieciešamo resursu to nodrošināšanai.⁵⁰³

Tiesvedības prasmju attīstīšanas mērķus un saturu izstrādā Tiesnešu mācību padome - sadarbībā ar Nacionālo tiesu administrāciju un tiesām, kuras savukārt kopīgi nodrošina valsts pārvaldes kopējās tiešsaistes mācību platformas [eOppiva](#) labāku izmantošanu un paplašināšanu visā tiesu sistēmā. Papildus vadības prasmēm un vadītāju apmācībai tiek organizēta apmācība

⁵⁰⁰ Eiropas Komisija. Pētījums par tiesu darbinieku apmācības vajadzībām par ES tiesību aktiem ES. Pieejams:

https://commission.europa.eu/system/files/2021-06/2021-06-14_just2018jacprcrim0131_study_annexes_final.pdf.

⁵⁰¹ Tiesu likums. Tiesvedības procesa likums. Pieejams: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004#L5P3>.

⁵⁰² NTA. Tiesu administrācijas darbības un finanšu plāns 2024.–2027. gadam. Pieejams:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/aeigkzpe7/TIL_toiminta-ja_taloussuunnitelma_2024-2027_liitteinen.pdf.

⁵⁰³ Somija – Tiesiskuma ziņojums par Eiropas Savienības Komisijas 2024. gada konsultāciju ar ieinteresētajām pusēm. Pieejams:

<https://www.tuomariliitto.fi/wp-content/uploads/2025/01/Rule-of-law-report-Finland-2024-1.pdf>.

visam personālam par pašvaldību un darba kopienas prasmēm. Mērķis ir arī stiprināt digitālās prasmes, informācijas vadību un datu pārvaldīšanas prasmes.⁵⁰⁴

Somijā tiesnešiem nav noteikts darba stundu regulējums likumā. Pārējie tiesu darbinieki uzskaita darba laiku elektroniskajā sistēmā **Kieku**.

Lietu sadale un tiesu noslodze

Lietu sadale tiesās tiek veikta saskaņā ar reglamentu un tiesību aktiem. Lietas kvantitatīvi tiek koncentrētas tajās tiesās, kuru teritorijās dzīvo visvairāk iedzīvotāju. Lietu sadale starp tiesnešiem vispārējās jurisdikcijas tiesās, administratīvās tiesās un koleģiālajās tiesās (kur lietas izskata tiesnešu koleģiāls sastāvs) notiek nejaušā kārtībā. Par lietas jaunu sadali lemj tiesas priekšsēdētājs, Augstākajā tiesā un Augstākajā administratīvajā tiesā par jaunu sadali lemj prezidents.

Saskaņā ar Eiropas Komisijas ziņojumu kopš jaunās datu apstrādes sistēmas **AIPA** ieviešanas nav pieejami rīki, kas ļautu novērtēt tiesā iesniegto lietu skaitu un apjomu.⁵⁰⁵

Tiesu darbības mērķu sasniegšana, kas ietver arī lietu izskatīšanas termiņus, tiek apkopota [kopējā pārskatā](#) gan pa tiesu līmeņiem, gan lietu kategorijām, gan individuālu tiesu līmenī.

Darba apjoms tiek novērtēts, izmantojot svara koeficientus, kas ņem vērā dažādu lietu kategoriju atšķirības, kā arī īpaši ilgstošu galveno tiesas sēžu un izbraukuma tiesas sēžu radīto papildu slodzi. Resursu plānošana un sadalīšana netiek veikta tikai, balstoties uz lietu skaita rādītājiem, tiek ņemti vērā arī izskatīšanas laiki, izbraukumu tiesas un paplašinātās komandas izmantošana.

Rajona tiesas

Pirmās instances tiesās (somiski *käräjäoikeus*) 2023. gadā tika saņemtas kopumā 575 845 lietas, kas ir par 64 130 lietām vairāk nekā iepriekšējā gadā, no tām 54 606 krimināllietas. 2023. gadā īpaši pieauga ar vienkāršoto prasības pieteikumu (somiski *summaariset asiat*) ierosināto civillietu skaits, sasniedzot 430 075 lietas.

Administratīvās tiesas

2023. gadā administratīvajās tiesās tika saņemtas 17 403 lietas, no tām 23 % bija ar imigrāciju saistītas lietas. Izskatīto lietu skaits pieauga par 1 %, savukārt neizskatīto lietu skaits samazinājās par 7 %. Vidējais izskatīšanas ilgums bija 9.3 mēneši, ilgākie procesi bija vides, būvniecības un nodokļu lietās, kamēr visīsāk tika izskatītas sociālās un veselības aprūpes lietas.

Apelācijas tiesas

2023. gadā apelācijas tiesās tika saņemtas 7 827 lietas, no kurām 68% bija krimināllietas. Apelācijas tiesas kopumā pieņēma 7 795 nolēmumus. Vidējais izskatīšanas ilgums 2023. gadā bija 6.9 mēneši, kas ir par 0.4 mēnešiem ilgāk nekā iepriekšējā gadā. Krimināllietu izskatīšanas ilgums bija 7.0 mēneši, bet civillietu izskatīšanas ilgums bija 7.3 mēneši.⁵⁰⁶ Tiesas sēdēs kopumā tika izskatītas 1 953 lietas, un izbraukuma sēdes tika organizētas 272 lietās.

Vispārējās jurisdikcijas tiesas lietu pārvaldībai izmanto **AIPA** sistēmu, savukārt administratīvās tiesas izmanto **HAIPA** sistēmu, 2021. gadā tika ieviesta **Power BI** programmatūra statistikas un uzraudzības nolūkos. Šie dati galvenokārt tiek apkopoti iekšējiem Nacionālās tiesu administrācijas administratīvajiem nolūkiem, lai uzraudzītu tiesu darba slodzi. Publiskā statistika tiek publicēta tīmekļa vietnē: [Statistics - Tuomioistuinlaitos](#).

⁵⁰⁴ NTA. Tiesu administrācijas darbības un finanšu plāns 2024.–2027. gadam. Pieejams:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/aeigkzpe7/TIL_toiminta-ja_taloussuunnitelma_2024-2027_liitteinen.pdf.

⁵⁰⁵ Somija – Tiesiskuma ziņojums par Eiropas Savienības Komisijas 2024. gada konsultāciju ar ieinteresētajām pusēm. Pieejams:

<https://www.tuomariliitto.fi/wp-content/uploads/2025/01/Rule-of-law-report-Finland-2024-1.pdf>.

⁵⁰⁶ NTA. Tiesu administrācijas grāmatvedības departamenta (KPY 155) 2023. gada finanšu pārskats. Pieejams:

https://tuomioistuinvirasto.fi/material/sites/tuomioistuinvirasto/liitteet/bt8mh2chn/Tuomioistuinlaitoksen_tilinpäätös_vuodelta_2023_KPY_155.pdf.

Administratīvo tiesu lietu pārvaldības sistēma **HAIPA**, kas ir pilnībā ieviesta kopš 2020. gada, tiek izmantota visās administratīvās tiesās, tostarp tiesnešu darbā. Tomēr iesaistītās puses norāda uz potenciālu sistēmas papildu izmantošanai un attīstībai.

Tiesas noslodzes novērtēšanas metodika un modelis

Somijas tiesu sistēmā tiek izmantota lietu svēršanas sistēma, lai novērtētu nepieciešamo tiesnešu un citu tiesu darbinieku skaitu katrai tiesai, tiesnešu un citu personāla sadalīšanai tiesās, personāla sadalīšanai dažādās tiesās un tiesu produktivitātes novērtēšanai. Sistēma ir detalizēta un nodrošina objektīvu un salīdzināmu pieeju starp tiesām.

2008. gadā Somijas Tieslietu ministrija uzsāka projektu vispārējo tiesu lietu vadības sistēmas izstrādei. Viens no projekta mērķiem bija izveidot skaidru un objektīvu darba slodzes mērīšanas sistēmu tiesās, izmantojot svērto lietu sistēmu. Tomēr tiesu lietu struktūra laika gaitā ir būtiski mainījusies, un iepriekš izmantotie svēra koeficienti vairs nebija pietiekami precīzi, lai atspoguļotu lietu sarežģītības pakāpi. Tādēļ tika veiktas izmaiņas svērtās darba slodzes aprēķinā, lai iegūtu labāku informāciju par tiesu noslodzi.

Nacionālā tiesu administrācija 2021. gadā izveidoja Pagaidu darba grupu tiesu ekonomisko rādītāju izstrādei (no 2021. gada novembra līdz 2023. gada maijam), kuras sastāvā bija Nacionālās tiesu administrācijas, tiesu un arodbiedrību pārstāvji. Grupas uzdevums bija izstrādāt rādītājus, kas tiek izmantoti līdzekļu piešķiršanai rajona tiesām, apelācijas tiesām un administratīvām tiesām, kā arī tiesu darbības novērtēšanai un efektivitātes uzlabošanai. Darba grupa publicēja starpziņojumu un gala memorandu par savu darbu, ietverot priekšlikumus lietu sarežģītības klasifikācijai un svēra koeficientiem.⁵⁰⁷

34. tabula. Metodes, kas tiek izmantotas sarežģītības novērtēšanai Somijas tiesās.

1	2	3
Punktu metode	Darba laika mērījumu metode	Delphi metode (ekspertu viedokļa apkopošana)

2022. gada septembrī visās tiesās tika veikts darba laika pētījums, kurā visi tiesu darbinieki, tostarp tiesneši, reģistrēja darba laiku, kas veltīts dažādu lietu veidiem. Visi nostrādātie darba laiki bija jāpiešķir funkcijām atbilstoši faktiskajām stundām, vai nu **Kieku** sistēmā, vai sākotnēji manuāli uz veidlapas. Ja sistēmā netika atrasta funkcija, kas pilnībā aprakstīja uzdevumu, bija jāievēro norādījumi un jāreģistrē darba laiks vispiemērotākajai funkcijai. Visi nostrādātie darba laiki bija jāpiešķir, lai noskaidrotu kopējo darba laiku. Pamatojoties uz piešķirtajām darba stundām un **Kieku** sistēmā pieejamajiem prombūtnes datiem, tika iegūta informācija par darba laiku, kas pārsniedz normālas darba stundas. Taču darba grupas secināja, ka nākamajā laika uzskaites periodā 2025. gadā monitoringa periods būtu jāpalielina par vienu mēnesi.

Monitoringa periodam tika ieviestas jaunas uzskaites funkcijas, kuras galvenokārt balstās uz lietu kategorijām. Turklāt, šo lietu kategoriju ietvaros, funkcijas bieži tiek sadalītas atbilstoši lietu sarežģītības līmenim. Darba grupas starpziņojumā ierosinātās izmaiņas tika izmantotas tematisko grupu un lietu sarežģītības līmeņu noteikšanai. Tika sagatavotas arī atsevišķas instrukcijas aktivitāšu satura precizēšanai.

Pamatojoties uz iegūtajiem datiem, tika aprēķināti dažādu lietu kategoriju svēršanas koeficienti. Darba grupa publicēja starpziņojumu un gala ziņojumu ar ierosinātajiem sarežģītības klasifikatoriem un ekonomiskajiem rādītājiem. Jaunie svēra koeficienti tika ieviesti 2024. gadā. Ir plānots veikt jaunu laika pētījumu 2025. gadā. Darba grupa uzskata, ka ir pamatoti veikt regulārus un saprātīgus darba stundu monitoringa periodus. Plānojot un īstenojot nākamo monitoringa periodu, uzmanība jāpievērš tā norādījumu precizitātei un skaidrībai.

⁵⁰⁷ NTA sniegtie dati un informācija.

Lai optimizētu resursu sadali, tieslietu sistēma izmanto elektronisko rīku **Tarmo**, kuru tiesu personāls sāka izmantot 2009. gadā, lai reģistrētu laikus, kas pavadīti dažādu lietu veidu apstrādei/izskatīšanai. Lietas tiek diferencētas trīs sarežģītības līmeņos (skatīt 35. tabulu).⁵⁰⁸

35. tabula. Lietu svēršanas koeficienti.

Civillietas	Krimināllietas
- Pamata lietām: 2.2 - Regulārām lietām: 4.4 - Sarežģītām lietām: 8.8	- Pamata lietām: 1 - Regulārām lietām: 2 - Sarežģītām lietām: 6

Svari tika aprēķināti, reizinot lietu skaitu katrā kategorijā ar attiecīgajiem svēra koeficientiem, kas sniedza visaptverošu pārskatu par kopējo darba slodzi un resursu vajadzībām tiesās. Šī metode nodrošina, ka tiesu resursi tiek sadalīti efektīvi, uzlabojot tiesu produktivitāti un nodrošinot savlaicīgu lietu izskatīšanu.

Saskaņā ar Nacionālās tiesu administrācijas pārstāvju pausto, lai gan sistēma ir efektīva budžeta plānošanai un resursu sadalei, tai ir trūkums: netiek ņemts vērā lietu uzkrājums (neizskatītās lietas), bet tiek vērtēts tikai saņemto lietu skaits. Tādēļ sistēma nevar tikt izmantota kā vienīgais tiesu budžeta plānošanas rīks, bet gan kā papildinājums lēmumu pieņemšanai.

⁵⁰⁸ NTA sniegtie dati un informācija.

10. Pielikumi

- 1.pielikums. Intervēto personu saraksts**
- 2.pielikums. Reformas tiesu sistēmas efektivitātes celšanai**
- 3.pielikums. Iesaistīto pušu matrica**
- 4.pielikums. Tiesu sistēmas budžets**
- 5.pielikums. Pārskats par Tieslietu padomes atbildības jomām un tiesu varas pārvaldības procesos iesaistīto institūciju un amatpersonu atbildības jomām**
- 6.pielikums. Tiesnešu un tiesu darbinieku faktiskais skaits no 2021. līdz 2024. gadam**
- 7.pielikums. Tiesnešu amata vietu un tiesnešu faktiskais skaits dalījumā pa tiesu iestādēm 2024. gadā**
- 8.pielikums. Tiesu sistēmas amatu salīdzinājums**
- 9.pielikums. Uzkrātie darbības rezultātīvie rādītāji**
- 10.pielikums. Tiesu sistēmas institucionālās pārvaldības funkcijās iesaistītās institūcijas un amatpersonas**
- 11.pielikums. Tiesu sistēmas personāla vadības funkciju īstenošanā iesaistītās institūcijas un amatpersonas**
- 12.pielikums. Tiesu sistēmas personāla vadības funkcijās iesaistītās institūcijas un amatpersonas**
- 13.pielikums. Pirmās instances un apelācijas instances tiesu darbības rādītāji tiesu lietām 2024. gadā**
- 14.pielikums. Pirmās instances tiesu darbības rādītāji bezstrīdus un zemesgrāmatu lietām uz 2024. gada 31. decembri**
- 15.pielikums. III A līmeņa (tiesneša palīgs) amata prasību salīdzinājums ar I līmeņa (prokurora palīgs vai jurista palīgs) amata prasībām**
- 16.pielikums. Tiesas priekšsēdētāju vai tiesas valdes (turpmāk – tiesas vadības) pilnvaras**
- 17.pielikums. Tiesneša darba tipiskā noslodze gada griezumā**
- 18.pielikums. Nīderlandes vienas lietas iztiesāšanas tarifi 2025. gadā**
- 19.pielikums. Izmantotie dokumenti un informācija**
- 20.pielikums. Potenciālie optimālā tiesnešu skaita scenāriji.**

**Funded by
the European Union**

Visit our website:

Find out more
about the Technical
Support Instrument:

